

FİNANS EKONOMİ ve SOSYAL ARAŞTIRMALAR DERGİSİ (FESA) RESEARCH OF FINANCIAL ECONOMIC AND SOCIAL STUDIES (RFES)

Baş Editör

Prof. Dr. Ferudun KAYA

Editör Yardımcıları

Dr. Öğr. Üyesi Yasin **CEBECİ**

Dr. Öğr. Üyesi Serkan **ÇELİK**

Ar. Gör. Sevim Nur **ŞAHBALI KARABULUT**

Dr. Öğr. Üyesi Kemal **TAYSI**

Alan Editörleri

Alan

İletişim

Maliye

Finans

Hukuk

Muhasebe

İktisat

Bankacılık

Pazarlama

Katılım Bankacılığı

Türkçe Dil Editörü

İngilizce Dil Editörü

Alan Editörü

Prof. Dr. Fatih **BAYRAM**

Prof. Dr. Hatice **YURTSEVER**

Prof. Dr. Cantürk **KAYAHAN**

Prof. Dr. Saim **OCAK**

Prof. Dr. Gürbüz **GÖKÇEN**

Prof. Dr. Ahmet Emre **BİBER**

Prof. Dr. Mehmet **İSLAMOĞLU**

Doç. Dr. Oya **ERU**

Dr. Öğr. Üyesi Serkan **ÇELİK**

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman **ÇELİK**

Dr. Öğr. Üyesi İrfan **DOĞAN**

Yayın Sekreterleri

Ar. Gör. Bestami **KARAKAHYA**

Dr. Öğr. Üyesi İrfan **DOĞAN**

Online Dergi ve Web

Dr. Öğr. Üyesi Serkan **ÇELİK**

Yazışma Adresi

Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmaları Dergisi Editörlüğü

Narlıbahçe Sokak No:11 Cağaloğlu İstanbul Türkiye

Telefon: 0 (212) 511 54 32 Fax: 0 (212) 511 36 50

E-posta: SRKN.CLK@hotmail.com

Web: <http://dergipark.gov.tr/fesa>

İngilizce Redaksiyon

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman **ÇELİK**

Redaksiyon

Ar. Gör. Bestami **KARAKAHYA**

Dr. Öğr. Üyesi İrfan **DOĞAN**

Dr. Öğr. Üyesi Süleyman **ÇELİK**

Bilişim Sorumlusu

Dr. Öğr. Üyesi Serkan **ÇELİK**

Dizgi

Beta Basım Yayın Dağıtım Narlıbahçe Sokak No:11

Cağaloğlu / İstanbul / Türkiye

Telefon: 0 (212) 511 54 32- 0 (212) 519 01 77

Fax: 0 (212) 513 87 05- 0 (212) 511 36 50

Email: bilgi@betayayincilik.com

Yayın Kurulu / Publishing Board

Prof. Dr. Ferudun KAYA	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan Çelik	Bölent Ecevit Üniversitesi
Prof. Dr. Akiva FRADKIN	Universidad Azteca
Prof. Dr. Fevzi OKUMUŞ	The University of Central Florida
Prof. Dr. Ruziye COP	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof. Dr. David SCHWARTZ	Jerusalem University
Prof. Dr. Hatice YURTSEVER	Celal Bayar Üniversitesi
Prof. Dr. Saim OCAK	Marmara Üniversitesi
Prof. Dr. Faruk AKIN	Bilecik Şeyh Edebalı Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan ÇANKAYA	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof. Dr. Serkan DİLEK	Kastamonu Üniversitesi
Prof. Dr. Hakan ALTIN	Aksaray Üniversitesi
Prof. Dr. Gerhard Berchtold	Universidad Azteca
Prof. Dr. Gershon Tenenbaum	Florida State Univesity
Prof. Dr. Yunus DEMİRLİ	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Oya ERU	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Doç. Dr. Serkan ŞENGÜL	Sakarya Uygulamalı Bilimler Üniversitesi
Doç. Dr. Ayhan Nuri YILMAZ	Düzce Üniversitesi
Doç. Dr. Ahmet Y. ERSOY	Sakarya Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan AKGÜN	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zeki YÜKSEKBİLGİLİ	Nişantaşı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Mehmet APAN	Karabük Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Alptekin GÜNEY	Beykent Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Zehra DOĞAN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Yasin CEBECİ	Marmara Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Serkan ÇELİK	Kırkırelı Üniversitesi
Dr. Öğr. Üyesi Ümit TURA	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Dr. Liat GOLDSTEIN	Universidad Empresarial de Costa Rica
Dr. Masud Ibn RAHMAN	Dhaka University (Bangladesh)

Hakkımızda

Finansal Kurumların ekonomiye kattığı değeri akademik açıdan yansıtmak; temsil ettiği sektörlerin ulusal ve uluslararası alanda güç ve etki alanlarının artmasına destek vermek vizyonu ile kurulan Finansal Ekonomik Sosyal Araştırmalar Dergisi (FESA) yayınlanacağı makalelerde özgün değeri ve kalite aramaktadır. Makalelerin değeriendirilmeye alınabilmesi adına Dergipark üzerinden ulaştırılması gerekmektedir.

Amacımız

Dergi yılda dört kez yayımlanan akademik uluslararası hakemli bir dergidir. Derginin amacı; finans, ekonomi, bankacılık, iktisat, maliye, sigortacılık ve sosyal bilimler alanlarında özgün çalışmalara dayanan makalelere yer vererek ulusal ve uluslararası alanda sosyal bilimler literatürüne katkıda bulunmaktır. Bu kapsamda konuyla ilgilenen bütün disiplinlerden gelecek özgün araştırmalara açıktır. Ayrıca dergide, sadece akademisyenlerden gelen yazılar değeri, araştırmacı ve uygulamacılardan gelecek yazılar da değeriendirilmeye alınmaktadır.

Kapsam

Dergi, finans, ekonomi, bankacılık, iktisat, maliye, sigortacılık, sosyal bilimler ve tüm alt disiplinlerinde hazırlanmış teorik-analitik-ampirik araştırmalara açık bir dergidir.

Yayın Politikası

Derginin yayın politikasına ilişkin temel ilkeler;

1. Dergide Türkçe ya da İngilizce olarak hazırlanmış çalışmalara yer verilecektir.
2. Türkçe hazırlanan yazıların İngilizce özetleri eklenecektir.
3. Yazarlar tarafından dergiye gönderilecek yazılar başka hiçbir yerde yayınlanmamış olmalıdır.
4. Dergi yılda dört kez yayınlanacaktır. Editör ve ilgili kurullar gerekli gördüğü takdirde özel sayılar çıkarabilecektir.
5. Derginin amacına uygun olarak, alanında uzman ve saygın akademisyenlerden oluşan bir danışma ve hakem kurulu oluşturulacaktır.
6. Derginin bilimsel işlemlerinin yürütülmesi editör tarafından üstlenilecektir. Editör yardımcıları, bu işlerin yürütülmesinde editöre yardımcı olacaktır.
7. Derginin kapak ve iç sayfa tasarımı, yayınlanması, abone işlemleri ile satış ve dağıtım işlemleri yayıncı tarafından üstlenilecektir.
8. Öncelikle; dergiye gönderilen çalışmaların, derginin uzmanlık alanına katkı düzeyi sorgulanacaktır. Bu bağlamda, kavramsal ve kuramsal açıdan yetersiz olan çalışmalar editör ve gerekli görüldüğü takdirde danışma kurulundan bir veya iki üyenin görüşleri alınmak suretiyle, hakem sürecine sokulmadan gerekçe yazılarak yazar/yazarlara iade edilebilecektir.
9. Alan araştırmalarında kalitatif (nitel) ve kantitatif (nicel) uygulamalara eşit mesafede durulacaktır. Bu noktada uygulama ve analiz yöntemlerinin metodolojik alt yapıya ve konuya uygunlukları yanında doğru ve yerinde kullanılıp kullanılmadıkları ile gerçekten ilgili alana katkı sağlayıp sağlamadıklarına bakılacaktır.
10. Dergiye gönderilen çalışmalar editörün incelemesinden ve gerekli görüldüğü takdirde danışma kurulundan bir veya iki üyenin görüşleri alındıktan sonra çalışma konusıyla ilgili iki hakeme gönderilecektir. Hakem incelemesi sonuçlarına göre çalışmaların değeriendirilmesi sonuçlandırılacaktır. Gerekli görüldüğü takdirde editör makaleyi üçüncü bir hakeme gönderebilir.
11. Dergi sayılarının Türkiye'deki üniversitelerin merkezi kütüphanelerine ulaştırılması sorumluluğu yayıncıya aittir.
12. Editör ile yayıncı gerekli gördükleri takdirde bazı sayıların tematik (konulu) olarak yayınlanmasına karar verebilirler.
13. Orta vadede dergide yayınlanan çalışmaların İngilizce özetlerinin konuyla ilgili uluslararası indekslerde taranması için girişimlerde bulunulacaktır.
14. Uzun vadede ve ortaya çıkacak talep durumuna bağlı olarak, çalışmaların tam metin olarak uluslararası indekslerde yayınlanması yoluna gidilebilecektir.
15. Editör ile yayıncı, dergi konusuna giren seminer, sempozyum ve panel organizasyonları yapma kararı da alabilecektir.

Bilim Kurulu

Prof.Dr.Cantürk Kayhan	Afyon Kocatepe Üniversitesi	Prof.Dr. Ahmet Emre BİBER	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Hakan ALTIN	Aksaray Üniversitesi	Doç.Dr. Cengizhan Yıldırım	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr.Mehmet Başar	Anadolu Üniversitesi	Doç.Dr. Oya ERU	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr.Şakir Sakarya	Balıkesir Üniversitesi	Prof. Dr. Tolga DURSUN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Faruk AKIN	Bilecik Şeyh Edebali Üniversitesi	Prof.Dr. Yaşar Ayyıldız	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Kaya Yıldız	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Prof.Dr. Yunus Demirli	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr.Gülbüz GÖKÇEN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. Lütfi Atay	Çanakkale 18 Mart Üniversitesi
Prof.Dr.İshak TORUN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. Ayhan Nuri YILMAZ	Düzce Üniversitesi
Prof.Dr.Ruziye COP	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. Abdülkadir KAYA	Erzurum Teknik Üniversitesi
Prof.Dr.Sadık ÇUKUR	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. E. Savaş Başcı	Hitit Üniversitesi
Prof.Dr.Seyit Köse	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. Bikran TAPAN	İstanbul Bilim Üniversitesi
Prof.Dr.Yusuf Cerit	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi	Doç.Dr. Aysel GÜNDOĞDU	İstanbul Medipol Üniversitesi
Prof.Dr. Ali Çağlar Çakmak	Bursa Teknik Üniversitesi	Doç.Dr. Hicabi ERSOY	İstanbul Ticaret Üniversitesi
Prof.Dr.Mehmet Pekkaya	Bülent Ecevit Üniversitesi	Prof. Dr. Mehmet İSLAMOĞLU	Karabük Üniversitesi
Prof.Dr.Yasemin Köse	Bülent Ecevit Üniversitesi	Doç.Dr. Ozan Büyükyılmaz	Karabük Üniversitesi
Prof.Dr.Hatice YURTSEVER	Celal Bayar Üniversitesi	Doç.Dr. Niyazi Gümüş	Kastamonu Üniversitesi
Prof.Dr. Gamze Vural	Çukurova Üniversitesi	Doç.Dr. Orhan KANDEMİR	Kastamonu Üniversitesi
Prof.Dr. Erhan Demireli	Dokuz Eylül Üniversitesi	Prof. Dr. Süleyman KALE	Kırklareli Üniversitesi
Prof.Dr.Gershon Tenenbaum	Florida State University	Doç.Dr. Gökhan IŞIL	Marmara Üniversitesi
Prof.Dr. Halil İbrahim Ekşi	Gaziantep Üniversitesi	Doç.Dr. Burhan Kılıç	Muğla Üniversitesi
Prof.Dr.Süleyman Serdar KARACA	Gazosmanpaşa Üniversitesi	Doç.Dr. Serkan ŞENGÜL	Sakarya Uyg. Bilim. Üniversitesi
Prof.Dr.Gökhan ÖZER	Gebze Teknik Üniversitesi	Doç.Dr. Ahmet Y. ERSOY	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr.Müge ÇETİNER	İstanbul Kültür Üniversitesi	Doç.Dr. Sedat DURMUŞKAYA	Sakarya Üniversitesi
Prof.Dr. Serkan ÇANKAYA	İstanbul Ticaret Üniversitesi	Doç.Dr. Aziz ÖZTÜRK	Selçuk Üniversitesi
Prof.Dr.Erdinç Altay	İstanbul Üniversitesi	Doç.Dr. Ercan ÖZEN	Uşak Üniversitesi
Prof.Dr.David SCHWARTZ	Jerusalem University	Dr.Öğr.Üyesi Abdülhaim TEMUR	Gelişim Üniversitesi
Prof.Dr. Fatih Bayram	Karabük Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Cemil SÜSLÜ	İskenderun Teknik Üniversitesi
Prof.Dr.Süleyman Dünder	Karabük Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Fatih KAYHAN	Kırklareli Üniversitesi
Prof.Dr. Serkan DİLEK	Kastamonu Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Hakim Aziz	Karabük Üniversitesi
Prof.Dr.Mehmet Hasan Eken	Kırklareli Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Kemal Tekin	Türk Hava Kurumu Üniversitesi
Prof.Dr.Sami Karacan	Kocaeli Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Mehmet APAN	Karabük Üniversitesi
Prof.Dr.Başak Ataman GÖKÇEN	Marmara Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Meziyet Sema ERDEM	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr.Saim OCAK	Marmara Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Murat Özcan	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr. Gülfem TUNA	Sakarya Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Murat Turgut	Nişantaşı Üniversitesi
Prof.Dr. Oğuz TÜRKAY	Sakarya Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Mustafa YANARTAŞ	Düzce Üniversitesi
Prof.Dr.Mustafa KARA	Silivri Üniversitesi	Dr.Öğr.Üyesi Ömer YAZAN	Aksaray Üniversitesi
Prof.Dr.Fevzi Okumuş	The University of Central Florida	Dr.Öğr.Üyesi Özer YILMAZ	Bandırma 17 Eylül Üniversitesi
Prof.Dr.Akiva FRADKIN	Universidad Azteca	Dr.Öğr.Üyesi Zehra DOĞAN	Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
Prof.Dr.Gerhard Berchtold	Universidad Azteca	Dr.Öğr.Üyesi Zekai ŞENOL	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi
Doç.Dr. Hüseyin SELİMLER	Aydın Üniversitesi	Dr. Masud Ibn RAHMAN	Dhaka University (Bangladesh)
Doç.Dr. Hasan Hüseyin YILDIRIM	Balıkesir Üniversitesi	Dr. Liat GOLDSTEIN	UNEM Universidad Empresarial de Costa Rica
Doç.Dr. Alptekin GÜNEY	Beykent Üniversitesi	Dr. Gülbeniz Akduman	İstanbul Bilgi Üniversitesi

Bu Sayının Hakemleri

Prof. Dr. Doğan Argun	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Gürbüz Gökçen	MARMARA ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Halil Akmeşe	NECMETTİN ERBAKAN ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Selahattin Karabınar	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. İlker Kıymetli şen	BEYKOZ ÜNİVERSİTESİ
Prof. Dr. Selim DURAMAZ	MANİSA CELAL BAYAR ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Alırza Ağ	BAYBURT ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Ayşe Nur Buyruk Akbaba	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Hasan Hüseyin Yıldırım	BALIKESİR ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Kudbeddin şeker	KÜTAHYA DUMLUPINAR
ÜNİVERSİTESİ	
Doç. Dr. Merve Kıymaz Kıvraklar	ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Saime Doğan	KIRKLARELİ ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Semra Taspunar Altuntaş	İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
Doç. Dr. Yunus Emre Birol	SİVAS CUMHURİYET
ÜNİVERSİTESİ	
Dr. Öğr. Üyesi Diler Türkoğlu	ARDAHAN ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi. Serap Yörübulut	KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
Dr. Öğr. Üyesi. Özge Dinç Cavlak	ANKARA HACI BAYRAM VELİ
ÜNİVERSİTESİ	
Dr. Seda Sağlamyürek Taşdemir	KARADENİZ TEKNİK ÜNİVERSİTESİ

Tarandığımız İndeksler**Yasal Sorumluluk / Legal Responsibility**

Dergide yayımlanan yazıların sorumluluğu yazarlarına ve çevirmenlerine aittir.
The authors and translators are responsible for the content of their papers.

Yayın Hakları / Copyright and Permissions

Tüm yayın hakları saklıdır. Bu derginin hiçbir bölümü yazılı ön izin olmaksızın hiçbir biçimde ve hiçbir yolla yeniden üretilemez ve dağıtılamaz, kaynakçada gösterilmeden atıf yapılamaz.
All rights reserved. No part of this publication may be reproduced and disseminated in any means without the prior written permission of Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmaları Derneği (FESA). No citation can be made without reference.

İçindekiler (Contents)

1.BORSA İSTANBUL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDEKİ FİRMALARIN KÂRLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ

“ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING THE PROFITABILITY OF COMPANIES IN BORSA ISTANBUL SUSTAINABILITY INDEX”

(Araştırma Makalesi)

Pınar PEHLİVAN, Mazhar DEDE 191-204

2.TÜRKİYE’DE SİGORTA TALEBİNDE HANGİ FAKTÖRLER ETKİLİ?

“WHICH FACTORS AFFECT INSURANCE DEMAND IN TURKEY?”

(Araştırma Makalesi)

Janberk OKAN..... 205-225

3.ALMAN OTOMOBİL ENDÜSTRİSİ: BRENT PETROL VE ÇELİK’İN FİNANSAL ETKİLERİ

“GERMAN AUTOMOBILE INDUSTRY: THE FINANCIAL IMPACTS OF BRENT OIL AND STEEL”

(Araştırma Makalesi)

Olcay ÖLÇEN..... 226-235

4.KONAKLAMA İŞLETMELERİNDE HİZMET ÜRETİMİ MALİYETLERİNİN STANDARTLAR VE MUSGT/VUK KAPSAMINDA MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

“ACCOUNTING OF SERVICE PRODUCTION COSTS IN ACCOMMODATION ENTERPRISES WITHIN THE SCOPE OF STANDARDS AND MSUGT”

(Araştırma Makalesi)

Fatih Ömür BİNİCİ..... 236-247

5.İŞLETME BİRLEŞMELERİ VE ŞEREFİYE MUHASEBESİNDE DEĞİŞİKLİK ÖNERİLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ: BİST 50 ŞİRKETLERİ ÜZERİNDE BİR ARAŞTIRMA

“EVALUATION OF DRAFT AMENDMENTS TO BUSINESS COMBINATIONS AND GOODWILL ACCOUNTING: A STUDY OF BIST 50 COMPANIES”

(Araştırma Makalesi)

İlknur ERGÜN248-263

6.SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE GÜVENCE DENETİMİNİN ENTEGRASYONU

“INTEGRATION OF SUSTAINABILITY REPORTS AND ASSURANCE AUDITING”

(Araştırma Makalesi)

Recep ÖKTEM..... 264-283

7.TÜRKİYE’NİN UFRS YOLCULUĞU VE MUHASEBE EĞİTİMİNE ETKİLERİ

“TURKEY’S JOURNEY TO THE EFFECTS OF IFRS AND ACCOUNTING EDUCATION”

(Araştırma Makalesi)

Serkan ATANOĞLU, Aysun Aktaş MOZEİKÇİ 284-292

8.YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARINA YÖNELMENİN FİRMA KARLILIĞINA ETKİSİ

“THE IMPACT OF TENDENCY TOWARDS RENEWABLE ENERGY SOURCES ON COMPANY PROFITABILITY”

(Araştırma Makalesi)

Fadime Toğaç ARSLAN, Mehmet İSLAMOĞLU293-308

BORSA İSTANBUL SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK ENDEKSİNDEKİ FİRMALARIN KÂRLILIKLARINI ETKİLEYEN FAKTÖRLERİN ANALİZİ¹

ANALYSIS OF FACTORS AFFECTING THE PROFITABILITY OF COMPANIES IN BORSA ISTANBUL SUSTAINABILITY INDEX

Pınar PEHLİVAN², Mazhar DEDE³

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 16.08.2024
Kabul Tarihi: 30.06.2025*

Öz

Son yıllarda, sürdürülebilirlik kavramının uluslararası boyutta dünya gündemine oturması, firmaların sosyal, çevresel ve kurumsal yönetim ile ilgili konularda sürdürülebilirlik ilkelerine uyum çabalarını artırmıştır. Bu gelişme çeşitli uluslararası organizasyonların liderliğinde ivme kazanmış ve dünya borsalarında sürdürülebilirlik endeksleri oluşturulmaya başlanmıştır. Ülkemizde de Kasım 2014 tarihinden itibaren Borsa İstanbul (BİST) dahilinde sürdürülebilirlik endeksi hesaplanıp yayınlanmaya başlamıştır. Ulusal ekonominin büyümesi açısından Türkiye sanayisinde imalat sektörünün kârlılığının yadsınamaz önemi nedeniyle, bu çalışmada sürdürülebilirlik endeksinde yer alan farklı sektör firmalarının kârlılıklarını etkileyen faktörler analiz edilmeye çalışılmıştır. Çalışmada, BİST sürdürülebilirlik endeksinde bulunan işletmelerin 2018-2022 dönemine ait finansal verilerinden yararlanılarak kârlılığı etkileyen faktörlerin Panel Veri Analizi yöntemiyle belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada, endeks firmalarının analiz dönemindeki aktif kârlılığının; işletme büyüklüğü, aktif devir hızı ve kaldıraç oranı ile anlamlı bir şekilde ilişkili olduğu belirlenmiştir. Özsermaye kârlılığı açısından ise, işletme büyüklüğünün pozitif bir etkiye sahip olduğu, finansal borç oranının ise negatif bir şekilde etkelediği görülmüştür. Bu bulgular, işletmelerin aktif ve özsermaye kârlılıklarını optimize etmeleri için bu değişkenleri göz önünde bulundurmaları gerektiğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik, BIST Sürdürülebilirlik Endeksi, Kârlılık, Panel Veri Analizi

JEL Sınıflandırması: G10, M40, M41, Q56

Abstract

In recent years, the concept of sustainability has come to the world agenda internationally, which has increased the efforts of companies to comply with sustainability principles in matters related to social, environmental and corporate management. This development has gained momentum under the leadership of various international organizations and sustainability indices have begun to be created in world stock markets. In our country, the sustainability index has started to be calculated and published within Borsa İstanbul (BIST) since November 2014. Due to the undeniable importance of the profitability of the manufacturing sector in Turkey's industry in terms of the growth of the national economy, this study tried to analyze the factors affecting the profitability of companies in different sectors included in the sustainability index. In the study, it was aimed to determine the factors affecting profitability by using the Panel Data Analysis method, using the 2018-2022 period financial data of the companies included in the BIST sustainability index. In the research, it was determined that the return on assets of the companies in the index in the relevant period was significantly related to business size, leverage ratio and asset turnover rate. In terms of return on equity, it has been observed that business size has a positive effect, while the financial debt ratio has a negative effect. These findings show that companies should consider these variables to optimize their return on assets and return on equity.

Key Words: Sustainability, BIST Sustainability Index, Profitability, Panel Data Analysis

JEL Classification: G10, M40, M41, Q56

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 191 - 204 / DOI: 10.29106/fesa.1534406

² Prof. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, pinar.pehlivan@cbu.edu.tr, *Manisa-Türkiye*, ORCID: 0000-0002-8255-7712

³ Öğr. Gör. Dr., Manisa Celal Bayar Üniversitesi Demirci Meslek Yüksekokulu, Finans-Bankacılık ve Sigortacılık Bölümü, mazhar.dede@cbu.edu.tr, *Manisa-Türkiye*, ORCID: 0000-0002-2416-8495

1.Giriş

Sürdürülebilirlik kavramı, bir durumun ya da bir sürecin belirsiz bir süreyle devam ettirilebilme kapasitesi olarak tanımlanabilir. Bu açıdan bakıldığında sürdürülebilirlik kavramı, aslında doğal sistemlerin bugünkü işlevlerini ve üretkenliğini gelecekte de sürdürebilmesi şeklinde ifade edilmektedir (Yavuz, 2010: 64). Modern hayatın bir sonucu olarak karşı karşıya kalınan gelir dağılımında adaletsizlik, fakirlik, çevresel ve teknolojik riskler, insan sağlığını etkileyen sorunlar ve doğal afetler çok önemli hasarlara sebep olmuştur. Bu durum, ekonomik gelişmenin sağlanması ve devam ettirilmesi için artık yalnızca finansal konuların üzerinde durulmasının yeterli olmadığını, ekonomik gelişmenin yanı sıra sosyal ve çevresel hususların da dikkate alınması gerektiğini işaret etmiştir.

Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu (WCED)’nin 1987 yılında yayımladığı Brundtland Raporu, sürdürülebilirlik kavramını “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılamalarının önüne geçmeden bugünün ihtiyaçlarını karşılama yoludur” şeklinde tanımlamaktadır (Özdemir, 2018: 34). Bu rapor; çevre, kalkınma ve yönetim konularına daha fazla dikkat çekmektedir. 1992 yılında yapılan Uluslararası Çevre ve Kalkınma Konferansı’nda ekonomik büyüme, sosyal eşitlik ve çevrenin sürdürülebilirliğine yönelik sorunların birbirinden farklı düşünölmeyeceğı fikri benimsenmiştir (Sak ve Dalgar, 2020:174).

Sağlıklı bir ekonomik yapı için sürdürülebilirlik kavramının önemi giderek artmaktadır. Sürdürülebilirlik vurgusu arttıkça, küresel raporlama standartları, karbon saydamlık projeleri ve sera gazı protokolleri gibi şartlara uygun ve sosyal sorumluluk bilinciyle hareket eden firmalardan oluşan borsa endeksleri oluşturulmaya başlanmıştır. Borsalar; sosyal, çevresel ve kurumsal yönetim alanlarında sürdürülebilirlik kriterlerine ulaşmak için şirketleri sürdürülebilirlik performanslarını raporlamaya teşvik etmekte ve yatırımcıları bu konuda bilgilendirerek daha katı kurallar getirmektedir. 2009’da başlatılan Birleşmiş Milletler Sürdürülebilir Borsalar (SSE) girişimi, borsaların, yatırımcılar, şirketler, düzenleyiciler ve politika yapıcılar ile bir araya gelmek için bir platform talebi doğrultusunda ortaya çıkmıştır. Bu platform, önde gelen uygulamaları paylaşmak ve çok taraflı bir ortamda ortak zorlukları ele almak amacıyla oluşturulmuştur. İlk beş borsanın 2012 yılında sürdürülebilirlik konusunda taahhütte bulunduğu zamandan bu yana, girişim şimdiye kadar dünyanın çoğı borsasını içeren küresel bir ortaklık platformuna dönüşmüştür. SSE aracılığıyla borsalar, sürdürülebilir kalkınmaya katkı sağlamak için kapasite geliştirme faaliyetlerine, rehberliğe, araştırmalara ve diğere desteklere erişebilmektedirler. Yatırımcılar için finansal bilgilerin yanı sıra finansal olmayan hususların da önem kazandığı günümüzde, sürdürülebilirlik konusu özellikle gelişmekte olan ölkelerde giderek daha fazla önem kazanmaktadır (SSE, 2018).

Firmaların çevresel, sosyal ve ekonomik alandaki risklere ilişkin sürdürülebilirlik politikaları oluşturmalarını sağlamak, aynı zamanda yatırımcılara bilgi akışını kolaylaştırmak amacıyla oluşturulan sürdürülebilirlik endeksi çalışmalarına Borsa İstanbul da katılmıştır. 4 Kasım 2014 tarihinde Borsa İstanbul bünyesinde Sürdürülebilirlik Endeksi oluşturulmuş ve bu tarihten itibaren hesaplanmaya başlamıştır. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi’nin temel amacı; borsada faaliyet gösteren ve sürdürülebilirlik performansları yüksek olan firmalardan oluşan ve sürdürülebilirlik anlayışını ve uygulamalarını artırmayı hedefleyen bir endeks oluşturmaktır. Bu endeks, şirketlerin Türkiye ve dünya için önemli olan konulara (örneğin küresel ısınma, doğal kaynakların azalması, su kaynaklarının ktlaşmaya başlaması, sağlık, güvenlik ve istihdam gibi konulara) nasıl yaklaştığını ve bu konularda yaptığı faaliyetleri bağımsız bir şekilde değerlendirmektedir. Ayrıca Endeks, firmalara kurumsal sürdürülebilirlik performanslarını küresel ve yerel boyutta karşılaştırma imkânı da sunmaktadır. Bu da şeffaflık, hesap verebilirlik ve sürdürülebilirlikle ilgili risk yönetimi becerilerinin geliştirilmesi ve yeni hedeflerin belirlenmesi için bir performans değerlendirme aracı olarak kullanılmaktadır (Gürönlü, 2020:178).

Sürdürülebilirliğin sağlanması, firmaların finansal performanslarını yükseltecek stratejilerin uygulanması ve geliştirilmesi günümüzde ciddi önem taşımaktadır. Finansal performansın artması ise firma kârlılıklarına etki edebilecek faktörlerin belirlenmesi ile mümkün olabilecektir. Bu çalışmada, BİST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde yer alan 41 firmanın 2018-2022 dönemi finansal verilerinden yararlanılarak firmaların finansal performanslarının belirlenmesinde önemli olan kârlılığı etkileyen faktörlerin Panel Veri Analizi yöntemiyle tespit edilmesi amaçlanmıştır. Benzer çalışmalar değerlendirildiğinde, literatürde halka açıklık oranı ile kârlılık arasındaki ilişkiyi araştırmaya yönelik herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada halka açıklık oranı kârlılığı etkileyebilecek bir bağımsız değişken olarak dikkate alınmıştır. Çalışma bu yönüyle literatüre katkı sağlama niteliğindedir.

Çalışmada, giriş bölümünün ardından ikinci bölümde literatür taraması yapılmış, üçüncü bölümde amaç, kapsam ve veri seti açıklanmış, dördüncü bölümde yöntem ve model ortaya konulmuş, ardından beşinci bölümde elde edilen bulgular tartışılmış ve son bölümde de ulaşılan sonuçlar özetlenmiştir.

2.Literatür

Firmalar için kârlılık, mevcut ve gelecekteki yatırımların değerini belirleyen kritik bir faktördür. Kârlılık yalnızca firmalar için değil, ekonomik büyüme ve refah artışı için de hayati önem taşır. Bu nedenle firmaların, kârlılıklarını artırmaya yönelik stratejiler geliştirmesi hem kendi sürdürülebilirlikleri hem de makro düzeydeki refah için oldukça önemlidir. Kârlılık, firmaların kaynaklarını en etkin şekilde kullanarak faaliyetlerini sürdürmesine ve yeni yatırımlar yapmasına imkân sağlar. Kârlılığın arması, firmaların vergi ödemesine ve istihdam yaratmasına da katkıda bulunarak ülke ekonomisine olumlu etkide bulunur (Demirci, 2017:182). Finans alanında yapılan çalışmalarda ilgi çeken konulardan biri, firma değeri maksimizasyonunda kârlılığın önemidir. Kârlılık bu hedefe ulaşmada kritik bir rol oynar. Bu nedenle, firmalar kârlılıklarını artırmak için çeşitli stratejiler geliştirir ve uygularlar. Bu stratejiler, maliyetleri düşürmeyi, gelirleri artırmayı veya her ikisini de yapmayı içerebilir (Yıldırım, 2023:62).

Firmaların kâr ve kârlılıklarını etkileyen faktörler üzerine yapılan yerli ve yabancı çalışmaların bulguları aşağıda özetlenmiştir.

Çakır ve Küçükkaplan (2012) çalışmalarında; Borsa İstanbul'da 2000-2009 döneminde faaliyet gösteren 122 firma için panel veri analizi yöntemi kullanarak kârlılığı etkileyen mikroekonomik faktörleri araştırmışlardır. Özsermaye kârlılığı, aktif kârlılık ve piyasa değeri / defter değeri oranı bağımlı değişken olarak, alacak devir hızı, stok devir hızı ve likidite oranları bağımsız değişkenler olarak, kaldıraç oranı ile aktif devir hızı da kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Araştırmada aktif kârlılığı; aktif devir hızı, stok devir hızı ve asit test oranının pozitif yönde; cari oran ve kaldıraç oranının ise negatif yönde etkilediği bulgulanmıştır.

Zengin ve Tanrıöven (2016) çalışmalarında, Borsa İstanbul'da 2004-2014 yılları arasında faaliyet gösteren 142 imalat sanayi işletmesini inceleyerek 2008 küresel finans krizinin kârlılık ve çalışma sermayesi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. Analiz sonucunda likidite oranı, nakit döngüsü, kısa vadeli borç/toplam borç, cari oran, aktif kârlılık, stok devir süresi, kısa vadeli dönen varlık kârlılığı, borç/toplam aktif değişkenlerinin çalışma sermayesi üzerinde ve kârlılıkta etkili olduğu tespit edilmiştir. Bu bulgular, 2008 küresel finans krizinin imalat sanayi işletmelerinin çalışma sermayesi yönetimini ve işletme kârlılık düzeyini önemli ölçüde etkilediğini göstermektedir.

Güleç ve Bektaş (2019), 2008-2017 yılları arasında Borsa İstanbul'da işlem gören 106 imalat işletmesinin finansal performansını incelemektedir. İncelemede, işletmelerin kârlılık, likidite ve kaldıraç oranları kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, cari oranın şirketlerin aktif karlılığına pozitif etki ettiği belirlenmiştir. Aynı zamanda, kaldıraç oranının aktif karlılık üzerinde negatif bir etkisi olduğu da tespit edilmiştir.

Topal ve Çankaya (2019), 2014-2018 döneminde 27 işletmenin aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı performanslarını, oran analizi yöntemi ile sürdürülebilirlik temelinde karşılaştırmışlardır. Çalışmada sürdürülebilirlik puanı, cari oran, faaliyet oranları, işletme yaşı, kaldıraç oranı, nakit oranı değişkenleri belirlenmiş ve işletmelerin aktif ve özsermaye kârlılık değişkenlerinde sürdürülebilirlik çalışmalarının pozitif etkisi olduğu gözlemlenmiştir. Bu bulgular, sürdürülebilirliğin işletmeler için önemli bir finansal performans göstergesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Dereköy (2020), 2014-2018 yılları arasında Borsa İstanbul Kobi Sanayi Endeksi'nde işlem gören 40 kuruluşun likidite oranları ile aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Çalışmada, likidite oranlarının aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı üzerinde pozitif bir etkisi olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda, likidite oranları ile kaldıraç rasyoları arasında ise negatif ve anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu bulgular, KOBİ'lerin finansal performansının değerlendirilmesinde likidite ve kaldıraç yönetiminin önemini vurgulamaktadır.

Sak ve Dalgar (2020) tarafından 2013-2016 yılları arasında BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan 35 banka dışı işletme analiz edilerek, sürdürülebilirlik endeksine dahil olmanın finansal performans üzerindeki etkisi panel veri analizi ile araştırılmıştır. Finansal performansın aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı ile test edildiği çalışmada, sürdürülebilirlik yapısı ve finansal performans arasında anlamlı ve pozitif ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu bulgular, sürdürülebilirlik uygulamalarının firmaların uzun vadeli başarısı için önemli olduğunu göstermektedir.

2009-2018 d6nemi için Borsa İstanbul sigorta sektöründeki aktif büyüklüğü en yüksek 5 işletmeyi analiz eden Güvemli vd. (2021), hisse senedi değerleri ve özkaynak kârlılığının nakit akışlarından etkilenip etkilenmediğini regresyon analizi yöntemiyle araştırmışlardır. Çalışmada, finansal faaliyetlerden kaynaklanan nakit akışlarının hisse senedi getirilerini ve özkaynak getirilerini negatif yönde etkilediğı, yatırım faaliyetlerinden ve varlık büyüklüğünden kaynaklanan nakit akışlarının özkaynak kârlılığını pozitif yönde etkilediğı ortaya konulmuştur.

Türkiye'deki teknoloji sektörü firmalarının finansal performansını ve piyasa değerini incelemek amacıyla Açıkğöz ve Kılıç (2021) tarafından yapılan çalışmada, DuPont Analizi ve Çoklu Doğrusal Regresyon modeli kullanılarak varlık verimliliğı, kârlılık, cari oran, devir hızı oranları ve kaldıraç gibi finansal rasyoların firma performansı üzerindeki etkisi araştırılmıştır. Araştırma sonucunda, varlık verimliliğı ve özsermaye çarpanı gibi faktörlerin teknoloji firmaları için piyasa değerini pozitif yönde etkilediğı belirlenmiştir. Bu bulgular, teknoloji sektöründe faaliyet gösteren firmaların finansal sağlıklarını ve piyasa değerlerini artırmak için varlıklarını daha etkin kullanmalarına ve özsermaye oranlarını optimize etmelerine odaklanması gerektiğini göstermektedir.

Demirhan'ın (2022) çalışmasında; 2009-2020 yılları arasında imalat ve hizmet sektörlerinde faaliyet gösteren 136 firmanın verileri kullanarak kârlılığa etkisi olduğı düşünölen mikroekonomik ve makroekonomik yapı, dinamik panel veri analiz yöntemiyle test edilmiştir. Kârlılık sıklıkla, aktif kârlılık, brüt kâr marjı, faaliyet ve net kâr marjı gibi farklı ölçütlerle değerlendirilmektedir. Çalışmada bağımsız değışkenler arasında likidite oranı, faaliyet oranları, kaldıraç oranı, faiz oranları, Üfe ve Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH) bulunmaktadır. Sonuç olarak, imalat ve hizmet sektörlerinde asit test oranının kârlılık üzerinde pozitif, GSMH'nin ise negatif etkisinin olduğı görölmüştür. Bu durum, firmaların kârlılıklarını artırmak için asit test oranlarını optimize etmeleri ve GSMH'deki dalgalanmalara karşı hazırlıklı olmaları gerektiğine işaret etmektedir.

Akgün (2022) tarafından, 2013-2020 yılları arasında 18 tekstil ve deri firmasının verileri, panel veri analizi yöntemiyle incelenerek kârlılığı etkileyen faktörler araştırılmıştır. Bu araştırmada aktif kârlılık oranı bağımlı değışken olarak kabul edilirken, net işletme sermayesi oranı, kârlılık oranları, kaldıraç oranı, devir hızı oranları ve cari oran ise bağımsız değışken olarak seçilmiştir. Çalışmada faaliyet oranları, aktif büyüklük ve net işletme sermayesi oranının finansal performansta pozitif bir etkiye sahip olduğı; finansal kaldıraç oranı, cari oran ve borç / özsermaye oranının ise kârlılıkta negatif yönde etkisinin olduğı bulgulanmıştır.

Türkiye'de reel sektörde 2009-2021 yılları arasında faaliyet gösteren firmaların kârlılık oranları üzerinde etkili olan faktörlerin belirlenmesini amaçlayan Yıldırım (2023), dinamik panel veri analizi yöntemi kullanmıştır. Çalışmada; asit test oranı, faiz kazanma oranı, aktif devir hızı ve tüketici fiyat endeksinin aktif kârlılığı pozitif yönde, kaldıraç oranı ile COVID-19 pandemisinin ise negatif yönde etkilediğı belirlenmiştir.

Gupta vd. (2009) tarafından yapılan çalışma, kurumsal yönetim ile finansal performans arasındaki ilişkinin yönünü belirlemeyi amaçlamıştır. Çalışmada, kurumsal yönetime ilişkin bazı unsurlar ile işletme değeri ve finansal performans arasında bir ilişki belirlenmiştir. Ancak süreklilik göstermemesi nedeniyle, değışkenler arasında bir ilişki olmadığı vurgulanmıştır.

Reddy ve Gordon (2010), Avustralya Borsası'nda işlem gören 17 işletme ile Yeni Zelanda Borsası'nda kayıtlı 51 işletmenin sürdürülebilirlik puanlarını inceleyerek, işletmelerin kârlılığı ile sürdürülebilirlik arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Araştırmada, Avustralya ve Yeni Zelanda borsalarında işlem gören toplam 68 işletmenin sürdürülebilirlik puanları incelenmiştir. İnceleme sonucunda, işletmelerin kârlılığı ile sürdürülebilirlik arasında pozitif yönlü anlamlı bir ilişki olduğı belirlenmiş, kârlılık arttıkça sürdürülebilirlik puanlarının da arttığı gözlemlenmiştir.

şkare ve Golja (2012) tarafından yapılan çalışma, 2006-2008 yılları arasında Dow Jones Dünya Sürdürülebilirlik Endeksindeki 45 işletme ile endekste bulunmayan firmaları sürdürülebilirlik ve finansal performansları açısından karşılaştırmıştır. Analiz sonuçlarına göre, sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı işletmelerin finansal performansı, endekse kayıtlı olmayan işletmelere göre daha yüksek çıkmıştır.

Aggarwal (2013) tarafından yapılan çalışma, sürdürülebilirlik çalışmalarına odaklanan işletmelerin kârlılık düzeyini araştırmıştır. Çalışmada, Hindistan Borsası Sürdürülebilirlik Endeksi'ndeki 20 firmanın finansal verileri incelenmiştir. Firmaların finansal performansları ile kurumsal sürdürülebilirlikleri arasında pozitif yönlü bir ilişki bulunduğı ortaya konulmuştur.

Russo ve Mariani (2013), Londra Menkul Kıymetler Borsası Sürdürülebilirlik Endeksi'nde yer almanın ve bu endeksten çıkarılmanın işletme kârlılığına etkisini 2008-2011 yılları için incelemiştir. Analiz sonucunda,

sürdürülebilirlik endeksinden çıkarılmanın işletme kârlılığını olumsuz yönde etkilediği tespit edilmiştir. Bu bulgu, sürdürülebilirlik endeksinde yer almanın işletmeler için önemli bir değer olduğunu ve endeksten çıkarılmanın finansal performans üzerinde olumsuz sonuçlar doğurabileceğini göstermektedir.

Charlo, Moya ve Muñoz (2015), İspanya Borsasına kayıtlı işletmeleri sürdürülebilirlik endeksine kayıtlı olanlar, kayıtlı olmayanlar ve karma grup olarak üç farklı gruba ayırıp incelemiştir. Sürdürülebilirlik endeksine dahil olan işletmelerin, benzer risk seviyesindeki endeks dışı işletmelere kıyasla daha fazla kâr elde ettiği ve piyasadaki değişikliklere daha hızlı uyum sağladığı belirlenmiştir. İşletmelerin Sürdürülebilirlik Endeks kriterlerini sağlayıp endekse katılabilmelerinin avantaj sağladığı ortaya konulmuştur.

Marti vd. (2015), Stoxx Europe Sürdürülebilirlik Endeksi ve Stoxx Europe 600 Endeksi'ndeki firmaları panel veri analizi ile karşılaştırmıştır. Bu karşılaştırma, 2007-2010 yılları arasındaki veriler kullanılarak yapılmıştır. Çalışma sonucunda, sürdürülebilirlik endeksinde yer alan işletmelerin, bu endekste yer almayan işletmelerden daha güçlü bir finansal performans sergiledikleri belirlenmiştir. Bu bulgu, sürdürülebilirlik endeksinde yer almanın işletmelerin finansal performansı üzerinde olumlu bir etki yaratabileceğini göstermektedir.

Ashenafi ve Kingawa (2018), mikro finans kuruluşlarının kârlılığını etkileyen faktörleri 2009-2013 dönemi için araştırmışlardır. Bu araştırmada, çoklu doğrusal regresyon modeli kullanılmıştır. Çalışmada, finansman yapısının mikrofinans kuruluşlarının kârlılığında etkili olduğu bulgulanmıştır. Ek olarak, mikrofinans kuruluşlarının yaşam süresinin de kârlılık üzerinde etkili olduğu tespit edilmiştir.

Endonezya'daki ilaç firmalarının kârlılığını etkileyen faktörleri inceleyen Lim ve Rokhim (2021), borsada işlem gören 10 ilaç şirketinin 2014-2018 dönemi verilerinden faydalanmıştır. Araştırmada, havuzlanmış sıradan en küçük kareler regresyonu yöntemi kullanılmıştır. Çalışma sonucunda, kârlılığı etkileyen faktörlerin likidite ve satışların büyümesi olduğu belirlenmiştir.

2012-2020 döneminde İngiltere borsasında faaliyet gösteren 93 firmanın kârlılığına etki edebilecek unsurları dinamik panel veri analizi ile inceleyen çalışmada Youssef vd. (2022), özsermaye ve aktif kârlılığı bağımlı değişken, firma yaşı, büyüklük, işletme sermayesi, likidite oranı, oynaklık, kaldıraç oranı, enflasyon oranı ve GSYİH artış oranını ise bağımsız değişken olarak kullanmıştır. Çalışmada, likidite oranının aktif kârlılığı ve özsermaye kârlılığını pozitif yönde; kaldıraç oranının ise negatif yönde; çalışma sermayesi, oynaklık ve GSYİH büyüme oranının aktif kârlılığı pozitif yönde; özsermaye kârlılığını ise negatif yönde etkilediği; ayrıca firma büyüklüğünün aktif kârlılığı negatif yönde etkilediği bulgulanmıştır. Yani sıra özsermaye kârlılığının firmanın yaşından pozitif yönde, enflasyon oranından ise negatif yönde etkilendiği de ortaya konulmuştur.

Literatür genel olarak değerlendirildiğinde, kârlılığı etkileyebilecek faktörlerin tespitine yönelik pek çok çalışma mevcuttur. Kârlılık araştırmalarında veri seti olarak çeşitli endeks ve sektörlerin baz alındığı görülmektedir. Sürdürülebilirlik endeksine yönelik kârlılık bileşenleri için kısıtlı çalışma mevcuttur. Sürdürülebilirlik alanında yapılan çalışmaların geneli değerlendirildiğinde, çalışmalarının çoğunun şirketlerin endekse girdikten sonra mali yapı performanslarındaki farklılıkların belirlenmesine yönelik olduğu gözlemlenmiştir. Özellikle bu çalışmada kullanılan değişkenlerden halka açıklık oranının, kârlılık bileşenlerine etkisini belirlemeye yönelik akademik çalışmaya literatürde rastlanmamıştır. Halka açıklık oranının kârlılıkla ilişkisinin araştırılması, bu çalışmanın özgün değer kazanmasına yol açmaktadır ve bu açıdan literatüre önemli ölçüde katkı sağlaması da beklenmektedir. Borsa İstanbul sürdürülebilirlik endeksindeki şirketlerin halka açık olup olmamasının şirket kârlılığını nasıl ve ne yönde etkilediği bu çalışmanın ana motivasyonu olmuştur. Dolayısıyla bu çalışmayı benzerlerinden ayıran en önemli özellik, şirket kârlılıklarının analizinde halka açıklık oranının etkisinin de araştırılmış olmasıdır.

3.Araştırmanın Amacı, Kapsamı ve Veri Seti

Çalışmada, BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde devamlılık gösteren şirketlerin, 2018-2022 dönemi yıllık finansal verilerinden yararlanılarak finansal performansı belirlemeye yönelik olarak kullanılan kârlılığı etkileyen faktörlerin tespit edilmesi hedeflenmiştir. Bu kapsamda endekste yıllar itibarıyla devamlılık gösteren 41 şirket seçilmiştir. Kullanılan verilerin sağlıklı haline 2018 yılından itibaren ulaşılabilmesi nedeniyle bu zaman aralığı seçilmiştir. Çalışmada, veri yapısının uygunluğu dolayısıyla Panel Veri Analizi sınamalarının kullanılması tercih edilmiştir. Verilerin analizine yönelik Eviews 10 paket programı kullanılmıştır. BİST Sürdürülebilirlik Endeksindeki işletmelerin faaliyet raporları ve finansal tablolarından temin edilen veriler analizde kullanılmıştır. Veriler; Borsa İstanbul, Kamuyu Aydınlatma Platformu, Fintet Dijital Veri Kaynağı, Investing Veri Platformu, TradingView yatırım platformu web sayfalarından elde edilmiştir.

Aşağıda veri setinde bulunan şirketlerin listesi yer almaktadır.

Tablo 1: Analizde Kullanılan Sürdürülebilirlik Endeksi şirketleri

AGHOL (AG Anadolu Grubu Holding A.ř.)	EREGL (Ereğıli Demir Çelik Fabrikaları A.ř.)	SOKM (çok Marketler Ticaret A.ř.)
AKSA (Aksa Akrilik Kimya A.ř.)	FROTO (Ford Otomotiv Sanayi A.ř.)	TAVHL (Tav Havalimanları A.ř.)
AKSEN (Aksa Enerji Üretim A.ř.)	KRDM (Kardemir Demir Çelik A.ř.)	TKFEN (Tekfen Holding A.ř.)
AEFES (Anadolu Efes Biracılık ve Malt Sanayi A.ř.)	KERVT (Kerevitaş A.ř.)	TOASO (Tofaş Türk Otomotiv Fabrikaları A.ř.)
ARCLK (Arçelik A.ř.)	KCHOL (Koç Holding A.ř.)	TCELL (Türkcell İletişim Hizmetleri A.ř.)
ASELS (Aselsan Elektronik Sanayi ve Tic. A.ř.)	KORDS (Kordsa Teknik Tekstil A.ř.)	TUPRS (Tüpraş- Türkiye Petrolleri Rafinerileri A.ř.)
AYGAZ (Aygaz A.ř.)	LOGO (Logo Teknoloji ve Yatırım A.ř.)	THYAO (Türk Hava Yolları A.O.)
BRISA (Brisa Sabancı Lastik Sanayi Ticaret A.ř.)	MIGRS (Migros Ticaret A.ř.)	TTKOM (Türk Telekomünikasyon A.ř.)
CCOLA (Coca Cola İçecek A.ř.)	NETAS (Netaş Bilgi Teknolojileri A.ř.)	TTRAK (Türk Traktör ve Ziraat Makineleri A.ř.)
CIMSA (Çimsa Çimento Sanayi ve Ticaret A.ř.)	OTKAR (Otokar Sanayi A.ř.)	ULKER (Ülker Bisküvi Sanayi A.ř.)
DOHOL (Doğın şirketler Grubu Holding A.ř.)	PGSUS (Pegasus Hava Taşımacılığı A.ř.)	VESTL (Vestel Elektronik Sanayi ve Ticaret A.ř.)
DOAS (Doğuş Otomotiv Servis A.ř.)	PETKM (Petkim Petrokimya A.ř.)	VESBE (Vestel Beyaz Eşya Sanayi ve Ticaret A.ř.)
ENJSA (Enerjisa Enerji A.ř.)	SAHOL (Sabancı Holding A.ř.)	ZOREN (Zorlu Enerji Elektrik Üretim A.ř.)
ENKAI (Enka İnşaat ve Sanayi A.ř.)	SISE (şişe Cam Fabrikaları A.ř.)	

4.Araştırmanın Yöntemi ve Model

Ekonometrik modelin belirlenmesinde elde edilecek başarı; analize dahil edilen şirket veri yapısına, hipotez testlerinin sağılıklı olmasına, kaynakların güvenilir veri içermesine ve yöntemin veri yapısına uygunluğına bağıldır. Genellikle literatürde ekonomi alanında yapılan istatistiksel çalışmaları veri setleri, zamana yönelik, kesite yönelik ve hem zaman hem de kesite yönelik olarak gruplandırılmaktadır (Yalçın vd., 2020:2). Bu çalışmada da veri yapısının uygunluğı nedeniyle Panel Regresyon sınamalarından yararlanmak tercih edilmiştir.

Zaman serileri, gözlemlenebilen birimler için analize dahil edilen verilerin eşzamanlı olarak, eşit periyotta düzenlenmesiyle oluşmaktadır. Analiz, belirli bir dönem için değışkenlerdeki farklılığın zamansal olarak incelenmesine olanak sağılamaktadır. Veriler, analiz yapısına göre günlük, haftalık, aylık veya yıllık olarak değışlendirilerek, zamansal trend hesaplanabilmektedir. Örneklem yapısı $t = 1, 2, 3, \dots, t$ şeklinde kullanılmaktadır (Kıran, 2015:6). Analiz kapsamına alınan birimlerin farklı zaman dilimlerine ait verileri, yatay kesit verileri olarak adlandırılır. Ülkeler, şirketler, borsa endeksleri, sektörler veya farklı özelliklere sahip birimlerin yıllara göre sahip olduğı veriler yatay kesit verilerine örnek teşkil eder. Gözlemlenen birim sayısı N olarak gösterilir ve i harfi ile sembolize edilir. Yatay kesit verileri, statik bir bakış açısıyla belirli bir zaman noktasındaki birimlerin durumunu analiz etmek için kullanılır.

Çalışmada BİST Sürdürülebilirlik Endeksindeki şirketlerin kârlılık değışlendirmelerinde sıklıkla kullanılan aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı, bağımlı değışkenler olarak belirlenmiştir. Bağımlı değışkenleri etkileme ihtimalini test etmeye yönelik olarak; cari oran, aktif devir hızı, kaldıraç oranı, halka açıklık oranı, finansal borç oranı ve işletme büyüklüğü ise bağımsız değışken olarak analizde kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan değışkenlere yönelik temel model denklemi ve denklem kısaltmaları aşağıda sunulmaktadır.

$$ROAi,t = \beta_1 it + \beta_2 SIZEit + \beta_3 COit + \beta_4 FB/öit + \beta_5 HOit + \beta_6 KOit + \beta_7 ADHit + eit \quad (1)$$

$$ROE_{i,t} = \beta_1 I_{i,t} + \beta_2 SIZE_{i,t} + \beta_3 CO_{i,t} + \beta_4 FB/\ddot{o}it + \beta_5 HO_{i,t} + \beta_6 KO_{i,t} + \beta_7 ADH_{i,t} + e_{i,t} \quad (2)$$

ROA (Return on Assets): Net Kâr veya Zarar / Aktif Toplam

ROE (Return on Equity): (Net Kâr veya Zarar / Özkaynaklar)

SIZE: Büyüklük, Aktif Toplam Logaritmik Değeri

CO: Dönen Varlıklar/KVYK

HO: Halka Açıklık Oranı

KO: (KVYK+UVYK) / Toplam Varlıklar

FB/Ö: Finansal Borç Oranı: Finansal Borçlar/Özsermaye

ADH: Kredili Net Satışlar/Ortalama Ticari Alacaklar

Çalışmada test edilen temel hipotezler aşağıdaki gibidir:

Temel Hipotez 1: Aktif Kârlılık ile İşletme Büyüklüğü arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 2: Aktif Kârlılık ile Cari Oran arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 3: Aktif Kârlılık ile Halka Açıklık Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 4: Aktif Kârlılık ile Kaldıraç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 5: Aktif Kârlılık ile Finansal Borç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 6: Aktif Kârlılık ile Alacak Devir Hızı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 7: Özsermaye Kârlılığı ile İşletme Büyüklüğü arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 8: Özsermaye Kârlılığı ile Cari Oran arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 9: Özsermaye Kârlılığı ile Halka Açıklık Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 10: Özsermaye Kârlılığı ile Kaldıraç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 11: Özsermaye Kârlılığı ile Finansal Borç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır

Temel Hipotez 12: Özsermaye Kârlılığı ile Alacak Devir Hızı arasında anlamlı ilişki vardır

5.Bulgular

Analiz sonucunda elde edilen aşağıda başlıklar halinde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

5.1-Otokorelasyon Testi Bulguları

Otokorelasyon; regresyon denkleminin oluşturulmasında yaşanabilecek katsayı tespit sorunlarını gideren panel veri analizi sinama aşamasıdır. Otokorelasyon sinaması gerçekleştirilmeden regresyon denklemi tamamlandığında model doğru katsayılardan oluşabilir, ancak hata terimlerinin süreç içerisindeki sinyalleri göz ardı edildiği için standart hata katsayı sapmaları oluşabilecek, bu da analizciler için sorunlara neden olabilecektir (Güriş, 2018:84).

Otokorelasyon sinamasında temel hipotez, model denklemini oluşturan hata terim katsayılarının süreç içerisinde birbiriyle varyans ve korelasyon sorununun olmamasını içerir (Tatoğlu, 2020:227).

Otokorelasyon testlerinde Correlogram – Q Statistics yönteminde değerlendirilen hipotezler aşağıdaki gibidir:

H_0 = Otokorelasyon yoktur ($p > 0.05$)

H_1 = Otokorelasyon vardır ($p < 0.05$)

Çalışmada kullanılan aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı değişkenleri için test edilen otokorelasyon sonuçları Tablo 2’de gösterilmektedir.

Tablo 2: Otokorelasyon Bulguları

Analiz Dönemi: 2018-2022 Gözlem Sayısı: 179								
Bağımlı Değişken: ROA					Bağımlı Değişken: ROE			
Lag	AC	PAC	Q-Stat	Prob	AC	PAC	Q-Stat	Prob
1	0.184	0.184	6.1719	0.073	0.141	0.141	3.6041	0.058
2	0.041	0.007	6.4807	0.069	0.076	0.057	4.6435	0.098
3	-0.028	-0.038	6.6270	0.085	-0.010	-0.029	4.6630	0.198
4	-0.020	-0.009	6.7033	0.152	0.074	0.076	5.6640	0.226
5	-0.009	-0.002	6.7191	0.242	0.001	-0.016	5.6644	0.340
6	-0.084	-0.085	8.0254	0.236	0.039	0.032	5.9483	0.429
7	-0.094	-0.068	9.6943	0.207	-0.074	-0.082	6.9799	0.431
8	-0.092	-0.062	11.315	0.185	-0.142	-0.136	10.791	0.214
9	0.056	0.086	11.910	0.218	-0.029	0.022	10.950	0.279
10	0.133	0.111	15.314	0.121	0.076	0.090	12.050	0.282
11	-0.001	-0.057	15.314	0.169	-0.030	-0.049	12.221	0.347
12	-0.065	-0.072	16.126	0.186	-0.021	-0.005	12.307	0.421
13	0.018	0.045	16.188	0.239	0.047	0.069	12.735	0.468
14	0.053	0.036	16.744	0.270	-0.022	-0.046	12.827	0.540
15	0.086	0.066	18.213	0.252	0.007	-0.005	12.838	0.615
16	-0.064	-0.081	19.034	0.267	0.049	0.033	13.319	0.649
17	-0.074	-0.032	20.125	0.268	0.014	0.005	13.358	0.712
18	0.051	0.094	20.656	0.297	-0.038	-0.022	13.643	0.752
19	0.022	-0.024	20.755	0.351	-0.003	-0.012	13.646	0.804
20	0.075	0.051	21.905	0.346	-0.034	-0.038	13.875	0.837
21	-0.053	-0.044	22.471	0.373	-0.058	-0.034	14.568	0.844
22	-0.072	-0.042	23.554	0.371	-0.002	0.012	14.568	0.880
23	-0.028	-0.017	23.716	0.420	0.005	0.001	14.573	0.909
24	0.085	0.074	25.221	0.394	-0.048	-0.025	15.057	0.919
25	0.090	0.061	26.907	0.361	0.032	0.053	15.273	0.935
26	-0.137	-0.138	30.869	0.233	0.011	-0.014	15.298	0.952
27	-0.092	-0.048	32.668	0.208	-0.049	-0.061	15.798	0.957
28	-0.026	-0.020	32.812	0.243	-0.016	-0.002	15.850	0.968
29	0.003	-0.009	32.813	0.285	0.016	0.002	15.904	0.977
30	0.013	0.014	32.848	0.329	-0.006	-0.002	15.913	0.983
31	-0.010	0.024	32.869	0.376	-0.025	-0.016	16.050	0.988
32	-0.025	-0.012	33.012	0.417	-0.089	-0.103	17.807	0.980
33	0.059	0.024	33.794	0.429	-0.057	-0.016	18.519	0.980
34	-0.027	-0.112	33.962	0.470	-0.041	-0.007	18.893	0.983
35	-0.026	-0.024	34.114	0.511	0.044	0.025	19.319	0.985
36	-0.005	0.090	34.120	0.558	0.115	0.134	22.318	0.964

Durbin Watson (DW) otokorelasyon ve Correlogram Q Statistics otokorelasyon değerlerine göre, Durbin Watson test istatistik değerleri DW test tablo aralıkları içinde yer almaktadır. Bu durum, çalışmada kullanılan modellerde otokorelasyon sorununun olmadığını göstermektedir. Aynı zamanda Correlogram Q Statistics sonuçlarında olasılık değerlerinin %5 değerini aşması nedeniyle de otokorelasyon sorunu olmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Değişkenlerde otokorelasyon sorunu bulunmadığından, hipotez sonuçlarına göre H0 hipotezinin kabul edilmesine karar verilmiştir.

5.2-Çoklu Doğrusal Bağlantı Sınaması

Doğrusala yakın bağlantı veya çoklu bağlantı; regresyon analizlerinde birden fazla tahmincinin olduğu durumlarda test edilmesi gereken istatistiksel sınama türüdür. Çoklu bağlantı sınaması ile modeldeki değişkenlerin birbirleri arasında yüksek düzeyde bağlantının olup olmadığının tespit edilip, uygulanması gereken analiz yöntemine karar verilmesi sağlanmaktadır. Bu durumu test etmek için VIF (Varyans Inflation Factor) yöntemi kullanılmaktadır. Yöntemde, standart hata terimi varyanslarında oluşan şişliğin boyutu ölçülerek çoklu bağlantı sorununun varlığı kontrol edilmektedir. VIF tekniği literatürde sıklıkla kullanılan istatistiksel bir yöntemdir (Daoud, 2017:1-7).

VIF analizinde aşağıdaki formüller kullanılmış ve bağlantının düzeyi belirlenebilmiştir (Guerrier vd., 2022: 96-86):

$$VIF = 1 / (1-R^2)$$

VIF = 1 (düşük derecede korelasyon)

1 < VIF < 5 (korelasyon derecesi orta)

VIF > 5 (korelasyon derecesi yüksek)

Tablo 3: Çoklu Doğrusal Bağlantı Testi Sonuçları

Analiz Dönemi: 2018-2022 Gözlem Sayısı: 179							
Değişken Model 1	Varyans Katsayısı	Merkezsiz VIF	Merkezi VIF	Değişken Model 2	Varyans Katsayısı	Merkezsiz VIF	Merkezi VIF
Halka Açıklık Oranı	6.80E-06	5.263182	1.041675	Halka Açıklık Oranı	2.46E-06	5.217932	1.037899
Kaldıraç Oranı	1.69E-05	39.50969	2.315272	Kaldıraç Oranı	6.31E-06	40.09734	2.333218
ROA Log Büyüklük.	0.014935	7.082999	1.599094	ROE Log Büyüklük.	0.002132	342.4884	1.181764
Fin.Borç/Aktif	0.030258	35.04633	1.438025	Fin.Borç/Aktif	0.011736	37.27854	1.509624
Aktif Devir Hızı	0.025085	1.479594	1.387916	Aktif Devir Hızı	0.008210	1.308883	1.219402
Cari Oran	0.117086	2.728938	2.087515	Cari Oran	0.038538	2.432769	1.827222
C	0.114936	62.54722	NA	C	0.260463	387.4338	NA

Aktif devir hızı, halka açıklık oranı, işletme büyüklüğü, kaldıraç oranı ve cari oran değişkenleri arasında çoklu doğrusal bağlantı probleminin olup olmadığı test edilmiştir. Ulaşılan VIF değerlerine göre “centered vif” değerinin azami değerden küçük olduğu sonucuna varılmıştır. Böylelikle çalışma için gereken varsayımlardan çoklu bağlantı sınaması varsayımı sağlanmış bulunmaktadır. Bağımsız değişkenler arasında çoklu bağlantıya yönelik sorun tespit edilmemiştir.

5.3-Değişen Varyans Sınaması

Regresyon analizinde temel varsayım, denklem hata terimleri varyansının süreç içerisinde sabitliğini koruyacağı şeklindedir. Fakat veri setinde enflasyon, hisse değeri, fiyat, uluslararası para birimi gibi değişkenlerin olduğu analizlerde, hata terimi varyansları için süreç içerisinde değişkenlik gösterebileceği ihtimali ortaya çıkmaktadır. Bu değişimler, değişen varyans şeklinde açıklanmaktadır (Kazova ve Büyükyılmaz, 2021:38).

Değişen varyans sınamasında hipotezler, süreç içerisinde veri seti varyans yapısının sabitliği veya değişim gösterdiği şeklinde oluşturulmaktadır (Başçı ve Başçı, 2022:120).

Bu çalışmada değişen varyans sınamasına yönelik olarak oluşturulan hipotezler aşağıdaki gibidir;

H₀: Heteroscedasticity yoktur

H₁: Heteroscedasticity vardır

Tablo 4: Değişen Varyans (Breusch-Pagan-Godfrey) Testi Sonuçları

Model 1			
F-statistic	1.727881	Prob. F (6,172)	0.1172
Obs*R-squared	10.17586	Prob. Chi-Square (6)	0.1174
Scaled explained SS	10.06589	Prob. Chi-Square (6)	0.1219
Model 2			
F-statistic	1.914226	Prob. F (7,170)	0.0701
Obs*R-squared	13.00508	Prob. Chi-Square (7)	0.0720
Scaled explained SS	56.07002	Prob. Chi-Square (7)	0.0000

Çalışmada değişen varyansın analizi için White (Heteroscedasticity) Testi sınanmıştır. Analiz sonucunda model yapısında elde edilen değişen varyans sınama sonuçlarının literatürde kabul görmüş olasılık düzeyinde anlamlı olduğu, model yapılarında değişen varyans sorununa rastlanmadığı tespit edilmiştir.

5.4-Hausman Testi

Hata terimi ve açıklayıcı değişkenlerin kendi aralarında oluşturduğu birim etki yapısı, model oluşumunda sabit etki veya tesadüfi etki model tercihinde belirleyici faktördür. Sabit etkiler modelinde birim etkiler, oluşturulan modelin yapısına dahil edilmemekte, tesadüfi etkiler modelinde ise hata terimi, birim etkileri ile model yapısında kullanılmaktadır. Aksi durumda, birim etkisi göz ardı edilmiş modellerde bağımsız değişkenler arasındaki korelasyon ilişkisinin varlığı, elde edilen sonuçlarda tutarsızlığa sebep olmaktadır (Tatoğlu, 2020:227-259).

Çalışmada kullanılan bağımlı değişkenler için oluşturulacak modellerde, sabit etkiler ya da tesadüfi etkiler model yapısından hangisinin kullanılacağını belirlemek için Hausman testi gerçekleştirilmiştir. Elde edilen Hausman Test sonuçları ve hipotezleri aşağıdadır.

H₀: Rassal Etkiler Modeli Etkindir

H₁: Sabit Etkiler Modeli Etkindir

Tablo 5: Hausman Testi Hipotez Karar Tablosu

Model 1 (ROA)			
Test	Chi İstatistik Değer	Prob	Sonuç
Hausman	49.206859	0.0000	H ₀ : Red
Model 2 (ROE)			
Test	Chi İstatistik Değer	Prob	Sonuç
Hausman	43.778300	0.0000	H ₀ : Red

Analiz sonucunda, modellerin Hausman Test değerlerinin 0,05 anlamlılık düzeyinden küçük olması sebebiyle birim etki ve değişkenlerin ilişkisiz olduğu yönünde kurulan H₀ hipotezinin reddedilmesine karar verilmiştir. Elde edilen istatistik değerlerine göre model yapısında H₁ hipotezi kabul edilmiş, modeller için kurulacak yapının Sabit Etkiler Model yapısında olması gerektiğine karar verilmiştir.

5.5-Regresyon Bulguları

Finansal performans ölçümü kapsamında Aktif Kârlılık ve Özsermaye Kârlılığı ana değişkenleri kullanılarak BIST Sürdürülebilirlik Endeks şirketleri için 2 adet model oluşturulmuştur. BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'nde 2018-2022 yılları arasında devamlılık gösteren şirketler veri seti olarak belirlenmiştir. Endekste yer alan şirketler için 179 gözlem kümesine regresyon analizi uygulanmıştır.

Analizde, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkeni açıklayabilme düzeyi için R², veri setinde otokorelasyon sorunun varlığına yönelik Durbin Watson, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkene etki düzeyi Prob. ve modelin geçerlilik katsayısı olarak F istatistik değeri test edilmiştir. Model oluşturmaya yönelik çalışmanın bağımsız değişkenleri; halka açıklık oranı, cari oran, kaldıraç oranı, finansal borç oranı, aktif devir hızı ve işletme büyüklüğü olarak belirlenmiştir.

Bağımlı değişken olarak Aktif Kârlılığın belirlendiği Model 1 için regresyon analizi sonuçları aşağıda verilmiştir:

Tablo 6: İlk Model İçin Regresyon Analiz Sonuç Tablosu

Bağımlı Değişken: ROA Zaman Verisi Sayısı: 2018-2022 Yatay Kesit Şirket Verisi Sayısı: 5				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T Değer	Prob.
Log Büyüklük	0.512782	0.101812	5.036573	0.0000*
Cari Oran	0.124373	0.066305	1.875767	0.0629
Fin. Borç/Aktif	-0.00605	0.003518	-1.719981	0.0878
Halka Açıklık Oranı	-0.003992	0.005325	-0.749658	0.4548
Kaldıraç Oranı	-0.021433	0.005072	-4.226044	0.0000*
Aktif Devir Hızı	0.277144	0.099563	2.783596	0.0062*
C	-3.269160	0.926721	-3.527666	0.0006

R ²	0.797269
Prob (F İstatistik)	0.000000
Durbin Watson	2.190880
*0.05 istatistiksel olarak anlamlılık mevcut (p<0.05)	

Bağımlı değişken olarak belirlenen aktif kârlılığın seçildiği Model 1’de, bağımlı değişkeni etkileme gücüne sahip bağımsız değişkenler arasındaki ilişki katsayıları sonuçlarına göre; aktif devir hızının, işletme büyüklüğü ve kaldıraç oranının aktif kârlılığı açıklamada istatistiki olarak anlamlı olduğu (p<0.05) sonucu elde edilmiştir. Cari oran, finansal borç yapısı ve halka açıklık düzeyi değişkenlerinin aktif kârlılık oranını açıklamada anlamlı olmadığı belirlenmiştir. Ayrıca anlamlı olduğu belirlenen bağımsız değişkenlerden işletme büyüklüğü ve aktif devir hızının aktif kârlılığı pozitif yönde; kaldıraç oranının ise aktif kârlılığı negatif yönde etkilediği bulunmuştur.

Bağımlı değişken olarak bu kez özsermaye kârlılığının kabul edildiği Model 2 için regresyon analizi sonuçları aşağıdadır:

Tablo 7: İkinci Model İçin Regresyon Analiz Sonuç Tablosu

Bağımlı Değişken: ROE Zaman Verisi Sayısı: 2018-2022 Yatay Kesit Şirket Verisi Sayısı: 5				
Değişken	Katsayı	Standart Hata	T Değer	Prob.
Log Büyüklük	0.526907	0.112471	4.684828	0.0000*
Cari Oran	0.115122	0.070939	1.622832	0.1070
Fin. Borç/Aktif	-0.010149	0.003958	-2.563846	0.0115*
Halka Açıklık Oranı	-0.007083	0.005707	-1.241041	0.2168
Kaldıraç Oranı	-0.007947	0.005538	-1.435024	0.1536
Aktif Devir Hızı	0.206373	0.107116	1.926623	0.0562
C	-3.411917	1.029493	-3.314170	0.0012
R ²	0.736879			
Prob (F İstatistik)	0.000000			
Durbin Watson	2.099680			
*0.05 istatistiksel olarak anlamlılık mevcut (p<0.05)				

Özsermaye kârlılığının bağımlı değişken olduğu Model 2’de bağımlı değişkeni etkileme gücüne sahip bağımsız değişkenler arasındaki ilişki katsayıları sonuçlarına göre; işletme büyüklüğü ve finansal borç değişkenlerinin özsermaye kârlılığını açıklamada istatistiki olarak anlamlı (p<0.05) olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Cari oran, aktif devir hızı ve kaldıraç oranı ve halka açıklık oranının ise özsermaye kârlılığını açıklamada anlamlı olmadığı tespit edilmiştir. Ayrıca anlamlı olduğu belirlenen değişkenlerden işletme büyüklüğünün özsermaye kârlılığını pozitif yönde; finansal borç oranının ise negatif yönde etkilediği gözlenmiştir.

Elde edilen sonuçlara göre test edilen hipotez sonuç tablosu aşağıda yer almaktadır. Tabloda anlamlılık tespit edilen bağımsız değişkenlerin bağımlı değişkenler üzerindeki etkisi ve etkinin yönü sunulmaktadır.

Tablo 8: Hipotez Karar Tablosu		
Temel Hipotezler	İlişki Yönü	Karar
H ₁ :Aktif Kârlılık ile İşletme Büyüklüğü arasında anlamlı ilişki vardır	+	Kabul
H ₂ :Aktif Kârlılık ile Cari Oran arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₃ :Aktif Kârlılık ile Halka Açıklık Oranı arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₄ :Aktif Kârlılık ile Kaldıraç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır	-	Kabul
H ₅ :Aktif Kârlılık ile Finansal Borç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₆ :Aktif Kârlılık ile Aktif Devir Hızı arasında anlamlı ilişki vardır	+	Kabul
H ₇ :Özsermaye Kârlılığı ile İşletme Büyüklüğü arasında anlamlı ilişki vardır	+	Kabul
H ₈ :Özsermaye Kârlılığı ile Cari Oran arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₉ :Özsermaye Kârlılığı ile Halka Açıklık Oranı arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₁₀ :Özsermaye Kârlılığı ile Kaldıraç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır		Red
H ₁₁ :Özsermaye Kârlılığı ile Finansal Borç Oranı arasında anlamlı ilişki vardır	-	Kabul
H ₁₂ :Özsermaye Kârlılığı ile Aktif Devir Hızı arasında anlamlı ilişki vardır		Red

Çalışmada test edilen ana hipotezlerden H_1 , H_4 , H_6 , H_7 , H_{11} kabul edilmiş, diğer ana hipotez sınamalarında anlamlılık tespit edilemediğinden red kararı verilmiştir. Çalışmada kullanılan değişkenler için yapılan analizlerden aşağıdaki iki temel model denklemleri elde edilmiştir.

$$ROAi,t=3.269160+(0.512782)\text{Büyükölük }it-(0.021433)KO\ it+(0.277144)ADH\ it \quad (3)$$

Aktif kârlılığa ilişkin ilk modelde sabit terim (3.269160), diğer tüm değişkenlerin sıfır olması durumunda aktif kârlılığın beklenen değerini ifade etmektedir. Yani, şirket büyüklüğü, kaldıraç oranı ve aktif devir hızı sıfır olduğunda, aktif kârlılığın ortalama %3.27 olması beklenir. Şirket büyüklüğündeki bir birimlik artış ise aktif kârlılıkta ortalama %0.51'lik bir artışa neden olmaktadır. Bu sonuç, büyük şirketlerin genellikle daha kârlı olduğunu göstermektedir. Kaldıraç oranındaki bir birimlik artış ise aktif kârlılıkta ortalama %0.02'lik bir azalışa neden olmaktadır. Ulaşılan bu sonuca göre, yüksek kaldıraç oranının kârlılık üzerinde baskı yaratabileceği söylenebilir. Aktif devir hızındaki bir birimlik artış, aktif kârlılıkta yaklaşık %0.28'lik bir artışa neden olmaktadır. Bu da aktiflerini daha etkin kullanabilen şirketlerin daha kârlı olacağını göstermektedir.

$$ROEi,t=-3.411917+(0.526907)\text{Büyükölük }it-(0.010149)FB/A\ it \quad (4)$$

Özsermaye kârlılığına ilişkin ikinci modelde ise şirket büyüklüğünün öz sermaye kârlılığı üzerinde pozitif, kaldıraç oranının ise negatif yönde etkisi olduğu görülmektedir. Bu sonuçlar, finansal yönetim kararlarında bu faktörlerin dikkate alınması gerektiğini vurgulamaktadır. Ayrıca şirketlerin, büyüklüklerini artırmaya çalışırken aşırı borçlanmadan kaçınmaları gerektiği de unutulmamalıdır.

6.Sonuç

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi, borsaların çevresel, sosyal ve kurumsal yönetim konularındaki riskleri ele alırken şirketlere rehberlik eden ve şirketlerin sürdürülebilirlik politikalarını sorumlu yatırımcılara aktaran önemli bir platform oluşturmak amacıyla 4 Kasım 2014 tarihinden bu yana hesaplanmakta ve yayınlanmaktadır. Bu çalışma, BİST sürdürülebilirlik endeksinde yer alan 41 imalat sanayi işletmesinin 2018-2022 dönemine ait finansal verilerinden yararlanılarak kârlılığı etkileyen faktörleri ampirik olarak incelemeyi amaçlamaktadır. Panel Veri Analizi yönteminin kullanıldığı çalışmada 41 imalat sanayi işletmesinin 2018-2022 dönemine ait çeyreklik finansal verileri dikkate alınmıştır.

Firmaların kârlılığının belirlenmesinde aktif kârlılık oranı ve özkaynak kârlılık oranı kullanılmış, aktif kârlılık ve özsermaye kârlılığı için İşletme Büyüklüğü, Cari Oran, Finansal Borç/Aktif, Halka Açıklık Oranı, Kaldıraç Oranı, Aktif Devir Hızı değişkenlerinin etki durumuna yönelik analizler yapılmıştır. Çalışmada elde edilen bulgulara göre; ilgili dönemde işletme büyüklüğü ve aktif devir hızının aktif kârlılığı pozitif yönde, kaldıraç oranının ise yine aktif kârlılığı negatif yönde etkilediği tespit edilmiştir. Çalışmanın diğer modelinde test edilen özsermaye kârlılığına ise, işletme büyüklüğünün pozitif yönde, finansal borç/aktif oranının ise negatif yönde etki ettiği tespit edilmiştir. İşletme büyüklük değeri her iki kârlılık oranı üzerinde pozitif yönde etkili iken, cari oran ve halka açıklık oranının kârlılığa etki etmediği belirlenmiştir.

Aktif devir hızına ilişkin elde edilen sonuçlar Yıldırım (2023), Demirhan (2022), Akgün (2022) ve Çakır-Küçük Kaplan'ın (2012) bulguları ile paralellik göstermektedir. Firma verimliliğinin önemli bir göstergesi olan aktif devir hızının kârlılık üzerindeki olumlu etkisi, firma varlıklarının etkin şekilde kullanılmasının kârlılığa olumlu yönde etki yapması ile açıklanabilir.

Firmaların yabancı kaynaklardan yararlanma düzeyleri hakkında bilgi veren borçlanma oranının aktif kârlılığa etkisi istatistiksel olarak anlamlı bulunmazken, özsermaye kârlılığı üzerinde negatif bir etkiye sahip olduğu bulgulanmıştır. Literatürdeki çoğu çalışmada da borç kullanımı ile kârlılık arasında negatif bir ilişki olduğu ortaya konulmuştur. Çalışmada kaldıraç oranına ilişkin ulaşılan bulgular Youssef (2023), Çakır-Küçük Kaplan (2012), Akgün (2022) ve Yıldırım'ın (2023) bulgularıyla örtüşmektedir. Bu durum, firmaların borçlanma maliyetlerinin yüksek olmasının kârlılığı olumsuz etkileyecek şekilde dezavantaj oluşturduğunu göstermektedir. Firma büyüklüğü açısından elde edilen sonuçlara bakıldığında ise Youssef'in (2023) bulgularının aksine bir durum göze çarpmaktadır. Zira bu analizde işletme büyüklüğünün aktif kârlılığı olumlu yönde etkilediği ortaya konulmuştur.

Firmaların yükümlülüklerini yerine getirebilme gücünün göstergesi olan likidite oranlarını temsil etmek üzere bu çalışmada cari oranın kullanılması tercih edilmiştir. Ancak yapılan analizde cari oranın hem aktif kârlılık hem de özsermaye kârlılığında anlamlı bir etkisi saptanmamıştır. Önceki çalışmalarda hiç dikkate alınmamış ve üzerinde çalışılmamış olan halka açıklık oranının kârlılık üzerinde etkili olup olmadığının araştırılması, bu çalışmanın diğer

Çalışmalardan ayrılan en önemli yönüdür. Ancak yapılan analizde halka açıklık oranının her iki kârlılık oranı üzerinde de etkili olmadığı bulgulanmıştır. Bu durumda şirketin hangi ölçüde halka açık olduğunun, kârlılık açısından bir öneminin olmadığı söylenebilir.

Yapılan analizlerden ulaşılan bulgular ve literatürdeki benzer çalışmaların sonuçları birlikte değerlendirildiğinde; borsada işlem gören reel sektördeki firmalara, aktif devir hızlarını artırmaları, borçlanma ve kaldıraç oranlarını mümkün olduğunca azaltmaları ve borç ödeme kapasitelerini sürdürmeleri tavsiye edilebilir. Ayrıca firma büyüklüğünün kârlılığı olumlu etkileyeceği gerçeğinden hareketle firmaların temkinli ve planlı bir şekilde büyümeye devam etmeleri önerilebilir.

Bu çalışmada karşılaşılan en önemli kısıt; sadece sürdürülebilirlik özelliklerinin devamlılığını sağlayıp endekste sürekli arz eden ve endeks kriterlerini veri zaman aralığında sürekli olarak sağlayan işletmelerin veri setine dahil edilmiş olmasıdır. Ayrıca veri seti belirlenirken bankacılık ve finansal alanda faaliyet gösteren işletmeler kapsam dışında bırakılmıştır. Literatürde halka açıklık oranının kârlılık ile ilişkisini araştırmaya yönelik çalışmaya rastlanmamıştır. Bu çalışmada kârlılığa etkisi bakımından halka açıklık oranı bağımsız değişken olarak dahil edilmiş, işletmelerin halka açıklık düzeyi ile kârlılık arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Çalışma bu yönüyle literatüre katkı sağlama özelliğindedir.

Kârlılığı etkileyen faktörler üzerinde yapılacak sonraki çalışmalarda özellikle imalat sanayi firmalarının farklı dönemleri için elde edilecek bulgularla sonuçlar desteklenebilir. Farklı sektörlerde faaliyet gösteren firmalar ele alınarak örneklem grubunun çeşitlendirilmesi ve genişletilmesi de mümkündür. Yine kurulan modelde kullanılan değişkenlerin farklılaştırılarak yeni çalışmalar yapılması da yeni sonuçlara ulaşılmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Açıkgöz, T. Ve Kılıç, G. (2021). Teknoloji Firmalarının Finansal Performansı Ve Piyasa Değerinin Dupont Analizi İle Değerlendirilmesi, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 90, 209-226.

Aggarwal, P. (2013). Impact Of Sustainability Performance Of Company On İts Financial Performance: A Study Of Listed Indian Companies, *Global Journal Of Management And Business Research*, 13(11), 60-70.

Akgün, A. (2022). Borsa İstanbül Tekstil Ve Deri Endeksi İşletmelerinin Kârlılığını Etkileyen İçsel Faktörlerin Analizi, *3.Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi*, 57 (3), 2473-2487.

Ashenafi, D.S. Ve Kingawa, C.D. (2018). Factors Affecting Profitability Of Microfinance Institutions, *Journal Of Economic And Sustainable Development*, 9 (5), 34-45.

Başçı, E.S. Ve Başçı, G. (2022). şehir Endeksleri İle Seçilmiş Yerel İstatistikler Arasındaki İlişkinin Tespiti, *Malatya Turgut Özal Üniversitesi İşletme Ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 3 (2), 117-127.

Charlo, M., Moya, I. Ve Munoz, A. (2015). Sustainable Development And Corporate Financial Performance: A Study Based On The Ftse4 Good Ibex Index, *Business Strategy And The Environment*, 24(4), 277-288.

akır, H. Ve Kkkaplan, I. (2012). İşletme Sermayesi Unsurlarının Firma Değeri Ve Kârlılığı zerindeki Etkisinin İmkb’de İşlem Gören retim Firmalarında 2000-2009 Dönemi İçin Analizi, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 53, 69-86.

Daoud, J. (2017). Multicollinearity And Regression Analysis, *Malaysia Journal Of Physics: Conference Series* 949, 1-7.

Demirci, N. S. (2017). Finansal Gelişmişliğin zel Sektör Ar-Ge Harcamalarına Etkisi: Türkiye İçin Eşbütünleşme, Nedensellik, Etki-Tepki Analizleri Ve Varyans Ayırıtması (1990-2014), *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 74, 157-182.

Demirhan, D. (2022). İmalat Ve Hizmet Sektörlerinde Kârlılık Oranlarını Etkileyen Faktörlerin Analizi, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 94, 31-52.

Dereköy, F. (2020). Nakit Akış Tablosu İle Likidite Oranları İlişkisi: Borsa İstanbül Kobi Sanayi İşletmeleri zerine Bir Araştırma, *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12 (4), 3500-3520.

Guerrier, S., Lsler, M., Kermarrec G. Ve Schön S. (2022). The Variance Inflation Factor To Account For Correlations İn Likelihood Ratio Tests: Deformation Analysis With Terrestrial Laser Scanners, *Journal Of Geodesy*, 96-86.

- Gupta, P.P., Kennedy, D.B. Ve Weaver, S.C. (2009). Corporate Governance And Firm Value: Evidence From Canadian Capital Markets, *Corporate Ownership And Control Journal*, 6 (3), 1-35.
- Güleç, F. Ve Bektaş, T. (2019). Nakit Akış Rasyo Analizi: Türkiye Örneği, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 2019 Özel Sayı, 247-262.
- Gürriş, S. (2018). *Uygulamalı Panel Veri Ekonometrisi*, İstanbul, Der Yayınları.
- Gürünlü, M. (2019). Sürdürülebilirlik Ve Finansal Performans Arasındaki İlişki: Bist şirketleri Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 84, 177-190.
- Güvemli, B., Tayrı, K. Ve Sayrı, N. (2021). Nakit Akışlarının Hisse Senedi Getirileri Ve Özkaynak Kârlılığı Üzerindeki Etkileri: Türkiye Sigorta Endeksi Örneği, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 2019 Özel Sayı, 233-248.
- Kazova, F. Ve Büyükyılmaz, E. A. (2021). Kripto Para Birimlerinin Volatilite Yapılarının Karşılaştırma Analizi, *Ekoist Journal Of Econometrics And Statistics*, 35, 33-57.
- Kıran, B. (2015) *Zaman Serileri Analizi*, İstanbul Üniversitesi Açık Ve Uzaktan Eğitim Yayını.
- Lım, H. Ve Rokhm, R. (2021). Factors Affecting Profitability Of Pharmaceutical Company: An Indonesian Evidence, *Journal Of Economic Studies*, 48 (5), 981-995.
- Martı, C.P., Rovira Val, M.R. Ve Drescher, L.G.J. (2015). Are Firms That Contribute To Sustainable Development Better Financially?, *Corporate Social Responsibility And Environmental Management*, 22(5), 257-319.
- Özdemir, L. (2019). Bist Sürdürülebilirlik Endeksinde Yer Almanın Verimlilik Üzerine Etkisi: Vza Malmquist Toplam Faktör Verimlilik Analizi, *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Haziran 2019 Sayısı, 33-45.
- Reddy, K. Ve Gordon, L. (2010). The Effect Of Sustainability Reporting On Financial Performance: An Empirical Study Using Listed Companies, *Journal Of Asia Entrepreneurship And Sustainability*, 6(2), 19-42.
- Russo, A. Ve Mariani, M. (2013). Drawbacks Of A Delisting From A Sustainability Index: An Empirical Analysis, *International Journal Of Business Administration*, 4(6), 29-40.
- Sak, A. Ve Dalgır H. (2020). Kurumsal Sürdürülebilirliğin Firmaların Finansal Performansına Etkisi: Bist Kurumsal Sürdürülebilirlik Endeksindeki Firmalar Üzerinde Bir Araştırma, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 85, 173-186.
- Skare, M. Ve Golja, T. (2012). Corporate Social Responsibility And Corporate Financial Performance–Is There A Link?, *Economic Research*, 1, 215-242.
- Sustainable Stock Exchanges (Sse) Initiative (2018). 2018 Report On Progress: A Paper Prepared For The Sustainable Stock Exchanges 2018 Global Dialogue, https://www.sseinitiative.org/wp-content/uploads/2018/10/Sse_On_Progress_Report_Final.Pdf, Erişim Tarihi: 02.05.2024.
- Tatoğlu, F.Y. (2020). *Panel Veri Ekonometrisi-Stata Uygulamalı*, İstanbul, Beta Yayıncılık.
- Topal, G. Ve Çankaya, S. (2019). Sürdürülebilirlik Çalışmalarının İşletmelerin Finansal Performanslarına Etkisi, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Dış Ticaret Enstitüsü Dergisi*, 77, 77-93.
- Yalçın, M.O., Dinçer, N.G., Ve Demir, S. (2020). *Fuzzy Panel Data Analysis*, Kuwait University Academic Publication Council, 2.
- Yavuz, V. A. (2010). Sürdürülebilirlik Kavramı Ve İşletmeler Açısından Sürdürülebilir Üretim Stratejileri, *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7 (14), 63-86.
- Yıldırım, H. (2023). Reel Sektörün İçsel Ve Dışsal Kârlılık Dinamikleri: Ölçek Etkisi Doğrultusunda Karşılaştırma Bir Analiz, *Muhasebe Ve Finansman Dergisi*, 99, 61-84.
- Youssef, I. S., Salloum, C. Ve Al Sayah, M. (2022). *The Determinants Of Profitability İn Non-Financial Uk Sme's*, European Business Review.
- Zengin, B. Ve Tanrıöven, C. (2016). Kriz Dönemlerinde Çalışma Sermayesi Yönetimi Etkinliğinin Analizi, Bist İmalat Sanayi İşletmelerinde Uygulama, *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 50, 160-180.

TÜRKİYE’DE SİGORTA TALEBİNDE HANGİ FAKTÖRLER ETKİLİ?¹

WHICH FACTORS AFFECT INSURANCE DEMAND IN TURKEY?

Janberk OKAN *

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 30.10.2024
Kabul Tarihi: 30.06.2025

Öz

Çalışmanın amacı Türkiye’de sigortacılık sektöründe talebi etkileyen faktörleri anlamaktır. Bunun için sigorta sektöründe talep edilen poliçe sayısını etkileyen iktisadi ve diğerk değişkenler araştırılmıştır. Sigorta poliçe sayılarını etkileyen değişkenler tespit edildikten sonra, bu değişkenlerin poliçe sayıları üzerindeki etkisini anlamak amacıyla regresyon analizi gerçekleştirilmiştir. Çalışmada, 2014-2024 yılları arasında çeyrek dönem verileri kullanılmıştır. Ayrıca, ilgili iktisadi ve diğerk değişkenlerin hayat ve hayat dışı sigorta talebinde etkilerinin nasıl değiştiğı gözlemlenmiştir. Bazı sigorta alt branşları zorunlu sigorta kapsamında olduğı için talebin fiyat esnekliğı daha katı, bazı sigorta alt branşlarında ise daha esnek fiyat esnekliğine sahiptir. Bu durum talep edilen sigorta miktarını etkilemektedir. Sigorta sektörü açısından baktığımızda poliçe sayıları bizim için arz ve talep eşitliğini vermektedir. Bu nedenle sigorta talebini etkileyen faktörlerin iyi anlaşılması aynı zamanda sigorta arzının da çözömlenmesi açısından önemlidir. Türkiye sigortacılık sektöründe hayat ve hayat dışı sigorta branşları özellikle gelir seviyesi ve primlerden etkilenmektedir. Sigorta talebinin fiyat esnekliğinin inelastik olması ve diğerk faktörler, kanunen veya usulen zorunlulukların sigorta talebini büyük derece etkilediğini düşöndürmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hayat Sigortası, Hayat Dışı Sigortalar, Poliçe Sayısı

JEL Sınıflaması: C13, E10, G22

Abstract

The objective of this study is to understand the factors that affect the demand for insurance in Turkey. For this purpose, economic and other variables that affect the number of policies demanded in the insurance sector were examined. After identifying the variables affecting the number of insurance policies, regression analysis was conducted to understand the impact of these variables on the number of policies. The study uses quarterly data between 2014 and 2024. In addition, the impact of relevant economic and other variables on the demand for life and non-life insurance is observed. Since some insurance sub-branches are covered by compulsory insurance, the price elasticity of demand is more rigid, while some insurance sub-branches have a more flexible price elasticity. This situation affects the amount of insurance demanded. In the insurance sector, the number of policies gives us the equality of supply and demand. Therefore, a good understanding of the factors affecting the demand for insurance is also important for analyzing the supply of insurance. In the Turkish insurance sector, the life and non-life insurance sectors are particularly affected by income levels and premiums. The fact that the price elasticity of insurance demand is inelastic and other factors suggest that legal or procedural requirements have a significant impact on insurance demand.

Keywords: Life Insurance, Non-Life Insurance, Number of Policies

JEL Classification: C13, E10, G22

¹ ¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 205 - 225 / DOI: 10.29106/fesa.1576162

* Öğr. Gör., İstanbul Gedik Üniversitesi MYO, janberk.okan@gedik.edu.tr, İstanbul – Türkiye, ORCID: 0000-0001-7325-3306

1. Giriş

Finans sektörünün iki ana ayağından biri olarak sigortacılık sektörü birkaç işlevi birlikte yerine getirmektedir. İlk işlevi sigorta sektörünün kavramsal olarak dayandığı güvence yapısını oluşturmaktır. Bu güvence yapısı iktisadi ajanları karşılaşılabilecekleri risklere karşı koruma altına almakta ve bu riskleri güvence yapısı içerisinde dağıtmaktadır. Bunu gerçekleştirirken oluşturduğu havuz ile bir diğer işlevi olan finansal kaynak oluşumunu sağlamaktadır. Sigorta ürünleri, iktisadi ajanlar arasında riskin transferini gerçekleştiren bir finansal araç olarak ürettiği primlerle fon yaratmaktadır. Bu fonlar finansal piyasalar içerisinde farklı araçlar ile finansal piyasaların derinleşmesine katkı sunmaktadır. Böylece, sigortacılık sektörü yarattığı fonlar ile birlikte finans sektörünün büyümesinde ve derinleşmesinde etkili olurken, finans sektörünün büyümesi ise yatırımlar için kaynak oluşmasına imkan sağlamaktadır. Sigorta sektörünün yarattığı bu finansal kaynakların uzun dönemli olması reel sektördeki firmaların yatırımlar için daha az maliyetle fon bulmasını kolaylaştırmaktadır. Kısacası sigorta sektörü ürettiği primlerle yatırımlara fon oluştururken, aynı zamanda verdiği güvence ile hanehalkı ve firmaların risklerini minimize etmektedir. Sigorta şirketleri bu sayede finansal piyasalardaki ürünlere olan talebi canlandırarak büyümeyi desteklemektedir (Grace & Rebello, 1993; Feyen ve diğerleri, 2011). Hanehalkı ve firmaların risk bilincini artırarak, risklerini minimize edecek davranışları sergilemesine katkı sağlayarak düzenleyici bir rol oynamaktadır. Bu düzenleyici rol ile finansal piyasaların ve ekonominin stabil olmasına katkı sağlamaktadır. Sigortacılık sektörünün üstlendiği bu işlevler ekonomik büyümeyi dengelemekte ve daha istikrarlı bir ekonominin oluşmasını sağlamaktadır (Haiss & Sümegi, 2008). Bu kapsamda sigortacılık sektörünün gelişmesi de politika yapıcılar tarafından desteklenmektedir. Fakat her ülkede sigorta sektörü aynı gelişmişlik seviyesinde olmamakla birlikte farklı ülkelerde farklı sebeplerle sektörün önünde bazı yapısal zorluklar bulunmaktadır. Bu yapısal zorluklar makro iktisadi unsurlar olabildiği gibi toplumsal unsurları da içermektedir. Makro iktisadi unsurlar aynı zamanda toplum içerisinde sigorta sektörünün penetrasyonunu da engellemektedir. Bu nedenle sigorta sektörüne olan talebin anlaşılması önem arz etmektedir.

Bu çalışmada ana amaç Türkiye’deki hayat ve hayat dışı sigorta talebini etkileyen faktörleri ana hatlarıyla ortaya koymaktır. Bunun amaçla çoklu regresyon analizi kullanılacaktır. Çalışmada bağımlı değişken olarak sigorta poliçe sayıları kullanılmıştır. Poliçe sayılarının bağımlı değişken olarak seçilmesinin sigorta talebini ve aynı zamanda arzını da yansıttığı olmasıdır. Sigorta sektörü bir finansal hizmet ürünü olması nedeniyle arz ve talebin denge halinde olduğu kabul edilebilir. Rekabetçi bir piyasa koşulunda, sigorta şirketleri talep edilen ve beklenen karı pozitif olan tüm sigorta poliçelerini sunacaktır (Rothschild & Stiglitz, 1976). Seçilen ana açıklayıcı değişkenler makro iktisadi göstergeler olan gelir düzeyi, enflasyon oranı ve işsizlik oranı ve sigorta branşları ortalama primleridir. Bu değişkenler dışında modellerin açıklama gücünü artırması amacıyla farklı kontrol değişkenleri kullanılacaktır. Literatürde farklı çalışmalarda yer alan risk algısı, kültürel faktörler ve demografik özellikler gibi değişkenler bu çalışmada göz ardı edilecektir. Bunun iki nedeni vardır. İlki, çalışmanın 10 yıl gibi kısa bir zaman periyodunu baz almasıdır. Risk algısı, kültürel faktörler ve demografik özellikler nu kadar kısa zaman dilimi içerisinde değişmeyecektir. İkinci neden ise çalışmanın makro değişkenlerle sadece Türkiye özelinde olmasıdır. Makro düzeyde bu değişkenler özdeş olarak kabul edilebilir.

Çalışmanın literatürdeki diğer çalışmalardan temel farkı ise hayat ve hayat dışı sigorta alt branşlarının da incelenmesidir. Hayat dışı sigorta poliçe sayılarını etkileyen faktörlerin yanı sıra, alt branşlarında yer alan sigorta poliçe sayıları ayrıca analiz edilmiştir. Hayat dışı sigorta alt branşlarından Sağlık/ Hastalık Sigortaları, Kaza Sigortaları, Genel Zarar Sigortaları, Nakliyat Sigortaları, Kara Araçları (Kasko) Sigortaları, Kara Araçları Sorumluluk (Trafik) Sigortaları, Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayıları ayrıca incelenmiştir. Benzer şekilde, hayat sigortaları poliçe sayılarının yanı sıra alt branşlarında Yıllık Vefat Sigortaları, Uzun Süreli Hayat Sigortaları, Birikimli Sigortaları ve kredi kapsamında kullanılan Yıllık Vefat Sigortaları ve Uzun Süreli Hayat Sigortaları ayrıca incelenmiştir.

2. Literatür Taraması

Bireylerin sigorta talepleri ise birçok faktörden etkilenmektedir. Doğal olarak, sigorta poliçe primleri talepte etkili olurken diğer faktörler de primler kadar etkili olmaktadır. Sigorta primlerindeki artış karşısında talebin değişmesi, bireylerin sigorta talebi fiyat esnekliğine bağlı olacaktır. Sezgisel olarak baktığımızda bireylerin sigorta talebi fiyat esnekliği, riske karşı duyarlılıkları ile ilişkili olacaktır (Pauly ve diğerleri, 2003; Hao ve diğerleri, 2018). Primlerdeki artış karşısında bireylerin üstlendikleri riskin gelirlerine olan etkisi düşükse riski üstlenmekten çekinmeyeceklerdir. Aksi durumda riski üstlenmek yerine riskten kaçınacak ve sigorta talebinde bulunacaklardır. Sigorta primindeki artışın gelirleri içerisindeki payı risk gerçekleştiğinde kaybedecekleri gelirden daha büyük olduğunda ise sigortaya olan talepleri düşecektir. Bu durumda, sigorta talebinin fiyat esnekliği normal mal gibi olmayacaktır. Hatta, hayat ve hayat dışı sigorta branşlarında primlerdeki değişikliklerin etkileri de farklılık gösterecektir. Hayat sigortaları aynı zamanda bir tasarruf aracı da oldukları için fiyat elastikiyeti hayat dışı sigortalara göre farklı olacaktır (Babbel, 1985; Hodula ve diğerleri, 2020).

Sigorta primleri dışındaki faktörler gerek makro iktisadi etkenler gerekse demografik, kültürel, kurumsal ve yasal etkenlerdir. İktisadi faktörlerin başında gelir seviyesi gelir, enflasyon oranı, işsizlik oranı, faiz oranları gibi makro iktisadi değişkenler de sigorta talebini etkilemektedir. Bireylerin tüketim kısıtlarının başında gelir seviyesi gelmektedir (Feyen ve diğerleri, 2011). Teorik olarak bu bireylerin gelirlerine göre tüketim davranışlarını belirleyecekleri anlamı taşımaktadır. Bireylerin gelir seviyesindeki değişime göre tüketim davranışlarının değişiklik göstermesi beklenmektedir. Gelir seviyesindeki artışa göre bir mal veya hizmete olan talebin artması esneklik olarak ifade edilmektedir. Rasyonel bir birey riskten kaçınma eğilimi göstereceği için diğer her şey sabitken, rasyonel bir bireyin gelirlerindeki artış sigorta talebini artırması beklenmektedir (Outreville, 1990; Nakata & Sawada, 2007; Li ve diğerleri, 2007; Lee, 2013). Bireylerin risklere karşı duyarlılığına göre gelirleri arttıkça kendilerini korumaya alma istekleri artacaktır. Bu durum sigorta talebini gelir artışıyla birlikte artırmaktadır. Gelir seviyelerindeki artış belirli bir seviyeye geldiğinde daha duyarlı oldukları riskleri sigorta korumasına alan bireyler, daha az duyarlı oldukları riskler için sigorta korumasına ihtiyaç duymazlar ancak gelir seviyeleri daha da arttığında bu riskleri de sigorta güvencesine almak isteyeceklerdir (Enz, 2000). Hayat sigortaları içinse durum biraz daha farklı olabilir. Hayat sigortalarının tasarruf amacı da içermesi bireylerin gelir seviyelerindeki artışla birlikte tüketim haricinde tasarruf etmek amacıyla hayat sigortalarını talep edebilirler (Di Matteo & Emery, 2002). Burada bireyin tercihini etkileyecek faktör ise diğer finansal araçların getirisi olacaktır. Örneğin faiz oranlarının getirisi hayat sigortalarının getirisiyle kıyaslandığında daha düşük ise bireylerin sigorta talebi artacaktır (Cargill & Troxel, 1979; Rocha & Thorburn, 2007). Aksi durumda, bireylerin tasarruf amacıyla hayat sigortalarına olan talebi azalacaktır. Borçlanma maliyetlerindeki artış bireylerin kredi kullanımını kısıtlamaktadır. Bu durumda, faiz oranlarındaki artış borçlanma maliyetlerini artıracığı için kredi kapsamında kullanılan hayat sigortalarına olan talep azalacaktır. Ayrıca, borçlanma maliyetlerindeki artış bireylerin tüketim harcamalarını da kısıtlayacak bir unsurdur. Bireyler borçlanma maliyetlerinde artış yaşandığı dönemlerde büyük hacimli tüketim harcamalarından kaçacağı için ev ve araç gibi malları için sigorta talepleri azalacaktır. Borçlanma maliyetlerindeki artış firmaların yatırımlarını düşürmektedir. Bu durum, firmaların da sigorta taleplerini etkilemektedir. Artan borçlanma maliyetleri ile firmalar yeni makine ve teçhizat alımı, yeni fiziki sermaye yatırımı gibi davranışlardan kaçınacaktır. Bu hayat dışı sigorta branşlarına olan talebi de düşürecektir. Kısacası, faiz oranlarının sigorta talebi üzerindeki etkileri belirsiz ve koşullara göre değişkendir (Browne & Kim, 1993; Outreville, 1996; Li ve diğerleri, 2007; Li ve diğerleri, 2021). Enflasyonist baskılar sebebiyle sigorta primlerinde artış olduğunda, bireylerin reel ücretleri değişmiyorsa sigorta talepleri de değişmeyebilir. Reel ücretler değişmediği için bireyler benzer tüketim sepetleri içerisinde sigorta poliçelerine yer verebilecektir. Fakat, enflasyon karşısında reel ücretleri düşüyorsa bu durumda sigorta talepleri düşebilir (Babbel, 1981; Sadhak, 2006). Örneğin, Türkiye’de Trafik Sigortası olarak bildiğimiz Karayolları Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası yaptırmak zorunludur fakat Kara Araçları Kasko Sigortası için böyle bir zorunluluk yoktur. Enflasyonist dönemde, bireyler Trafik Sigortası yaptırmaktan Kasko yaptırmaktan imtina edebilir. Benzer şekilde, yaşanan enflasyonla birlikte hayat sigortalarının değeri aşındığı durumlarda bireyler hayat sigortası talebini azaltabilir ve tasarruflarını farklı araçlarda değerlendirebilir (Neumann, 1969; Fortune, 1973). İşsiz olmak hem mikro hem de makro açıdan bir risk unsurudur. Doğal olarak sigorta kapsamı içerisindedir. Birey açısından işsiz kalması gelir kaybı riskini doğururken, makro açıdan ise üretim kaybı yaşanma riski vardır. Birçok devlet işsizlik riskine karşı vatandaşlarını güvence altına almaktadır. Fakat bazı devletlerde bu güvence yok ya da eksik kalmaktadır. Bu nedenler bireyler işsizlik riskine karşı sigortaya başvurmaktadır. Bu doğal olarak bireyin çalışırken gerçekleştirdiği bir tasarruftur. Birey işsiz kaldığında tüketim harcamalarını düşürme ve tasarruflarını kullanma eğiliminde olacaktır. Bu durum işsizlik oranının artmasıyla, bireylerin tüketim harcamalarında sigorta gibi mal ve hizmetlere olan talebini azaltıcı etki göstermesi beklenebilir (Mantis & Farmer, 1968; Duker, 1969). Ayrıca, işsizlik kalan bir bireyin tasarruflarını kullanırken daha fazla tasarrufta bulunmaları beklenmeyeceği için hayat sigortalarının tasarruf kanalı çalışmayacaktır. Bu da hayat sigortaları poliçelerinde düşüşe neden olacaktır (Lenten & Rulli, 2006). Bunun dışında işsizlik oranındaki artış firmaların emek talebini kısmaları anlamına gelmektedir. Bu durumda, firmaların çalışanları için yaptığı sigortalarda da azalma olacaktır.

İktisadi faktörlerin yanı sıra nüfusun yoğunluğu, eğitim seviyesi, kültürel faktörler, yasal düzenlemeler de etkili olmaktadır. Bu faktörler doğal olarak hem sigorta primlerini etkilemekte hem de bireylerin sigorta taleplerini etkilemektedir (Hodula ve diğerleri, 2020; Feyen ve diğerleri, 2011; Christophersen & Jakubik, 2014). Bireyin içinde bulunduğu toplum onun yaşantısını belirleyen faktörlerden birisidir. Bireyin içinde bulunduğu kültür dolayısıyla tercihlerini de şekillendirmektedir. Bu durum bireylerin risk algısını da etkilemektedir. Bireylerin toplum içerisinde benzer şekillerde gösterdikleri iş ahlakı, sosyalleşme tercihleri, girişkenlik gibi davranışlar, dini inanışlar veya kadercilik yaklaşımları sigorta talebini etkileyen unsurlardır (Burnett & Palmer, 1984; Arruñada, 2010). Kültürel değerler hayat sigortalarına olan bakışı ciddi etkilediği gibi hayat dışı sigortalara olan talepte de etkili olmaktadır (Park & Lemaire, 2012). Özellikle, dini inançların hayat sigortalarına olan talepte etkili olduğu yapılan çalışmalarla ortaya konmuştur (Browne & Kim, 1993). Farklı dini inanışlara sahip ülkelerin karşılaştırıldıkları çalışmalarda dini inanışların etkileri anlamlı çıktığı gözlemlenmiştir (Guiso ve diğerleri, 2003; Renneboog & Spaenjers, 2012).

Sigortanın bir risk transferi olarak işlevini yerine getirmesi için bireylerin risk algısı önemli rol oynamaktadır. Bu durum sigorta taleplerinde etkili olan bir başka faktördür. Teorik olarak, rasyonel bireyler beklenen faydalarını maksimize etme çabasında olacaktır. Basitçe bireylerin faydaları risk algısı, sigorta primleri ve gelirin bir fonksiyonu olarak karşımıza çıkacaktır (Yaari, 1965). Bu noktada faydalarını maksimize edecek zamanlar arası bir tercihte bulunacaklardır (Hakansson, 1969). Riskten kaçınmaya eğilimli bireyler gelir seviyeleri sabitken sigortaya daha fazla yönelmeleri beklenmektedir. Risk yansız bireyler ise sigorta primleri, gelirleri ve diğer faktörlerin etkileri ile sigorta taleplerini belirleyeceklerdir. Bu durumda bireylerin sigorta talepleri, fayda maksimizasyonunu sağlayacak gelir kısıtı altında bir optimizasyon problemine dönüşecektir. Optimal prim seviyesinde zamanlar arasın bir tercih olarak belirlenecektir. Hayat ve hayat dışı sigorta branşları arasındaki risk algısının farklı olması nedeniyle bu durum sigorta branşlarına olan talebi de farklı şekillerde etkilemektedir (Dragos, 2014). Bireylerin doğrudan risk algılarını ölçmenin yarattığı güçlük sebebiyle risk algısı eğitimle özdeşleştirilmiştir. Eğitim seviyesindeki artışla bireylerin daha rasyonel davranacağı ve daha az risk alacağı öngörülmektedir (Browne & Kim, 1993; Browne ve diğerleri, 2000; Esho ve diğerleri, 2004). Bunun aksine eğitim seviyesi arttıkça insanların finansal okuryazarlığının da gelişeceğini ve daha riskli finansal kararlar alabilir (Szpiro, 1986; Szpiro & Outreville, 1988). Hukuk sistemi de sigortacılık sektörünün nasıl işleyeceğini, sınırlarını ve gelişmesini etkilemektedir (Esho ve diğerleri, 2004; Park ve diğerleri, 2010). Yasal düzenlemelerle bazı sigorta türleri zorunlu kılınabilir. Örneğin, Türkiye’de bazı mal ve sorumluluk sigortaları yasalarca zorunlu tutulmuştur.² Yasal düzenlemelerle bazı sigorta türlerinin zorunlu tutulması talebini artırıcı etki göstermektedir (Kjosevski & Petkovski, 2015). Örneğin, Türkiye’de trafik sigortası zorunlu olması nedeniyle hayat dışı sigorta branşları içerisinde açık ara en çok paya sahiptir. Ayrıca, hukuk sisteminin işleyişi de sigortacılık sektörünün gelişmesinde etkili olabilir. Sigorta şirketleri ve sigortalılar arasında anlaşmazlık durumlarında ne kadar hızlı sonuç alınacağı önemlidir (Yeo, 2007; Posner, 2004). Örneğin, üretim yapan bir tesiste herhangi bir zarar meydana geldiğinde en hızlı şekilde sonuca ulaşılması ve üretimin devam etmesi hem firma sahibinin menfaati hem de ülke ekonomisinin menfaatini için elzemdir. Hukuk sisteminin iktisadi açıdan etkin çalışması sigortacılık sektörünün gelişiminde de etkili olacaktır. İslam hukuku ile yönetilen ülkelerde finansal sistem de bu çerçevede işlemektedir. Bu nedenle sigortacılık sektörünün gelişimi etkilenmektedir (Kwon, 2007; Al-Amri & Hossain, 2015). Demografik yapı da sigorta talebini belirleyen bir başka unsurdur. Kentte yaşayan nüfus karşılaştığı riskler daha fazla olabilir. Örneğin, hırsızlık ve kaza gibi riskler kent yaşamında daha çok karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle kent nüfusunun artması genel zarar sigortalarına olan talebi artırabilir (Sherden, 1984; Browne ve diğerleri, 2000). Kentleşmeyle birlikte aile yapısının değişmesi ve kentlerde yaşayan çekirdek aile nüfusunun artması aile içi dayanışmanın da formunu değiştirmiştir. Toplumdaki bireylerin kendi finansal özgürlüklerini kazanması aynı zamanda karşılaştıkları risklere karşı kendi çözümlerini üretmesini gerektirmiştir. Karşı karşıya kalabilecekleri riskler için bir güvence yaratmak için sigorta taleplerini artırabilirler (Hwang & Gao, 2003; Zhong ve diğerleri, 2015).

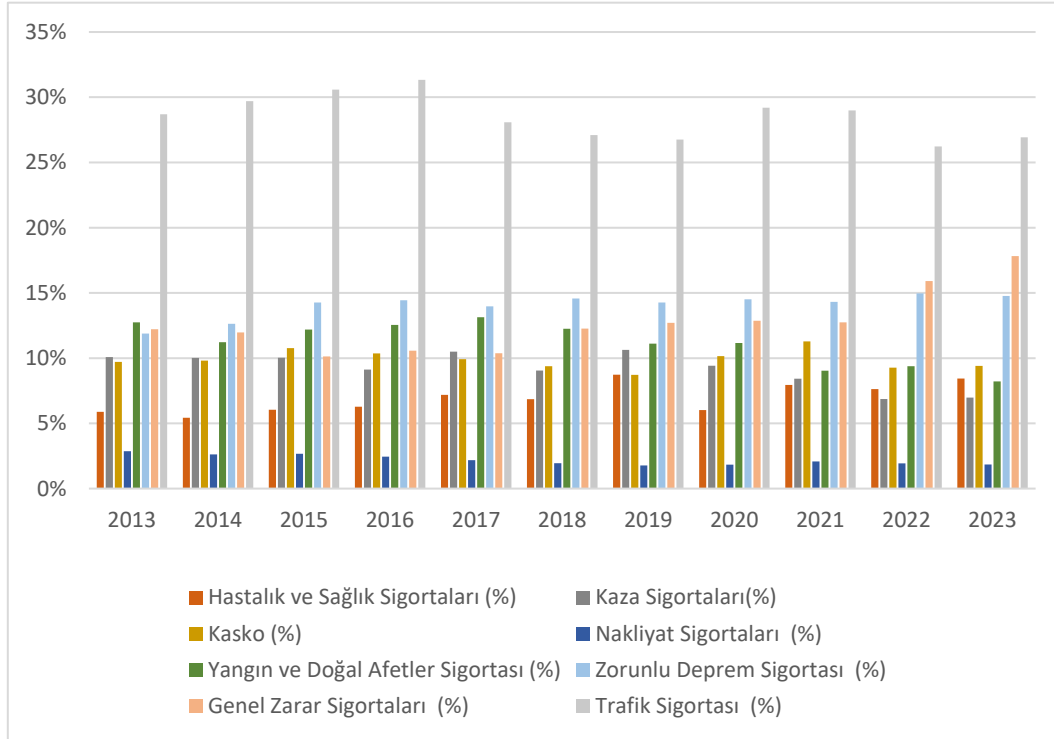
Türkiye’nin de içinde yer aldığı Avrupa ülkelerini kapsayan çalışmada hayat sigortası talebinde gelir en önemli faktör olarak ön plana çıkmaktadır (Çelik & Kayalı, 2009). Türkiye’nin sigorta sektörü prim üretiminde gelişmekte olan ülkelere paralel olarak gelişim göstermekte ve her iki branşta da prim üretimi artış göstermektedir. Ancak, kriz dönemlerinde bu durum olumsuz etkilenmektedir (Kuşçu & Revanoğlu, 2011). Bu durum gelir ile sigorta prim üretimi arasındaki kuvvetli ilişkiyi göstermektedir ve ilişkinin yönü gelirdeki değişimden prim üretimine doğru çalışmaktadır (Bakar ve diğerleri, 2018). Türk sigortacılık sektöründe enflasyon oranının artması talepte düşüş yaratmaktadır (Engin & Karakuş, 2020). Enflasyon oranı ile sigorta sektörünün toplam prim üretimi arasında ters orantı dikkat çekmektedir. Nüfus ile sigorta prim üretimi arasında pozitif ilişki gözlemlenirken, nüfustaki artış oranına kıyasla sigorta prim üretimi sınırlı kalmaktadır (Şener & Behdioğlu, 2013). Ekonomik faaliyetlerdeki dalgalanma sigorta sektörünün prim üretimini etkilemektedir (Tunay ve diğerleri, 2020). Ekonomik faaliyetlerdeki genişlemeyle birlikte işsizlik oranındaki düşüş ise sigorta sektörü için olumlu etki yaratmaktadır (Şamiloğlu ve diğerleri, 2019). Türkiye’de gelirdeki artışın hayat sigortası talebi üzerinde olumlu etkisi olduğu görülmektedir (Polat & Akin, 2021). Ayrıca, gayri safi yurtiçi hasıladaki artış sigorta ürünlerinin yaygınlaşmasına da katkı sağladığı öngörülmektedir (Dalkılıç & Gülcemal, 2022). Enflasyon oranındaki artış hayat sigortası talebini düşürmektedir. Bu durum, enflasyonla birlikte prim üretiminde de düşüşün yaşanmasına neden olmaktadır (Tunay & Tunay, 2023). Ayrıca reel faizlerdeki artış hayat sigortası talebini negatif etkilemektedir (Polat & Akin, 2021). Jeopolitik riskler de hayat sigortaları talebini olumsuz etkileyen bir başka unsur olarak karşımıza çıkmakta ve kişi başına düşen prim üretimini azaltmaktadır (Uçkun & Ersoy, 2021). Hayat dışı sigortalar açısından da benzer şekilde prim üretimi ve ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır. Bu ilişki birbirini besleyen bir yapıdadır. Hayat dışı sigorta branşlarındaki prim üretimi ekonomik büyümeye katkı sağlamakta ve sigorta sektörünün gelişmesi ekonomik büyümeyi desteklemekte, ekonomik büyümedeki artış da hayat dışı sigorta branşlarının prim üretimini artırmaktadır (Yenisu, 2019; Budak & Alkan, 2022). Türkiye’de ekonomik büyümenin görece geri kaldığı yıllarda sigorta sektöründeki firmaların etkinlikleri de zarar görmektedir (Çetintaş & Biçen, 2012; Dalkılıç, 2012).

² 5684 sayılı Sigortacılık Kanunu 13. Maddesi’nde düzenlenmektedir.

3. Veri ve Metodoloji

Çalışmada kullanılan veriler çeyrek dönem olarak seçilmiş ve 2014-2024 yılları arasını kapsamaktadır. Bağımlı değişken olarak hayat ve hayat dışı sigorta poliçe sayıları kullanılmıştır. Sigorta poliçe sayıları ve ortalama prim tutarları Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği'nin yayımladığı istatistiklerden elde edilmiştir. Ortalama prim söz konusu dönemde toplanan prim tutarının poliçe sayısına bölünmesiyle elde edilmiştir. Hayat dışı sigorta poliçe sayıları dönem içerisinde yazılan olarak gösterilirken, hayat sigortası poliçe sayıları dönem içerisinde yaşanan poliçeleri ifade etmektedir. Açıklayıcı değişken olarak kullanılan diğer veriler ise Türkiye İstatistik Kurumu ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası'nın Elektronik Veri Dağıtım Sistemi'nden alınmıştır. Nominal gayri safi yurtiçi hasıla değişkeni takvim ve mevsim etkisinden arındırılmış olarak kullanılmaktadır. Enflasyon oranı, Tüketici Fiyat Endeksi'ndeki bir önceki çeyreğe göre değişim olarak alınmıştır. İşsizlik oranı ise aylık işsizlik oranlarının üç aylık ortalaması şeklinde çeyrek dönemlik veri oluşturularak kullanılmıştır. Tahmin edilen modellerde kullanılan kontrol değişkenlerinden yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı, bu vatandaşların Türkiye'ye döndüklerinde elde edilen bilgilerden derlenmiştir. Bir diğer kontrol değişkeni ise ihracat için taşımacılık yapan Türk araçların sayısıdır. Uluslararası Nakliyeciler Derneği tarafından tutulan bu istatistik ihracat amacıyla yurtdışına çıkan Türk araçlarının sayısını göstermektedir. Toplam konut satışları, yeni ve yeni olmayan konutların toplamını ifade ederken, toplam araç satışları sıfır olarak satılan otomobil ve ticari araç sayısını vermektedir. Toplam araç satışları yanı sıra kayıtlı motorlu araç sayısı da kontrol değişkeni olarak yer almaktadır. Ölümlü ve yaralanmalı kaza sayıları tüm trafik kazalarını kapsamamakta, sadece ölüm ve yaralanma gerçekleşen kaza sayılarını belirtmektedir. Sanayi üretimini temsilen ise imalat sanayi üretim endeksi kontrol değişkenleri arasında bulunmaktadır. Analiz kısmında kredi ve mevduat faiz oranları ayrı olarak yer almaktadır. Kredi faiz oranını temsilen finansal kredi faiz oranları ve konut kredisi faiz oranları, mevduat faiz oranını temsilen ise 1 yıla kadar mevduat faiz oranı ve 1 yıldan fazla mevduat faiz oranı olarak dönem ayrımı yapılmaktadır. Ayrıca, alternatif varlık fiyatlarını temsilen gram altın fiyatları kullanılmaktadır. Kredilerdeki büyüklüğü temsilen toplam konut kredileri kontrol değişkeni olarak kullanılmaktadır.

Şekil 1. Hayat Dışı Sigorta Alt Branşlarının Toplam Hayat Dışı Sigortalar İçerisindeki Payları

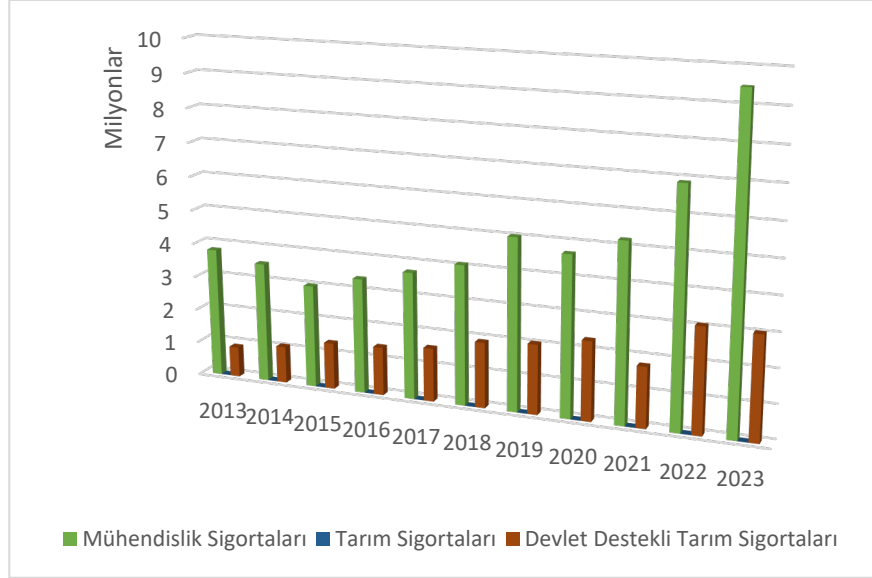

Kaynak: Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği İstatistikleri

Şekil 1’de hayat dışı sigorta alt branşlarının toplam hayat dışı sigortalar içerisindeki payları görülmektedir. Buna göre, Türkiye’de hayat dışı sigorta alt branşlarının sigorta poliçe sayılarına baktığımızda, son 10 yıl içerisinde kesilen toplam hayat dışı sigorta poliçelerinin %25’inden fazlasını Karayolları Motorlu Araçlar Zorunlu Mali Sorumluluk Sigortası (Trafik Sigortası) oluşturmaktadır. İkinci en büyük paya sahip olan hayat dışı sigorta branşı ise yaklaşık %15 paya sahip olan Zorunlu Deprem Sigortaları olarak görülmektedir. Bu iki sigorta alt branşı yıllar içerisinde %35-40 arasında paya sahip olmuştur. Bu iki sigorta branşının ortak özelliği ise zorunlu olmalarıdır. 2013 sonrası dönemde Yangın ve Doğal Afetler Sigortası ile Zorunlu Deprem Sigorta’sının hayat dışı sigortalar içerisindeki paylarını karşılaştırdığımızda, ilk başlarda oldukça yakın seyrettiği ve %12 seviyelerinde olduğu

görülmektedir. Daha sonraki yıllarda ise Zorunlu Deprem Sigortası'nın payının %15'lere kadar arttığı Yangın ve Doğal Afetler Sigortası'nın payının ise %10'un altına düştüğü görülmektedir. 2013-2023 yılları arasında poliçe sayılarına baktığımızda, Yangın ve Doğal Afetler Sigortası ortalama yıllık 6.6 milyon adet ile daha yatay bir seyir izlerken, Zorunlu Deprem Sigortası ise yıllık ortalama 8.5 milyon adet ile yıldan yıla artış eğilimindedir.

Şekil 2. Tarım Sigortaları ve Mühendislik Sigortaları

Kaynak: Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği İstatistikleri

Son yıllarda genel zarar sigortaları poliçe sayılarının toplam hayat dışı sigorta poliçeleri içerisinde payı artış göstermiştir. Genel Zarar Sigortaları branşında mühendislik sigortaları ve tarım sigortaları ön plana çıkmaktadır. Şekil 2'de bu sigorta branşlarına ait poliçe sayılarının son 10 yıldaki gelişimi görülmektedir. devlet destekli tarım sigortalarında 5363 sayılı Tarım Sigortaları Kanunu gereği her yıl yapılacak destek oranı Cumhurbaşkanlığı Kararı ile belirlenmektedir.³ Son yıllarda Kanun çerçevesinde belirlenen riskler için devlet desteği oranı %50'ye, kuraklık verim sigortalarında devlet desteği oranı farklılık göstermekle birlikte %50-70 arasında değişmektedir.⁴ Tarım sigorta poliçe sayılarındaki artış aynı zamanda sigorta sektöründe devlet desteğinin de etkisini göstermektedir. Son yıllarda devlet destekli tarım sigortaları poliçe sayılarında artış eğilimi gözlemlenirken, devlet desteği kapsamı dışında tarım sigortaları poliçe sayıları çok sınırlı kalmıştır. 2012 yılında alınan karar⁵ ile tarımsal üretimi desteklemek için düşük faizli kredi kullanacak üreticilerin sigorta yaptırması zorunlu tutulmuştur. 2015 yılında alınan karar ile devlet destekli tarım sigortası yapılması zorunlu hale getirilmiştir.⁶ Genel zarar sigortaları içerisinde bir diğer artış eğiliminde olan sigorta branşı da mühendislik sigortalarıdır. 2013 yılında mühendislik sigortaları poliçe sayıları yaklaşık 4 milyon seviyesindeyken 2023 yılı sonunda poliçe adedi 8 milyonu aşmıştır. Benzer şekilde, mühendislik sigortası içerisinde yer alan inşaat tüm riskler sigortası ve bina tamamlama sigortası için de yasal zorunluluk bulunmaktadır. 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun kapsamında kentsel dönüşümü yapılacak binalarda müteahhitlerin şarta bağlı olarak bina tamamlama sigortası yaptırmaları zorunlu tutulmuştur.⁷ Ayrıca, 4735 sayılı Kamu İhale Kanunu kapsamında gerçekleştirilen inşaatlarda inşaat tüm riskler sigortası yapılması zorunlu kılınmıştır.⁸

Şekil 3'te ise hayat dışı sigorta alt branşlarından zorunlu deprem, yangın ve doğal afet, trafik ve kasko sigortaları poliçe sayıları verilmiştir. Trafik ve zorunlu deprem sigortası poliçe sayıları yıllar içerisinde artış eğilimi gösterirken, yangın ve doğal afetler sigortası ve kasko poliçe sayıları durağan seyretilmektedir. Burada dikkat çeken

³ 5363 Sayılı Tarım Sigortaları Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 25852, 21/06/2005

⁴ Örnek için bkz: Cumhurbaşkanlığı Kararı, T.C. Resmi Gazete, 31315, 24/11/2020

⁵ T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar, T. C. Resmi Gazete, 28212, 22/02/2012

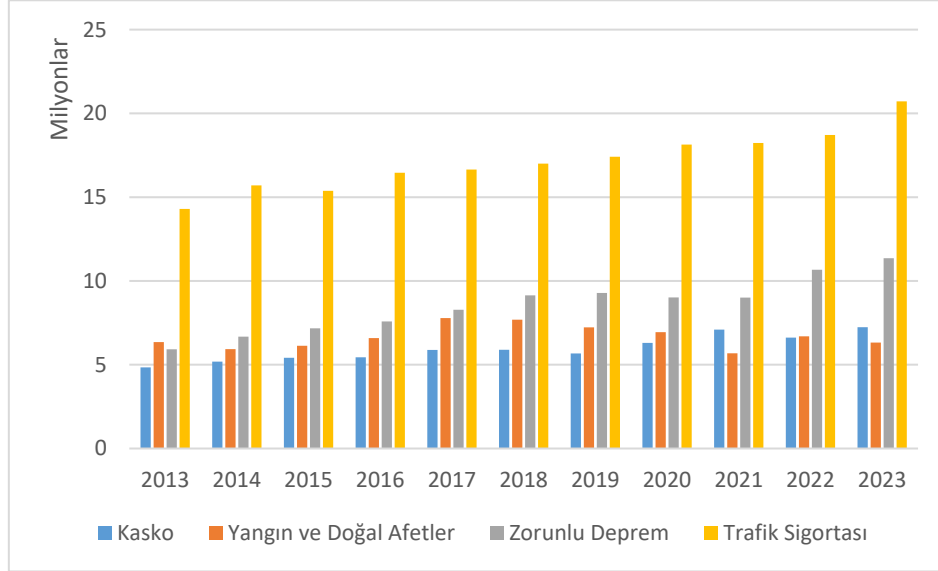
⁶ T.C. Ziraat Bankası A.Ş. ve Tarım Kredi Kooperatiflerince Tarımsal Üretime Dair Düşük Faizli Yatırım ve İşletme Kredisi Kullandırılmasına İlişkin Karar, T. C. Resmi Gazete, 29564, 16/12/2012

⁷ 6306 sayılı Afet Riski Altındaki Alanların Dönüştürülmesi Hakkında Kanun, 29/11/2018 tarihli 3. Madde 8. Bendi üzerinde yapılan değişiklik

⁸ 4735 sayılı Kamu İhale Kanunu, 20/11/2008 tarihli 9. Madde üzerinde yapılan değişiklik

unsur trafik⁹ ve zorunlu deprem¹⁰ sigortasının yine yasalarca zorunlu kılınmasıdır. Trafik sigortası poliçe sayıları 2013 yılında 15 milyon adedin altındayken 2023 yılında bu sayı 20 milyonu aşmıştır. Fakat, bu 10 yıllık dönemde kasko poliçelerinin sayısı trafik sigortalarının üçte biri kadardır. Benzer şekilde, zorunlu deprem sigortası poliçe sayısı bu dönemde iki katından fazla artmış ve 2023 yılında poliçe sayısı 10 milyonu aşmıştır. Yangın ve doğal afet sigortaları ise durağan kalmıştır.

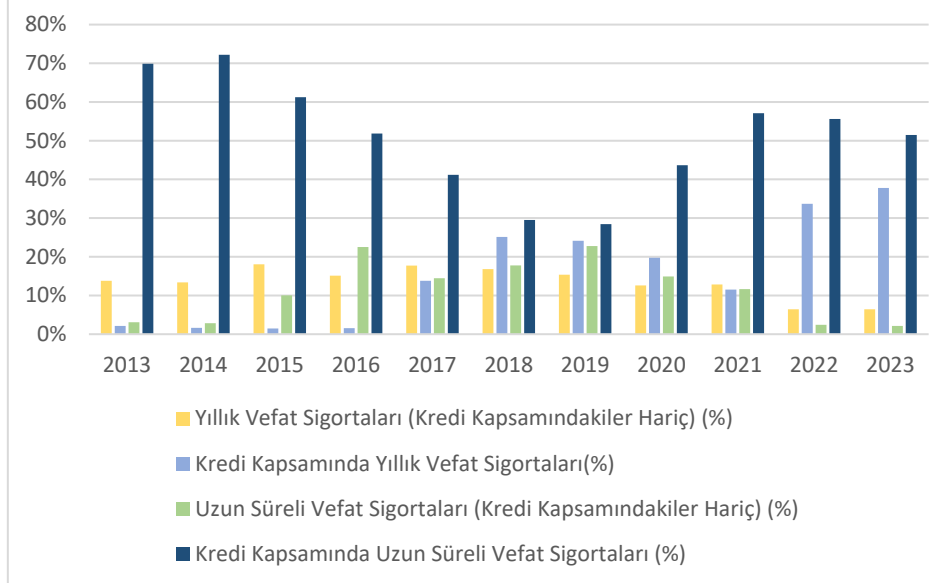
Şekil 3. Zorunlu Deprem, Yangın ve Doğal Afet, Trafik ve Kasko Sigortaları Poliçe Sayıları

Kaynak: Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği İstatistikleri

Türkiye’de konut alım-satım ve kiralama işlemlerinde zorunlu deprem sigortası poliçesi gösterilmesi gerekmektedir. Bu nedenle, her konut alım-satım ve kiralama işlemleri sırasında zorunlu deprem sigortası poliçesi kesilmesi veya yenilenmesi yapılırken, bunun dışında zorunlu deprem sigortalarının yenilenmesi için herhangi bir gereklilik bulunmamaktadır. Konut sahiplerinin periyodik olarak zorunlu deprem sigortalarını yenilemeleri için cezai bir yaptırım bulunmamaktadır.

Şekil 4. Hayat Sigortası Alt Branşlarının Toplam Hayat Sigortaları İçerisindeki Payları

Kaynak: Türkiye Sigorta, Reasürans ve Emeklilik Şirketleri Birliği İstatistikleri

⁹ 2918 sayılı Karayolları Trafik Kanunu gereğince zorunludur.

¹⁰ 6305 sayılı Afet Sigortaları Kanunu, Zorunlu Deprem Sigortasının düzenlenmesi; 4484 sayılı Kanunla değişik 27/8/1999 tarihli ve 4452 sayılı Kanunun verdiği yetkiye dayanılarak, Bakanlar Kurulu'nca 25.11.1999 tarihinde kararlaştırılmıştır.

Türkiye’de hayat sigortaları poliçeleri Şekil 4’te verilmiştir. Buna göre, son 10 yıllık serüveni 3 dönemde incelenebilir. 2013-2017 yılları arasında hayat sigortası poliçeleri ağırlıklı olarak kredi kapsamında oluşturulan uzun süreli vefat sigortalarından oluşmuştur. 2018-2020 yıllarında kredi kapsamında oluşturulan uzun süreli vefat sigortalarının ağırlığı düşmüş ve diğer hayat sigortalarına da talep oluşmuştur. 2020 sonrasında yine kredi kapsamında oluşturulan hayat sigortalarının toplam hayat sigortaları içerisindeki payı artmıştır. 2013 yılı sonrasında yıllık bazda yaşayan hayat sigorta poliçelerinin seyrine baktığımızda, Türkiye’nin finansallaşma süreci ve politika faiz oranıyla uyumlu seyretmektedir. Türkiye’de finansallaşma süreci, 1989 yılında sermaye hareketlerinin serbest bırakılmasıyla başlamıştır (Akyüz Y. , 2014). 1990’lı yıllarda devlet tarafından çıkarılan tahviller ile sermaye birikimi şekillenirken, Türk bankacılık sistemi uluslararası finansal kuruluşlar ile hazine arasında aracılık rolü üstlenmiştir (Köse & Yeldan, 1998; Akçay, 2009; Güngen, 2014). Kamu borcunun çevrilmesi Türkiye’yi krize yatkın hale getirmiş ve 2001 yılında Türkiye ekonomisi krize girmiştir (Akyüz & Boratav, 2003; Voyvoda & Yeldan, 2005). 2001 yılında yaşanan krizden sonra Türkiye’de finansallaşma süreci de şekil değiştirmiştir (Akçay & Güngen, 2022). Finansallaşma kitle temelli bir yapı kazanmış ve hanehalkı borçluluğu artmaya başlamıştır (Karaçimen, 2014). 2001 krizinden sonra bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması ve AB uyum standartları ile kurumsal düzenlemeler gerçekleştirilmiş ve bu sayede Türkiye ekonomisi daha durağan bir hal kazanmıştır. Özellikle, 2008-09 yıllarında yaşanan küresel finans krizi sonrasında gelişmiş ülkelerin parasal genişlemesi Türkiye ekonomisini canlandırmış ve tüketim talebini artırmıştır (Özatay, 2016). Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası (TCMB) ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu (BDDK) tarafından kredi kartlarında taksitlendirme sınırlamaları ve kısıtlamaları, banka ve hanehalkını farklı alternatiflere yöneltmiştir. Kredi kartlarına taksitlendirme sınırlandırması ve kısıtlamasının gelmesiyle, anlaşmalı banka ve kurumlar tarafından kısa vadeli ihtiyaç kredileri hanehalkına sunulmuştur. 2000’li yılların başından bu yana düşüş eğilimi gösteren politika faiz oranı 2014 yılında %10’lu seviyelere çıkartılmış ve 2014-18 yılları arasında ortalama %8.5 civarında seyretmiştir. 2018 yılı sona erdiğinde politika faiz oranı %24 seviyesindeyken, 2019 yılının ikinci yarısından itibaren düşüş eğilimine geçmiştir. 2020 yılında başlayan küresel salgınla birlikte dünya ekonomisinin içine girdiği süreç ve politika faiz oranının düşük seyrettiği bu dönemde Türkiye ekonomisinde enflasyonist sürecin başlaması, kredi patlamasında etkili olmuştur.

Son 10 yıllık bu süreç, hayat sigortalarının seyrini de etkilemektedir. Politika faiz oranlarının görece düşük seyrettiği yıllarda kredi kapsamında oluşturulan hayat sigortalarının payı %70’lerin üzerinde olduğu görülmektedir. Borçlanma maliyetlerinin arttığı zamanlarda dahi toplam hayat sigortaları içerisinde kredi kapsamında kullanılan hayat sigortalarının payı kredi kapsamı dışında oluşturulan hayat sigortalarından yüksek olduğu görülmektedir. Politika faiz oranlarının görece yüksek olduğu dönemlerde ancak kredi kapsamında oluşturulan ile kredi kapsamı dışındaki hayat sigortaları poliçelerinin payları yarı yarıya seviyesindedir. Yaşayan hayat sigorta poliçe sayısı kredi koşulları tarafından belirlendiği izlenimini oluşturmakta ve Türkiye sigortacılık sektörü için hayat sigortaları üzerinde gelişmeye açık bir potansiyel olduğunu düşündürmektedir.

Çalışmada, yöntem olarak sıradan çoklu regresyon analizi yöntemi kullanılacak ve bağımlı değişken olan sigorta poliçe sayılarını etkileyen faktörler analiz edilecektir. Popülasyondan alınan n büyüklüğünde bir rassal örneklem $\{(x_i, y_i): i = 1, 2, \dots, n\}$ tanımlandığında bunu aşağıdaki gibi yazabiliriz.

$$y_i = \beta_0 + \beta_1 x_i + \varepsilon_i \quad (3.1)$$

Çoklu doğrusal regresyon modelinde, y_i bağımlı değişkeni ifade ederken, x_i açıklayıcı değişkenleri göstermektedir. Hata terimi ise ε_i ile ifade edilmektedir (Wooldridge, 2010). Bu yöntem, bağımsız değişkenlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini tahmin etme imkanı sağlamaktadır. Çalışmada, hayat ve hayat dışı sigorta branşlarının poliçe sayıları üzerinde etkili olan faktörler incelenmektedir. Literatürdeki benzer çalışmalara uygun olarak çalışmanın amacına yönelik çoklu doğrusal regresyon modeli yöntemi tercih edilmiştir (Browne & Kim, 1993; Hwang & Gao, 2003; Çelik & Kayalı, 2009).

4. Değerlendirme

Bağımlı değişken olarak hayat dışı sigorta poliçe sayılarının doğal logaritması kullanıldığı regresyon sonuçları aşağıda Tablo 1’de gösterilmiştir. Bağımlı değişkeni açıklamak için iki model kullanılmıştır. İlki, Model 1 olarak ifade edilmiş ve makro iktisadi değişkenlere ek olarak hayat dışı sigorta poliçe sayılarını etkileyebilecek kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Makro iktisadi değişkenlerden nominal gayri safi yurtiçi hasıla değişkeninin doğal logaritması alınmış, enflasyon oranı ve işsizlik oranı düzey değişkenleridir. Kontrol değişkenleri ise ortalama hayat dışı sigortaları priminin yanı sıra yurt dışına gidip dönen vatandaşların sayısı, kayıtlı motorlu araç sayısı, toplam konut satışları sayısı, ölümlü ve yaralanmalı trafik kazası sayısıdır. Tüm bu kontrol değişkenlerinin doğal logaritması alınmıştır. Yurt dışına gidip dönen vatandaşların sayısı sağlık/hastalık sigortaları branşı içerisinde yer alan seyahat sağlık sigortasının etkisini ölçmeyi amaçlamaktadır. Yurt dışına giden vatandaşlar vize işlemleri için bu sigortayı yaptırmak zorundadır. Kayıtlı motorlu araç sayısı ve trafik kazaları sayısı hayat dışı sigorta branşları içerisinde önemli bir paya sahip olan Kasko ve Trafik Sigortalarının etkisini kontrol etmek için kullanılmıştır. Son

olarak toplam konut satışları değişkeni ise Zorunlu Deprem Sigortası etkisini anlamak için modelde yer almaktadır. Model 2 ise sadece makro iktisadi değişkenler ve ortalama hayat dışı sigorta primleri yer almaktadır. Her iki modelde de ortalama hayat dışı sigorta primleri doğal logaritmasının birinci farkı alınmıştır. Bunun nedeni ortalama hayat dışı sigorta primleri ve nominal gayri safi yurtiçi hasıla arasındaki çoklu doğrusallık ilişkisini ortadan kaldırmaktır. Bağımlı değişkenin hayat sigortası poliçe sayıları olduğu regresyon sonuçları ise Tablo 2’de verilmiştir. Benzer şekilde, hayat sigortası poliçe sayılarını da tahmin eden iki model kullanılmıştır. İlk olarak Model 3’te hayat sigortası poliçe sayıları makro iktisadi değişkenler ve kontrol değişkenleri ile tahmin edilmiş, diğer Model 4’te ise sadece makro iktisadi değişkenler ve ortalama prim tutarı kullanılmıştır. Tüm modellerde düzey değişkenlerinin doğal logaritması alınmış ve regresyon bu şekilde tahmin edilmiştir. Hayat sigorta poliçe sayıları tahmin ederken benzer şekilde makro iktisadi değişkenlerin yanı sıra kontrol değişkenleri kullanılmıştır. Bu kontrol değişkenleri gram altın fiyatları ve mevduat faiz oranlarıdır. Bu değişkenlerin seçilme nedeni hayat sigortalarının bir tasarruf aracı olarak alternatif araçlara karşı tercih edilip edilmediğini anlamaktır. Gram altın fiyatlarının ve ortalama hayat sigortası primlerinin doğal logaritması alınmış ve birinci farkı regresyon analizinde kullanılmıştır. Böylece, gayri safi yurtiçi hasıla ile doğrusallık ilişkisinin önüne geçilmiştir.

Tablo 1. Hayat Dışı Sigortaları Regresyon Sonuçları

	Hayat Dışı Sigorta Poliçe Sayıları	
	Model 1	Model 2
Nominal GSYH	0.272 (0.021)***	0.192 (0.025)***
Enflasyon Oranı	-1.254 (0.245)***	-0.511 (0.281)*
İşsizlik Oranı	0.837 (1.116)	1.218 (1.133)
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.391 (0.075)***	-0.197 (0.062)***
Yurt Dışına Giden Yerli Turist	0.054 (0.019)***	
Kayıtlı Araç Sayısı	0.117 (0.063)*	
Toplam Konut Satışları	0.376 (0.081)***	
Yaralanmalı ve Ölümlü Trafik Kazası	-0.464 (0.089)***	
Sabit	8.794 (1.428)***	12.430 (0.561)***
F-İstatistiği	31.69	22.77
R ²	0.85	0.69
Düzeltilmiş R ²	0.82	0.65
N	39	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p < 0.1$; ** $p < 0.05$; *** $p < 0.01$

Hayat dışı sigortaları poliçe sayısı beklentilerle uyumlu olarak nominal gayri safi yurtiçi hasıladan pozitif olarak etkilenmektedir. Nominal gayri safi yurtiçi hasıla katsayısı pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Her iki modelde de gelir artışı hayat dışı sigortaları poliçe sayılarını artırmaktadır. Enflasyon oranı Model 1’de %1, Model 2’de ise %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Enflasyon oranının kat sayısı negatiftir. Bu, Türkiye’de enflasyon oranı arttıkça hayat dışı sigortalara olan talebin azaldığı anlamına gelmektedir. Türkiye’de genellikle enflasyondaki artış ücret artışı ile desteklenmediği ve bireylerin reel ücretlerinde düşüş yaşandığı için uygun görünmektedir. İşsizlik oranının hayat dışı sigorta poliçe sayıları üzerindeki etkisi her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Ortalama hayat dışı sigortaları primleri istatistiksel olarak anlamlı ve katsayısı negatiftir. Beklenildiği gibi primler arttıkça hayat dışı sigortalara olan talep azalmaktadır. Yurtdışına çıkan vatandaş sayısı, toplam konut satışları ve kayıtlı motorlu araç sayısı istatistiksel olarak anlamlı ve beklendiği gibi hayat dışı sigorta poliçe sayılarını pozitif etkilemektedir. İstatistiksel olarak anlamlı bir diğer kontrol değişkeni ölümlü ve yaralanmalı kaza sayılarıdır ve etkisi negatif olarak görülmektedir.

Tablo 2’de ise hayat sigortası poliçe sayılarını etkileyen faktörler tahmin edilmiştir. Model 3’te hayat sigorta poliçe sayıları tahmin etmek için makro iktisadi değişkenlerin yanı sıra kontrol değişkenleri yer almaktayken, Model 4’te sadece makro iktisadi değişkenler bulunmaktadır. Gelir seviyesini gösteren nominal gayri safi yurtiçi hasıla her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Enflasyon oranı her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. İşsizlik oranı ise Model 3’te istatistiksel olarak anlamlı değildir. Ancak Model 4’te işsizlik oranı istatistiksel olarak anlamlı ve negatif katsayıdır. Hayat sigortası ortalama primleri modelde doğal logaritmik ve birinci fark şeklinde olması, primlerdeki değişim oranının hayat sigortaları poliçe sayısına etkisini ifade etmektedir. Ortalama primlerdeki değişim oranının artması hayat sigortaları poliçe sayılarına negatif etki etmekte ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu beklentilerle de uyumlu bir sonuçtur. Primler arttıkça hayat sigortalarına olan talep azalmaktadır. Kontrol değişkenlerinden gram altın fiyatlarındaki değişimin hayat sigortaları poliçe sayısına etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Mevduat faiz oranlarının etkisi ise %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak katsayısı beklentilerin aksine pozitifdir.

Tablo 2. Hayat Sigortaları Regresyon Sonuçları

Hayat Sigortaları Poliçe Sayıları		
	Model 3	Model 4
Nominal GSYH	0.677 (0.162)***	0.827 (0.134)***
Enflasyon Oranı	-0.320 (1.702)	-1.143 (1.557)
İşsizlik Oranı	-4.639 (2.984)	-6.327 (2.996)**
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.472 (0.109)***	-0.455 (0.079)***
Mevduat Faiz Oranları	1.858 (1.077)*	
Gram Altın Fiyatları (1. Fark)	-0.604 (0.663)	
Sabit	1.485 (3.011)	-1.178 (2.477)
F-İstatistiği	66.99	65.57
R^2	0.91	0.89
Düzeltilmiş R^2	0.90	0.88
N	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Tablo 3’te hayat dışı sigorta alt branşlarından Sağlık/Hastalık Sigortaları ve Kaza Sigortaları için yapılan regresyon tahminin sonuçları yer almaktadır. Her iki alt branş için de makro değişkenler ve ortalama primler açıklayıcı değişken olarak modelde yer almaktadır.

Tablo 3. Sağlık/Hastalık ve Kaza Sigortaları Regresyon Sonuçları

	Sağlık/Hastalık Sigortaları	Kaza Sigortaları
Nominal GSYH	0.355 (0.050)***	0.106 (0.028)***
Enflasyon Oranı	-0.483 (0.610)	-1.656 (0.337)***
İşsizlik Oranı	6.462 (2.023)***	2.029 (1.874)
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.150 (0.091)	
Yurt Dışına Giden Yerli Turist	0.149 (0.030)***	
Ortalama Prim (1. Fark)		-0.383

		(0.040)***
Sabit	3.634 (1.219)***	11.802 (0.722)***
F-İstatistiği	20.49	29.56
R^2	0.73	0.52
Düzeltilmiş R^2	0.69	0.46
N	39	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Sağlık/Hastalık Sigortaları için ayrıca yurt dışına giden yerli turist sayısı kontrol değişkeni olarak kullanılmıştır. Ortalama primlerin doğal logaritmaları alınmış ve birinci farkı kullanılmıştır. Her iki sigorta branşında da nominal gayri safi yurtiçi hasıla primleri istatistiksel olarak anlamlı ve etkisi pozitifdir. Kaza Sigortalarında enflasyon oranındaki artışın poliçe sayıları üzerindeki etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yine benzer şekilde Kaza Sigortaları ortalama primlerindeki değişimin poliçe sayısına etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Sağlık/Hastalık Sigortaları ortalama primlerinin poliçe sayısı üzerindeki etkisi negatiftir fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir. Yurt dışına giden yerli turist sayısının Sağlık/Hastalık Sigortaları poliçe sayısı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 4. Genel Zarar ve Nakliyat Sigortaları Regresyon Sonuçları

	Genel Zarar Sigortaları	Nakliyat Sigortaları
Nominal GSYH	0.360 (0.060)***	-0.008 (0.022)
Enflasyon Oranı	0.180 (0.867)	-0.065 (0.335)
İşsizlik Oranı	0.885 (3.680)	-4.830 (0.828)***
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.109 (0.087)	
Ortalama Prim (1. Fark)		-0.086 (0.065)
İhracat Türk Araç		0.318 (0.182)*
Sabit	6.797 (1.450)***	9.711 (1.846)***
F-İstatistiği	17.10	9.20
R^2	0.57	0.62
Düzeltilmiş R^2	0.52	0.57
N	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Tablo 4’te Genel Zarar Sigortaları ve Nakliyat Sigortaları regresyon sonuçlarını göstermektedir. Nominal gayri safi yurtiçi hasıla ve ortalama prim değişkenlerinin doğal logaritması alınmış ve ortalama prim değişkeninin birinci farkı kullanılmıştır. Nominal gayri safi yurtiçi hasıladaki artış Genel Zarar Sigortaları poliçe sayısını artırırken, Nakliyat Sigortaları poliçe sayıları üzerindeki etkisi zayıf ve negatiftir. Ayrıca, bu etki istatistiksel olarak anlamlı değildir. İhracat ürünlerini taşıyan Türk araçların sayısının Nakliyat Sigortaları poliçe sayısı üzerindeki etkisi %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı ve etkisi pozitifdir. Her iki sigorta alt branşının ortalama primlerindeki değişimin poliçe sayıları üzerindeki etkisi negatif fakat istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 5 ise Kara Araçları Sigortaları regresyon sonuçlarını göstermektedir. Kara Araçları Sigortaları poliçe sayılarının bağımlı değişken olarak kullanıldığı analizde 3 farklı model tahmin edilmiştir. İlk modelde makro değişkenlere ek olarak kontrol değişkenleri yer almaktadır. Diğer iki modelde ise makro değişkenlere ek olarak kontrol değişkenleri ayrı ayrı eklenmiştir. Nominal gayri safi yurtiçi hasıla, ortalama prim, toplam araç satışları ve kayıtlı araç sayısı değişkenleri doğal logaritmik olarak yer almaktadır. Ayrıca, ortalama prim, toplam araç satışları ve kayıtlı araç sayısı değişkenlerinin birinci farkları kullanılmıştır. Böylece, değişkenler arası çoklu doğrusallığın önüne geçilmiştir. Enflasyon oranı ve işsizlik oranı ise düzey değişkeni olarak yer almaktadır. Kara Araçları Sigortaları diğer adıyla Kasko Sigortaları poliçe sayısı nominal gayri safi yurtiçi hasıladan pozitif etkilenmektedir. Nominal gayri safi yurtiçi hasılanın etkisi tahmin edilen 3 modelde de istatistiksel olarak anlamlıdır. Nominal

gayri safi yurtiçi hasıladaki %1’lik artış Kasko Sigorta poliçe sayılarını yaklaşık %0.12 artırmaktadır. Kasko Sigortalı ortalama primlerinin poliçe sayılarına etkisi negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Ortalama primlerdeki değişim pozitif olduğunda Kasko Sigortalı poliçe sayısı düşmektedir. Ortalama primlerdeki değişim oranının %1 artması Kasko Sigortalı poliçe sayısını yaklaşık %0.4 oranında düşürmektedir. Toplam araç satışlarındaki değişimin Kasko Sigortalı poliçe sayısına etkisi yer aldığı her iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Fakat kayıtlı araç sayısındaki değişimin Kasko Sigortalı poliçe sayısına etkisi yer aldığı modellerde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Enflasyon oranı ve işsizlik oranının Kasko Sigortalı poliçe sayısına etkileri yer aldıkları hiçbir modelde istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 5. Kara Araçları Sigortalı Regresyon Sonuçları

Kara Araçları Sigortalı			
Nominal GSYH	0.124 (0.025)***	0.116 (0.023)***	0.126 (0.026)***
Enflasyon Oranı	0.731 (0.501)	0.778 (0.497)	0.602 (0.532)
İşsizlik Oranı	2.502 (2.074)	0.884 (1.254)	1.788 (2.095)
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.419 (0.099)***	-0.418 (0.096)***	-0.382 (0.120)***
Toplam Araç Satışları (1. Fark)	0.129 (0.037)***	0.123 (0.033)***	
Kay. Mot. Araç Sayısı (1. Fark)	7.298 (6.100)		4.592 (6.710)
Sabit	11.246 (0.707)***	11.675 (0.538)***	11.319 (0.693)***
F-İstatistiği	14.30	17.65	12.60
R^2	0.62	0.61	0.53
Düzeltilmiş R^2	0.56	0.56	0.46
N	40	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Tablo 6’da ise Kara Araçları Sorumluluk Sigortalı bilinen adıyla Trafik Sigortalı regresyon sonuçları yer almaktadır. Trafik Sigortalı için de 3 farklı model tahmin edilmiştir. İlk modelde makro değişkenlerin yanı sıra kontrol değişkenleri de yer almaktadır. Diğer iki modelde ise makro değişkenlere ek olarak kontrol değişkenleri ayrı ayrı eklenmiştir.

Tablo 6. Kara Araçları Sorumluluk Sigortalı Regresyon Sonuçları

Kara Araçları Sorumluluk Sigortalı			
Nominal GSYH	0.177 (0.033)***	0.177 (0.032)***	0.178 (0.033)***
Enflasyon Oranı	-0.654 (0.372)*	-0.657 (0.368)*	-0.695 (0.389)*
İşsizlik Oranı	0.789 (1.572)	0.886 (0.898)	0.291 (1.587)
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.356 (0.064)***	-0.357 (0.063)***	-0.362 (0.060)***
Top. Araç Satışları (1. Fark)	0.092 (0.034)***	0.092 (0.032)***	
Kay. Mot. Araç Say. (1. Fark)	-0.437 (4.933)		-2.358 (5.547)
Sabit	11.640 (0.700)***	11.614 (0.624)***	11.703 (0.693)***
F-İstatistiği	13.54	15.50	12.40
R^2	0.71	0.71	0.66

Düzeltilmiş R^2	0.66	0.67	0.61
N	40	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Kasko Sigortaları analizinde benzer şekilde nominal gayri safi yurtiçi hasıla, ortalama prim, toplam araç satışları ve kayıtlı araç sayısı değişkenlerinin doğal logaritmaları alınarak kullanılmıştır. Ayrıca, ortalama prim, toplam araç satışları ve kayıtlı araç sayısı değişkenlerinin birinci farkları regresyonda yer almaktadır. Enflasyon oranı ve işsizlik oranı ise düzey değişkeni şeklindedir. Nominal gayri safi yurtiçi hasıladaki artış Trafik Sigortaları poliçe sayısını artırmaktadır. Katsayılar istatistiksel olarak anlamlıdır. Ortalama primin değişim oranı negatif katsayılı ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Bu, ortalama primlerdeki değişim ile Trafik Sigortaları poliçe sayıları arasında ter ilişki olduğunu göstermektedir. İşsizlik oranı yer aldığı 3 modelde de istatistiksel olarak anlamlı değilken, enflasyon oranı 3 modelde de %10 düzeyinde istatistiksel olarak anlamlıdır. Enflasyon oranındaki artış Trafik Sigortaları poliçe sayılarını düşürmektedir. Toplam araç satışlarındaki değişimin etkisi istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifken, kayıtlı araç sayısındaki değişimin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir.

Tablo 7. Yangın ve Doğal Afet Sigortaları Regresyon Sonuçları

Yangın ve Doğal Afet Sigortaları			
Nominal GSYH	0.282 (0.046)***	0.176 (0.043)***	0.257 (0.043)***
Enflasyon Oranı	-1.374 (0.510)**	-1.006 (0.614)	-1.221 (0.535)**
İşsizlik Oranı	3.619 (1.427)**	2.205 (1.456)	3.319 (1.460)**
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.432 (0.119)***	-0.314 (0.117)**	-0.404 (0.119)***
İmalat San. Üre. Endeksi (1. Fark)	-0.512 (0.268)*	-0.050 (0.252)	
Yeni Konut Satışları	0.382 (0.109)***		0.314 (0.101)***
Sabit	4.462 (2.089)**	11.294 (0.887)***	5.800 (1.894)***
F-İstatistiği	9.02	5.69	10.10
R^2	0.66	0.52	0.63
Düzeltilmiş R^2	0.60	0.45	0.58
N	40	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Tablo 7’de Yangın ve Doğal Afet sigortaları regresyon sonuçları yer almaktadır. Analizde nominal gayri safi yurtiçi hasıla, enflasyon oranı, işsizlik oranı ve ortalama primlerin yanı sıra imalat sanayi üretim endeksi ve yeni konut satışları yer almaktadır. Enflasyon oranı ve işsizlik oranı dışındaki diğer değişkenlerin doğal logaritmaları alınmış ve ortalama prim ve imalat sanayi üretim endeksi değişkenlerinin birinci farkı kullanılmıştır. Nominal gayri safi yurtiçi hasıladaki artış Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayısını artırmaktadır. Nominal gayri safi yurtiçi hasılanın katsayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Ortalama primlerdeki değişimin etkisi ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Yeni konut satışlarının Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayısı üzerindeki etkisi pozitif ve istatistiksel olarak anlamlıdır.

Tablo 8 ve Tablo 9 Hayat Sigortaları alt branşlarına ait regresyon sonuçlarını göstermektedir. Hayat Sigortaları alt branşları incelenirken kredi kapsamında yapılan Hayat Sigortaları ve koruma ya da tasarruf amacıyla yapılan Hayat Sigortaları dikkate alınmıştır. Regresyon analizlerinde bağımlı değişken ilgili çeyrekteki yaşayan Hayat Sigortaları poliçe sayısı olarak seçilmiştir. Açıklayıcı değişkenler ise makro değişkenler ve kontrol değişkenleridir. Koruma ya da tasarruf amacıyla yapılan Hayat Sigortaları için kontrol değişkenleri alternatif finansal varlıklar olarak tercih edilmiştir. Makro değişkenler diğer regresyon analizlerinde olduğu gibi nominal gayri safi yurtiçi hasılanın doğal logaritması, enflasyon oranı ve işsizlik oranıdır. Yıllık Vefat Sigortaları için alternatif finansal varlık olarak bir yıla kadar mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatları kullanılmıştır. Uzun Dönemli Hayat Sigortaları ve Birikimli Hayat Sigortaları için ise bir yıldan fazla mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatları kullanılmıştır. Gram altın fiyatlarının doğal logaritması alınmış ve birinci farkı kullanılmıştır. Ortalama primler ise Hayat Sigortaları

ortalama primlerini göstermektedir. Doğal logaritması alınmış ve regresyonda birinci farkı kullanılmıştır. Kredi kapsamında yapılan Hayat Sigortaları için seçilen kontrol değişkenleri ise finansal kredi faiz oranı, konut kredisi faiz oranı ve toplam konut kredileri miktarıdır. Toplam konut kredilerinin doğal logaritması alınmıştır.

Tablo 8. Hayat Sigortaları Alt Branş Regresyon Sonuçları

	Yıllık Vefat Sigortaları	Uzun Dönemli Hayat Sigortaları	Birikimli Hayat Sigortaları
Nominal GSYH	0.610 (0.107)***	1.002 (0.140)***	-0.077 (0.041)*
Enflasyon Oranı	-2.317 (1.495)	-5.858 (2.911)*	-0.990 (0.540)*
İşsizlik Oranı	-1.710 (2.306)	29.114 (4.452)***	-8.825 (1.159)***
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.255 (0.052)***	-0.075 (0.091)	0.005 (0.039)
Bir Yıl. Kad. Mev. F. O.	0.844 (0.663)		
Gr. Alt. Fiy. (1. Fark)	-0.181 (0.470)	0.402 (0.870)	-0.521 (0.621)
Bir Yıl. Faz. Mev. F. O.		0.565 (1.047)	0.532 (0.294)*
Sabit	0.818 (1.997)	-11.103 (2.889)***	14.516 (0.807)***
F-İstatistiği	45.51	20.01	15.26
R ²	0.90	0.78	0.58
Düzeltilmiş R ²	0.88	0.75	0.51
N	40	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Kredi kapsamında olmayan Yıllık Vefat Sigortaları, Uzun Dönemli Hayat Sigortaları ve Birikimli Sigortaları üzerinde nominal gayri safi yurtiçi hasılanın etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Ancak, nominal gayri safi yurtiçi hasılanın Yıllık Vefat Sigortaları ve Uzun Dönemli Hayat Sigortaları üzerindeki etkisi pozitifken, Birikimli Hayat Sigortaları poliçe sayıları üzerindeki etkisi negatiftir.

Tablo 9. Hayat Sigortaları Kredi Kapsamında Alt Branş Regresyon Sonuçları

	Kredi Kapsamında Yıllık Vefat Sigortaları	Kredi Kapsamında Uzun Dönemli Hayat Sigortaları
Nominal GSYH	1.270 (0.275)***	0.212 (0.184)
Enflasyon Oranı	-3.200 (2.124)	0.091 (1.618)
İşsizlik Oranı	26.586 (7.991)***	-18.081 (3.616)***
Ortalama Prim (1. Fark)	-0.752 (0.252)***	-0.555 (0.099)***
Finansal Kredi Faiz Oranı	5.353 (1.129)***	
Konut Kredileri		6.797 (1.922)***
Konut Kredisi Faiz Oranı		4.050 (1.606)**
Sabit	-17.685 (5.460)***	11.254 (3.442)***
F-İstatistiği	68.12	45.61

R^2	0.82	0.88
Düzeltilmiş R^2	0.79	0.85
N	40	40

Standart hatalar parantez içerisinde gösterilmiştir. * $p<0.1$; ** $p<0.05$; *** $p<0.01$

Ortalama primlerdeki değişimin etkisi kredi kapsamında olmayan Yıllık Vefat Sigortaları üzerinde istatistiksel olarak anlamlıyken, kredi kapsamı dışındaki Uzun Dönemli Hayat Sigortaları ve Birikimli Sigorta poliçe sayıları üzerinde istatistiksel olarak anlamlı değildir. Kontrol değişkeni olarak regresyonda yer alan mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatlarının katsayıları istatistiksel olarak anlamlı değildir. Sadece, bir yıldan fazla mevduat faiz oranlarının katsayısı Birikimli Sigorta poliçe sayıları üzerinde %10 anlamlılık düzeyinde istatistiksel olarak anlamlı çıkmıştır. Kredi kapsamındaki hayat sigortası poliçeleri nominal gayri safi yurtiçi hasıladaki artışla birlikte artış göstermektedir. Nominal gayri safi yurtiçi hasılanın katsayısı istatistiksel olarak anlamlı ve pozitifdir. Ortalama primlerdeki değişimin etkisi ise negatif ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Finansal kredi faiz oranının kredi kapsamındaki Yıllık Vefat Sigortaları poliçeleri üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır. Konut kredileri faiz oranının ve konut kredilerinin de kredi kapsamındaki Uzun Dönemli Hayat Sigortaları poliçe sayısı üzerindeki etkisi istatistiksel olarak anlamlıdır.

5. Sonuç

Türkiye’de sigorta poliçe sayıları beklendiği gibi gelir ve prim tutarlarından etkilenmektedir. Gelirdeki artış ile sigorta poliçe sayılarının arttığı, primlerdeki artışla birlikte ise azaldığı görülmektedir. Elde edilen sonuçlarda sigorta talebinin gelire duyarlı olması literatürdeki çalışmalarla uyumlu görülmektedir (Dalkılıç & Gülcemal, 2022; Engin & Karakuş, 2020; Şamiloğlu ve diğerleri, 2019). Ayrıca, tüm sigorta branşlarında ortalama primlerdeki değişim ile poliçe sayıları arasında ter ilişki göze çarpmaktadır. Ortalama primlerdeki değişimin pozitif olması poliçe sayılarını düşürmektedir. Elde edilen regresyon analizleri sonucunda enflasyon ve işsizlik oranı için istikrarlı etkiler elde edilememiştir. Sigorta branşları poliçe sayıları genel anlamda gelir ve prim tutarına duyarlı olduğu görülmektedir. Sigorta alt branşlarına ayrı ayrı baktığımızda da elde edilen sonuçlar bunu doğrulamaktadır.

Hayat dışı sigortaları poliçe sayılarını etkileyen faktörlere detaylı baktığımızda ise kontrol değişkenlerinden toplam konut satışları, kayıtlı araç sayısı ve yurt dışına çıkan vatandaş sayısı pozitif etki göstermekte ve istatistiksel olarak anlamlıdır. Konut satış işleminin gerçekleştirilmesi için zorunlu deprem sigortasının, araç tescil işleminin gerçekleştirilmesi için trafik sigortasının, yurt dışına çıkışlarda vize alabilmek içinse seyahat sigortasının yaptırılması gerekmektedir. Buradan da anlaşılabileceği üzere, hayat dışı sigortalarda kanunen veya sürecin işlenmesi için sigorta poliçesi gerektiği durumlarda doğal olarak sigorta talebi artmaktadır. Enflasyon oranındaki artış hayat dışı sigorta poliçe sayılarını negatif etkilemektedir. Bu etki kontrol değişkenlerinin yer aldığı modelde istatistiksel olarak %1 düzeyinde anlamlıyken, makro iktisadi değişkenlerin yer aldığı modelde %10 anlamlılık düzeyindedir. İşsizlik oranının etkisi ise istatistiksel olarak anlamlı değildir. Hayat sigortaları toplam yaşayan poliçe sayılarını etkileyen faktörlerin analiz edildiği modellerde enflasyon oranının etkisi negatif ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. İşsizlik oranı ise kontrol değişkenleri ile birlikte analiz edildiğinde istatistiksel olarak anlamlı değilken, sade modelde negatif katsayılı ve istatistiksel olarak anlamlıdır. İşsizlik oranındaki artış yaşayan hayat sigorta poliçe sayılarını azaltıcı etki göstermektedir. Kontrol değişkenlerinin yer aldığı modeli incelediğimizde yaşayan hayat sigortası poliçe sayıları gelire ve ortalama primlerdeki değişime bağlı olduğu görülmektedir. Hayat sigortalarının tasarruf amacını kontrol etmek için mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatlarındaki değişim kullanılmıştır. Mevduat faiz oranlarının etkisi pozitif ve istatistiksel olarak %10 düzeyinde anlamlıdır (Polat & Akın, 2021). Gram altın fiyatlarındaki değişimin katsayısı negatif ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu, Türkiye’de hayat sigortalarının tasarruf amacıyla alternatif bir varlık olarak tercih edilmediğini göstermektedir. Bunu yaşayan hayat sigortası poliçe sayılarının alt branşlar arasındaki dağılımı da doğrulamaktadır. Sigorta sektörünün gelişmesi ve Türkiye’de finansal derinleşmeye katkı sunması açısından tasarruf amacıyla kullanılan hayat sigortalarının payı artması gerekmektedir (Yenisu, 2019; Polat & Akın, 2021).

Hayat dışı sigorta alt branşlarında yukarıda bahsedildiği üzere kanunen zorunlu tutulan sigortalar vardır. Bunu dikkate aldığımızda, hayat dışı sigorta alt branşlarında yazılan poliçelerin yaklaşık yarısı zorunlu sigortalara aittir. Sağlık/Hastalık Sigortaları poliçe sayıları üzerinde ortalama primdeki değişimin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değilken, yurt dışına çıkan vatandaşların sayısı istatistiksel olarak anlamlıdır. Yurt dışına çıkarken vize için Seyahat Sağlık Sigortası yapılması gerekmektedir. Bu durum Sağlık/Hastalık Sigortaları içerisinde yer alan Seyahat Sağlık Sigortası poliçe sayılarını açıklamaktadır. Sağlık/Hastalık Sigortaları poliçe sayılarının gelirden etkilendiği ve gelir artışının poliçe sayılarını artırdığı görülmektedir. Sağlık/Hastalık Sigortaları talebi büyük oranlar gelire bağlı olarak değişmektedir (Tarım & Güdük, 2019; Yayar & Tekgün, 2022). Genel Zarar Sigortaları poliçe sayısı üzerinde gelir değişkeni istatistiksel olarak anlamlı etki göstermektedir. Regresyonda kullanılan diğer değişkenlerin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Genel Zarar Sigortaları içerisinde Mühendislik Sigortaları

ve Tarım Sigortaları ön plana çıkmakta, özellikle devlet destekli Tarım Sigortaları poliçe sayıları yıllar içerisinde artış göstermektedir. Devlet destekli tarım kredisi kullanmak isteyen tarım üreticilerin Tarım Sigortası yaptırma zorunluluğu vardır. Bu durum ortalama prim tutarından bağımsız olarak Tarım Sigorta poliçelerine olan talebi artırmaktadır (Kızıloğlu, 2017; Başer ve diğerleri, 2023). Kara Araçları Sigortaları (Kasko) üzerinde gelirin etkisi pozitif, ortalama primlerin ise negatiftir. Bu durum beklentilerle uyumludur. Ancak, kontrol değişkenleri içerisinde toplam araç satışlarındaki değişimin etkisi istatistiksel olarak anlamlıyken, kayıtlı araç sayısındaki değişimin etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bu durum, bireylerin ilk araç aldıklarında Kasko Sigortası talep ettiklerini ancak sonraki yıllarda yenileme yapmadıklarını düşündürmektedir. Bunu kontrol etmek amacıyla üç farklı model tahmin edilmiştir. İlk modelde toplam araç satışlarındaki değişim ve kayıtlı araç sayısındaki değişim birlikte regresyona dahil edilmiştir. Diğer iki modelde ise bu değişkenler ayrı ayrı analiz edilmiştir. Toplam araç satışlarındaki değişimin yer aldığı iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı ve pozitif etki gösterdiği görülmektedir. Ancak, kayıtlı araç sayısındaki değişimin etkisi yer aldığı iki modelde de istatistiksel olarak anlamlı değildir. Benzer sonuçlar Trafik Sigortası poliçe sayıları için de geçerlidir. Bireyler ilk araç alımlarında ruhsat tescil işleminin gerçekleşmesi için Trafik Sigortası yaptırma zorunluluğu bulunmaktadır (Balkı & Göksu, 2022). Bu sonuçlar, ilk araç alımı esnasında bireylerin bu sigortaları yaptırdığı sonraki yıllarda ise yenilemekten kaçındığı izlenimini yaratmaktadır. 2013-2023 yılları arasında Kasko ve Trafik Sigortaları poliçe sayılarını gösteren Şekil 3 de bu düşüncüyü destekler niteliktedir. Yıllar içerisinde Trafik Sigortası poliçe sayıları üçte bir artış göstermiş ve 2013 yılında Trafik Sigortası poliçe sayısı 15 milyonken 2023 yılında 20 milyonu aşmıştır. Ancak Kasko Sigortası poliçe sayılarındaki artış daha sınırlı kalmıştır. Kasko Sigortası talebini etkileyen çeşitli faktörlerin incelendiği çalışmalarda araç sahibi olmak dışında farklı faktörlerin de ön plana çıktığı, bireylerin Kasko Sigortası yaptırmayı gereksiz gördüğü sonucuna ulaşılmıştır (Erol & Alma, 2016; Gümüş & Özdemir, 2018; Yayar & Daşcı, 2019). Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayıları analiz edilirken yine üç farklı model tahmin edilmiştir. İmalat sanayi üretim endeksi ve yeni konut satış sayıları kontrol değişkenleri olarak birlikte ve ayrı ayrı dahil edilmiş ve etkileri tahmin edilmiştir. Yeni konut satış sayıları Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayılarını pozitif etkilerken, kullanıldığı iki modelde de istatistiksel olarak anlamlıdır. Yeni konut satış adedinin kontrol değişkeni olarak tercih edilme nedeni Yangın ve Doğal Afet Sigortaları içerisinde yer alan Zorunlu Deprem Sigortasının konut alım-satım işlemlerinde zorunlu olmasıdır. İmalat sanayi üretim endeksi ise Yangın ve Doğal Afet Sigortaları içerisinde yangın riskine karşı korunma istekliliğini göstermektedir. İmalat sanayi üretim endeksi, sanayi sektörü üretim faaliyetlerinin bir göstergesidir. Üretim faaliyetlerindeki artışla birlikte sanayi üreticilerinin yangın riskine karşı koruma talep etmeleri beklenir. Ancak, elde edilen sonuçlarda imalat sanayi üretim endeksindeki değişimin Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayılarına etkisi negatiftir. İmalat sanayi üretim endeksinin kontrol değişkeni olarak tek başına kullanıldığı modelde istatistiksel olarak anlamlı çıkmamıştır. Bu, imalat sanayi üretim endeksinin Yangın ve Doğal Afet Sigortaları poliçe sayılarını açıklamak için kullanılamayacağını göstermektedir. Bu durum, Yangın ve Doğal Afet Sigortaları talebinin yine zorunlu hallerde kullanıldığını ve riskten korunmak amacıyla yeterli bir talebi olmadığını düşündürmektedir (Özel & Öztaş, 2022; Meral, 2023b).

Hayat sigortası alt branşlarında kanunen herhangi bir zorunluluk olmasa da çoğu kredi için hayat sigortası yapılmaktadır. Bireyler yasal bir yükümlülükleri olmadıkları için bu kredi kapsamındaki hayat sigortaları iptal etme hakkına sahiptir. Fakat, bazen ihmalkarlık nedeniyle unutulmakta bazen bireyler bu hakka sahip olduklarını bilmemekte bazen de ödeyememe endişesi nedeniyle iptal ettirmemektedir. Bu durumu bir zorunluluk olarak kabul edersek hayat sigortaları içerisinde kredi kapsamındaki hayat sigortalarının payı çok yüksektir. Özellikle hayat sigortası branşları için Türk sigortacılık sektörü oldukça zayıf konumdadır (Canol, 2018). Hayat sigortalarının güvence altına aldığı riskler düşünüldüğünde uzun dönemlidir. Bu sayede toplanan primlerle bir fon oluşturması açısından finansal piyasalarda önemli bir araç olabilir. Kredi kapsamı dışında yapılan hayat sigortaları alt branşları için kontrol değişkenleri olarak mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatlarındaki değişim kullanılmıştır. Yıllık Vefat Sigortaları yaşayan poliçe sayısı üzerinde gelir ve ortalama prim tutarındaki değişimin etkileri istatistiksel olarak anlamlı ve katsayı işaretleri beklentilerle uyumludur. Ancak, alternatif finansal varlıkların etkisi istatistiksel olarak anlamlı değildir. Uzun Dönemli Hayat Sigortaları yaşayan poliçe sayıları için ortalama prim tutarındaki değişimin etkisi beklentilerle uyumlu şekilde negatiftir ancak istatistiksel olarak anlamlı değildir. Bir yıldan fazla mevduat faiz oranları ve gram altın fiyatlarındaki değişimin etkileri beklentilerin aksine pozitif katsayılı ve istatistiksel olarak anlamlı değildir. Birikimli Hayat Sigortaları yaşayan poliçe sayıları ile makro iktisadi değişkenler arasındaki negatif ilişki istatistiksel olarak anlamlı ve beklentilerle uyumludur. Kredi kapsamında yapılan hayat sigortaları yaşayan poliçe sayıları kredi faiz oranlarına duyarlıdır. İşsizlik oranındaki artış, kredi kapsamında yapılan Yıllık Vefat Sigortaları yaşayan poliçe sayılarını artırırken, kredi kapsamında yapılan Uzun Dönemli Hayat Sigortaları yaşayan poliçe sayılarını düşürmektedir. Bu durum, bireylerin işsiz kalmasıyla birlikte kısa dönemli kredilere başvurmaları ancak uzun dönemli borçlanmaktan kaçınmaları ile açıklanabilir.

Sonuç olarak, Türkiye’de sigorta talebi daha çok zorunlu haller kapsamında gerçekleştiği, riskten kaçınma ve tasarruf sağlama amacıyla daha az tercih edildiği düşünülmektedir (Çekici & İnel, 2013; Yıldırım, 2022). Oysaki, sigortaların asıl amaçları doğrudan kullanılması hem reel sektörün hem de finans sektörünün istikrarı

açısından daha faydalı olacaktır. Ayrıca, sigortacılık bilincinin gelişmesi bireylerin riskten korunmaları ve hayat standartlarını korumaları açısından önemlidir (Meral, 2023a). Bu kapsamda, sigortacılık üzerine sektörün daha fazla düşünmesi, akademik anlamda da daha fazla araştırılması Türk sigortacılık sektörü için faydalı olacaktır. Sigorta alt branşlarında da bu tip çalışmaların artması sektör adına daha fazla bilgi sunacaktır.

Kaynakça

Akçay, Ü. (2009). Para, Banka Devlet: Merkez Bankası Bağımsızlaşmasının Ekonomi Politikası. Sosyal Araştırmalar Vakfı / SAV.

Akçay, Ü., & Güngen, A. R. (2022). Dependent Financialisation and Its Crisis: The Case of Turkey. Cambridge Journal of Economics, s. 293-316.

Akyüz, Y. (2014). Internationalization of Finance and Changing Vulnerabilities in Emerging and Developing Economies. UNCTAD Discussion Papers, No. 217.

Akyüz, Y., & Boratav, K. (2003). The Making of the Turkish Financial Crisis. World Development, 31(9), s. 1549-1566.

Al-Amri, K., & Hossain, M. Z. (2015). A Survey of the Islamic Insurance Literature – Takaful. Insurance Markets and Companies: Analyses and Actuarial Computations, 6(1), s. 53-61.

Arruñada, B. (2010). Protestants and Catholics: Similar Work Ethic, Different Social Ethic. Economic Journal, 120, s. 890-918.

Babbel, D. F. (1981). Inflation, Indexation, and Life Insurance Sales in Brazil. The Journal of Risk and Insurance, 48(1), s. 111-135.

Babbel, D. F. (1985). The Price Elasticity of Demand for Whole Life Insurance. The Journal of Finance, 40(1), s. 225-239.

Bakar, Ö., Balkan, İ., & Güler, M. (2018). Orta Gelirli Ülkelerde Hayat Sigortalarının Ekonomik Açısından Değerlendirilmesi: Güney Afrika ve Türkiye Karşılaştırması. Finansal Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi, 10(18), s. 20-36.

Balkı, A., & Göksu, S. (2022). Otomobil Sigorta Sektöründeki Regülasyonların Sektöre Etkisi. Turkuaz Uluslararası Sosyo-Ekonomik Stratejik Araştırmalar Dergisi, 4(1), s. 25-39.

Başer, U., Bozoğlu, M., & Mennan, H. (2023). Çiftçilerin Tarım Sigortası Yaptırmalarını Etkileyen Faktörler. Akademik Ziraat Dergisi, 12(1), s. 77-82.

Browne, M. J., Chung, J., & Frees, E. W. (2000). International Property-Liability Insurance Consumption. Journal of Risk & Insurance, 67(1), s. 73-90.

Browne, M. T., & Kim, K. (1993). An International Analysis of Life Insurance Demand. The Journal of Risk and Insurance, 60(4), s. 616-634.

Budak, S., & Alkan, A. M. (2022). Hayat Dışı Sigortacılık ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: 1985-2018 Türkiye Örneği. Manas Sosyal Araştırmalar Dergisi, 11(1), s. 2018-229.

Burnett, J. T., & Palmer, B. A. (1984). Examining Life Insurance Ownership through Demographic and Psychographic Characteristics. The Journal of Risk and Insurance, 51(3), s. 453-467.

Canol, S. (2018). Türk Sigorta Sektöründe Hayat Sigortası Branşında Müşteri Memnuniyetini Artırmak için Stratejik Öneriler. Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi, 1(1), s. 39-55.

Cargill, T. F., & Troxel, T. E. (1979). Modeling Life Insurance Savings: Some Methodological Issues. The Journal of Risk and Insurance, 46(3), s. 391-410.

Christophersen, C., & Jakubik, P. (2014). Insurance and the Macroeconomic Environment. Financial Stability Report.

Çekici, M. E., & İnel, M. N. (2013). Türk Sigorta Sektörünün Direkt Prim Üretimlerinin Tahmin Teknikleri ile İncelenmesi. Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 34(1), s. 135-152.

- Çelik, S., & Kayalı, M. M. (2009). Determinants of Demand for Life Insurance in European Countries. *Problems and Perspectives in Management*, 7(3), s. 32-37.
- Çetintaş, H., & Biçen, F. Ö. (2012). Türkiye’de Sigortacılık Sektörünün Etkinlik Analizi. *TİSK Akademi*, 7(14), s. 124-154.
- Dalkılıç, N. (2012). Türkiye’de Hayat Dışı Sigortacılık Sektöründe Etkinlik Analizi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, s. 71-90.
- Dalkılıç, N., & Gülcemal, M. E. (2022). Sigorta Harcamaları ve Gayri Safı Yurt İçi Hasıla Değişkenlerinin Sigorta Pazar Payına Etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 14(1), s. 449-464.
- Di Matteo, L., & Emery, J. H. (2002). Wealth and the Demand for Life Insurance: Evidence from Ontario 1982. *Explorations in Economic History*(39), s. 446–469.
- Dragos, S. L. (2014). Life and Non-Life Insurance Demand: the Different Effects of Influence Factors in Emerging Countries from Europe and Asia. *Economic Research-Ekonomska Istraživanja*, 27(1), s. 169–180.
- Duker, J. M. (1969). The Effects of Social Security on Life Insurance Demand by Married Couples. *The Journal of Risk and Insurance*, 36(5), s. 525-533.
- Engin, C., & Karakuş, B. (2020). Dünya, Avrupa Birliği ve Türkiye’de Sigorta Sektörü. *Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 10(2), s. 173-189.
- Enz, R. (2000). The S-Curve Relation between Per-Capita Income and Insurance. *The Geneva Papers on Risk and Insurance*, 25(3), s. 396-406.
- Erol, E. D., & Alma, D. (2016). Kasko Sigorta Tercihini Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi: Celal Bayar Üniversitesi Personeline Uygulama. *Sosyal Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 16(32), s. 148-167.
- Esho, N., Kirievsky, A., Ward, D., & Zurbrugg, R. (2004). Law and the Determinants of Property-Casualty Insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 71(2), s. 265-283.
- Feyen, E., Lester, R., & Rocha, R. (2011). What Drives the Development of the Insurance Sector? An Empirical Analysis Based on a Panel of Developed and Developing Countries. *Policy Research Working Paper* 5572.
- Fortune, P. (1973). A Theory of Optimal Life Insurance: Development and Tests. *The Journal of Finance*, 28(3), s. 587-600.
- Grace, M. F., & Rebello, M. J. (1993). Financing and the Demand for Corporate Insurance. *The Geneva Papers on Risk and Insurance Theory*, 18(2), s. 147-171.
- Guiso, L., Sapienza, P., & Zingales, L. (2003). People's Opium? Religion and Economic Attitudes. *Journal of Monetary Economics*, 50(1), s. 225-282.
- Gümüş, U. T., & Özdemir, S. (2018). Sigortacılıkta Risk ve Kasko Sigortası: Kasko Sigortasının Tercih Edilmesi Üzerine Aydın ilinde Bir Uygulama. *Kara Harp Okulu Bilim Dergisi*, 28(1), s. 1-29.
- Güngen, A. R. (2014). Hazine Müsteşarlığı ve Borç Yönetimi: Finansallaşma Sürecinde bir Kurumun Dönüşümü. *Amme İdaresi Dergisi*, 41(1), s. 1-21.
- Haiss, P., & Sümegi, K. (2008). The Relationship between Insurance and Economic Growth in Europe: A Theoretical and Empirical Analysis. *Empirica*(35), s. 405-431.
- Hakansson, N. H. (1969). Optimal Investment and Consumption Strategies Under Risk, an Uncertain Lifetime, Insurance. *International Economic Review*, 10(3), s. 443-466.
- Hao, M., Macdonald, A. S., Tapadar, P., & Thomas, R. G. (2018). Insurance Loss Coverage and Demand Elasticities. *Insurance: Mathematics and Economics*, 79, s. 15-25.
- Hodula, M., Janků, J., Časta, M., & Kučera, A. (2020). On the Determinants of Life and Non-Life Insurance Premiums. *Czech National Bank Working Paper Series*(8).

- Hwang, T., & Gao, S. (2003). The Determinants of the Demand for Life Insurance in an Emerging Economy – The Case of China. *Managerial Finance*, 29(5/6), s. 82-96.
- Karaçimen, E. (2014). Financialization in Turkey: The Case of Consumer Debt. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies*, 16(2), s. 161-180.
- Kızıloğlu, R. (2017). Üreticilerin Tarım Sigortası Yaptırmaya Etkileyen Faktörlerin Belirlenmesi Konya İli Akşehir İlçesi Örneği. *Alinteri Zirai Bilimler Dergisi*, 32(1), s. 19-26.
- Kjosevski, J., & Petkovski, M. (2015). The Determinants of Non-Life Insurance Consumption: A VECM Analysis in Central and South-Eastern Europe. *Acta Oeconomica*, 65(1), s. 107-127.
- Köse, A. H., & Yeldan, E. (1998). Turkish Economy in the 1990s: An Assessment of Fiscal Policies, Labor Markets and Foreign Trade. *New Perspectives on Turkey*, 18, s. 51 - 78.
- Kuşçu, S., & Revanoğlu, G. A. (2011). Türkiye Sigorta Sektörü ve Analizi. *International Conference on Eurasian Economies*.
- Kwon, W. J. (2007). Islamic Principle and Takaful Insurance: Re-evaluation. *Journal of Insurance Regulation*, s. 53-81.
- Lee, C.-C. (2013). Insurance and Real Output: The Key Role of Banking Activities. *Macroeconomic Dynamics*(17), s. 235-260.
- Lenten, L. J., & Rulli, D. N. (2006). A Time-Series Analysis of the Demand for Life Insurance Companies in Australia: An Unobserved Components Approach. *Australian Journal of Management*, 31(1), s. 41-66.
- Li, D., Moshirian, F., Nguyen, P., & Wee, T. (2007). The Demand for Life Insurance in OECD Countries. *The Journal of Risk and Insurance*, 74(3), s. 637-652.
- Li, W., Tan, K. S., & Wei, P. (2021). Demand for Non-Life Insurance under Habit Formation. *Insurance: Mathematics and Economics*, s. 34-54.
- Mantis, G., & Farmer, R. N. (1968). Demand for Life Insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 35(2), s. 247-256.
- Meral, H. (2023a). Tüketicilerin Sigorta Talebini Etkileyen Davranışsal Faktörler. H. Meral (Dü.) içinde, 21. Yüzyılda Türk Sigorta Sektörüne 21 Tavsiye (s. 131-144). Ankara: Nobel Bilimsel Eserler.
- Meral, H. (2023b). Türkiye'de Deprem Sigortası: Sorunlar ve Politika Önerileri. *Reasürör*(128), s. 5-13.
- Nakata, H., & Sawada, Y. (2007). Demand for Non-Life Insurance: A Cross-Country Analysis. *CIRJE Discussion Papers*.
- Neumann, S. (1969). Inflation and Saving through Life Insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 36(5), s. 567-582.
- Outreville, J. F. (1990). The Economic Significance of Insurance Markets in Developing Countries. *The Journal of Risk and Insurance*, 57(3), s. 487-498.
- Outreville, J. F. (1996). Life Insurance Markets in Developing Countries. *The Journal of Risk and Insurance*, 63(2), s. 263-278.
- Özatay, F. (2016). Turkey's Distressing Dance With Capital Flows. *Emerging Markets Finance and Trade*, 52(2), s. 336-350.
- Özel, H. A., & Öztaş, M. O. (2022). Zorunlu Deprem Sigortası Algısının Demografik Özelliklere Göre Farklılığı: Karabük İli Örneği. *Ekonomi, İşletme ve Yönetim Dergisi*, 6(2), s. 301-326.
- Park, S. C., & Lemaire, J. (2012). The Impact of Culture on the Demand for Non-Life Insurance. *ASTIN Bulletin*, 42(2), s. 501-527.

- Park, S. C., Lemaire, J., & Chua, C. T. (2010). Is the Design of Bonus-Malus Systems Influenced by Insurance Maturity or National Culture?—Evidence from Asia. *The Geneva Papers: Issues and Practice*, 35, s. 7-27.
- Pauly, M. V., Withers, K. H., Subramanian-Viswanathan, K., Lemaire, J., Hershey, J. C., Armstrong, K., & Asch, D. A. (2003). Price Elasticity of Demand for Term Life Insurance and Adverse Selection. NBER Working Paper No. 9925.
- Polat, A., & Akın, F. (2021). Hayat Sigortası Talebinin Belirleyicileri: Türkiye Örneği. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 35(2), s. 407-427.
- Posner, R. A. (2004). Law and Economics in Common-Law, Civil-Law, and Developing Nations. *Ratio Juris*, s. 66-79.
- Renneboog, L., & Spaenjers, C. (2012). Religion, Economic Attitudes, and Household Finance. *Oxford Economic Papers*, 64(1), s. 103-127.
- Rocha, R., & Thorburn, C. (2007). Developing Annuities Markets : The Experience of Chile. World Bank Publications.
- Rothschild, M., & Stiglitz, J. (1976). Equilibrium in Competitive Insurance Markets: An Essay on the Economics of Imperfect Information. *The Quarterly Journal of Economics*, 90(4), s. 629-649.
- Sadhak, H. (2006). Life Insurance and the Macroeconomy: Indian Experience. *Economic and Political Weekly*, 41(11), s. 18-24.
- Sherden, W. A. (1984). An Analysis of the Determinants of the Demand for Automobile Insurance. *The Journal of Risk and Insurance*, 51(1), s. 49-62 .
- Szpiro, G. G. (1986). Relative Risk Aversion around the World. *Economics Letters*, 20(1), s. 19-21.
- Szpiro, G. G., & Outreville, J.-F. (1988). Relative Risk Aversion around the World: Further Results. *Journal of Banking & Finance*, 6(1), s. 127-128.
- Şamiloğlu, F., Eser, F., & Bağcı, H. (2019). Türkiye'de Sigortacılık Sektörünün Makroekonomik Değişkenlerle İlişkisi. *Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 24-40.
- Şener, Y., & Behdioğlu, S. (2013). Türkiye Sigorta Pazarının Gelişmesindeki Ana Unsurların Belirlenmesine Yönelik Bir Araştırma. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 523-534.
- Tarım, M., & Güdük, Ö. (2019). Türkiye’de Bireylerin Özel Sağlık Sigortası Tercihini Etkileyen Ndenler ve Bilgi Düzeyleri. *Sağlık Akademisyenleri Dergisi*, 6(3), s. 196-200.
- Tunay, N., & Tunay, K. B. (2023). Türkiye'de Enflasyonun Sigorta Şirketlerinin Performansına ve Prim Üretimlerine Etkileri. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 8(1), s. 59-82.
- Tunay, N., Çamlıbel, F., & Tunay, K. B. (2020). Ekonomik Dalgalanmaların Sigorta Şirketlerinin Pazar Payları ve Prim Üretimleri Üzerindeki Etkileri. *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 9(17), s. 95-101.
- Uçkun, N., & Ersoy, B. (2021). Jeopolitik Risklerin ve Ekonomik Büyümenin Hayat Sigortacılığına Etkisi: Türkiye için Bri ARDL Sınır Testi Yaklaşımı. *Ekonomi, Politika & Finans Araştırmaları Dergisi*, 6(3), s. 824-844.
- Voyvoda, E., & Yeldan, E. (2005). Managing Turkish Debt: an OLG Investigation of the IMF’s Fiscal Programming Model for Turkey. *Journal of Policy Modeling*, 27(6), s. 743-765.
- Wooldridge, J. M. (2010). *Econometric Analysis of Cross Section and Panel Data* (2. b.). MIT Press.
- Yaari, M. E. (1965). Uncertain Lifetime, Life Insurance, and the Theory of the Consumer. *The Review of Economic Studies*, 32(2), s. 137-150.
- Yayar, R., & Daşcı, A. (2019). Kasko Sigortası Tercihini Etkileyen Faktörler: Kars İli Örneği. *Bankacılık ve Sigortacılık Araştırmaları Dergisi*(13), s. 8-21.

- Yayar, R., & Tekgün, B. (2022). Türkiye'de Özel Sağlık Sigortası Talebinin İkili Lojistik Regresyon Yöntemiyle Analizi. Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 24(2), s. 595-618.
- Yenisu, E. (2019). Sigortacılık Sektörü ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Türkiye Örneği. Finans Ekonomi ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 4(2), s. 206-217.
- Yeo, T. M. (2007). A Note on Some Differences in English Law, New York Law and Singapore Law.
- Yıldırım, İ. (2022). Sigortacılık Sektörü Prim Üretiminin Ekonomik Gelişmeye Etkisi. Journal of Economics and Administrative Sciences, 23(2), s. 492-501.
- Zhong, M., Sun, Z., Lai, G., & Yu, T. (2015). Cultural Influence on Insurance Consumption: Insights from the Chinese Insurance Market. China Journal of Accounting Studies, 3(1), s. 24-48.

ALMAN OTOMOBİL ENDÜSTRİSİ: BRENT PETROL VE ÇELİK'İN FİNANSAL ETKİLERİ¹

GERMAN AUTOMOBILE INDUSTRY: THE FINANCIAL IMPACTS OF BRENT OIL AND STEEL

Olca ÖLÇEN²

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 22.11.2024
Kabul Tarihi: 30.06.2025*

Öz

Otomobil sektörü çelik ve petrol olmak üzere iki önemli kaynaktan beslenmektedir. Bu nedenle çelik ve petrol endüstrilerinin mali yapısı hem otomotiv endüstrisi hem de sanayileşen dünya açısından büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada, dünya çelik pazarını anlamak için, dünya çelik liderliğı olarak Çin çelik pazarına odaklanılmıştır. Bu makale, DCC GARCH (Dinamik Koşullu Korelasyon Çok Değışkenli GARCH) modellerini kullanarak bu üç sektörün finansal volatilite analizini yapmayı amaçlamaktadır. Ana bulgulara göre, Alman otomobil sektörünün mali yapısı büyük ölçüde Brent petrol getirilerinden etkilenmektedir. Çin çelik vadeli işlemlerinin getirilerinin, Alman otomobil markalarının getirileri üzerindeki etkisine dair istatistiksel bir kanıt bulunmamaktadır. Bu bulgular, Alman otomobil endüstrisinin çelik dalgalanmalarına karşı bağışık ancak petrol dalgalanmalarına karşı bağışık olmayan bir yapıya sahip olduğı anlamına gelebilir. Bu bağlamda Almanya'nın uluslararası ekonomi politikası önemlidir. Diğerk taraftan Alman otomobil devleri ve onların Çinli iştirakleriyle olan ilişkileri de sonucun bir başka parçası olabilir.

Anahtar Kelimeler: Alman Otomobil Endüstrisi, Brent Petrol, Çelik

JEL Sınıflaması: D2, L79, F18

Abstract

The automobile industry nourishes by two important resources: steel and oil. For this reason, the financial structure of the steel and oil industries is so important for the sake of the automobile industry and also the industrializing world. To understand the world steel market, this paper concentrates on the Chinese steel market as its world steel leadership. This paper aims to make a financial volatility analysis of these three industries by utilising DCC M-GARCH (Dynamic Conditional Correlation Multivariate GARCH) models. According to the main results, the German automobile industry's financial structure is largely impacted by Brent oil returns. There is no statistical evidence of the impact of the Chinese steel futures' returns on the returns of German automobile brands in a relationship. These findings can mean that the German automobile industry has financial immunisation against steel fluctuations but oil fluctuations. In this context, the international politics of Germany is so important. On the other side, German automobile giants and their relationships with Chinese affiliates can be another part of the conclusion.

Keywords: German Automobile Industry, Brent Oil, Steel.

JEL Classification: D2, L79, F18

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 226 - 235 / DOI: 10.29106/fesa.1589578

² Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Gelişim Üniversitesi İktisadi İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi, oolcen@gelisim.edu.tr ,
İstanbul – Türkiye, ORCID: 0000-0002-4835-1171

1. Introduction

The development of the automobile industry is strictly, soundly and comprehensively dependent on two important supply chains. One is the petroleum and related products and services industry (oil industry) and the other is the steel industry. This paper focuses on analysing the financial side of this business between automobile, steel and oil industries.

Almost since the beginning of 20. Century, the automobile industry sustains its existence. A lot of worldwide crises. While unwanted and undesired events occurred in this period, automobile industry crises hit the whole economic system many times. Investors, consumers, and manufacturers were affected by these events negatively. In terms of financial words, the automobile, steel and oil industries witnessed many breaks and were open to breaks structurally. For instance, Beckers and Strom(2015) examine these processes with a Vector Auto-Regression model and detect financial fragility and breaks. Mensi et al. (2022) especially emphasize the important impacts of Brent oil prices, and natural returns over other financial markets such as gold. At the same time, Brent oil prices can have a dramatic interaction with the micro, macro and international economic variables (Vochozka et al., 2020). On the other side, financial information, as the one of important variables in this equation, also has a dramatic impact on the volatility mechanisms of Brent oil in spot markets and other markets due to the creation of entropic relationships between investors' minds and sentiments (Benedetto et al., 2018). Besides, Chen et al. (2015) correct the framing impacts of Brent oil prices with breakages, fragilities and transmissions with their statistical model.

As it is known, the steel industry is very important for world economies and also a dominant factor in the automobile industry, Rosen, (1958: 1079) emphasizes the importance of the steel industry and becoming a subject of cartelization and competition within big countries such as France, Germany, Belgium, Luxemburg and the Netherlands and also the United Kingdom and the United States throughout a long period. However, Pariser et al. (2018: 11) verify these relationships in their analysis results and also emphasize the importance of external steel trade mechanisms over Chinese external economic policies. According to their analyses, not only the pure steel trade but also its derivatives are subjects of this trade such as the nickel and chromium stainless steel trade, pig iron trade, and scrap steel trade (especially, Chan et al, 2012). With these findings, the contribution of Labson et al. (1995) also should be underlined that after exploration of the importance of steel, the good relationships between Australia and China over iron ore. This event is one of the cornerstones in the world markets that explain how an industrial movement can change all of the business world. The works of Arık and Mutlu (2014:1) also create a clear wisdom for balance in trade relationships between the physical (commodity) and financial markets.

In light of the arguments above, the manufacturers of the automobile industry should be aware of one reality is that their industry like many other industries under the impacts of the steel and oil industries. They should always ensure a balancing mechanism between financial and commodity markets. Considering the importance of financial commodities on industrial financial structure, the participants of industries should understand the sentiments and minds of the investors frankly. This paper aims to investigate the relationships between automobile industry investments and brent oil and steel investments. To reach this purpose, the research will be divided into three sections. Firstly, it will talk about one important umbrella model that collects a lot of the other concepts under the name of literature review. After a literature review section, there will be a methodology part. The Multivariate GARCH model, which is selected as the research model, is presented in this section with all of its details, the main causes of the selection will be detailed. The research findings, discussions and conclusions will be realized and policy implications will be given in the last section.

2. Literature Review

As one of the biggest industries around the world, it is easily and quickly affected by international political, economic and technological variables. The minds, sentiments and emotions of the stakeholders become especially important. For example, especially even after the revolution of greenization in industries, consumers in the automobile industry are impacted by this movement deeply and decide to purchase or demand greener products and focus on sustainable products and services (Lin and Chen, 2013:1), and regulators of automobile industry insist on environmental issues such as Carbon accounting (Lee, 2012). On the other hand, multi-dimensional supply chain problems and imperfections such as communication problems, joint action, and performance have direct impacts on the automobile industry (Govindan et al., 2009). Besides these, business cycles are very important in the automobile industry. To Understand the job division, and bilateral agreements at a country-specific level, and seeking for correct technology can be counted as the main dynamics of this industry in terms of business cycles and cost management in business cycles (Blanchard, 1983). Also, the dimension of the competition and dependent environment in the automobile industry is so large that both the demand and supply sides can be directly affected by even small changes (Breshnahan, 1987) and the relationship between stakeholders and manufacturers can cause criminal movements. Farberman gives the name of the criminogenic market structure to this movement (Farberman, 1975: 438). Maybe, the most important variable in this complex industrial structure

is the redefinitive force of culture. “Japan Revolution” is a summarized version with its impacts on the whole industry structure, the transition from “Fordism” to “Toyotaism” is explained by culture and how culture changes the structure of the whole industry (Dohse et al, 1985). Bergouignan et al. (2000) underline the efficiency and effectiveness of multinationalisation and globalization in the automobile industry. According to them, Japanese automobile companies sustain a good effort in both of them, on the other hand, the European companies are unsuccessful in reaching success in globalisation. For Sturgeon et al. (2009: 7), the creation of global, regional, national and local value chains should not only be examined by regional and global suppliers but also by geography of production and characteristics of the value chain and its linkages. Digital transformation effects the industry deeply, transformations to renewable energy resources, and power electric vehicles and digitalism with all of its roots change the format of the industry, and consumer policies evolve toward consumer satisfaction and wellness, profits, productivity and competitiveness of the industry reformed to a new structure most importantly (Albert et al., 2021).

Today’s automobile industry (e.g. Tesla Motors) generally focuses on dense and intensive marketing communications to reach an effective financial perspective and to be beneficial in terms of building relationships with customers (Falat and Holubcik, 2017). In the middle of this chaos, the automobile industry should sustain its financial existence through short-, middle- and long-term financial activities such as working capital management. Nevertheless, as the industry realizes these management strategies, the context of country gains importance (Pirttila et al., 2019). In the analyses of Filbeck et al., (2016) stock performance, operating performance and profitability are the main variables in stock chains of the automobile industry. However, Pauwels et al. (2004) underline the impacts of marketing actions on the financial metrics, including top-line, bottom-line and stock market performance. Sometimes, the inferences of Ray (2011) are especially important in this financial equation. According to it, the world economic conjuncture experienced special hardships after the economic crisis of 2007 and 2008. Developing countries and their fiscal situations such as India suffered also this economic tensions. In the end, the results of the crisis are felt by also total automobile industry. Ray continues his/her analysis through Altman Z scores (a direct measure of bankruptcy) and creates a framework. Findings of this analyse show that the Indian automobile industry suffered from the negative impacts of the 2007-2008 global crisis. However, Rafique (2011) explains the importance of effective and efficient asset management policies in automobile industry of Pakistan’s automobile industry. Although his/her analysis is a comprehensive one, there is no clear evidence if there is a relationship between the capital structure and the profitability of the company and its financial leverage. New sustainable and governance dynamics should have impacts on the financial dynamics of the automobile industry. The analyses of McPeak and Guo (2014) serve to clarify to these relationships, the automobile maker’s financial performances are affected by many sustainability activities performances and naturally Corporate Social Responsibility (CSR) operations in the governance structure.

3. Methodology

Returns are one of the main variables in financial management. Unlike the stock prices that respond to the markets to the business management’s understandings and financial activities of companies with a lot of varieties, returns show us the direct attitudes of investors toward a company if they are calculated correctly depending on the difference between the behaviours of markets and the behaviours of investors. According to the literature review section, these relationships are also correct for the automobile industry. Fama and French (2010: 270) highly concentrated on the relationships between risk, size and value of the company and market to determine the return or returns. Although the concept of the asset return is open to discussion, the content of the asset returns is still in ambiguity. It’s normal to give a price to a financial asset, but it’s so hard to manage it due to free market rules and even-regulated market conjunctural rules depending on the minds and sentiments of the investors and market rules. It can be concluded here that asset returns are vulnerable to markets (the other substitutions), perception of the risk in the investors’ psychology, and the power and size of the companies (Mwalla and Karasneh, 2011; Basiewicz and Auret, 2010; Foye et al., 2013). All of this information should direct the analysts to a questionnaire as in Fama and French (1993), which includes i) how can a market produce a risk in different financial markets? ii) how can an asset of companies produce risk alone? iii) What are the risk-dependent relationships between different financial markets and their products? Therefore, classical theorems of Fama and French’s three-variable and five-variable models were added to the economic and financial epistemology. They are really good explanations of the importance of returns in the financial markets, portfolio selection and management style of companies. On the other side, the financial interaction between returns of the supply chain’s different elements has great importance not only for the sake supply chain but also for the sake of global economy depending on globalism and multinationalism policies as stated in the literature review. For these reasons, the Multivariate DCC GARCH model is selected as the research method in this paper to measure interactions.

GARCH models have used prominently in the analysis of financial time series and are used to eliminate the heteroscedasticity problem. Financial time-series such as foreign exchange rates, inflation rates, and stock prices may exhibit some volatility that varies over time, and this variation is an indicator of ARCH effects or

heteroscedasticity problems (Dagnew et al, 2024). According to another resource, Generalized Autoregressive Conditional Heteroskedasticity (GARCH) models are effectively used for volatility forecasting of different time-series variables like strategic commodities, financial securities, macroeconomic indicators, etc (Bauwens et al., 2006). DCC GARCH Models are designed to detect the existence of contagion (monetary policy, risk measurement, asset pricing portfolio allocation etc.) in the financial series. Its major advantage is detecting possible changes in conditional correlations over time. In this way, the dynamic behaviours of the related time series can be measured easily(Çelik, 2012). Firstly, the multivariate GARCH (M-GARCH) model was introduced by (Engle & Kroner, 1995) for estimating volatility transmission between prices of different time-series variables like strategic commodities, financial securities, macroeconomic indicators, etc. There are different types of M-GARCH models such as BEKK M-GARCH, VEC M-GARCH, DCC M-GARCH and its versions of CCC M-GARCH and VCC GARCH models. While Aggarwal et al., (2021) underlines the BEKK GARCH model to explore the volatilities, which is a restricting model because of the conditional covariances and variance and cross relationships like VEC GARCH model (İmre, 2021), conditional covariance among the pairs of Bi-Variate estimation can be examined using DCC GARCH. There are also other researches in which different DCC GARCH model versions are selected as research methods, for example, Akkoç and Cıvır (2019) measure the strategic relationships between gold, oil and stock market prices that are the main important variables under the impacts of liberalisation policies in Turkey via this way. However, Hou and Li (2016) measure the information transmission between U.S. and China index futures markets with an Asymmetric DCC Garch Model. Besides these, Jones and Olson (2013) relate macroeconomic uncertainty and inflation via the DCC GARCH methodology. The research model of this research, DCC GARCH model can be written in the light of Engle (2002) as follows,

$$y_t = \mu_t + \varepsilon_t \quad \varepsilon_t | F_{t-1} \sim N(0, H_t)$$

Equation 1.

$$\varepsilon = H_t^{1/2} u_t \quad u_t \sim N(0,1)$$

Equation 2.

$$H_t = D_t^{1/2} R_t D_t^{1/2} \quad D_t = \text{diag}(h_{11t}^{1/2}, \dots, h_{NNt}^{1/2})$$

Equation3.

where,

F_{t-1} stands for all information available up to $t - 1$ time. And y_t , μ_t , ε_t , and u_t are $N \times 1$ -dimensional vectors representing the analyzed time series, conditional mean, error term, and standardized error term, respectively. Furthermore, R_t , H_t and $D_t = \text{diag}(h_{11t}^{1/2}, \dots, h_{NNt}^{1/2})$ a $N \times N$ -dimensional matrices illustrating the dynamic conditional correlations³, time-varying conditional variance⁴ matrices and, the time-varying conditional variances (Gabauer, 2019: 789). The important point in this formulization is that the value of R_t , CCC GARCH model assumes that the conditional correlation matrix is time-variant, whereas the DCC GARCH model and VCC GARCH model allow the conditional correlations to vary over time. Thus, the DCC GARCH and VCC GARCH models are more flexible than the CCC GARCH model (Alsharif, 2020).

4. Data

Research data is taken from investing.com and yahoofinance.com. The data interval is between 01.03.20213 and 9.11.2023. The returns are calculated benefiting from Equations 4 and 5.

$$R_i = (R_t - R_{t-1}) / R_{t-1}$$

Equation 4.

To reach adjusted financial data for automobile brands only, we utilized the following equation.

$$R_{\text{adj}} = R_i - R_m$$

Equation 5.

³In probability theory and statistics, the conditional correlation is the correlation of two variables X and Y conditionally to an event A.

⁴ In probability theory and statistics, a conditional variance is the variance of a random variable given the value(s) of one or more other variables.

where,

R_{adj} = market-adjusted return,

R_m = Market return,

R_i = Asset return

The descriptive statistics are shown in Table 1.

Table 1. Descriptive statistics

	<u>Market- adjusted return BMW</u>	<u>Market- adjusted return Mercedes</u>	<u>Market-adjusted return Volkswagen</u>	<u>Return- Chinese futures</u>	<u>Brent-oil returns</u>
<i>Mean</i>	-0.000185	-0.000034	-0.000334	0.002126	-0.000998
<i>Median</i>	-0.000302	-0.000212	-0.000759	0.000000	0.001174
<i>Maximum</i>	0.077686	0.163008	0.107735	1.012594	0.376623
<i>Minimum</i>	-0.087917	-0.173414	-0.189223	-0.113057	-3.059661
<i>Standard Deviation</i>	0.010893	0.012522	0.015215	0.049080	0.069532
<i>Skewness</i>	-0.298667	-0.096219	-0.746949	18.58821	-33.51964
<i>Kurtosis</i>	9.587602	30.59221	21.65731	378.2061	1422.428
<i>Jarque-Bera</i>	4945.946 (0.000)	86066.19 (0.000)	39601.53 (0.000)	16070194 (0.000)	22826169 (0.000)
<i>Sum</i>	-0.501716	-0.094173	-0.906011	5.768973	-2.707235
<i>Sum Sq. Dev.</i>	0.321781	0.425258	0.627817	6.532898	13.11185
<i>Observations</i>	2713	2713	2713	2713	2713

5. Findings

According trial and error method and AIC and SIC information criteria which are utilized for eliminate ARCH impacts in the series, to detect which ARCH model is followed by the disturbance term, the disturbances terms of Adjusted BMW returns follow an ARCH [1], of Adjusted Mercedes returns follow ARCH [1], of Adjusted Volkswagen returns follow GARCH [1,1], of Chinese steel future follow ARCH [1] and of BRENT OIL return follow GARCH [1,1]. ARCH and GARCH models are utilized for foresighting of the volatilities in time series analysis (Özdemir, 2025 and Kocoğlu, 2024). Economically, volatilities show as the unexpected value changes in returns, for a classical market description, volatilities are beginning point of loss and benefits. The volatilities can change depending on idiosyncratic characteristics of financial assets or market characteristics or both of them. The existence of ARCH [1,1] and GARCH [1,1] in the model show that there is a volatility clusters in related series and investors can benefit or lose under their impacts.

Table 2. DCC GARCH Model results

<u>Parameters</u>	<u>Models</u>	<u>DCC Garch Model</u> <u>Coefficient Results (z stats, prob.)</u>
<i>ARCH model for return Adjusted BMW</i>	Arch (1) coefficient	0.149 (6.78, 0.000)
	Constant	0.000 (30.03, 0.000)
<i>ARCH model for return Adjusted Mercedes</i>	Arch (1) coefficient	0.299 (8.47, 0.000)
	Constant	0.000 (25.80, 0.000)
<i>ARCH model for return Adjusted Volkswagen</i>	Arch (1) coefficient	0.141 (5.24, 0.000)
	Garch (1) coefficient	0.648 (7.11, 0.000)
	Constant	0.000 (2.27, 0.023)
<i>ARCH model for return Chinese steel future</i>	Arch (1) coefficient	-.002 (-28.39, 0.000)
	Constant	0.0024(14.02, 0.000)
<i>ARCH model for Brent oil return</i>	Arch (1) coefficient	1.828 (24.90, 0.000)
	Garch (1) coefficient	0.310 (5.31, 0.000)
	Constant	0.0002243(14.02, 0.000)
<i>Lambda 1</i>	0.100	3.30 (0.001)
<i>Lambda 2</i>	0.828	17.36(0.000)

The validity of the research model can be estimated with the chi-squared method. According to the results of the chi-square (540.29, p-value = 0.000), the model has model fit. It can be understood from Lambda 1 value that (0.100) %10 of the correlation depends on the shocks. On the other hand, Lambda 2 value shows that (0.828) %82 of the correlation depends on the lags of the model. The correlation coefficient results can be seen in Table 3.

Table 3. Correlation coefficient results

<u>Correlation Parameter</u>	<u>Coefficient</u>	<u>Z (prob)</u>
Adjusted Return Volkswagen- Adjusted Return BMW	0.433	26.35 (0.000)
Adjusted Return Volkswagen- Adjusted Return Mercedes	0.376	21.57 (0.000)
Adjusted Return BMW-Adjusted Return Mercedes	0.498	31.55 (0.000)
<i>Adjusted Return BMW-Chinese Steel Future Return</i>	<i>0.014</i>	<i>0.73 (0.466)</i>
<i>Adjusted Return Mercedes- Chinese Steel Future Return</i>	<i>-0.020</i>	<i>-1.00 (0.317)</i>
<i>Adjusted Return Volkswagen- Chinese Steel Future Return</i>	<i>0.026</i>	<i>1.29 (0.197)</i>

Adjusted Return BMW-Brent Oil Return	0.055	31.55 (0.000)
Adjusted Return Mercedes-Brent Oil Return	0.088	3.95 (0.000)
Adjusted Return Volkswagen-Brent Oil Return	0.067	3.14 (0.000)
Brent Oil Return-Chinese Steel Future Return	-0.003	-0.15 (0.881)

According to correlation coefficient results, the relationship between the Adjusted Returns of Volkswagen AG, Mercedes AG and BMW AG are relatively high, positive and significant. On the other side, there are insignificant correlative relationships between Chinese steel future returns and adjusted returns of Volkswagen AG, Mercedes AG and BMW AG regardless of direction and power statistically. Brent oil returns are in a calmly positive correlation relationship with the adjusted returns of three automobile giants. Therefore, it means that the volatility clusters, so loss and benefit possibilities are opener in oil returns and in opponent companies' returns than in steel returns.

6. Discussions And Conclusion

The market cap of these three automobile giants can shed more light on the importance of the research. According to revenue, Volkswagen AG is the twelfth biggest brand in the world with \$321.24 Billion, Mercedes AG is the thirty-fifth biggest brand in the world with \$160.61 Billion, BMW AG is the thirty-sixth biggest brand in the world with a revenue of \$159.61 Billion within 7972 companies⁵. If it is concentrated on the industry, there are 63 automobile brands around the world. Mercedes AG is the fifth largest automobile brand in the world, BMW AG is the sixth and Volkswagen is the seventh. In Germany, they are the first three companies and represent almost %90 of the all of the German automobile industry with their affiliates⁶.

According to model results, it can be said that the returns of the German automobile industry companies are moving together but in shock times with a small percentage. On the other side, as it is concentrated on many unwanted events during the research period depending on Chinese steel futures return and Brent oil returns, the research model is also correct.

Besides these, the automobile industry strictly depends on steel. The world steel industry is in the hands of China. Therefore, the financial structure of the steel market is very important for the automobile industry. Even though many crises occurred in the steel market in this period (For example in the years of 2008 and 2022), the German Automobile Industry sustained its financial immunization against steel market volatilities. The sub-branches of Volkswagen AG, Mercedes AG and BMW AG in China, good bilateral international relationships with China and Germany, and sound and preventive financial policies of Germany can be the causes of these results. The Chinese automobile industry is the third of the world economy. Almost every big brand has a branch on the border of China, Liu and Yeung (2013) examine this relationship in the Chery brand and underline the importance of location and developing technology in automobile production processes such as assembling. Liu et al., (2014) and Gang (2004) confirm the advantages of a strong steel industry for the automobile industry in China. For Yin and Chen (2013) and Sheng et al. (2024), steel is a strategic and political industry and resource of China, at the same time, it has direct impacts on international collaborations and partnerships. The largeness and impacts of the Chinese steel industry show their impacts on bilateral and multilateral international agreements as such in Kazakhstan and India (Serikkaliyeva et al, 2024). Therefore, the economy of the steel market is in the hands of the Chinese government. Immunization against steel commodity return changes can be described with the power of political variables considering the effects of politics on economics, activism and the superiority of German brands in the automobile industry.

As it is known, Germany is oil dependent country. The relationships between these firms' returns and Brent oil returns are normal. Similarly, the research design can be utilized to all of the automobile brands and regional analysis can be realized. Lastly, this type of research can carry to other industries and world samples. Today, value chains and financial relations around these value chains are important. For automobile investors and regulators, it can be said that the corporal or individual investors should follow brent oil returns more stricter than steel returns.

⁵ <https://companiesmarketcap.com/largest-companies-by-revenue/>, 9.10.2023,

⁶ <https://companiesmarketcap.com/automakers/largest-automakers-by-market-cap/>. , 9.10.2023.

REFERENCES

- Aggarwal, V., Doifode, A., & Tiwary, M. K. (2021). Volatility spillover impact of FII and MF net equity flows on the Indian sectoral stock indices: Recent evidence using BEKK-GARCH. *International Journal of Indian Culture and Business Management*, 22(3), 350–363. <https://doi.org/10.1504/IJICBM.2021.114084>
- Alsharif, M. (2020). The Relationship between the Returns and Volatility of Stock and Oil Markets in the Last Two Decades: Evidence from Saudi Arabia. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 10(4), 1.
- Arnk, E., & Mutlu, E. (2014). Chinese steel market in the post-futures period. *Resources Policy*, 42, 10-17.
- Basiewicz, P. G., & Auret, C. J. (2010). Feasibility of the Fama and French three factor model in explaining returns on the JSE. *Investment Analysts Journal*, 39(71), 13-25.
- Bauwens, L., Laurent, S., & Rombouts, J. V. (2006). Multivariate GARCH models: a survey. *Journal of Applied Econometrics*, 21(1), 79–109. <https://doi.org/10.1002/jae.842>
- Beckers, B., & Beidas-Strom, S. (2015). *Forecasting the nominal Brent oil price with VARs—one model fits all?* International Monetary Fund.
- Belis-Bergouignan, M. C., Bordenave, G., & Lung, Y. (2000). Global strategies in the automobile industry. *Regional studies*, 34(1), 41-53.
- Benedetto, F., Mastroeni, L., Quaresima, G., & Vellucci, P. (2020). Does OVX affect WTI and Brent oil spot variance? Evidence from an entropy analysis. *Energy Economics*, 89, 104815.
- Blanchard, O. J. (1983). The production and inventory behaviour of the American automobile industry. *Journal of Political Economy*, 91(3), 365-400.
- Bresnahan, T. F. (1987). Competition and collusion in the American automobile industry: The 1955 price war. *The Journal of Industrial Economics*, 457-482.
- Chan, F. T., Chan, H. K., & Jain, V. (2012). A framework of reverse logistics for the automobile industry. *International journal of production research*, 50(5), 1318-1331.
- Chen, W., Huang, Z., & Yi, Y. (2015). Is there a structural change in the persistence of WTI–Brent oil price spreads in the post-2010 period? *Economic Modelling*, 50, 64-71.
- Dohse, K., Jürgens, U., & Nialsch, T. (1985). From "Fordism" to "Toyotism"? The social organization of the labour process in the Japanese automobile industry. *Politics & Society*, 14(2), 115-146.
- Engle, R. (2002). Dynamic conditional correlation: A simple class of multivariate generalized autoregressive conditional heteroskedasticity models. *Journal of business & economic statistics*, 20(3), 339-350.
- Engle, R. F., & Kroner, K. F. (1995). Multivariate Simultaneous Generalized ARCH. *Econometric Theory*, 11(1), 122–150. <https://doi.org/10.1017/S0266466600009063>
- Falát, L., & Holubčík, M. (2017). The influence of marketing communication on the financial situation of the company—a case from the automobile industry. *Procedia Engineering*, 192, 148-153.
- Fama, E. F., & French, K. R. (1993). Common risk factors in the returns on stocks and bonds. *Journal of financial economics*, 33(1), 3-56.
- Fama, E. F., & French, K. R. (2010). Luck versus skill in the cross-section of mutual fund returns. *The journal of finance*, 65(5), 1915-1947.
- Farberman, H. A. (1975). A criminogenic market structure: The automobile industry. *Sociological Quarterly*, 16(4), 438-457.
- Filbeck, G., Kumar, S., Liu, J., & Zhao, X. (2016). Supply chain finance and financial contagion from disruptions-evidence from the automobile industry. *International Journal of Physical Distribution & Logistics Management*, 46(4).
- Foye, J., Mramor, D., & Pahor, M. (2013). A respecified Fama French three-factor model for the new European union member states. *Journal of International Financial Management & Accounting*, 24(1), 3-25.
- Govindan, K., Kannan, D., & Noorul Haq, A. (2010). Analyzing supplier development criteria for the automobile industry. *Industrial Management & Data Systems*, 110(1), 43-62.
- Hou, Y., & Li, S. (2016). Information transmission between US and China index futures markets: An asymmetric DCC GARCH approach. *Economic Modelling*, 52, 884-897.

İmre, S. (2021). Bitcoin ve Euro Arasındaki Volatilite Etkileşiminin Analizi. *Uluslararası Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 7(4), 1-13.

<https://companiesmarketcap.com/automakers/largest-automakers-by-market-cap/> , 9.10.2023.

<https://companiesmarketcap.com/largest-companies-by-revenue/>, 9.10.2023,

Jones, P. M., & Olson, E. (2013). The time-varying correlation between uncertainty, output, and inflation: Evidence from a DCC-GARCH model. *Economics Letters*, 118(1), 33-37.

Kocoglu, S. (2024). Avrupa yenilenebilir enerji stoklarının volatilite karakteri: ERIX endeksi üzerine bir araştırma. *Fiscaoeconomia*, 8(1), 75-92.

Labson, S., Gooday, P., & Manson, A. (1995). China Steel. China's Emerging Steel Industry and its Impact on the World Iron Ore and Steel Market. *Labson, BS, Gooday, P. and Manson, A.*

Lee, K. H. (2012). Carbon accounting for supply chain management in the automobile industry. *Journal of Cleaner Production*, 36, 83-93.

Lin, R. J., Chen, R. H., & Huang, F. H. (2014). Green innovation in the automobile industry. *Industrial Management & Data Systems*, 114(6), 886-903.

Liu, W., & Yeung, H. W. C. (2008). China's dynamic industrial sector: the automobile industry. *Eurasian Geography and Economics*, 49(5), 523-548.

Liu, Y., Liu, Y., & Chen, J. (2015). The impact of the Chinese automotive industry: scenarios based on the national environmental goals. *Journal of Cleaner Production*, 96, 102-109.

Llopis-Albert, C., Rubio, F., & Valero, F. (2021). Impact of digital transformation on the automotive industry. *Technological forecasting and social change*, 162, 120343.

McPeak, C., & Guo, Y. (2014). How the “Go Green” trend influences the automotive industry's financial performance. *Journal of Sustainability and Green Business*, 2(1).

Mensi, W., Yousaf, I., Vo, X. V., & Kang, S. H. (2022). Asymmetric spillover and network connectedness between gold, BRENT oil and EU subsector markets. *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 76, 101487.

Al-Mwalla, M., & Karasneh, M. (2011). Fama and French three factor model: Evidence from emerging market. *European Journal of Economics, Finance and Administrative Sciences*, 41(14), 132-140.

Özdemir, L. (2025). Kripto Paraların Volatilite Düzeylerinin Asimetrik Garch Modeli İle Karşılaştırılması. *Ömer Halisdemir Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 18(1), 493-509.

Pariser, H. H., Backeberg, N. R., Masson, O. C. M., & Bedder, J. C. M. (2018). Changing nickel and chromium stainless steel markets review. *Journal of the Southern African Institute of Mining and Metallurgy*, 118(6), 563-568.

Pauwels, K., Silva-Risso, J., Srinivasan, S., & Hanssens, D. M. (2004). New products, sales promotions, and firm value: The case of the automobile industry. *Journal of Marketing*, 68(4), 142-156.

Pirttilä, M., Virolainen, V. M., Lind, L., & Kärri, T. (2020). Working capital management in the Russian automotive industry supply chain. *International Journal of Production Economics*, 221, 107474.

Rafique, M. (2011). Effect of profitability & financial leverage on capital structure: A case of Pakistan's automobile industry. *Available at SSRN 1911395*.

Ray, S. (2011). Assessing corporate financial distress in automobile industry of India: An application of Altman's model. *Research Journal of Finance and Accounting*, 2(3), 155-168.

Rosen, M. J. (1958). The Brussels Entente: Export combination in the world steel market. *University of Pennsylvania Law Review*, 106(8), 1079-1116.

Sturgeon, T. J., Memedovic, O., Van Biesebroeck, J., & Gereffi, G. (2009). Globalisation of the automotive industry: main features and trends. *International Journal of Technological learning, innovation and development*, 2(1-2), 7-24.

Serikkaliyeva, A., Makarova, I., & Gabsalikhova, L. (2024). Prospects for the Development of Vehicle Assembly Plants of Chinese Automobile Brands in Kazakhstan: An Example of Multi-Sectoral Diversification of the Economy to Increase Its Sustainability. *Sustainability*, 16(7), 2662.

- Sheng, Y., Xu, X., & Rozelle, S. (2024). Market structure, resource allocation, and industry productivity growth: Firm-level evidence from China's steel industry. *China Economic Review*, 83, 102102.
- Vochozka, M., Horak, J., Krulický, T., & Pardal, P. (2020). Predicting future Brent oil price on global markets. *Acta Montanistica Slovaca*, 25(3).
- Yin, X., & Chen, W. (2013). Trends and development of steel demand in China: A bottom–up analysis. *Resources Policy*, 38(4), 407-415.

KONAKLAMA İşLETMELERİNDE HİZMET ÜRETİMİ MALİYETLERİNİN STANDARTLAR VE MUSGT/VUK KAPSAMINDA MUHASEBELEřTİRİLMESİ¹

ACCOUNTING OF SERVICE PRODUCTION COSTS IN ACCOMMODATION ENTERPRISES WITHIN THE SCOPE OF STANDARDS AND MSUGT

Fatih Ömür BİNİCİ *

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 12.02.2025
Kabul Tarihi: 30.06.2025*

Öz

Hizmet endüstrisini kategorize ederken konaklama işletmeleri, profesyonel hizmetler arasında bir kategori olan hizmet mağazası olarak tanımlanır. Perakende, üretim ve hizmet gibi üç farklı endüstriyi bünyesinde barındıran konaklama sektörü, operasyonlarını destekleme de kullanılan muhasebe yöntemleri ve teknikleri için farklı bilgi türlerine ihtiyaç duyar. Üç faaliyetin tümünü bir arada barındıran bu endüstriye tek bir bilgi sistemi oluşturulmak istenmesi bir zorluk olarak karşımıza çıkar. Bu zorluklarla beraber konaklama işletmelerinde muhasebe uygulamalarını zorlaştıran diğeri bir konu ise, Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliğı (MSUGT), Vergi Usul Kanunu (VUK), Türkiye Muhasebe Standartları (TMS), Büyük ve Orta Boy İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS) ve Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) olmak üzere beş farklı muhasebe uygulama çerçevesinin yürürlükte olmasıdır. Bu doğırltu çalışmada birçok ülkenin ekonomisinde giderek daha önemli bir rol oynayan ve ülkelerde ekonomik büyümeye ve istihdama katkıda bulunan ve sürekli gelişim içinde olan turizm sektöründe, hizmet üretim maliyetlerinin MSUGT, VUK, TMS-TFRS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS çerçevesinde nasıl muhasebeleştirileceğini araştırmak, örnekler sunmak ve bu konuda konaklama işletmelerinin muhasebe uygulamalarında yaşanan sorunlara ilişkin çözüm önerilerinde bulunmaktadır. Yapılan inceleme ve uygulama örnekleri sonucunda TMS, BOBİ FRS ve KÜMİ FRS benzer özellikler taşıırken, MSUGT/VUK'un muhasebe uygulamaları açısından farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe, TMS, BOBİ FRS, KÜMİ FRS

JEL Sınıflaması: M40, M41

Abstract

In the classification of the service industry, accommodation businesses are defined as a service store, which is a category among professional services. The accommodation sector, which includes three different industries such as retail, manufacturing and service, requires different types of information for the accounting methods and techniques used to support its operations. The desire to create a single information system for this industry, which includes all three activities, is a challenge. Along with these challenges, another issue that makes accounting practices in accommodation businesses difficult is the fact that there are five different accounting application frameworks in force, namely the General Communiqué on Accounting System Application (GCASA), Tax Procedure Law (TPL), Turkish Accounting Standards (TAS), Financial Reporting Standard for Large and Medium-Sized Enterprises (LMSE FRS) and Financial Reporting Standard for Small and Micro Enterprises (SME FRS)). In this context, the aim of this study is to investigate how service production costs will be accounted for in the tourism sector, which plays an increasingly important role in the economies of many countries and contributes to economic growth and employment in countries and is in constant development, to provide examples and to offer solutions to the problems experienced in the accounting practices of accommodation establishments in this regard. As a result of the examination and application examples, it was concluded that while TAS, LMSE FRS and SME FRS have similar features, GCASA/TPL differs in terms of accounting practices.

Keywords: Accounting, TAS, LMSE FRS, SME FRS

JEL Classification: M40, M4

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 236 - 247 / DOI: 10.29106/fesa.1638445

* Dr. Öğr. Üyesi Fatih Ömür BİNİCİ, Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi EMYO, fobinici@agri.edu.tr, Ağrı- Türkiye
ORCID: 0000-0001-6147-1955

1. Introduction

Tourism plays an increasingly important role in the economies of many countries. It contributes to economic growth and employment in countries and is an important source of foreign exchange (Carruth and Carruth, 2010: 134). The tourism sector, whose importance is increasing day by day, is in a constant development with rapidly changing market and competition conditions around the world (Dursun and Yalnız, 2013: 140). The increase in the quality of products and services, innovations in transportation and communication, creative presentations of tourism marketing and other factors contribute significantly to this development (Navickas and Malakauskaite, 2009: 37). This development has caused tourism to have a larger share in the economy and the number of large tourism enterprises offering a wide range of services has increased (Dursun and Yalnız, 2013: 140).

In general, tourism and accommodation businesses are businesses that meet the demands and needs such as overnight stays, food and beverages, rest, and entertainment for a certain fee (Kurtlu and Gobi, 2020: 314). Tourism is defined as the activities of people who travel and stay in places outside their usual environment for no more than one year for entertainment, business, and other purposes not related to the implementation of an activity charged from the place visited (Carruth and Carruth, 2010: 140). Unlike other industries, these businesses have many unique features such as the inability to stock the service produced, the necessity of consumption at the time of production, and the simultaneous production and consumption. These unique features differentiate accommodation businesses both in terms of sector and accounting practices (Kurtlu and Gobi, 2020: 314). For example, while manufacturing businesses place special emphasis on product costs, cost accounting systems, and cost control due to the nature of their activities, retail businesses place importance on sales costs, gross margins, and sales price control. In contrast, businesses that are predominantly service-oriented, such as tourism and travel businesses, place greater emphasis on developing complex pricing strategies and tactics (Harris and Brown, 1998: 162). In addition, as in the example, the existence of each of the emphasized features in accommodation businesses and the simultaneous provision of many services, especially in large-scale accommodation businesses, causes financial transactions to have a complex structure (Dursun and Yalnız, 2013:140). Harris and Brown (1998) states that this complexity should be taken into consideration when conducting research on accounting practices in the accommodation sector. He states the points highlighted as an important difficulty.

When categorizing the service industry, accommodation businesses are defined as service stores, which is a category among professional services. The accommodation sector, which includes three different industries such as retail, manufacturing and service, requires different types of information for accounting methods and techniques used to support its operations (Harris and Brown, 1998: 162). The desire to create a single information system for this industry, which includes all three activities, is a challenge (Fitzgerald, Johnston, Brignall, Silvestro, and Voss, 1991: 227). Along with these difficulties, another issue that makes accounting applications difficult in accommodation businesses is the validity of five different accounting application frameworks, namely the General Communiqué Accounting System Application (GCASA), Tax Procedure Law (TPL), Turkish Accounting Standards (TAS), Financial Reporting Standard for Large and Medium-Sized Enterprises (LMSE FRS) and Financial Reporting Standard for Small and Micro Enterprises (SME FRS). These frameworks prevent the balance sheet or income statement from being prepared differently and, as a result, the comparability of financial statements on a sectoral basis (Doğan and Altınkaynak, 2019: 1903). In particular, the absence of a stock account related to service production according to the Uniform Accounting System (UAS) and the existence of problems in accounting for services whose service production has not been completed or whose revenue has not yet been realized at the end of the year (Kurtlu and Gobi, 2020: 314). In this context, it is aimed to provide examples of how accounting practices to be carried out within the framework of GCASA, TAS, LMSE FRS and SME FRS by taking into account the issues specified in accommodation transactions and to suggest solutions to problems related to accounting practices.

2. Accommodation Businesses Accounting Practices

Today, the intense competition environment and profitability target in the tourism sector has increased the scope and importance of accounting applications (Koşan, 2011: 120). In addition, as the accommodation sector continues to grow and the business environment becomes increasingly competitive, it must be increasingly more profit and cost conscious in order to maximize revenue and minimize costs while maintaining the necessary service level for a successful operation (Carruth and Carruth, 2010: 140). Therefore, accounting applications in the tourism sector play a critical role for extensible decision making, beyond just keeping financial records (Koşan, 2011: 120). Some issues need to be taken into consideration to establish accounting systems, which are of critical importance in accommodation businesses. These are;

- Service in accommodation establishments continues 24/7,
- Intensive labor force requirement for service production,
- Abundance of financial transactions,
- Density of income and expense centers,
- Employment of unqualified personnel,
- Production and sale of products with high unit value are issues specific to accommodation establishments (Aktürk, 2015: 112).

In this sector where customer satisfaction is at the forefront, the necessity of a strong financial structure and cost control should not be forgotten. The accounting system created by considering the above-mentioned issues for accommodation establishments is not different from the purposes of general accounting. The purposes are to calculate the cost of the products offered and produced, to determine profit and loss, to determine the income and expenses of each section (department) separately, to prepare and present financial reports and tables to internal and external users accurately, reliably and on time (Schmidgall, Damitio, and Singh, 1997: 28). In general, the basic tasks of the accounting system in accommodation establishments can be listed as follows.

- To provide financial information regarding the past period,
- To follow receivables and payables,
- To provide financial data for the business budget,
- To determine the income and expenses of the business,
- To prepare monthly activity reports,
- To manage the costs of finished goods, semi-finished goods and labor (Çetiner, 2009: 32).

The tasks it performs help the front office organization and accounting system, to the individuals and institutions related to the business who will use the tables and reports prepared at the end of the accounting period or in the interim periods and make decisions (Koşan, 2011: 131).

In accommodation establishments, the receipts formed are processed in preliminary reports and arranged according to different definitions for each department or business section. After the collection obtained according to the payment method is verified, it is recorded in daily cash statements or customer accounts. These transactions are carried out from the front office. It is also the starting point for daily collections, accounting records and control transactions (Ağ and Taşkesenlioğlu, 2024: 44). The effectiveness of the decision system in accommodation establishments depends on the reliable and accurate delivery of information. The connection between the front office and accounting ensures that this information is delivered on time. The purpose of the accounting department is not only to disclose financial situations, but also to provide the information requested by the management mechanism. In general, in accommodation establishments, the accounting department also manages processes such as the creation of financial statements, control of food and beverage and labor costs, and the creation of future plans (Sarı and Çam, 2014: 261).

This situation emphasizes the importance of cost and management accounting in accommodation establishments. The accounting unit should meet the needs related to all kinds of financial transactions and provide the constantly requested information about the business effectively and efficiently. In this way, the accounting unit ensures timely reporting of information to the management together with effective cost management (Meriç, 2023: 8). In accommodation businesses, energy and water expenses, personnel costs, capital or stock depreciation expenses, these are the most important cost items corresponding to the provision of accommodation services. The formation of these costs is service products such as food production.

However, in addition to including an inventory management element, it also includes a production function. It includes the purchase of raw materials and their transformation into finished products, namely plates and meals, for distribution and service to the customer (Harris and Brown, 1998: 164). The rooms prepared for sale in the accommodation business constitute the stocks of the business. For this accommodation service stock to be formed, businesses carry out a number of activities such as preparation and cleaning and bear the relevant costs. Similarly, the food and beverage materials in the businesses for the food service provided in the accommodation businesses are also in the nature of stock and are also included in the stock item (Doğın and Altınkaynak, 2019: 1889). The provision of hotel products, product range, real-time activities, production and consumption, location and size, labor and capital intensity and cost structure are among the other basic features attributed to the accommodation sector. All of these interact with the rooms, food and beverage components and cause the production of different

hotel products and the fluctuation of the profit/volume ratio from one sales mix to another, which is common in the sector (Philips, 1994: 5). It also requires the quality of the service and its costs to be kept under control. The task of the cost accounting system in accommodation businesses is to calculate the costs of the goods or services produced and to evaluate them in terms of management (Lazol, 2011: 95).

3. Literature

According to the study conducted by Coşkun and Güngörmüş (2009) it was stated that there are differences between tax laws and standards regarding the accounting of service production costs and due to these differences, the Standards will provide more accurate and realistic results in reflecting the accounting transactions compared to the Tax Procedure Law. Kabataş and Pamukçu (2010) stated that in the accounting of service production within the scope of the Tax Procedure Law, the status of obtaining the income related to the service is not taken into account and all costs are accounted regardless of the status of the income. However, the standards state that it is possible to account for costs without recording the income in the accounting records. Because the service production cost must be compared with the income in the income statement. For this reason, it is suggested that the parts of the service production costs that are not completed or whose income has not yet been obtained should be accounted for in the 15 Inventories group, which are empty accounts numbered 154 and 155. According to the Small and Medium Enterprises (SME) Standard, service stock costs should be monitored separately as service costs that have been completed but whose income has not been obtained and service costs that have not been completed.

Dursun and Yalnız (2013) suggested that the requirements of TAS 2 and TAS 18 Revenue standards should be met in order to reflect the stocks that are on hand or sold at the end of the period for the service sector, but whose revenue has not yet been obtained, in the financial statements. They also suggested that the service production costs for which revenue was obtained during the period should be recorded in the 622 Costs of Services Sold account, while the costs of service productions for which revenue has not yet been collected can be monitored in the sub-accounts of the 151 Semi-Finished Goods account. Doğın and Altınkaynak (2019) stated that the receipt of income in return for service production has brought the time to record the production costs of the relevant service in accordance with the concept of periodicity. They stated that accommodation businesses that implement accounting practices according to GCASA /TPL will report lower period profits than businesses that record according to TAS and LMSE FRS standards, and that this situation will affect the tax base of the business.

Yiğit and Büyükipekçi (2019) stated that with the removal of Article 19 of the TAS 2 Inventory standard in 2018, if the costs incurred do not cause the formation of another asset within the scope of the specified standards, they can be recorded as assets if the conditions are met according to the TFRS 15 standard. At the same time, current accounting practices do not make it possible to record service production costs as assets. At the end of the period, unfinished service production costs are transferred to the 155 Completed Service Costs account. In the event that revenue is obtained, costs are transferred to the 622 Cost of Services Sold account. Kurtlu and Gobi (2020) focused on two different situations in their study. The first is related to the recording of costs incurred to produce services in the inventory account. While inventory accounts are used for raw materials and materials, there is no inventory account for semi-finished or finished goods. The second is the accounting of services that are not completed or whose revenue has not been obtained. In their examination of these issues, they suggested that since there is no stock account for service production according to TPL and TDHP, it will be accounted in accordance with TAS 2 Stocks standard.

Kaya and Utku (2021) stated that although SME FRS is similar to GCASA /TPL in terms of stocks and costs, it brings innovations in issues such as stock costs in service enterprises. According to GCASA /TPL, while costs incurred in service production are directly accounted as expenses, according to SME FRS standard, costs related to service production will be capitalized in the stocks group. Selvi and Ercan (2018); Dayıoğlu and Dursun (2020) stated that although the provisions regarding cost management in service production enterprises and stocks mentioned in LMSE FRS 6th section are generally in compliance with TAS 2 Stocks and TPL, there are some differences. According to the LMSE FRS and TAS 2 Inventory standards, costs incurred in relation to services produced are recorded and transferred to the income statement on the day the sale is made, and the revenue is obtained, not in the period they are incurred. This situation is recorded and reflected in the income statement regardless of the sale within the scope of GCASA /TPL.

4. Applications Regarding Accounting of Service Production Costs in Accommodation Businesses

Services are defined as the performance of various intangible activities that a business offers using its capabilities, the production and consumption of which occur at the same time, for the buyer or customer. In general, the element purchased in the service sector is not the object or system itself, but the function it performs. Therefore, the service

offered in service businesses cannot be held in the hand, stored, or exchanged, and the physical substance ratio in the service offered is low (Dursun and Yılmaz, 2013: 142). The changing demand level and the resource mix used to respond to it have clear consequences for the relative cost structure and cost traceability, and therefore for product cost. Product cost issues become even more complex in-service organizations because of the difficulty of defining the service 'product' due to the intangible aspects of many services (Fitzgerald et al., 1991: 227).

In general, in accommodation businesses, the materials used in the production of the service (such as food, beverages, cleaning) are recorded in the 150 Raw Materials and Supplies account in 15 Stocks. However, unlike normal production businesses, there is no appropriate account allocated within the UCA to record semi-finished or finished goods in accommodation businesses. At the same time, there is no information on what kind of accounting practice will be included in the GCASA and TPL content. Another difference in accommodation businesses is the difficulties encountered in accounting for ongoing service productions that have not been completed or whose revenues have not yet been obtained. For this reason, accounting for the mentioned costs is an important issue in accommodation businesses operating in the service sector where intense competition is experienced. In the following part of the study, the General Communiqué on Accounting System Application No. 1 (GCASA) published in the Official Gazette No. 21447 and dated 26/12/1992, the Tax Procedure Law No. 213 (TPL), which is one of the national regulations and affects the accounting practices of enterprises, the Turkish Accounting Standards (TAS) 2 Stock standard published in the Official Gazette dated 15/01/2005 and numbered 25701, and the Turkish Accounting Standards (TAS) 18 Revenue standard published in the Official Gazette dated 09/12/2005 and numbered 26018, the Financial Reporting Standard for Large and Medium-Sized Enterprises (LMSE FRS) 2021 Edition published in the Official Gazette dated 29 July 2017 and numbered 30138 (duplicate), and the Regulation for Small and Micro Enterprises published in the Official Gazette dated 06/01/2023 and numbered 32075 duplicate. Within the scope of the 2022 version of the Financial Reporting Standard (SME FRS), sample applications regarding the accounting of service production costs in accommodation enterprises are included.

4.1. Accounting For Service Production Costs In Accommodation Businesses Within The Scope Of GCASA And TPL

The accounting of costs in service-providing businesses differs from other businesses. For example, in manufacturing businesses, the products produced are first taken into stock. Then, they are transferred to the cost of goods sold account as much as the product sold and are expensed. It is stated that the cost of the goods produced will be valued at cost within the scope of Article 274 of the TPL. However, no valuation measure has been determined for the service produced within the scope of the TPL. This causes difficulties in the valuation of service production (Kabataş and Pamukçu, 2010: 193). Accounts are also separated in the Uniform Chart of Accounts for service-producing businesses. The actual amounts of production expenses incurred for the services provided in service businesses are monitored in the 740 Service Production Cost Account. In this regard, if the mentioned costs are stockable products, in addition to the 740 Service Production Cost account, the 710 Direct Raw Material and Material Expenses, 720 Direct Labor Expenses and 730 General Production Expenses accounts can also be used (Çomaklı and Bakı, 2010: 54). In addition, the 741 Service Production Cost Reflection account and the 742 Service Production Cost Difference accounts are also included in the chart of accounts. The 622 Cost of Services Sold account is used for transfer to the income statement (Yükçü, 2015: 969). As a result, within the scope of GCASA and TPL, it is not dependent on the time the sales transaction is realized and is reflected in the income statement in the period when the costs occur. A hypothetical sample application regarding the accounting records to be made in this direction is presented in 1.

Example Application 1:

The accounting entries to be made to record costs within the scope of GCASA and TPL are as follows. The cost of materials used in room cleaning at BNC accommodation establishment is 4000 ₺, the cost of cleaning materials used in the dining hall is 2000 ₺, the cost of cleaning materials used in the pool, sauna and Turkish bath is 3000 ₺.

1. Transfer of materials and expenses used for service production to the cost account

740 Cost of Service Production	9.000	
740.01 Room Cleaning Material 4,000		
740.02 Dining Hall Cleaning Material 2,000		
740.03 Bath etc. Cleaning Material 3,000		
150 Raw Material and Supplies Calculation		9.000
150.01 Cleaning Material Stocks (Soap, T. Paper, Detergent)		

2. Reflection of costs

741 Reflection Cost of Service Production	9.000	
740 Cost of Service Production		9.000

3. Transfer of costs to the income statement

622 Cost of Services Sold	9.000	
741 Reflection Cost of Service Production		9.000

4.2. Accounting for service production costs in Accommodation Businesses within the scope of TAS

The accounting of revenues and service production costs in accommodation establishments has generally been evaluated by considering TAS 18 Revenue and TAS 2 Inventories in previous studies (Dursun and Yalnız, 2013: 156). In the TAS 2 inventory standard, it is stated that the costs that will occur in service establishments generally consist of the wages of the personnel providing the production of the service and other costs together with related general expenses. It is stated that sales and general management costs are not included and will be recorded as expenses in the period they occur (Yükçü, 2015: 969). However, in the TAS 2018 set, the provisions regarding inventory costs for service production in Article 19 within the scope of the TAS 2 Inventories standard and the TAS 18 Revenue standard have been removed. Issues regarding service production costs have been associated with the TFRS 15 Revenue from Customer Contracts standard (Yiğit and Büyükipekçi, 2019: 209).

According to the TFRS 15 Revenue from Customer Contracts standard, if the service production costs are related to a contract and are recoverable, the costs will be included in the financial statements as assets. Otherwise, they will be recognized as expenses. In accommodation establishments, the simultaneous production and consumption of the transaction price makes it possible to distribute separate performance obligations. Revenue is recognized when each performance obligation is fulfilled. Since the goods and services purchased in the accommodation sector include performance obligations spread over time, revenue is tracked in the front office spread over time. When the service is completed, the necessary accounts are recognized and included in the financial statements (Oğuz, Solmaz and Ergün, 2020: 1499). Hypothetical accounting records created by taking into account the above-mentioned issues are shown in sample application 2.

Example Application 2:

1. Advance payment to the BNC accommodation business for 10 days of accommodation at ₺1,000 per person per night (all inclusive)

102 Banks Account	1.000	
340 Order Advances Received		1.000

2. Accounting for the daily income earned by the accommodation business from the day they started staying.

340 Order Advances Received	1.000	
600 Domestic Sales		1.000
181 İncome Accruals	1.000	
600 Domestic Sales		1.000

(Accounting records are kept in the same manner for the duration of the ongoing stay.)

3. Accounting record to be made at the end of the stay

100 Cash Account	9.000	
181 İncome Accruals		9.000

In the service production of enterprises that are spread over more than one period, it is still unclear in which accounts the costs incurred as a result of not obtaining income from services that are likely to be completed in the next period will be monitored (Kabataş and Pamukçu, 2010: 199). When the issues in the GCASA circular are carefully examined, it is not possible to monitor the products that are incomplete semi-finished products related to service production in the 157 Other Stocks group. The accounting records of the unfinished part of the services at the beginning and end of the period are not made (Yılmaz and Güngörmüş, 2013: 361).

In this case, it is accounted as if revenue was obtained according to GCASA /TPL. However, in this case, the income to be obtained from the service production in the next year is recorded in the current period, which is contrary to the periodicity principle of accounting (Kurtlu and Gobi, 2020: 318). The solution suggested is to use the 154 Incomplete Service Costs and 155 Completed Service Production Costs accounts that are empty in the 15 Stocks group or the 198 Other Various Current Assets account in the 19 Other Current Assets group. When the period ends, the costs of ongoing services in accommodation establishments can be capitalized in the 154 Incomplete Service Costs and 155 Completed Service Production Costs accounts that are empty in the 15 Stocks group and transferred to the next period (Yükçü, 2015: 969). Another view is to monitor in sub-accounts to be opened under the name 151.02 Incomplete Service Production Costs for incomplete service production (Dursun and Yalnız, 2013: 156). Thus, services in accommodation establishments that have not yet received income even though the customer's holiday has ended are recorded more accurately according to the periodicity principle. The accounting practices to be implemented in the above-mentioned case can be accounted for as shown in sample application 3 below.

Example Application 3:

1. Food purchases worth ₺ 4,000 were made for the BNC accommodation business's food production.

150 Raw Material and Supplies	4.000	
100 Cash Account		4.000

2. The accommodation business used ₺1,500 worth of food materials from its stock for meal production.

740 Cost of Service Production	1.500	
150 Raw Material and Supplies		1.500

3. Reflection of costs

741 Reflection Cost of Service Production	1.500	
740 Cost of Service Production		1.500

4. If the completion of the service production is postponed until the next period, the cost of the unfinished service

154 Incomplete Service Production Cost	1.500	
741 Reflection Cost of Service Production		1.500

5. If the service production is completed but its collection is postponed until the next period, the cost of the completed service

155 Complete Service Production Cost	1.500	
741 Reflection Cost of Service Production		1.500

6. When income is earned, or service is completed in the next period

622 Cost of Services sold	1.500	
155 Incomplete Service Production Cost or 154 Incomplete Service Production Cost		1.500

4.3. LMSE FRS ve SME FRS Accounting of Service Production Costs in Accommodation Enterprises

In the LMSE FRS (2021 version), which was created for businesses that do not apply TAS and entered into force at the beginning of 2018, inventories are defined as raw materials and materials held for sale, in production for sale or used in production or service provision. Costs incurred for the completed part of a service provision process and for which the revenue to which they relate have not yet been recorded in accordance with the Revenue section constitute the inventories of service businesses, if it is probable that they will be recovered. The cost of these inventories includes the costs specified in the revenue section (LMSE FRS, 2021: Paragraph 6.17). These costs consist of direct labor, direct material costs, costs directly related to a specific process related to the provision of services or a specific construction contract or to the provision of services or construction activities, and costs that are explicitly stated to be invoiced to the customer in accordance with the contract made with the customer (LMSE FRS, 2021: Paragraph 5.28). Non-related costs other than these costs are recorded as period expenses. The basic principle considered in conversion into expense is the periodicity principle (LMSE FRS, 2021: Paragraph 6.27). It is stated that if the costs incurred are directly related to the provision of the service and consist of essential costs that cannot be refunded, they should be included in the cost of the goods or services (LMSE FRS, 2021: Paragraph 6.7).

If the service is not completed within a period, the standard requires that the costs created for the production of the service be capitalized until the time the income is realized and included in the financial statements (Selvi and Ercan, 2018: 53). In the LMSE FRS, it is envisaged that the revenue will be reflected in the financial statements using the percentage of completion method in cases where the result of a transaction related to the provision of service is reliably estimated (LMSE FRS, 2021: Paragraph 5.19). When the above-mentioned situation is considered specifically for accommodation establishments, it would be appropriate to make the accounting records for customers who continue to stay in the establishment at the end of the period as follows.

Example Application 4:

A person who entered the BNC accommodation business on 28.12.2024 reserved a place to stay for 10 days at 1,000 ₺ per day. The person who deposited 5,000 ₺ in advance to the business committed to paying the remaining amount at the end of the stay. The estimated daily accommodation cost for one person for the business is 500 ₺. The accommodation business made all the costs to be incurred during the accommodation period in 2024.

Cost incurred in 2024: 2,000 ₺

Estimated cost likely to be incurred in 2025: 3,000 ₺ (possible expense to be recovered in the previous period)

Total estimated cost during the accommodation process: 5,000 ₺

Percentage of accommodation completion for 2024: 40% (2,000/5,000*100)

Considering the above information, the following journal entries can be made.

1. Recording of advance payment made to the accommodation business

100 Cash Account	5.000	
340 Order Advances Received		5.000

2. Record of advance payment made to the accommodation business (part for the period 2024)

340 Order advances received	4.000	
600 Domestic Sales		4.000

3. The remaining portion of the advance payment for accommodation until 2025

181 Income Accruals	1.000	
102 Banks Account		1.000

4. All costs incurred in 2024

740 Cost of Service Production	5.000	
155 Raw Material and Supplies		5.000

5. Transfer to Cost of Services Sold

741 Reflection Cost of Service Production	5.000	
740 Cost of Service Production		5.000

6. Cost and revenue recording to be made in 2025

102 Bank Account	6.000	
600 Domestic Sales		5.000
181 Income Accrual		1.000
622 Cost of Services Sold	2.000	
180 Expenses for Future Years	3.000	
741 Reflection Cost of Service Production		5.000
622 Cost of Services Sold	3.000	
180 Expenses for Future Years		3.000

This situation shows that TAS and LMSE FRS are compatible. However, there are differences in terms of GCASA/TPL. Costs incurred in the production of services that take time to collect or complete are recognized directly as expenses instead of capitalization (Dayıoğlu and Dursun, 2020). The Financial Reporting Standard for Small and Micro Enterprises (SME FRS) entered into force at the beginning of 2023. It was created by simplifying the full text of LMSE FRS to a level that small and micro enterprises can apply (Yazarkan, 2022:). SME FRS 2022 Edition is similar to LMSE FRS. In cases where the outcome of a transaction in service provision can be reliably estimated, the relevant revenue amount is recognized in the financial statements by taking into account the level of completion of the transaction as of the end of the reporting period (using the "percentage of completion method") (SME FRS, 2022: paragraph 7.17). Costs incurred for the completed part of a service provision transaction and for which the revenue to which they are related has not yet been recorded in accordance with the "Revenue" section constitute the inventories of service enterprises, provided that their recovery is probable (SME FRS, 2022: paragraph 8.15).

Various costs may have been incurred by the enterprise today for future activities for the provision of services. Since such costs (for example, costs related to the purchase of materials or advance payments) are not related to the completed part of the work performed, they are not reflected in the profit or loss of the period, provided that their recovery is probable, and are shown in the "Prepaid (Future Months) Expenses and Income Accruals" item in the Statement of Financial Position (SME FRS, 2022: paragraph 7.34). Labor wages of personnel related to sales and general administration and other expenses related to them are not included in the cost of the service; they are recognized as expenses in the financial statements in the period in which they are incurred. The cost of inventories of service enterprises does not include profit margin or non-production related costs included in prices by enterprises (SME FRS, 2022: paragraph 8.15). The level of completion is determined using the method that most reliably measures the work completed. Depending on the nature of the service provision transaction or construction contract, the methods that can be used to determine the level of completion are the ratio of the costs incurred for the work completed up to the relevant date to the estimated total costs and the concretely determinable completion rate of the service provision transaction or work subject to the contract (SME FRS, 2022: paragraph 8.15). It is similar to the LMSE FRS applications as shown in Example Application 4.

5. Conclusion

In accommodation businesses where competition is intense, the timely, accurate and uninterrupted transmission of the information required for decision-making depends on the front office and accounting connection. At the same time, the wide product range, real-time activities, real-time production and consumption, location and size, labor and capital intensity and cost structure, which are specific to the accommodation sector, highlight activities such as analysis and interpretation of financial statements, control of food and beverage costs, control of labor costs, and preparation of the business budget in accommodation businesses. Sample applications of GCASA/TPL, TAS, LMSE FRS and SME FRS in accounting for service production costs in accommodation businesses are presented above. Within the scope of GCASA/TPL, the fact that the sales transaction is not dependent on the time it is realized and that the costs are reflected in the income statement in the period they occur causes a difference from the standards. One of the important differences is the accounting of costs in service production spread over more than one period. It is uncertain in which accounts the costs spread over more than one period will be monitored. It is not possible to monitor the products that are incomplete semi-finished goods related to service production in the 157 Other Stocks group. In addition, when the issues in the GCASA/TPL circular are carefully examined, the accounting records of the unfinished part of the services at the beginning and end of the period are not made. In this case, it is accounted as if revenue has been obtained according to GCASA/TPL. However, in this case, the income to be obtained from the service production in the next year is recorded in the current period, which is against the periodicity principle of accounting.

The situation is different in the standards. According to the TFRS 15 Revenue from Customer Contracts standard, it is stated that if the service production costs are related to a contract and are recoverable, the costs will be included in the financial statements as assets. Otherwise, it will be accounted as expenses. The fact that production and consumption occur simultaneously in accommodation establishments enables the distribution of separate performance obligations in the transaction price. Revenue is recognized when each performance obligation is fulfilled. Since the goods and services purchased in the accommodation sector include performance obligations spread over time, revenue is followed up in the front office spread over time.

The following issues may be a solution for service production exceeding one period. First, if the revenue has not yet been realized but the service has been completed, the 155 Completed Service Production Cost account is used, while if the service has not been completed, the 154 Incomplete Service Costs account is used. Another suggestion is to use the 198 Other Miscellaneous Current Assets account. It is among the suggestions that similar situations can be followed by opening the 151.02 Incomplete Service Production Costs sub-account. In accommodation establishments, services that have not yet received income even if the customer's holiday has ended can be recorded more accurately according to the periodicity principle. In addition, new regulations are needed within the scope of GCASA/TPL, considering the characteristics of accommodation establishments.

References

- Ağ, A. & Taşkesenlioğlu, D. (2024). Konaklama İşletmelerindeki Maliyet Muhasebesi Uygulamalarının Örneklerle İncelenmesi. *Paradigma: İktisadi ve İdari Araştırmalar Dergisi*, 13(1), 42-55.
- Aktürk, A. (2015). Konaklama İşletmelerinde Etkin Bir İç Kontrol Sisteminin Tesisi Bağlamında Muhasebe Sistem Organizasyonu: Bir Vaka Analizi. *Journal of Accounting, Finance and Auditing Studies* 1(4), 108-127.
- Carruth, P. J., & Carruth, A. K. (2010). The financial and cost accounting implications of medical tourism. *International Business & Economics Research Journal* (IBER), 9(8).134-140
- Coşkun, A., & Güngörmüş, A. H. (2009). Hastanelerde Hizmet Üretim Maliyetlerinin TMS 2'ye Göre Muhasebeleştirilmesi. *Mali Çözüm Dergisi*, (95).19-33
- Çetiner, E. (2009). *Konaklama işletmelerinde yönetim muhasebesi* (1. Baskı). Ankara: Gazi Kitabevi.
- Çomaklı, ř.E. & Bakı, Ü. (2010). Konaklama İşletmeleri Muhasebesinin Ticari İşletmeler Muhasebesinden Ayrılan Yönleri. *Vergi raporu*, 132, 44-61.
- Dayıoğlu, M. K., & Dursun, G. D. (2020). BOBİ FRS Stoklar Standardının TMS 2 ve VUK Stoklar Maddelerine Göre Karşılaştırılması. *Pamukkale Üniversitesi İşletme Araştırmaları Dergisi*, 7(2), 159-179. <https://doi.org/10.47097/piar.817178>
- Doğan, Ö. & Altınkaynak, F. (2019), Turizm şirketlerinde Hizmet Üretim Maliyetlerini Raporlama Sorunları, *BMIJ*, 7(4), 1888-1904. <https://doi.org/10.15295/bmij.v7i4.1253>
- Dursun, A., & Yalnız, S. (2013). Konaklama İşletmelerinde Hizmet Üretim Maliyetleri -TMS-2 Stoklar ve TMS 18 Hasılat Standartları Açısından Değerlendirilmesi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 27(1), 139-157.
- Fitzgerald, L., Brignall, T. J., Johnston, R. & Silvestro, Rhian (1991) Product costing in service organizations. *Management Accounting Research*, 2 (4). pp. 227-248. doi:10.1016/S1044-5005(91)70036-X
- Gökgöz, A. (2012). Kobi TFRS Çerçevesinde Stokların Muhasebeleştirilmesi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 14(2), 243-258.
- Harris, P. J., & Brown, J. B. (1998). Research and development in hospitality accounting and financial management. *International Journal of Hospitality Management*, 17(2), 161-182.
- Kabataş, Y., & Pamukçu, A. (2010). TMS – 2 Stoklar Standardı Kapsamında Hizmet Üretim Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Muhasebe ve Finansman Dergisi* (48), 191-199.
- Kaya, Y., & Utku, M. (2021). Stoklara ilişkin hükümlerin KÜMİ FRS kapsamında incelenmesi ve Türkiye'deki uygulama ve standartların karşılaştırılması. *Muhasebe ve Finansman Dergisi*, (91), 1-16.
- KGK (2025). 09/12/2005 tarih ve 26018 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)-18 Hasılat standardı, www.kgk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- KGK (2025). 15/01/2005 tarih ve 25701 sayılı Resmi Gazetede yayınlanan Türkiye Muhasebe Standartları (TMS)-2 Stoklar standardı, www.kgk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- KGK (2021). 29 Temmuz 2017 tarih ve 30138 sayılı resmi gazetede (Mükerrer) yayınlanan Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (2021 Sürümü). Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. www.kgk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2024)
- KGK (2022). 6/01/2023 tarihli ve 32075 mükerrer sayılı Resmî Gazete yayımlanan Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (2022 sürümü). Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu. www.kgk.gov.tr (Erişim Tarihi: 25.12.2024)

- Koşan, L. (2011). Muhasebe Bilgi Sisteminin Konaklama İşletmeleri Açısından Önemi: Bir Olay Çalışması. *Çağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(2), 119-133.
- Kurtlu, A., & Gobi, K. (2020). Konaklama İşletmelerinde Tamamlanmamış Hizmet Üretim Maliyetlerinin TMS 2 Açısından İncelenmesi. *Journal of Humanities and Tourism Research*, 10(2), 313-325.
- Lazol, İ. (2011). *Genel Muhasebe*. (17. Baskı). Bursa: Ekin Yayıncılık.
- Meriç, E. (2023). Konaklama İşletmelerinde Departman Bazında Maliyetlerin Hesaplanması ve Muhasebeleştirilmesine Yönelik Bir Yöntem Önerisi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi* (64), 7-19. <https://doi.org/10.18070/erciyesiibd.1173195>
- MSUGT (Muhasebe Sistemi 1 Sıra Nolu Uygulama Genel Tebliğı), 26/12/1992 tarihli ve 21447 Sayılı Mükerrer Resmî Gazete.
- Navickas, V. & Malakauskaite, A. (2009). Opportunities for determining and evaluating tourism sector competition factors. *Engineering economics*, 61 (1), 37-44.
- Oğuz, H. U., Solmaz, S. A., & Ergün, B. (2020). TFRS 15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardının Otel İşletmeleri Açısından Değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 12(2), 1489-1504.
- Philips, M. D. (1994). Imagining Belize. Tourist and tourism advertising. *Belizean Studies*, 21(3), 3–12.
- Sarı, M., & Çam, V. (2014). Konaklama İşletmelerinde Yönetim Muhasebesi Uygulamaların Kullanımı. *Gümüşhane Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(9), 247- 266.
- Schmidgall, R. S., Damitio, J. W., & Singh, A. J. (1997). What is a capital expenditure? How lodging-industry financial executives decide. *Cornell Hotel and Restaurant Administration Quarterly*, 38(4), 28-33.
- Selvi, Y., & Ercan, M. (2018). BOBİ FRS kapsamında “stoklar”. *Muhasebe Enstitüsü Dergisi*, 16(59), 47-57.
- TC Yasalar (1961). Vergi Usul Kanunu. Ankara: Resmi Gazete (10703 sayılı), 04.01.1961.
- Yazarkan, H. (2022). Stoklara İlişkin İşlemlerin BOBİ FRS ve KÜMİ FRS Açısından Değerlendirilmesi. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, 12(3), 2149-2170. <https://doi.org/10.48146/odusobiad.1097170>
- Yılmaz, M., Güngörmüş, A. H. (2013). Vakıf Üniversitelerinde Yönetmel Amaçlı Hesap Planlarının TMS’ye Göre Oluşturulması ve Hizmet Üretim Maliyetlerinin Muhasebeleştirilmesi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (37): 351-367.
- Yiğit, E., & Büyükipekçi, S. (2019). TMS-2 Stoklar ve TFRS-15 Müşteri Sözleşmelerinden Hasılat Standardı çerçevesinde hizmet işletmelerinde stok maliyetlerinin muhasebeleştirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi*, 22(1), 204-212.
- Yükçü, S. (2015). *UFRS Örneklı, ERP Açıklamalı Yönetim Açısından Maliyet Muhasebesi*. İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

İşLETME BİRLEşMELERİ VE şEREFIYE MUHASEBESİNDE DEğİşİKLİK ÖNERİLERİNİN DEğERLENDİRİLMESİ: BİST 50 şİRKETLERİ ÜZERİNDE BİR ARAřTIRMA¹

EVALUATION OF DRAFT AMENDMENTS TO BUSINESS COMBINATIONS AND GOODWILL ACCOUNTING: A STUDY OF BIST 50 COMPANIES

İlknur ERGÜN

*Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 28.02.2025
Kabul Tarihi: 30.06.2025*

Öz

İşletme birleşmeleri ile ilgili açıklamaların yetersizliği ve şerefiye değer dūřüklüęü hesaplamalarının zaman alıcı ve maliyetli olması konuları uzun zamandır eleştirilmektedir. Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), standartların kalitesini iyileştirmek için Mart 2024'te değişiklik önerisi yayımlamıştır. Önerilerin yer aldığı Taslak Metin'de, paydaşlar için ek açıklamalar yapılması ve şerefiye değer dūřüklüęü hesaplamaları ve muhasebesinde değişiklikler yer almaktadır. Çalışmanın amacı, önerilen bu değişiklikleri kavramsal olarak açıklamak ve BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerin finansal rapor ve denetim raporlarını inceleyerek, yapılan önerilerin değerlendirmesini yapmaktır. Yapılan araştırma sonucunda, araştırma kapsamındaki işletmelerin çoğunlukla değer dūřüklüęü raporlamadıkları, yaklaşık %20'sinin şerefiye değer dūřüklüęünü kilit denetim konusu olarak belirledikleri, bazı işletmelerin iskonto oranını belirlerken vergi sonrası nakit akışlarını esas aldığı, gelecek ile ilgili tahminlerin raporlarda açıklanmadığı tespit edilmiştir. Bu nedenle yapılan değişiklik önerilerinin uygulanması ile paydaşların daha faydalı ve daha güvenilir bilgi sağlayacağı dūřünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: IFRS 3, IAS 36, şerefiye, Geri Kazanılabilir Tutar, BIST 50.

JEL Sınıflaması: M40, M41, M42.

Abstract

Inadequate disclosures on business combinations and the timeconsuming and costly impairment testing of goodwill have long been criticised. The International Accounting Standards Board (IASB) issued an exposure draft in March 2024 to improve the quality of the standards. In the draft text, the proposals include additional disclosures for stakeholders, and changes to goodwill impairment calculations and accounting. The objective of the study is to explain these proposed changes conceptually and to evaluate the recommendations by analysing the financial reports and audit reports of the companies listed in the BIST 50 index. As a result of the research, it was found that most companies don't report impairment and 20% identify goodwill impairment as a key audit matter. Some companies use after-tax cash flows for the discount rate and don't disclose future estimates. Implementation of the proposed amendments is expected to provide stakeholders with more useful and reliable information.

Keywords: IFRS 3, IAS 36, Goodwill, Recoverable Amount, BIST 50.

JEL Classification: M40, M41, M42.

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 248 - 263 / DOI: 10.29106/fesa.1648669

* Öğr. Gör. Dr., Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Muratlı Meslek Yüksekokulu, iergun@nku.edu.tr, Tekirdağ – Türkiye, ORCID: 0000-0002-4958-4815

1. Giriş

İşletme satın alma ve birleşmeleri, bu işlemleri yapan işletmeler ve paydaşları açısından önemlidir. 2023 yılında küresel ekonomi içerisinde bu türden anlaşmaların tutarının, 3,2 trilyon USD olduğu açıklanmıştır. IFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardı olup, kuruluşların bu birleşmeleri nasıl kayda alıp, raporlayacakları konusunda rehberlik etmektedir. IAS 36 Varlıkların Değer Düşüklüğü standardında ise şerefiye muhasebesinde uygulanan değer düşüklüğü hesaplaması ve muhasebesi açıklanmaktadır. Ancak IFRS 3 yürürlüğe girdikten sonra IASB, uygulamada karşılaşılan sorunlar ile ilgili çeşitli eleştiriler almış ve almaya da devam etmektedir. Başlıca eleştiri konuları, şerefiye değer düşüklüğünün, işletmelerin finansal tablolarında zamanında tanınmadığı, satın alan işletmenin edinme tarihinde beklediği performansı ilerleyen yıllarda sağlayıp sağlayamadığı konusunda yeterli bilgi sağlanamadığı, IAS 36 Varlıkların Değer Düşüklüğü standardı uyarınca yapılan şerefiye değer düşüklüğü testinin maliyetli ve karmaşık olduğu yönündedir (Deloitte, 2020).

Şerefiye, Standartta, “Tek olarak tanımlanamayan ve ayrı olarak kaydedilemeyen bir işletme birleşmesinde edinilmiş diğer varlıklardan kaynaklanan gelecekteki ekonomik fayda” olarak tanımlanmaktadır. Tanımlanabilir varlık ise işletmeden ayrılabilen, bölünebilen ve tek başına satılabilen, lisanslanan, kiralanan, takas edilebilen bir varlık veya borç olarak ifade edilmiştir (IFRS 3, Ek A Terimlerin Tanımları). İşletme birleşmeleri sonucunda ortaya çıkan şerefiye, finansal raporlama alanında en çok tartışılan konulardan biridir. 2004 yılında yayımlanan IFRS 3 ile işletme birleşmelerinde satın alma yönteminin kullanılması ve şerefiyenin ölçümünde de amortisman yerine yılda en az bir kez değer düşüklüğü testi yapılması zorunluluğu getirilmiştir. Bu yöntemde de “yalnızca değer düşüklüğü” adı verilmiştir (Akbaba, 2021: 146).

Gelen eleştiriler üzerine Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB), IFRS 3 İşletme Birleşmeleri ve IAS 36 Varlıklarda Değer Düşüklüğü standartlarında iyileştirmeler yapmayı planlamıştır. Kurul ilk olarak 2015 yılında aşağıdaki konuları araştırma gündemine almıştır (Deloitte, 2020);

- ✓ IAS 36'daki değer düşüklüğü testinin iyileştirilmesi,
- ✓ Şerefiyenin sonraki yıllarda muhasebeleştirilmesi; bu kapsamda sadece değer düşüklüğü için karşılık ayrılması veya amortisman ve değer düşüklüğü hesaplanmasının birlikte değerlendirmesi,
- ✓ Bir işletme birleşmesinde edinilen maddi olmayan varlıkların tanımlanması ve ölçülmesi.

IASB, ilgili standartlarda iyileştirme projesi ile ilgili olarak, sonraki yıllarda da çalışmalarına devam etmiştir. Mart 2020'de, DP/2020/1 “İşletme Birleşmeleri (Açıklamalar), Şerefiye ve Değer Düşüklüğü” başlıklı kapsamlı bir tartışma belgesi yayınlamıştır. Tartışma belgesinde yer alan konular dört başlık altında toplanmaktadır (IFRS Standards Discussion Paper, 2020);

- ✓ İşletme birleşmeleri ile ilgili açıklamaları geliştirmek,
- ✓ Şerefiyede değer düşüklüğü testinin etkinliği ve maliyetini değerlendirmek,
- ✓ Şerefiyede itfanın yeniden uygulanması,
- ✓ Maddi olmayan varlıkların şerefiyeden ayrı muhasebeleştirilmesi.

Tartışma Belgesi'nin açıklanmasından sonraki geri bildirimler, tartışmaların devam ettiğini göstermiştir. Son olarak Mart 2024'te, IFRS 3'ün uygulandığı süre boyunca yapılan tüm istişare ve değerlendirmeler sonucunda, aşağıdaki konular dikkate alınarak bir açıklama taslağı yayımlanmıştır (Exposure Draft, 2024: 4).

a) Finansal tablo kullanıcılarının bir işletme birleşmesinin performansını değerlendirebilmek için standartta belirtilenden daha fazla bilgiye ihtiyacı vardır. Mevcut bilgilerin yetersizliği nedeni ile bazı kullanıcılar, bir işletme başarısını değerlendirmek ve karar vermek için IAS 36'da açıklanan biçimiyle şerefiye içeren nakit üreten birimlerin değer düşüklüğü testinden sağlanan bilgileri, belirleyici olarak kullanmaktadırlar. Örneğin, şerefiye değer düşüklüğü raporlayan bir işletmede meydana gelen işletme birleşmesini, başarısız olarak yorumlamaktadırlar.

b) Şerefiye içeren nakit üreten birimlerin değer düşüklüğü testi karmaşık, zaman alıcı ve pahalıdır. Değer düşüklüğü bazen finansal raporlarda çok geç tanınmaktadır. Diğer bir ifade ile değer düşüklüğünün meydana gelmesi ile finansal tablolarda bir değer düşüklüğü raporlanması arasında geçen sürenin gecikmeli olduğu ifade edilmektedir.

IASB, paydaşlardan gelen bu geri bildirimler üzerine işletmelerin aşırı bir maliyete katlanmadan, işletme birleşmeleri hakkında daha faydalı olacak bilgiler sağlayabilmeleri ve kullanıcıların, alacakları kararlarda daha yararlı değerlendirmeler yapabilmeleri için Standartlarda değişiklik önerisi yapmıştır. Mart 2024'te yayımlanan Öneri Taslağı kapsamında yapılan açıklamalar ile paydaşların, işletme birleşmesinin başarısını daha iyi değerlendirmesine imkân sağlayacak olan bilgilere ulaşmaları amaçlanmaktadır. Bunun yanında paydaşların, işletmenin performansını daha iyi anlamaları ve yönetimin bu işletmeleri satın alırken işletme kaynaklarını ne

kadar verimli kullandıklarını daha fazla öğrenmeleri hedeflenmektedir. Önerilen değişiklikler, İşletme Birleşmelerinde standardının açıklamalar bölümü ile şerefiye ve değer düşüklüğü muhasebesi ile ilgilidir (Exposure Draft Basis For Conclusions, 2024: BC1).

Çalışmada, IASB tarafından daha faydalı bir şerefiye muhasebesi uygulanması için yapılan öneriler açıklanmakta ve BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerin finansal rapor ve denetim raporlarında şerefiye ve şerefiye değer düşüklüğü ile ilgili açıklamaları incelenmektedir. Buradan hareketle incelenen raporlarda tespit edilen sonuçlar, öneri taslağındaki düzenlemelerle karşılaştırılarak, yapılması planlanan değişikliklerin faydalı olup, olmayacağının değerlendirilmesi amaçlanmaktadır.

Çalışmanın 2'inci bölümünde, mevcut şerefiye muhasebesi ve şerefiye değer düşüklüğü ile ilgili eleştirilere ilişkin literatür incelenmiştir. 3'üncü bölümde işletme birleşmelerinden oluşan şerefiye ve değer düşüklüğü ile ilgili sorunlar ve tartışmalara yer verilmiş ardından Taslak Metinde yer alan öneriler detaylı olarak açıklanmıştır. 5'inci bölümde ise BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerin finansal raporları ve denetim raporlarındaki konu ile ilgili açıklamaların içeriği araştırılmış ve sonuç bölümde elde edilen bulgulardan çıkarım yapılarak, alan yazına önerilerde bulunulmuştur.

2. Literatür Taraması

İşletme birleşmeleri sonucu ortaya çıkan şerefiye ve değer düşüklüğü konusu uzun yıllardır muhasebe literatüründe ele alınmıştır. IFRS 3 ve IAS 36 kapsamında şerefiye muhasebesi hakkında paydaşlar ve uygulayıcıların dile getirdiği çeşitli endişeler bulunmaktadır. Belirtilen endişe ve eleştirilere ilişkin çalışmalar, aşağıda özetlenmiştir.

Bazı çalışmalarda, şerefiye ve değer düşüklüğü muhasebesinin, yönetimin fazla yargı ve tahmin kullanmasını gerektirdiği ve bu nedenle güvenilirliğinin sorgulandığı ifade edilmektedir. Ayrıca değer düşüklüğü muhasebesinin çok zorlayıcı ve zaman alıcı olduğu belirtilmektedir (Ding vd., 2008; Bloom, 2009; Babaukardos ve Rimmel, 2014).

Literatürde, şerefiyede amortisman uygulamasının kaldırılmasının ardından, finansal tablolar analiz edilmiş ve finansal tablolarda raporlanan şerefiye tutarındaki artışın sebepleri araştırılmıştır. Chalmers vd. (2011) ve Hamberg vd. (2011) ile Hung ve Subramanyam, (2007), finansal tablolarda raporlanan şerefiye değer düşüklüğü ve önceki dönemlerdeki amortisman tutarları karşılaştırdıkları çalışmalarında, ayrılan değer düşüklüğünün, amortisman giderlerinden önemli ölçüde düşük olduğu tespit edilmiştir. Çalışma sonunda bu azalmanın sebebinin çoğunlukla yönetimin pozitif değerlendirmelerinden kaynaklandığını ifade edilmektedir. Şerefiye değer düşüklüğü muhasebesi konusunda olumsuz değerlendirmelerin bir sebebi de değer düşüklüğünün zamanında raporlanmadığıdır. Dymock vd (2023), yaptıkları araştırmaları sonucunda yöneticilerin değer düşüklüğünü genellikle zamanında raporlamadıklarını tespit etmişlerdir. Giner (2007) ise çalışmasında değer düşüklüğü hesaplamaları ile yönetici davranışları arasında ilişkileri incelemiş ve yöneticilerin etik olmayan davranışlar ve fazla iyimser beklentileri nedeni ile sonuçları etkileyebildiklerini ifade etmiştir.

Durocher ve Georgio (2022) tarafından yapılan çalışmada, standartları düzenleyen otoriteler ve kullanıcılar arasında şerefiyenin muhasebeleştirilmesi konusundaki yıllardır süren tartışmaları değerlendirmişlerdir. Bu konuda finansal analistlerin, IASB ve EFRAG istişarelerine verdikleri yanıtları incelemişlerdir. Yaptıkları değerlendirmede, taraflar arasında çok sayıda çözümsüz tartışma olduğunu ifade etmişler ve muhasebe politikalarının kamu çıkarına geliştirilmesi ilkesi ile şerefiye muhasebesinin örtüşmediği sonucuna varmışlardır.

Ulusal literatürde de şerefiye muhasebesi ile ilgili çalışmalar yer almaktadır. Dursun ve Kurt (2008), IAS 36'nın uygulanmasında, İMKB'de işlem gören işletmelerin karşılaştığı sorunları tespit etmek amacıyla standart üzerinde kavramsal bir inceleme yapmışlardır. Çalışma sonucunda, varlıklarda değer düşüklüğü olup, olmadığına objektif değerlendirilmediği, nakit yaratan birimlerin gerçekçi olarak tespit edilmediği, kullanılan varsayımların sistematik olarak olabileceği, iskonto oranının tespitinde kullanılan verilerin objektif olmadığını tespit etmişlerdir.

Gümrah ve Adiloğlu (2010), çalışmalarında finansal raporlamada güvenilirliği ve başta şerefiye ile maddi olmayan duran varlıklar olmak üzere finansal tablolardaki değer ilişkisini incelemişlerdir. Araştırmada, Feltham ve Ohlson Modeli (1995) üzerinden hareket ederek panel data analizi ile muhasebe değişkenlerinin, özsermayenin piyasa değeri üzerindeki etkisini analiz etmişlerdir. Sonuçta, şerefiye ve maddi olmayan duran varlık kalemlerinin finansal raporlamada güvenilirliğinin eksikliğine işaret ettiğini, artık faaliyet karının (abnormal operating earnings) piyasa değerinin esas belirleyicisi olduğunu tespit etmişlerdir.

Akbaba (2021) tarafından yapılan çalışmada, UFRS 3 İşletme Birleşmeleri standardında, şerefiyede değer düşüklüğü yöntemine geçilmesinin ardından ortaya çıkan tartışmalara ilişkin bir literatür incelemesi yapılmıştır. Yapılan değerlendirmede, ülkelerin muhasebe kültür düzeyinin, sermaye piyasasının gelişmişlik düzeyinin,

denetim firmasının büyüklüğünün yeni yöntemle uyum düzeyi üzerinde etkili olduğu ifade edilmiştir. Hatalı değerlendirmelerin ise finansal raporlamanın kalitesini bozduğu sonuçlar arasında yer almaktadır.

Yaşar ve Çetin (2022), şerefiye değer düşüklüğüne ilişkin tahmin ve varsayımlar hakkında açıklamalar ile denetim prosedürlerinin incelenmesi amacıyla yaptıkları çalışmalarında, BIST’te kayıtlı şirketlerin 2020 yılı finansal tablolarını içerik analiz yöntemi ile incelemişlerdir. Çalışma sonucunda TMS 36 kapsamında yapılan, şerefiye değer düşüklüğü testi ile ilgili açıklamaların Standartın açıklama gerekliliklerine uyum düzeyinin düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Diğer yandan, kilit denetim konusu olarak şerefiye değer düşüklüğünü belirleyen işletmelerde, uyum düzeyinin daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu nedenle denetim şirketlerine, şerefiye değer düşüklüğü açıklamalarında daha dikkatli değerlendirme yapmaları önerilmiştir.

Şerefiye muhasebesinin uygulama sonuçlarından farklı olarak, Özerhan ve Sultanoğlu (2021) çalışmalarında UMSK tarafından 2020 yılında yayımlanan, İşletme Birleşmeleri – Açıklamalar, Şerefiye ve Değer Düşüklüğü başlıklı Tartışma Metnini değerlendirmişlerdir. Tartışma Metninde ele alınan konular, işletme birleşmelerinin açıklanması, şerefiyede değer düşüklüğü testinin etkinliği ve maliyeti, şerefiyenin itfasının yeniden uygulanıp uygulanmayacağı ve tanımlanabilir maddi olmayan duran varlıkların şerefiyeden ayrı olarak muhasebeleştirilmesi başlıkları ile incelenmiştir. Mevcut durumda şerefiyenin raporlanmasını değerlendirmek amacıyla BIST 50 endeksinde işlem gören işletmelerin finansal tablolarını doküman analizi yöntemi ile incelemişlerdir. Elde edilen bulgulara göre şerefiye raporlayan işletmelerin açıklamalarının, Standartta yapılan açıklamalar ile uyumlu olduğunu ancak çoğunluğunun değer düşüklüğü zararı raporlamadıklarını tespit etmişlerdir.

Literatür araştırmasında sunulduğu üzere, işletme birleşmeleri sonucunda oluşan şerefiyenin muhasebesi ve değer düşüklüğü ile ilgili literatürde birçok çalışma vardır. IASB da şerefiye muhasebesi ve şerefiye değer düşüklüğü ile ilgili eleştirilere yanıt olarak düzenlemeler yapmaktadır. Kurul, 2024 yılında yayımladığı Öneri Taslağı ile ilgili standartlarda değişiklikler yapmayı planlamaktadır. Bu değişiklikten, şerefiye içeren nakit üreten birimlerin hepsinin etkilenmesi beklenmektedir. Uluslararası ve ulusal literatür incelendiğinde, IASB’nin açıkladığı son Öneri Taslağına ilişkin çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle, çalışmayı önceki çalışmalardan farklı yapan konunun, IFRS 3 ve IAS 36 standartlarında gerçekleşmesi öngörülen son düzenlemeleri açıklanması ve bu düzenlemelere olan ihtiyacı tespit etmek olduğu söylenebilir. Bu kapsamda çalışmanın literatüre katkı yapacağı düşünülmektedir.

3. İşletme Birleşmelerinden Doğan Şerefiye, Şerefiye Değer Düşüklüğü Tartışmaları ve Düzenlemelerin Arka Planı

IASB, şerefiye değer düşüklüğü tutarlarının bazen işletmelerin raporlamasında çok geç tanındığı ya da gerçek durumu yansıtmadığı konusunda eleştiriler almıştır. (Exposure Draft, 2024: 5). Paydaşlar, değer düşüklüğü testi uygulaması ve amortisman uygulaması ile ilgili olarak, IASB’nin yaptığı düzenlemeleri eleştiren ve destekleyenler olarak iki grupta yer almaktadırlar. Bu iki grubun görüşlerinin içeriği Tablo 1’de sunulmaktadır.

Tablo 1. Şerefiyede değer düşüklüğü ve şerefiyenin itfası ile ilgili görüşlerin dayanağı

Eleştiren Görüşler	Destekleyen Görüşler
Bazı paydaşlar, bir işletme birleşmesinin başarısını değerlendirirken sadece IAS 36 kapsamında yapılan değer düşüklüğü testi ile sağlanan bilgileri dikkate almaktadırlar. Bu da yanlış değerlendirmelere sebep olmaktadır.	IAS 36’da yer alan değer düşüklüğü testi, şerefiye içeren nakit üreten birimler için tasarlanmış bir testtir. Bu test şerefiyenin yıllar itibarı ile değerini ölçmek veya bir işletme birleşmesinin başarısını değerlendirilmek için tasarlanmamıştır. Önerilen yeni açıklama gereklilikleri ile edinen işletmeler, işletme birleşmelerinin performansı hakkında daha fazla bilgi açıklayacaklarından, kullanıcılar değerlendirmelerinde sadece şerefiyenin değer düşüklüğünü dikkate almak zorunda kalmayacaklardır
Paydaşlar, şerefiyenin giderleştirilmesi ile ilgili değer düşüklüğü karşılığının, doğru bir ölçüm olmadığını ve gerçeği yansıtmadığını ifade etmişlerdir. Tartışma Belgesi’ne ilişkin geri bildirimlerden, paydaşların şerefiye amortismanının yeniden getirilmesi konusunda güçlü ve farklı görüşlere sahip olmaya devam ettiklerine dair kanıtlar sağlanmıştır. Bu çerçevede düşünen paydaşlar, şerefiyenin belirsiz bir ömre sahip olmadığını, rekabet, teknolojik faktörler, beklenen sinerjik faydaların gerçekleşmesi ya da edinilen işletmedeki vasıflı işgücünün işten ayrılması	Şerefiyeyi belirsiz bir ömre sahip varlık olarak değerlendiren paydaşlar, edinen işletme açısından, şerefiyenin temsil ettiği faydaların tükenmesi için öngörülebilir bir sınır olmadığını düşünmektedirler. Bu nedenle şerefiye tutarını belirli dönemler boyunca sistematik olarak azaltmak yerine korumak daha uygun olacaktır. İşletme birleşmesi ile edinilen işletmenin işgücü (bu işgücünün sahip olduğu işe ve süreçlere ilişkin bilgiler dahil), tekrarlanması beklenen maliyet sinerjileri, devam eden işletme değeri ve iş itibarı gibi şerefiyenin bileşenleri, bu paydaşlar

veya emekli olması nedeni ile şerefiyenin değerinin zamanla azalacağını ifade etmektedirler. Dolayısı ile sonlu ve belirlenebilir bir ömre sahip olan varlık üzerinden amortisman ayrılması gerekmektedir. Edinilen şerefiyenin maliyetini tüketildiği dönemlere dağıtmak, maliyeti ilgili faydalarla eşleştirecektir. Şu anda uygulanmakta olan ve şerefiyenin belirsiz bir ömre sahip olduğu düşüncesine sahip uygulamada, aslında işletmenin faaliyeti boyunca yaptığı yeni yatırımların sonucunda elde edilen faydanın işletme içerisinde üretilen şerefiye ile sağlandığını, işletme birleşmesinden kaynaklanan şerefiyenin ise belirli bir süre sonra sonlandığını iddia etmektedirler.	tarafından belirsiz bir ömre sahip olarak kabul edilir. Şerefiyenin yıllar itibari ile devam ettirilmesi, diğer varlıklarda olduğu gibi değerini kaybetmediğini ifade etmektedir. Bazı dönemlerde meydana gelen olaylar nedeni ile değeri azalabilir. Bu azalmayı da değer düşüklüğü modeli ile hesaplayıp, raporlamak daha doğrudur.
---	---

Kaynak: Exposure Draft Basis For Conclusions, 2024: BC236-240

IASB, Tablo 1’de yer alan bu görüş farklılıklarının uzun süredir devam ettiğini ve şerefiyenin doğası gereği hep devam edeceğini ifade etmiştir. Şerefiyenin doğası birimler bazında farklılaşabilir. Bazı işletmelerde şerefiye tüketilen bir varlık olabileceği gibi bazılarında ömrü belirsiz bir varlık da olabilir. Bu ayrımdan dolayı hem amortisman hem de değer düşüklüğü modelinin işletmelere göre değişen avantajları ve dezavantajları vardır. Birçok IASB üyesi, hiçbir modelin, kullanıcıların bilgi ihtiyacını tam olarak karşılama özelliğine sahip olmadığı konusunda hem fıkirdir. Ayrıca amortisman yönteminin güvenilirliği, şerefiyenin ekonomik ömrünü doğru tahmin edilmesine bağlıdır. Sonuç olarak IASB, her iki modelin de kullanıcılara işletme birleşmeleri hakkında kısmi bilgi sağlayacağı, tüm ihtiyaçları karşılayamayacağı sonucuna varmıştır. Dolayısı ile yapılan değerlendirmelerde, IFRS 3’te önerilen bir işletme performansı hakkındaki ek bilgi açıklamalarının, kullanıcıların bilgi kalitesini arttıracığı ve daha faydalı olacağı sonucuna varılmıştır (Exposure Draft Basis For Conclusions, BC241-243).

4. Taslak Metinde Yer Alan Öneriler

IASB, İşletme birleşmeleri açıklamaları ve şerefiye değer düşüklüğü ile ilgili olarak iki konuda öneriler getirmiş ve bu önerileri paydaşların görüşüne sunmuştur.

4.1. İşletme Birleşmeleri Açıklamaları

Taslak Metinde, IFRS 3’te yapılması planlanan değişiklikler için IASB’nin dikkate aldığı konular aşağıda yer almaktadır (Exposure Draft, 2024:8).

- ✓ Kullanıcıların işletme birleşmeleri hakkında daha iyi bilgiye ihtiyaçları vardır. Kullanıcılar, bir işletme birleşmesinde edinen işletmenin, edinilen işletme için ödediği fiyatı öğrenmek ve bu fiyatın makul olup olmadığını değerlendirmek isterler. Diğer yandan satın alma sonrasında bu birleşmeden dolayı edinen işletmenin performansının nasıl değiştiğini de bilmek isterler. Kullanıcılar özellikle, bir işletme birleşmesinin performansını ve edinen işletmenin, işletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihte belirlediği hedeflere ne ölçüde ulaştığını anlamalarına yardımcı olacak bilgilere ihtiyaç duyduklarını belirtmişlerdir.
- ✓ Finansal tablo hazırlayıcıları tarafından bu bilgilerin açıklanmasının maliyeti konusunda endişeler, IASB’a iletilmiştir. Özellikle, hazırlayıcılar bu bilgilerin ticari açıdan hassas ve gizli konular olduğu, finansal tablolarda açıklanmasının doğru olmayacağını ve bu bilgilerin açıklanması durumunda işletmelerini artan dava riski ile karşı karşıya kalacaklarını belirtmişlerdir.

Bu geri bildirimleri dikkate alan IASB, IFRS 3’teki açıklama gerekliliklerinde yapılan düzenlemeler için uzman görüşlerine başvurmuştur. Sonuç olarak, IASB tarafından, zorunlu olarak açıklanması istenen bilgilerin, fayda ve maliyetlerinin uygun bir şekilde dengelendiği ifade edilmiştir. Bu nedenle, önerilen açıklama gerekliliklerinin, kullanıcılara bir işletme birleşmesinin performansı hakkında makul bir maliyetle daha faydalı bilgiler sağlayacağı beklenmektedir. IASB tarafından IFRS 3’te yapılması önerilen değişiklikler üç başlık altında toplanabilir.

4.1.1. Tüm İşletme Birleşmelerinin Beklenen Sinerjilerinin Açıklanması

İşletme, başka bir işletmeyi satın aldığı takvim yılında, bu satın almadan beklenen sinerjiler hakkında hem niteliksel hem de niceliksel açıklama yapmalıdır. Satın alma ile ilgili beklenen toplam gelir ve beklenen fayda ile başlangıçta belirlenen toplam maliyetler açıklanmalıdır. Bunun yanında beklenen fayda ve maliyetlerin süresi gibi ayrıntılı açıklamalar da yapılmalıdır (KPMG, 2024).

Bazı paydaşlar, IFRS 3'te beklenen sinerjinin tanımlanmamış olduğu konusunda eleştiriler yapmışlardır. IASB, sinerji ifadesinin sözlük anlamında belirtildiği şekilde “iki veya daha fazla ögenin birleşiminden kaynaklanan ve ayrı ayrı ele alındığında öğelerin toplamından daha büyük bir birleşik performans ve değerle sonuçlanan birleşimler” olarak tanımlandığını ve bunun da uygulayıcılar tarafından anlaşıldığını ifade etmiştir (Basis for Conclusion, p. BC160). Bu ifadenin IFRS 3'e eklenmesine gerek olmadığına karar verilmiştir. İşletme birleşmesi gerçekteştiğinde, edinen işletme tarafından beklenen sinerjiler hakkında yapılacak açıklamalar ile ilgili Taslak Metin'de sunulan öneriler aşağıda yer almaktadır (Exposure Draft, 2024: 12),

- ✓ İşletmelerin, beklenen sinerjileri kategorilere ayırarak ve her bir açıklamayı bu kategorileri esas alarak yapmaları önerilmiştir. Gelir sinerjileri, maliyet sinerjileri ve diğer kategorileri, IASB tarafından strateji kategorilerine örnek olarak verilmiştir.
- ✓ Her bir sinerji kategorisi için işletmenin yapacağı açıklamalar,
 - Beklenen sinerjilerin tahmini miktarları veya miktar aralıkları,
 - Bu sinerjileri elde etmek için tahmini maliyetler veya maliyet aralıkları,
 - Sinerjilerden beklenen faydaların başlamasının beklendiği zaman ve ne kadar süreceği,
 - Varsa muafiyet açıklamaları.

IASB, IFRS 3'ün B64 (d) paragrafındaki bir işletme birleşmesinin temel nedenlerini açıklama zorunluluğunu, işletme birleşmesinin stratejik gerekçesini açıklama zorunluluğu ile değiştirmeyi önermektedir (Exposure Draft, 2024: 12), Stratejik gerekçenin açıklaması muhtemelen daha açıklayıcı ve kapsamlı olacaktır. Stratejik gerekçe olarak aşağıdaki örnek sunulmaktadır (Exposure Draft Basis For Conclusions, p. BC164);

Örnek: Z Bölgesinde faaliyet gösteren B işletmesini satın alan A işletmesi, Z Bölgesindeki faaliyet hacmini genişletmeyi hedeflemektedir.

4.1.2. Stratejik İşletme Birleşmeleri İçin Temel Hedefler ve Sonraki Yıllarda Beklenen Performans

Stratejik bir işletme birleşmesi, satın alma tarihindeki hedeflere ulaşılamaması durumunda satın alan işletmenin genel iş stratejilerini başaramama riski ile karşı karşıya kalacağı bir işlemdir. Bu tür işletme birleşmesi belirlemek için, öncelikle niceliksel bir test yapılarak, birleşme işlemi değerlendirilir (KPMG, 2024) ve bu işlemin stratejik işletme birleşmesi olup olmadığına karar verilir.

Stratejik işletme birleşmesini açıklamak için taslakta belirlenen değerlendirmeler Tablo 2'de ifade edilmektedir

Tablo 2. Stratejik İşletme Birleşmesi Ölçütleri

NİCEL ÖLÇÜTLER	
Satın alınan işletmenin net kâr veya zarar tutarı	$\geq$ Satın alan işletmenin konsolide net faaliyet kâr veya zarar tutarının %10'u
Devralınan işletmenin hasılatı	$\geq$ Satın alan işletmenin konsolide hasılatının %10'u
Satın alınan varlıklar için satın alma tarihindeki şerefiye dahil tutar	$\geq$ Satın alan işletmenin satın alma tarihinden önceki en son raporlama tarihi itibarı ile konsolide finansal durum tablosundaki raporladığı varlıkların toplam defter değerinin %10'u
NİTEL ÖLÇÜTLER	
Satın alan işletmenin yeni bir faaliyet koluna ya da yeni bir coğrafi alan girmiş olması	

Kaynak: BDO, 2024

Eğer bir işletme birleşmesinde yapılan değerlendirme sonucunda Tablo 2'de sunulan nicel ölçütler aşılmışsa veya nitel ölçütlerde açıklanan durumlar söz konusu ise bu satın alma ya da birleşme işlemi stratejik birleşme olarak değerlendirilmektedir. Her stratejik iş birleşmesi için işletmenin yönetimi tarafından belirlenen ve yıllar itibarı ile izlenen aşağıdaki bilgiler açıklanmak zorundadır (KPMG, 2024);

Satın alma yılında: Satın alma tarihindeki işletme birleşmesine ilişkin temel hedefler,

Satın alma yılı ve sonrasındaki her dönemde: Satın alma tarihindeki hedef ve amaçlara ulaşma yönünde kaydedilen ilerleme, gerçek performans ve hedef ve amaçlara ulaşılıp, ulaşılmadığına ilişkin açıklama.

4.1.3. Bilgi açıklamalarında muafiyet

İşletme birleşmelerindeki önemli açıklamaların bazıları tüm işletme birleşmeleri için geçerli iken bazıları sadece stratejik işletme birleşmeleri için geçerlidir. Bu açıklamalardan muafiyet ise sınırlı durumlarda söz konusudur. Bu konuda IASB'nin belirlediği temel ölçüt, “yapılacak olan açıklama, işletmenin satın alma tarihindeki işletme birleşmesine ilişkin temel amaç ve hedeflerinden herhangi birine ulaşılmasına ciddi şekilde zarar vermesi bekleniyorsa zorunlu açıklamalardan muaf olunabileceği” şeklinde belirlenmiştir (KPMG, 2024; Basis for Conclusion, p.79). Aşağıdaki durumlar, muafiyet şartlarına örnek teşkil etmektedir (Basis for Conclusion, p.80);

- ✓ Rakip işletme, başka yerden erişmesinin mümkün olamayacağı ve sadece işletmenin satın alma tarihindeki işletme birleşmesine ilişkin temel amaç ve hedefleri ile ilgili açıklamaları öğrenmiştir. Öğrendiği bu bilgi ile işletmenin hedeflerinden herhangi birine ulaşmasını engelleme olasılığı vardır.
- ✓ Yasalar, kuruluşun belirli bir kalemi açıklamasını engelleyebilir. Yasanın ihlal edilmesi ile işletmenin edinme tarihindeki hedeflerine ulaşması mümkün olmayabilir.

Önerilen açıklama gereklilikleri ve bu bilgilerin açıklanmasında muafiyet, Tablo 3'te yer almaktadır.

Tablo 3. İşletme birleşmelerinde yapılacak açıklamalar ve açıklamalardan muafiyet

İşletme Birleşmesinin Gerçekleştiği Tarihte Yapılacak Açıklamalar	
Edinen işletmenin, edinim tarihindeki temel hedefleri	İlgili hedefler
↓	↓
İşletme birleşmesinin başarılı kabul edilmesi için kritik öneme sahip bir hedef (Şartlar oluşmuşsa ilk yıl açıklanması zorunlu olan bu bilgilerden muafiyet söz konusu olabilir)	Kilit bir hedefe ulaşıp ulaşılmadığını gösterecek performans seviyesi
Edinme Yılı ve Sonrasında Yapılacak Açıklamalar	
(Satın alma tarihindeki temel amaçlara ve ilgili hedeflere ne ölçüde ulaşıldığı)	
Fiili performans hakkında bilgi	Fiili performansın, satın alma tarihindeki temel amaçları ve daha önce belirtilen hedefleri karşılayıp karşılamadığına dair bir açıklama
(Muafiyet yoktur)	(Muafiyet söz konusu olabilir)

Tablo 3'te sunulduğu üzere, işletme birleşmesinde edinen işletme, edinme yılından sonraki dönemlerde, bu birleşme dolayısı ile gerçekleştiği performansını mutlaka açıklamak zorundadır. Sadece yapacağı açıklama, amaç ve hedeflerine ulaşmasını engelleyecekse diğer açıklamaları yapmak zorunda değildir.

Açıklama muafiyetinin söz konusu olup olmadığını değerlendirme aşamasında ve sonrasında, işletmelerin aşağıdaki konuları dikkate almaları önem arz etmektedir (Basis for Conclusion, p. BC90);

- ✓ Bilginin açıklanmasının işletme üzerindeki etkisini ve paydaşların bu bilgiye erişebilirliği değerlendirilmelidir.
- ✓ İşletme birleşmesinin gerçekleştiği tarihteki temel hedeflerine zarar vermeksizin bu bilgileri farklı bir şekilde açıklama imkânı olup olmadığını değerlendirilmelidir.
- ✓ Zorunlu olarak açıklanması gereken bir bilgi için muafiyetten yararlanarak açıklama yapmayan işletme hem bu konuda muafiyetten yararlandığını hem de açıklamama sebebini paylaşmak zorundadır.
- ✓ Her raporlama döneminde, açıklanmayan bilgi kaleminin muafiyet şartlarını ilgili dönemde de taşıyıp taşımadığı yeniden değerlendirilmelidir. Muafiyetin uygulamasının devam etmemesi halinde, işletmenin daha önce muaf tutulan bilgi kalemini açıklaması gerekecektir.

4.2. Şerefiyenin sonraki yıllarda izlenmesi ile ilgili düzenleme önerileri

IFRS 3 standardı ile şerefiyede amortisman uygulaması kaldırmıştı. Bazı paydaşlardan gelen, amortisman uygulamasının yeniden yapılması talebine rağmen, 2024 yılında açıklanan öneri taslağında, amortisman uygulamasına yer verilmemiştir. Bunun yerine değer düşüklüğü testi için yeni düzenlemeler önerilmiştir. Değer düşüklüğü testini basitleştirmek de Kurul'un diğer bir amacıdır. Bu nedenle IAS 36 Varlıkların Değer Düşüklüğü standardında önerilen değişiklikler iki grupta açıklanmaktadır (KPMG, 2024),

- 1) Şerefiyenin, değer düşüklüğü testi sonucunun, nakit yaratan birim ya da birimlere dağıtımına ilişkin düzenlemeler,

2) Kullanım değeri hesaplamasında değişiklik yapılmasına ilişkin düzenlemeler.

4.2.1. Şerefiye değer düşüklüğünün nakit yaratan birimlere dağıtılması

IASB, tartışma taslağının yayınlanmasının ardından gelen geri dönüşlerde, şerefiye içeren nakit üreten birimlerin değer düşüklüğü testinde, oluşan değer düşüklüğü kayıplarının geç tanınabildiği konusundaki eleştirileri iki nedene bağlamıştır. Bu eleştiriler ve IASB tarafından sunulan çözümler aşağıda açıklanmaktadır (Exposure Draft, 2024: 13; Basis for Conclusion, p. BC188);

Yönetimin aşırı iyimser tahminleri: Yöneticiler bazen değer düşüklüğü testi yaparken, şerefiyeden kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarını tahmin ederken aşırı iyimser olabilmektedirler. Gelecekteki nakit akışlarının tahmin edilmesinde, yönetimin yargı kullanması gerektirdiğinden, IASB, Standartta bunun için bir düzenleme yapılmasının sorunu çözmeyeceğini belirtmektedir. IASB, bu sorunu çözecek tarafın, denetim faaliyetini yapacak olan kişiler ve kurumlar olduğunu ifade etmiştir (Basis for Conclusion, p. BC189).

Koruma: Edinen işletmenin iş hacmi, edinilen işletmeden oluşan şerefiye değer düşüklüğünü absorbe edebilir. Açıklamalarda bu duruma “tavan payı-headroom” olarak ifade edilen olayın sebep olabileceği yer almaktadır. Headroom, edinen işletmenin geri kazanılabilir tutarının, işletme birleşmesi sonucunda tanınan net varlıkların tutarını aştığında söz konusu olabilir.

Bir işletme birleşmesinden dolayı oluşan şerefiye, birleşmenin sinerjisinden yararlanacak olan edinen işletmedeki nakit yaratan her bir birime ayrı ayrı olarak dağıtılmaktadır. Şerefiye, diğer varlıklardan veya varlık gruplarından bağımsız olarak nakit akışı yaratmadığından genellikle birden fazla nakit yaratan birimin, nakit akışlarına katkıda bulunmaktadır. Şerefiyenin dağıtıldığı her bir birim, işletme içi yönetsel amaçlarla şerefiyenin izlendiği en düşük seviyeyi gösterir. Ayrıca belirtilen bu birim, birleştirme işleminden önceki haliyle IFRS 8 Faaliyet Bölümleri standardında tanımlanan faaliyet bölümlerinden daha büyük olamaz. Ancak bazen zorunluluk nedeni ile şerefiyeyi nakit yaratan birime değil, nakit yaratan birimler grubuna dağıtmak da mümkündür (IAS 36, P.80-81). Uygulamada, işletmeler genellikle şerefiyeyi birimler bazında ayrı ayrı takip etmemektedirler. Bazen işletmenin en yüksek seviyesi olan faaliyet bölümünü esas alarak şerefiyeyi takip etmektedirler. Bu da şerefiyenin değer düşüklüğünden korunmasına sebep olabilmektedir (BDO, 2024: 5).

IASB, şerefiyenin değer düşüklüğünden korunmasının önüne geçmek için IAS 36’da iki düzenleme yapılmasını önermektedir (Basis for Conclusion, p. BC193);

- ✓ Nakit üreten birimlere şerefiyenin nasıl dağıtılacağına ilişkin ek rehberlik sağlamak,
- ✓ Bir işletmenin şerefiye içeren nakit üreten biriminin hangi raporlanabilir kategoride yer aldığı açıklamasını zorunlu kılmak

Şerefiyenin dağıtımı konusunda rehberlik yapmak amacıyla, IAS 36’da değişiklik yapılarak, bir işletmenin şerefiyeyi, öncelikle en düşük seviyede izlemesi gerekliliğini eklemiştir. Ancak işletmenin iç yönetim amaçları doğrultusunda, en düşük seviyede izlenemeyen şerefiyenin, faaliyet bölümü esas alınarak dağıtımına da izin verilmiştir (Basis for Conclusion, p. BC199). Yapılan bu düzenleme ile şerefiyenin dağıtımı ve şerefiyenin değer düşüklüğünden korunmasını üzerindeki etkisi aşağıdaki örnekte sunulmuştur. Örnek, BDO (2024) tarafından yapılan International Financial Reporting Bulletin (2024/3) çalışmasından derlenmiştir.

Örnek: A işletmesi giyim eşyası satan bir mağazalar zinciri işletmektedir. Kadın ve erkek müşteriler için kıyafetler ayrı mağazalarda satılmaktadır. Bundan dolayı işletme, kadın giyim ve erkek giyim olarak iki faaliyet bölümü tanımlamıştır. Her bir perakende mağazası da ayrı bir nakit yaratan birim olarak ifade edilmektedir.

A işletmesinin, X şehrinde herhangi bir faaliyeti bulunmamaktadır. Buradaki pazara girebilmek için A işletmesi, Ocak 2024 tarihinde, X şehrinde faaliyet gösteren ve kadın giysileri satan (M) mağazasını, B işletmesinden satın almıştır. Mağaza M’nin satın alınmasından dolayı 2.000.000TL şerefiye muhasebeleştirilmiştir.

Varlıkların 31.12.2024 tarihindeki defter değerleri aşağıdaki gibi tespit edilmiştir;

M mağazasının (şerefiye hariç) net varlıkları: 10.000.00TL

M mağazasına tahsis edilen şerefiye: 2.000.000TL

Kadın giyim mağazasının net varlıkları: 80.000.000TL

M mağazasının geri kazanılabilir değeri: 11.000.000TL

Kadın kıyafetleri mağazasının geri kazanılabilir değeri: 100.000.000TL

Bu değerlendirmeler sonucunda, öneriden önceki mevcut durumda ve sonrasında şerefiye değer düşüklüğünün hesaplanması;

Mevcut durumda yapılacak değer düşüklüğü testi:

A İşletmesi, şerefiyeyi iç yönetim amaçları doğrultusunda izlemediğinden, IAS 36, 80'inci madde kapsamında satın alma sırasında muhasebeleştirdiği şerefiyeyi dağıtabilir. A İşletmesi, M mağazasını kadın giyimi faaliyet kategorisine dahil ederek, şerefiyeyi en yüksek seviye olarak belirlediği faaliyet bölümüne dağıtması mümkündür. Kadın giyim mağazasının dönem sonundaki net varlıkları toplamı 80.000.000TL olup, şerefiyeyi bu bölüme tahsis ettiği için, kadın giyimin defter değeri 82.000.000TL olmaktadır. Kadın kıyafetleri mağazasının ise geri kazanılabilir tutarı 100.000.000TL olduğundan, şerefiyede değer düşüklüğü söz konusu olmayacaktır.

IASB önerisi sonucunda değer düşüklüğü testi:

Şerefiye ile ilgili olan ve iç yönetim amacıyla izlenen iş, M Mağazasının nakit yaratan birimidir. Bu nedenle şerefiye, değer düşüklüğü testi için en düşük seviyede nakit yaratan birim olarak M Mağazası'na tahsis edilir.

M Mağazasının defter değeri: 12.000.000TL (M Mağazası şerefiye hariç defter değeri:10.000.000TL+şerefiye:2.000.000TL)

M Mağazasının geri kazanılabilir tutarı: 11.000.000TL'dir.

Böylece A işletmesi, 1.000.000TL şerefiye değer düşüklüğü raporlamak zorunda kalacaktır (12.000.000TL-11.000.000TL).

Örnek'te sunulduğu üzere, A işletmesi mevcut durumda şerefiye değer düşüklüğü raporlamıyorken, öneri sonrasında raporlamak zorundadır. Böylece işletme şerefiye değer düşüklüğünden kaçınmamaktadır.

4.2.2. Kullanım değeri hesaplamasında meydana gelen değişiklikler

Şerefiyenin değer düşüklüğü, bir varlığın veya nakit yaratan birimin defter değerinin, geri kazanılabilir tutarı aşan kısmıdır. Geri kazanılabilir tutar ise varlığın veya nakit yaratan birimin, satış maliyetleri düşülmüş gerçeğe uygun değeri ile kullanım değerinden yüksek olanıdır (IAS 36 Tanımlar, p.36). IASB, işletmenin kullanım değeri hesaplama yöntemini değiştirmeyi önermektedir. Bu öneri, IAS 36'daki değer düşüklüğü testinin maliyetini ve karmaşıklığını azaltmak ve kullanıcılara daha fazla bilgi sağlamak amacıyla yapılmıştır. Kullanım değeri hesaplamasında yapılan değişikliklere ilişkin öneri, iki başlık altında toplanmaktadır (Basis for Conclusions, p. BC203).

Gelecekte yapılacak ve henüz taahhüt edilmemiş bir yeniden yapılandırma veya varlığın performansının iyileştirilmesi ve geliştirilmesinden kaynaklanan gelecekteki nakit akışlarının, kullanım değerinin ölçümündeki nakit akışlarına dahil edilmemesi konusundaki kısıtlamanın kaldırılması; Uygulamada, gelecekteki nakit akışları varlığın mevcut durumuna göre tahmin edildiğinden bazı tahmin edilen fayda ve maliyetler için kullanım değerinin hesaplanmasında kısıtlamalar yer almaktadır. Bu kısıtlamalar (IAS 36, p.45);

(a) İşletmenin henüz taahhüt etmediği gelecekteki bir yeniden yapılandırmadan kaynaklanması beklenen nakit çıkışları veya maliyet tasarrufları ya da faydaları (örneğin personel maliyetlerindeki azalmalar) ya da

(b) Varlığın performansını artıracak veya iyileştirecek gelecekteki nakit çıkışları veya bu gibi çıkışlardan kaynaklanması beklenen nakit girişleri.

olarak ifade edilmiştir. Standartta ayrıca işletmenin, varlığın performansında artma veya iyileşme sağlayacak nakit çıkışlarını gerçekleştirmesine kadar, gelecekteki nakit akışı tahminleri, nakit çıkışlarıyla ilişkili ekonomik yararları artıran kaynaklanması beklenen nakit girişlerini içermeyeceği belirtilmektedir (IAS 36, p.48). Standartta yapılan değişiklik önerisinde, işletmenin henüz taahhüt etmediği bir varlığın veya nakit yaratan birimin yeniden yapılandırılma, iyileştirilme veya geliştirme potansiyeli içermesi durumunda, gelecekteki beklenen nakit çıkışları ve bunlardan kaynaklanan nakit girişlerinin kullanım değeri hesaplanmasına dahil edilmesi önerilmektedir. Bir varlığın yeniden yapılandırılma, iyileştirme veya geliştirme potansiyeli varsa ve işletme bunun için ödeme yapacaksa, gerçeğe uygun değer, bu potansiyeli de kapsayacaktır. Dolayısı ile işletme bu potansiyeli, kullanım değerine de dahil ettiğinde, daha tutarlı karşılaştırma yapılabilecektir (Basis for conclusion, p. BC213).

İskonto oranı hesaplamasında vergi öncesi nakit akışlarını kullanma zorunluluğunun kaldırılması; Varlığın kullanım değeri hesaplanırken, tahmin edilen gelecekteki nakit akışları iskonto edilir (IAS 36, p.31). İskonto oranı hesaplamasında kullanılan tahmin edilen nakit akışları, vergi öncesi nakit akışlarını esas almaktadır. İskonto oranı tahmin edilirken vergi sonrası esas dikkate alınmışsa, vergi öncesine göre düzeltilir (IAS 36, p.A20). Taslakta ise gelecekteki nakit akışlarının ve iskonto oranının vergi öncesi bazda hesaplanması zorunluluğunun kaldırılması önerilmektedir. Daha önce açıklanan Tartışma Belgesi'ne yanıt olarak paydaşlar, vergi öncesi iskonto oranının

kullanılmasının zor olduğunu, gözlemlenebilir olmadığını ve genellikle değerleme amacıyla kullanılmadığı için faydalı bilgi sağlamadığını açıklamışlardır. Uygulamada, Standardın aksine çoğunlukla vergi sonrası esasına göre iskonto oranı belirlenmektedir (Basis for Conclusion, p. BC217). Tahmin edilen nakit akışları ve iskonto oranının birbiriyle tutarlı olması gerekmektedir. Örneğin, gelecekteki nakit akışları vergi sonrası tahmin ediliyorsa, iskonto oranı da vergi sonrası bazda tahmin edilmelidir (BDO, 2024, 7)

IAS 36'da önerilen değişiklikler, şerefiye içeren nakit üreten birimlere sahip olan tüm kuruluşları etkileyecektir. Kullanım değerinin nasıl hesaplanacağına ilişkin önerilen değişiklikler, IAS 36'nın uygulandığı tüm varlıkların değer düşüklüğü testini de etkileyecektir (Exposure Draft, 2024: 6).

5. Metodoloji

Çalışmanın bu bölümünde, araştırmanın amacı, kapsamı, kısıtları, yöntemi ve araştırmanın bulguları yer almaktadır.

5.1. Araştırmanın Amacı, Kapsamı, Kısıtları

Paydaşlar, IAS 36 ve IFRS3 standartlarına, finansal raporlarda şerefiye ile ilgili açıklama yetersizliği, şerefiye değer düşüklüğü testinin hesaplanmasının zaman alıcı ve maliyetli olması, yönetimin politika belirlerken fazla yargı kullanması nedeni ile kullanıcıların ihtiyaçlarına cevap vermede yetersiz olduğu konusunda eleştirilerde bulunmuşlardır. IASB, gelen eleştiriler üzerine şerefiye ve değer düşüklüğü muhasebesinin iyileştirilmesi konusunda çalışmalar başlatmıştır. IAS 36 ve IFRS 3 standartlarında yapmayı planladığı değişiklikler, açıklama gerekliliklerinin arttırılması, şerefiyenin ve değer düşüklüğünün nakit üreten birimlere dağıtım seviyesi, kullanım değerinin ölçümünde değişiklikler, iskonto oranının belirlenmesinde değişiklikler olarak özetlenebilir. Buradan hareketle çalışmanın araştırma sorusu, “işletmelerin şerefiye ve şerefiye değer düşüklüğü açıklamaları ve hesaplamalarında, değişiklik önerisi ile ilgili mevcut uygulamalar nelerdir ve finansal raporlarda bu sorunlara ilişkin bulgular nelerdir?” şeklinde belirlenmiştir.

Araştırma kapsamında, BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerin 2023 yılı denetim raporları, finansal tabloları ve finansal raporları yer almaktadır. İlgili raporlar, Kamuyu Aydınlatma Platformu'ndan (<https://www.kap.org.tr/>) elde edilmiştir. İlgili endekste yer alan 50 işletmenin 34'ü, finansal tablolarında şerefiye raporlamıştır. Bu işletmelerin içinde doğrudan şerefiye raporlaması yapmasa da maddi olmayan duran varlıklar içerisinde şerefiye raporlayan işletmeler de yer almaktadır. Dolayısı ile çalışmanın kapsamını bu 34 işletme oluşturmaktadır.

Çalışmada sadece BIST 50 endeksinde faaliyet gösteren işletmeler ve bu işletmelerin 2023 yılı finansal raporları yer almaktadır. Diğer işletmelerin çalışmaya dahil edilmemiş olması ve sadece 2023 yılı denetim raporu ve finansal raporlarının incelenmiş olması çalışmanın kısıtını oluşturmaktadır.

5.2. Çalışmanın Yöntemi

Çalışmada nitel analiz tekniklerinden doküman analizi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında yazılı materyallerin analizini kapsamaktadır (Yıldırım ve şimşek, 2018 :189). Araştırma kaynağından ikincil verilerin toplanarak, incelenmesi, sorgulanması ve analizi olarak ifade edilen doküman analizi sosyal bilimlerde sıklıkla kullanılmaktadır (Sak vd, 2021: 228).

BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerden şerefiye raporlayan 34 tanesinin finansal tablo, finansal rapor ve denetim raporları doküman analizi yöntemi ile incelenmiştir. Öncelikle raporladıkları şerefiye tutarı ve şerefiye değer düşüklüğü tutarları tespit edilmiştir. şerefiyenin ve değer düşüklüğünün nakit üreten birimlere hangi seviyede dağıtıldığı ile ilgili açıklamalar ve değer düşüklüğünün hesaplanması ile ilgili yapılan açıklamalar değerlendirilmiştir. şerefiye değer düşüklüğünün zaman alıcı ve maliyetli olduğu eleştirilerinden hareketle, bu konunun kilit denetim konusu olmaya uygun olduğu düşünölmüştür. Çalışmada şerefiye değer düşüklüğünün kilit denetim konusu olup olmadığı ve denetim faaliyetini yapan denetim şirketleri de araştırılmıştır.

5.3. Bulgular

Çalışma kapsamında yer alan işletmelerin açıkladıkları şerefiye tutarları ve bu tutarların toplam varlıklara oranı, kilit denetim konusu açıklamaları ile denetimi yapan şirketlerin adları Tablo 4'te sunulmaktadır.

Tablo 4. İşletmelerin Şerefiye Tutarları, Kilit Denetim Konusu Açıklamaları ve Denetim Şirketleri

	Şerefiye	Toplam varlık	Şerefiye/ Toplam Varlık	Kilit Denetim Konusu	Kilit Denetim Konusu Sebebi	Denetim firması
AKBNK	134.405.000	1.200.036.271.000	0,0001	-	-	PWC
ALARK	450.205.491	59.358.898.142	0,0076	-	-	BDO
AEFES	12.580.245.000	265.225.686.000	0,0474	EVET	D. Düşüklüğü Testi	PWC
ARCLK	7.269.302.000	258.137.907.000	0,0282	EVET	D. Düşüklüğü Testi	PWC
BIMAS	22.114.000	148.132.731.000	0,0001	-	-	GÜNEY
CCOLA	4.645.019.000	110.157.984.000	0,0422	EVET	D. Düşüklüğü Testi	PWC
CIMSA	2.393.104.000	38.386.122.000	0,0623	-	-	PWC
DOHOL	1.240.236.000	93.417.723.000	0,0133	-	-	PWC
ENJSA	1.978.878.000	132.096.404.000	0,0150	EVET	D. Düşüklüğü Testi	PWC
EREGL	18.781.000	10.531.665.000	0,0018	-	-	DRT
FROTO	819.059.000	217.007.029.000	0,0038	-	-	PWC
GARAN	6,388.000	1,292,409,182.000	0,0000	-	-	GÜNEY
GUBRF	222.296.838	32.032.514.650	0,0069	-	-	EREN
SAHOL	10.757.590.000	2.192.331.293.000	0,0049	-	-	PWC
HEKTS	294.705.631	25.455.336.516	0,0116	-	-	DRT
KCHOL	1.489.000.000	87.768.000.000	0,0170	EVET	D. Düşüklüğü Testi	PWC
KONTR	538.252.262	11.622.164.447	0,0463	-	-	GÜRELİ
KOZAL	95.253.000	23.088.598.000	0,0041	-	-	GÜNEY
MAVI	785.949.000	13.897.805.000	0,0566	-	-	DRT
MGROS	13.693.582.000	92.129.481.000	0,1486	-	-	PWC
OYAKC	3.110.258.912	35.376.090.476	0,0879	-	-	GÜNEY
PGSUS	3.579.313	201.955.079.557	0,0000	-	-	PWC
PETKM	(6,730.506)	95.790.584.000	0,0076	EVET	Negatif Şerefiye Dağıtımı	PWC
SOKM	5.204.094.033	53.063.985.275	0,0981	-	-	PWC
TAVHL	7.049.353.000	154.816.945.000	0,0455	EVET	D. Düşüklüğü Testi	DRT
TKFEN	240.599.000	52.747.812.000	0,0046	-	-	KPMG
THYAO	787.000.000	1.050.091.000.000	0,0007	-	-	PWC
TCELL	407.929.000	247.083.325.000	0,0017	-	-	GÜNEY
TUPRS	2.150.000	366.793.673.000	0,0000	-	-	PWC
TTKOM	486.585.000	194.720.878.000	0,0025	-	-	GÜNEY
SISE	1.274.353.000	291.211.843.000	0,0044	-	-	GÜNEY
ULKER	1.868.341.000	61.589.644.000	0,0303	-	-	DRT
VAKBN	9,739.000	1.819.011.908.000	0,0000	-	-	GÜNEY
ZOREN	2.475.135.000	98.510.973.000	0,0251	-	-	KPMG
Toplam	82.337.354.480	9.733.577.353.063	0,0084	-	-	-

Tablo 4’te sunulduğu üzere BIST 50 endeksine kayıtlı 50 şirketin 34 tanesinin finansal tablolarında şerefiye raporlandığı tespit edilmiştir. Raporlanan şerefiye tutarının, endekste şerefiye açıklayan şirketlerin varlıklarına oranı 0, 0084’tür. Şerefiye tutarının varlıklara oranı en yüksek on şirket, sırasıyla MGROS (0,14), SOKM (0,0981), OYAKC (0,08), CIMS A (0,06), MAVI (0,05), AEFES (0,04), KONTR (0,04), TAVHL (0,04), CCOLA (0,04), ULKER (0,03) olarak hesaplanmıştır.

Şerefiye raporlayan 34 şişletmenin 7 tanesinde, şerefiye ile ilgili konular kilit denetim konusu olarak açıklanmıştır. Kilit denetim konusu olarak açıklanan konular, finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konulardır. Kilit denetim konuları, üst yönetimden sorumlu olanlara bildirilen konular arasından seçilen ve denetçinin mesleki muhakemesine göre, cari döneme ait finansal tabloların denetiminde en çok önem arz eden konular arasından belirlenir (KGK, BDS 701, p. 18). Çalışma kapsamında yer alan şişletmelerin yaklaşık %20’sinin finansal raporlarında, şerefiye değ er düşüklüğü ve şerefiyenin birimlere dağıtımı önem arz eden konu olarak değ erlendirilmiştir. 6 şişletmenin denetim raporunda, şerefiye değ er düşüklüğünün hesaplanması, yönetim tarafından belirlenen önemli varsayım ve tahminler iç erdiğ inden ayrıntılı olarak incelenmiştir. PETKM’e ait denetim raporunda ise negatif şerefiyenin nakit üreten birimlere dağıtımı kilit denetim konusu olmuştur.

Şerefiyeyi, kilit denetim konusu olarak tespit eden denetim firmaları incelendiğinde ise 6 şişletmenin denetim firmasının PWC, 1 tanesinin DRT olduğu tespit edilmiştir.

Tablo 5’te sunulduğu üzere, şerefiye değ er düşüklüğü hesaplayan şişletmeler, değ er düşüklüğünün hesaplanmasında yönetimin kullandığı tahmin ve politikaların açıklanması, iskonto oranının standartta belirtildiğı üzere vergi öncesi bazda izlenme durumu ve şerefiye ile değ er düşüklüğünün birimlere dağıtımına ilişkin tespitler yer almaktadır.

Tablo 5. Şerefiye Değ er Düşüklüğü, Varsayımları, Dağıtımı, İskonto Oranı Açıklamaları

İşletmeler	Değ er Düşüklüğü	Değ er Düşüklüğü Testi Varsayım ve Tahminleri	İskonto Oranı Hesaplamasında Baz Alınan Nakit Akışı	Değ er Düşüklüğünün Dağıtıldığı Seviye
AKBNK	-	-	Açıklanmamış	Açıklanmamış
ALARK	-	-	Açıklanmamış	En düşük
AEFES	-	-	Vergi öncesi	Faaliyet birimi
ARCLK	-	Açıklanmış	Vergi sonrası	En düşük
BIMAS	-	-	Açıklanmamış	Faaliyet birimi
CCOLA	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
CIMS A	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
DOHOL	-	-	Açıklanmamış	En düşük
ENJSA	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	Faaliyet birimi
EREGL	-	Açıklanmış	Vergi sonrası	Faaliyet birimi
FROTO	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
GARAN	-	-	Açıklanmamış	Açıklanmamış
GUBRF	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	En düşük
SAHOL	535.000	Açıklanmış	Vergi sonrası	En düşük
HEKTS	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
KCHOL	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
KONTR	Test yapılmamış	-	Açıklanmamış	En düşük
KOZAL	-	-	Açıklanmamış	En düşük
MAVI	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
MGROS	-	-	Vergi sonrası	Faaliyet birimi
OYAKC	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	En düşük
PGSUS	-	-	Açıklanmamış	Açıklanmamış
PETKM	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	Açıklanmamış
SOKM	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük

TAVHL	-	-	Vergi öncesi	En düşük
TKFEN	57.184.000	Açıklanmış	Açıklanmamış	En düşük
THYAO	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	Açıklanmamış
TCELL	7.176.000	Açıklanmış	Açıklanmamış	En düşük
TUPRS	-	-	Açıklanmamış	Açıklanmamış
TTKOM	-	-	Açıklanmamış	En düşük
SISE	-	Açıklanmış	Vergi sonrası	En düşük
ULKER	-	Açıklanmış	Vergi öncesi	En düşük
VAKBN	-	-	Açıklanmamış	Açıklanmamış
ZOREN	-	Açıklanmış	Açıklanmamış	En düşük
Toplam	-	20	VÖ:10, VS:5, A:19	D:22, FB:5 A:7

VÖ: Vergi Öncesi, VS: Vergi Sonrası, A: Açıklanmamış, D: En Düşük, FB: Faaliyet Birimi

Tablo 5’te sunulduğu üzere şerefiye değer düşüklüğü analizinde 34 işletmenin 33 tanesinin değer düşüklüğü testi yaptığı görülmüştür. Test yapmayan KONTR işletmesinin finansal raporu incelendiğinde, şerefiyenin konu olduğu işletme birleşmesinin Ağustos 2023’te edinildiği ve yıl sonuna kadar test yapmak ve değeri yeniden gözden geçirmek için sürenin kısa olması nedeni ile değer düşüklüğü testi yapılmadığı açıklanmıştır. Değer düşüklüğü testi yapan 33 işletmenin 3 tanesi değer düşüklüğü raporlarken, diğerleri değer düşüklüğüne rastlanılmadığını ifade etmişlerdir. İşletmelerin büyük bir çoğunluğunun şerefiye değer düşüklüğü raporlamamış olması, Özerhan ve Sultanoğlu (2021) tarafından yapılan çalışma ile uyumludur.

Çalışma kapsamındaki 20 işletmenin, uygulanacak iskonto tahminleri ile ilgili gelecek projeksiyonlarını, tahminlerini ve varsayımlarını açıkladıkları görülmüştür. Standartta, kullanılacak iskonto oranının vergi öncesi oran olmasının gerekliliği belirtilmiştir. İskonto oranının tahmin edilmesinin, vergi sonrası esasa dayanması durumunda, söz konusu esas vergi öncesi oranı yansıtacak şekilde düzeltilmesi gerekliliği ifade edilmiştir (IAS 36, p.A20). Çalışma kapsamında yer alan 10 işletme iskonto oranını vergi öncesi bazda hesaplarken, 5 tanesi vergi sonrası bazda hesaplamaktadır. Vergi sonrası bazda hesaplayan işletmeler ardından vergi öncesine göre düzeltme yapmaktadırlar. 19 işletme hangi yöntemi kullandığını açıklamamıştır. Şerefiye ve şerefiye değer düşüklüğü, 22 işletme tarafından en düşük seviyede nakit üreten birimlere dağıtılırken, 5 işletme faaliyet bölümü seviyesinde dağıtmaktadır. 7 işletme ise bu konuda açıklama yapmamıştır.

6. Tartışma ve sonuç

Şerefiye muhasebesi ve şerefiyede değer düşüklüğünün hesaplanması ile ilgili eleştiriler uzun yıllardan beri devam etmektedir. Paydaşlar, işletme birleşmeleri ve şerefiye muhasebesi hakkında finansal raporlarda yeterince bilgi sunulmadığı ve bu nedenle güvenilir değerlendirmeler yapamadıklarını belirtmişlerdir. Finansal tablo hazırlayanlar ise, bu bilgilerin sağlanması ve sunumunun zaman aldığı ve maliyetinin yüksek olduğunu ifade etmişlerdir. Bunun dışında önemli oranda bir paydaş grubu da şerefiye değer düşüklüğü hesaplamalarının güvenilir olmadığı ve amortisman uygulamasına geri dönüşmesini talep etmektedirler.

Uluslararası finansal raporlama standartlarını düzenleyen en önemli uluslararası kuruluşlardan biri olan IASB, bu tartışmaların şerefiyenin doğasından kaynaklandığını ve tamamen sona ermesinin mümkün olmadığını belirtmiştir. Kurul, şerefiyede amortisman ayrılması veya değer düşüklüğü testi yapılması konusunda ise hiçbir yöntemin kusursuz olmadığı, her iki yöntemin de hem avantajları hem de dezavantajları olduğu yorumunu yapmıştır. Ancak gelen tüm eleştirileri dikkate alarak, IFRS 3 İşletme Birleşmeleri ve IAS 36 Değer Düşüklüğü standartlarında uygulamayı iyileştirmek üzere hazırlanan Taslak Metin ile değişiklik önerileri sunmuştur. Mart 2024’te sunulan bu öneriler sonucunda görüşmeler devam etmektedir.

IASB’nin Öneri Taslağı’nda açıkladığı, yapılması planlanan değişiklikler iki grupta toplanmaktadır; işletme birleşmeleri ile ilgili paydaşlara daha fazla bilgi sunmak adına ek açıklama zorunlulukları getirilmesi ve şerefiyenin sonraki yıllarda izlenmesine ilişkin değişiklikler yapılması. İşletme birleşmeleri ile ilgili olarak, edinme tarihinde, edinen işletme bu birleşme için temel hedeflerini açıklamak zorundadır. Eğer edinilen işletmenin net kârı, hasılatı veya edinme tarihindeki şerefiye dahil net varlıklarının tutarı, standartta belirlenen ölçütleri aşıyorsa ve hedefler gerçekleşmediğinde edinen işletme önemli kayıplara uğrayacaksa bu birleşme stratejik işletme birleşmesi olarak adlandırılmaktadır. Stratejik işletme birleşmelerinde, birleşmenin temel hedefleri ve bu birleşmeden sonraki yıllarda beklenen performans mutlaka açıklanmalıdır. Belirtilen açıklamalardan muafiyet sadece açıklama yapılması durumunda, edinen işletmenin hedeflerine ulaşması mümkün olmayacaksa söz

konusudur. Bu muafiyetin uygulanması halinde, işletme muafiyet uygulandığını da açıklamak zorundadır. Ek olarak sonraki yıllarda işletmenin, birleşmeden kaynaklanan performansı ve hedeflerini ne ölçüde gerçekleştirdiği de açıklanması beklenen konulardır.

Taslak Metin’de, şerefiye değer düşüklüğü testinin yapılması ve muhasebesinde de değişiklikler önerilmiştir. Öncelikle şerefiye değer düşüklüğünün nakit yaratan birimlere tahsisinde, en düşük seviyede nakit üreten birimlerin belirlenmesi ve bu birimlere paylaştırılması zorunludur. Bunun dışında kullanım değerinin hesaplanmasında da değişiklik yapılmıştır. Değişiklik sonrasında, henüz taahhüt edilmemiş bir yeniden yapılandırma veya varlığın performansının iyileştirilmesi ve geliştirilmesinden kaynaklanan gelecekteki nakit akışları, kullanım değerinin ölçümündeki nakit akışlarına dahil edilebilecektir. Kullanım değerinin hesaplanmasında nakit akışlarını bugünkü değere indirgeyen iskonto oranı hesaplanırken vergi sonrası nakit akışları da baz alınabilir. Bu durumda Standartta yer alan mevcut uygulamaya göre yapılması gereken düzeltme işlemi, değişikliklerin yürürlüğe girmesi ile yapılmayacaktır.

Çalışmada değişiklik önerisinde yer alan bu düzenlemeler ile ilgili olarak BIST 50 endeksine kayıtlı işletmelerin finansal raporları ve denetim raporunda yer alan açıklamalar incelenmiştir. Yapılan inceleme sonucunda bazı işletmelerin raporladıkları şerefiye tutarının varlıklar içerisinde önemli yer tuttuğu ifade edilebilir. MGROS için bu oran yaklaşık %14, SOKM için yaklaşık %10, OYAKC için %8 ve CIMS A için %6 olarak tespit edilmiştir. Bu nedenle yapılması düşünülen değişikliklerin yüksek tutarda şerefiye raporlayan işletmeler için önemli olduğu düşünülmektedir. Elde edilen bulgular, öneri taslağında yer alan değişiklikler ile karşılaştırıldığında aşağıdaki sonuçlara varılmıştır;

- ✓ Finansal tablo hazırlayanlar, şerefiye muhasebesinin çok zaman aldığını ve maliyetli olduğunu ifade etmişlerdir. Buradan hareketle, zaman alan ve maliyetli konuların kilit denetim konusu olma potansiyelinin de yüksek olduğunu savunmak mümkündür. Yapılan incelemede 34 işletmenin 7 tanesinde, şerefiye muhasebesi kilit denetim konusu olmuştur. Bu nedenle, yapılan eleştirilerin gerçeği yansıttığı düşünülmektedir.
- ✓ Paydaşlar, finansal raporlarda, işletme birleşmeleri ve şerefiye muhasebesi konusunda yeterli bilgi sağlayamadıklarını ifade etmişlerdir. Yapılan incelemede işletme birleşmelerinin temel hedefleri ile ilgili açıklamaların yer almadığı görölmüştür. şerefiye değer düşüklüğü ile ilgili açıklamalar değerlendirildiğinde ise 20 işletmenin, uygulanacak iskonto tahminleri ile ilgili gelecek projeksiyonlarını, tahminlerini ve varsayımlarını açıkladıkları görölmüştür. Ancak 14 işletmenin bu konuda açıklaması bulunmamaktadır. Tespit edilen bulgular ışığında, kullanıcıların eleştirilerinin gerçeği yansıttığı ifade edilebilir.
- ✓ Paydaşlar, işletme yöneticilerinin değer düşüklüğü tahminleri yaparken fazla iyimser oldukları ve değer düşüklüğü raporlamaktan kaçındıklarını ifade etmişlerdir. Çalışmada 34 işletmeden 33’nün değer düşüklüğü testi yaptığı ve bunlardan sadece 3 tanesinin değer düşüklüğü raporladıkları tespit edilmiştir. Bu durumda paydaşların eleştirilerinin gerçeği yansıtm potansiyelinin olduğu söylenebilir.
- ✓ IAS 36’da iskonto oranı tespit edilirken, vergi öncesi nakit akışlarının baz alınması gerekliliği ifade edilmektedir. Vergi sonrası nakit akışlarını dikkate alan işletmeler ise sonrasında düzeltme yapmak zorundadırlar. Ancak bu zaman alan ve maliyetli bir iştir. Araştırma sonucunda bu konuda açıklama yapan 15 işletmeden 5 tanesi vergi sonrası nakit akışlarını baz aldığını açıklamıştır. Bu durumda yapılan düzenlemenin, işletmelerin hesaplamalarını kolaylaştıracadı düşünülmektedir.
- ✓ şerefiyenin nakit yaratan en düşük seviyedeki birimlere tahsis edilme zorunluluğu da önerilen değişiklikler arasındadır. Araştırma bulgularına göre bu konuda açıklama yapan 27 işletmenin 5 tanesi, şerefiyeyi faaliyet bölümü bazında izlemektedir. Öneri taslağında yer alan değişikliğin yürürlüğe girmesi ile bu işletmelerin de şerefiyeyi izledikleri birimi değiştirme ihtimali olduğunu söylemek mümkündür.

Yapılan bu değerlendirme ve karşılaştırmalardan sonra şerefiye raporlayan işletmelerin değişikliklerden etkileneyeği düşünülmektedir. Paydaşlar yönünden değerlendirildiğinde, öneri metninde yer alan değişiklerin yürürlüğe girmesi ile paydaşların işletme birleşmeleri ve şerefiye muhasebesi konusunda daha fazla bilgi edineyeği ve daha doğru kararlar alabileyeği düşünülmektedir. Finansal tabloları hazırlayanlar açısından ise daha ayrıntılı değerlendirme yapmaları gerektiği ancak zaman alan ve maliyetli işlemlerin azalacağını ifade etmek mümkündür. Her ne kadar işletme birleşmeleri ve şerefiye muhasebesi konusunda, açıklama gereklilikleri artmış, kural ve ilkeler daha açıklayıcı olarak düzenlenmiş olsa da yönetimin yargı kullanmasını gerektiren konular yer almaya devam etmektedir. Bu nedenle işletme yöneticilerinin ve finansal tabloları hazırlayanların, yaptıkları tahmin ve yargılarda samimi ve objektif olması gerektiği düşünülmektedir. Diğer yandan, şerefiye değer düşüklüğünü kilit denetim konusu olarak belirleyen işletmelerin daha fazla açıklama yaptığı da tespit edilen hususlar arasındadır. Bu işletmelerin denetim şirketleri de dört büyükler olarak adlandırılan denetim şirketleri arasında yer almaktadır. Bu nedenle işletmelerin, denetim şirketlerinin de işletme birleşmeleri açıklamaları ve şerefiye muhasebesinin

iyileştirilmesi konusunda etkisi olduğu ifade edilebilir. Şerefiye muhasebesi konusunda denetim şirketlerinin de daha titiz davranması önerilmektedir.

Bundan sonraki çalışmalarda uluslararası ve ulusal standart düzenleyici kuruluşların konu ile ilgili öneri ve yaptıkları değişikliklerinin izlenmesi ve uygulama sonuçlarının da değerlendirilmesi önerilmektedir. Ayrıca çalışma kapsamında araştırma BIST 50 endeksine kayıtlı işletmeler üzerinde yapılmıştır. Bu çalışmanın genişletilerek daha fazla sayıda işletmede ve birden fazla yıla ait finansal raporlarının incelenmesi yoluyla tekrarlanmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akbaba, C. (2021). Şerefiye Değer Düşüklüğü Açıklama Gereklilikleri Üzerine Bir İnceleme. *Mali Çözüm Dergisi*. 31(165). 145-166.
- Baboukardos, D. Ve Rimmel, G. (2014). Goodwill Under Ifrs: Relevance And Disclosures In An Unfavorable Environment. *Accounting Forum*. 38(1). 1-17. <https://doi.org/10.1016/j.accfor.2013.11.001>.
- Basis For Conclusions On Exposure Draft Business Combinations—Disclosures, Goodwill And Impairment. (2024). Ifrs Foundation. <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/goodwill-and-impairment/exposure-draft-2024/iasb-bc-2024-1-bcdgi.pdf>.
- Bds 701. (2023). *Kilit Denetim Konularının Bağımsız Denetçi Raporunda Bildirilmesi*. Kgg
- Bloom, M. (2009). Accounting For Goodwill. *Abacus*. 45. 379-389. <https://doi.org/10.1111/j.1467-6281.2009.00295.x>
- Chalmers, K., G., Godfrey, J., M. Ve Webster, J., C. (2011). Does A Goodwill Impairment Regime Better Reflect The Underlying Economic Attributes Of Goodwill?. *Accounting & Finance*. 51(3). 634-660. <https://doi.org/10.1111/J.1467-629x.2010.00364.X>
- Ding, Y., Richard, J. Ve Stolowy, H. (2008). Towards An Understanding Of The Phases Of Goodwill Accounting In Four Western Capitalist Countries: From Stakeholder Model To Shareholder Model. *Accounting, Organizations And Society*. 33(7). 718-755. <https://doi.org/10.1016/j.aos.2007.07.002>
- Discussion Paper Business Combinations—Disclosures, Goodwill And Impairment, Dp/2020/1. (2020). Ifrs Foundation. <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/goodwill-and-impairment/goodwill-and-impairment-dp-march-2020.pdf#page=100.15>.
- Durocher, S. Ve Georgiou, O. (2022). Framing Accounting For Goodwill: Intractable Controversies Between Users And Standard Setters. *Critical Perspectives On Accounting*. 89, 1-26. <https://doi.org/10.1016/j.cpa.2021.102357>
- Dursun, N. N., Ve Kurt, G. (2008). Varlıklarda Değer Düşüklüğü Standardı Ve İmkb' De İşlem Gören Şirketlerde Uygulanmasında Karşılaşılan Sorunlar. *Journal Of Accounting And Taxation Studies*. 1(1). 95-113.
- Dymock, A., Wells, P. Ve Govendir, B. (2023). Should Asset Impairments Be Included In Earnings When Evaluating Stewardship By Management? *Pacific Accounting Review*. 35(5). 863- 880.
- Exposure Draft, Business Combinations—Disclosures, Goodwill And Impairment. (2024). Ifrs Foundation. <https://www.ifrs.org/content/dam/ifrs/project/goodwill-and-impairment/exposure-draft-2024/iasb-ed-2024-1-bcdgi.pdf>.
- Giner, B. Ve Pardo, F. (2015). How Ethical Are Managers' Goodwill Impairment Decisions In Spanish-Listed Firms?. *J Bus Ethics*. 132. 21-40. <https://doi.org/10.1007/s10551-014-2303-8>
- Gümrah, Ü., Ve Adiloğlu, B. (2010). Value Relevance And Reliability Of Goodwill And Intangibles On Financial Statements: The Case Of Istanbul Stock Exchange. *İstanbul Üniversitesi İşletme Fakültesi Dergisi*. 40(2). 155-165.
- Hamberg, M., Paananen, M., Ve Novak, J. (2011). The Adoption Of Ifrs 3: The Effects Of Managerial Discretion And Stock Market Reactions. *European Accounting Review*. 20(2). 263-288.
- Ias 36 (2024). *Impairment Of Assets*, Ifrs Foundation
- Ifrs 3 (2024). *Business Combinations*, Ifrs Foundation.
- Özerhan, Y. Ve Sultanoğlu, B. (2021). Şerefiyenin Raporlanmasına Yönelik Iasb'nin Yaptığı İyileştirme Çalışmaları Ve Mevcut Uygulamanın Bist 50 İşletmeleri Kapsamında Değerlendirilmesi. *Muhasebe Ve*

Finansman Dergisi. Ağustos Özel Sayı. 93-112. Doi: [10.25095/mufad.936901](https://doi.org/10.25095/mufad.936901)

Sak, R., Şahin Sak, İ., Öneren Şendil, Ç. Ve Nas, E. (2021). Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi (Online)*. 4(1). 227- 250. Doi: 10.33400/Kuje.843306.

Yaşar, A. Ve Çetin, E. (2022). Şerefiye Değer Düşüklüğü Testine İlişkin Tahmin Ve Varsayımlar Hakkında Açıklamaların Ve Denetim Prosedürlerinin İncelenmesi. *Mali Çözüm Dergisi*. 32(169). 127-150.

Yıldırım, A. Ve Şimşek, H. (2018). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri (11. Baskı)*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Zang, Y. (2008). Discretionary Behavior With Respect To The Adoption Of Sfas No. 142 And The Behavior Of Security Prices. *Review Of Accounting And Finance*. 7(1). 38-68. Doi 10.1108/14757700810853842

İnternet Kaynakları:

Kpmg, (2024). Business Combinations And Impairment. <https://kpmg.com/xx/en/our-insights/ifrg/2024/business-combinations-ed-ifs3.html#2>, (Erişim Tarihi:12.02.2025).

Bdo, (2024). International Financial Reporting Bulletin (2024/3). https://www.bdo.global/getmedia/c5cfa01a-ef87-4c56-ad61-2313e231c04b/ifrb-2024_03-iasb-publishes-ed-business-combinations.pdf?ext=.pdf, (Erişim Tarihi:12.02.2025)

Deloitte, (2020). <https://www.iasplus.com/en/news/2020/03/goodwill>, (Erişim Tarihi.20.02.2025)

SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLARI VE GÜVENCE DENETİMİNİN ENTEGRASYONU¹

INTEGRATION OF SUSTAINABILITY REPORTS AND ASSURANCE AUDITING

Recep ÖKTEM

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 06.03.2025
Kabul Tarihi: 30.06.2025

Öz

Doğayı ve toplumu sürdürülebilir bir organizma olarak görürsek her organizma varlığını sürdürmek isteyecektir. Bu da sürdürülebilirliğı her alanda ve kategoride karşımızda görme olasılığı ile karşılaşılacak bir konudur. Böylece sürdürülebilirlik çok yönlü ve boyutlu kategorize edilecek bir konu olmakla birlikte bazı alanlar öne çıkmaktadır. Bu alanları öncelikli olarak görmenin farklı yaklaşımlar ile ele alınması söz konusudur.

Temel düzeyde sürdürülebilirlik, günümüzün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesilleri de dikkate alarak onların ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesini koruma ilkesi olarak değerlendirilmektedir. Sürdürülebilirlik koşullarının sağlanmasına yönelik girişimler ve gelişmeler küresel, bölgesel ve kurumsal boyutta izlenerek, yapılan çalışmalar veri ya da bilgi düzeyinde aktararak kurumlarda stratejik yönetim adı altında izlenmektedir. İlgili süreçlere yönelik bilgi aktarımı ve değerlendirilmesi ‘Sürdürülebilirlik Raporları’ olarak adlandırılmaktadır.

Sürdürülebilirlik Raporlarının bilgi aktarımı, sistemsel yaklaşım, sürdürülebilirliğin hangi alanlara yönelik olduğı, hangi kriterleri içermesi gerektiğı ve güvence boyutu konular ile ilgili yapılan çalışmalar ve sistemi aktaran temel mantığa yönelik yaklaşımlara yönelmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sürdürülebilirlik Raporlaması, Güvence Denetimi, Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS).

Jel Sınıflandırması: M41, M49, Q56.

Abstract

If we see nature and society as a sustainable organism, every organism will want to continue its existence. This is a subject that we will encounter with the possibility of seeing sustainability in every field and category. Thus, sustainability is a subject that will be categorized in many ways and dimensions, but some areas stand out. It is possible to consider these areas as a priority and address them with different approaches.

At a basic level, sustainability is evaluated as the principle of protecting the capacity to meet the needs of future generations while meeting today's needs. Initiatives and developments aimed at ensuring sustainability conditions are monitored at global, regional and institutional levels, and the studies carried out are transferred at the level of data or information and monitored under the name of strategic management in institutions. Information transfer and evaluation for the relevant processes are called 'Sustainability Reports'.

The information transfer of Sustainability Reports is directed towards the studies carried out on the subjects of systemic approach, which areas sustainability is aimed at, which criteria it should include and the assurance dimension, and the basic logic that transfers the system.

Keywords: Sustainability Reporting, Assurance Audit, Turkish Sustainability Reporting Standards (TSRS).

JEL Classification: M41, M49, Q56

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 264 - 283 / DOI: 10.29106/fesa.1652964

* Dr. Öğr. Üyesi, Marmara Üniversitesi, Muhasebe ve Vergi Bölümü, İstanbul-Türkiye, E-mail: recep.oktem@marmara.edu.tr , ORCID ID: 0000-0002-0350-4912

1.Sürdürülebilirliğe Genel Bakış

Sürdürülebilirliği kavramsal boyutta ele aldığımızda çok yönlü dolayısıyla bir ölçüde görece bir kavram olarak izlenim vermektedir. Dolayısıyla farklı tanımlar ile aktarılabilecek bir kavramdır. Sürdürülebilirliğe genel yaklaşım, reaktif yaklaşımdan proaktif terimi ile önceden yönelim olarak görülebilir. Diğer ifadeyle olaylara veya sorunlara, ortaya çıktıktan sonra tepki vermek yerine, proaktif yaklaşım ile önceden, öngörülebilir, kesintisiz ve devamlılığı korunabilen bir döngüsü olarak görülebilir.

Sürdürülebilirlik kavramına yönelim ise, içerik olarak birbirine yakın, insanı enforme edecek unsurlar içerir. Bu yönüyle tanımlara ilaveten, içerik ve ilkelerden oluşan bir sistem olarak da izlemeyi gerektirecektir. Bu açıdan sürdürülebilirlik, araçları ve amaçları karşılaştırarak yeni açılımlara doğru evrilme sürecini izlemeyi gerektirecektir. Bu konuda farkındalık yaratan çalışmalardan yola çıkarak ve yararlanarak konuyu özetlemek uygun olacaktır.

Küresel boyutta geleceğe yönelik evrensel eylem çağrısı olarak kabul edilen sürdürülebilirlik, yaşam döngüsünün devamı için gerekli olan koşullar ve kriterler ile ilişkilendirilerek değerlendirilmek ve kategorize etmek gerekecektir. Günümüzün önemli bir konusu olarak, bugün ve gelecek arasındaki dengenin kurulması ya da korunması, koşullar ile ölçütlerin belirlenmesine yönelik çerçevenin oluşturulması ile ilgili olarak izlenmelidir.

Döngüsel ekonomi, ekolojik dengenin devamı için izlenecek yol haritası olarak görüldüğü sürece, yeni açılımlar eklenerek çeşitlenecektir. Özellikle bugünün sürdürülebilirlik koşullarının yanında yaratılacak yenilikler de katılarak çeşitlendirmek gerekecektir. Böylece ‘yarının dünyası bugün aldığımız kararlar ile şekillenecektir’ ifadesi tam olarak karşılansın.

Sürdürülebilirliğin genel çerçevesi için tarihsel gelişimine yönelirsek, bir yandan endüstriyel gelişmelerin yıkıcı yönlerini ve doğal yapı üzerine olumsuz etkilerini, diğer yandan da ‘insanın geçmişinden başlayarak geleceğine, gelişimine ve eşitlik taleplerine’ duyarlılığını dikkate alan ve toplumsal değişim süreçlerine dair vurgu yapan izler taşır. Geleceğe yönelik çalışmalar ya da projeksiyonlar, bilinmezlik üzerine varsayım olarak değerlendirebilecek konulardır. Dolayısıyla gelecek de sürdürülebilirlik de özünde belirsizliktir. Bu belirsizlikler de risk oluşturur. Belirsizliklere yönelik risk içeren konular ve bu konuları ele alan başlıklar sürdürülebilirliğin odak noktasını oluşturmaktadır.

Bu riskleri yönetebilmek için kuruluşlar, farklı kavramlar ile ifade ettikleri geleceğe yönelik vizyonlarını sürdürülebilirlik raporları adı altında bilgiler ile yayınlamaktadırlar. Kavramsal açıdan tartışılabilir konular olmasa da uygulamada ikilem oluşturabilecek konular olabilmektedir. Tartışılabilir konuların oluşturduğu ikilemi aşabilmek ve bütüncül bir yapı ile ilerleyebilmek için, sürdürülebilirlikte ortak amaçlar belirlenmeye çalışılmaktadır.

Sürdürülebilirlik kavramı genelde, toplumda ve bireylerde doğal boyut ile ilişkilendirilerek gündeme gelmiştir. Bu kapsamda, tarihi olaylar, göçler, yeni yaşam alanları vb. unsurlar yer almaktadır. Bu bağlamda sürdürülebilirlik algısı, doğa bilimleri ile toplum bilimlerinin ortak noktasını oluşturmaktadır. Dolayısıyla multidisipliner yaklaşım konusudur. Bu da sürdürülebilirliği farklı kotalarda farklı aktörler tarafından yine multidisipliner kavramsal çerçeveye izlenmesi gerektiren bir konu haline getirir. Ancak sürdürülebilirlik kategorize edildiğinde ilgili disiplinin temel kavramsal çerçevesinde aktarılabilecek bir boyuttur.

Sürdürülebilirliğin çeşitli disiplinler ile ortak noktası olması, yine ortak çalışma alanlarını ve birbirine entegre olmuş konular ile, farklı modeller sunabilecek sınıflandırmalar yaparak aktarılabilecek konulardır. Bu yönüyle sadece farklı bakış açısına göre tanımlanabilecek ve değerlendirilecektir konunun ötesinde, farklı şekillerde raporlar ile de aktarılabilecek değişikliği de barındırır.

1.1. Sürdürülebilirliğin Arka Planı ve Nedenselliği

Tarih boyunca gözlenen şu ki, Dünyada gerçekleşen olaylar, kendi çağlarına göre farklılıklar gösterir. Bunlar somut ve soyut birçok unsur üzerinden hareket eden çeşitli faaliyetler ile çevresine yansır. Bu yaklaşımların her birinin tarihi süreçte farklı olaylar ve uygulamaların etkileri insanlık için ilham kaynağı olduğu gözlenir. Bunlar tarihi süreçte, bazen savaşımlara, bazen krizlere ve kırılanlıklara bağlı olarak önemli açmazlara neden olurken, bazen de yenilikler olarak yansımıştır. Başka bir ifadeyle yıkıcılığı olduğu gibi yenileyici yönlerde sergiler.

Sürdürülebilirlik ile ilgili çatışma, öncelikle kaynak paylaşımında ortaya çıkmaktadır. Bunlar doğal kaynak boyutlu ve aynı doğrultuda kaynak sağlayan koşullar ile ele alınır iken, daha sonra süreç, üretim ve pazar ilişkilerinin gelişmesi sonucunda gelir elde edilmeye doğru evrilir. Dolayısıyla çeşitli bileşenlerden oluşmaktadır. Belli dönemlerde bileşenlerden bazılarının artan eğilim ile öne çıktıkları gözlenir. Ekonomik faaliyet odaklı iktisat teorileri, stratejik odaklı yönetim teorileri ya da rekabet odaklı pazarlama teorileri ve bunu sağlayan değişim araçlarının etkin olduğu çeşitli yaklaşımlar çerçevesinde kategorize edilebilir. Bu konuda her disiplin kendine özgü ve güçlü olduğu alanları öne çıkararak konuyu değerlendirir.

Genel olarak her disiplin değişim normlar hiyerarşisinde şekillenir. Neden-sonuç ilişkisi bağlamında harekete geçer. Bu süreçte değişikliklerin beklenen düzeye erişinceye kadar geçireceği evreler, zaman zaman eleştirilere ve değerlendirmelere yönelik görüşler ile irdelenebilmesi, geçiş dönemlerinde izlenen bir yoldur. Disiplinler arası ilişkilerin zayıf olduğu alanlarda disiplinler arasında çatışmalar gündeme gelebilmektedir. Bu yönüyle birden fazla konu ile ilişkilendirilebilecek ve farklı başlıklar altında izlenebilecek konulara yönelik çalışmalar olaylara göre öne çıkabilecektir.

Sürdürülebilirlik, kavramı ilk olarak Alman ormancılık literatüründe ortaya çıkmış, Nachhaltigkeitsprinzip kavramı bu anlamda ifade edilmiştir (Wiersum,1995:322). Sürdürülebilirlik, 1713 yılında Almanya’da Saksonya Krallığı maden ofisi şefi Hans Carl Von Carlowitz tarafından “Sylvicultura Oeconomica” isimli eserinde ormancılık için “sonsuzca kadar, sürekli ve sürdürülebilir kullanım” kavramları ile kullanılmıştır (Vehkamaki, 2005:26). Sürdürülebilirliğe yönelik ilk tanımlama, doğal sistemlerin devamına ekolojik dengeye vurgu yapar. Ayrıca sürdürülebilirlik, insanoğlunun medeniyet, modern yaşam tarzımızı sürdürmek için kaynakların kullanıldığı görüş olarak değerlendirilir (Singhal ve Dev, 2016: 93).

Sürdürülebilirlik ile ilgili gelişmeler ve aşamaları, iklim kontrolü tarihi ve sürdürülebilir iklime geçiş konferansları İsveç’de ilk olarak 1968’de Birleşmiş Milletler Ekonomik ve Sosyal Konseyi (ECOSOC)’a şu fikrini önerir (www.scribd.com). Çevre ile insan etkileşimlerine odaklanmak için bir BM konferansı yapmak üzere 1969 yılında Genel Kurul Kararı ile 1972’de BM genel sekreterinin konferansına odaklandığını öne süren raporu zorunluluk olarak görmesiyle başlar (Drexhage ve Murphy, 2010), “*Büyümenin Sınırları*” adı altında rapor yayınlanır.

Kurumsal açıdan sürdürülebilirlik kavramı, “ilk kez 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonu tarafından hazırlanan ‘*Ortak Geleceğimiz*’ başlıklı “Brundtland Raporu” vesilesiyle kalkınma ile ilintili olarak “sürdürülebilir kalkınma” adı altında kullanılmıştır. Söz konusu raporda sürdürülebilirlik kavramı, sürdürülebilir kalkınma ekseninde ele alınmış ve sürdürülebilir kalkınma “gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılama olanaklarını tehlikeye atmadan bugünün ihtiyaçlarını karşılayan kalkınma” şeklinde tanımlanmıştır (Barbier, 1987) Sürdürülebilirlik kavramının koşulları dikkate alarak genişlemesi paradigma değişimi, Değerler Dizisi’ne yöneldikçe sürdürülebilirlik çerçevesi genişlemekte, dolayısıyla anlam ve algıda çeşitlenmektedir. Bu gelişimi, ilgili kuruluşlar zaman dilimi, yani süreç ve kavram boyutlu olarak ilgili süreçlerde gözleyebilecektir.

1.2. Sürdürülebilirlik Raporları ve Arka Planı

Günümüzde, geleceğe yönelik evrensel eylem çağrısı olarak kabul edilen sürdürülebilirlik, yaşam döngüsünün devamı için gereken koşullara yönelik sürecin yönetilmesi ve bu tür çalışmaların ise ‘Sürdürülebilirlik Raporları’ adı altında düzenlenmesidir. Kurumsal yönetimde ise stratejik boyut olarak bir dönemin proaktif bir yaklaşımla gözlenmesi ve izlenmesi olarak açıklanabilir.

Sürdürülebilirlik raporları, kurumsal raporlamanın türevi olarak konumlanan ve işlev üslenen bir statüde gözlenirse de, aslında sürdürülebilirlik gibi bir çarpan etkisi sağlayan ileti özelliği taşır. Özellikle reaktif uygulamadan proaktif boyuta yönelim geleceği öngörebilme stratejisini yansıtır.

Sürdürülebilirlik ile ilgili gelişmeler ile ilgili kuruluşların arka planlarında yöneldiğimizde olayları sonuçlar üzerinden analiz etmenin yerini derin analiz teknikleri ile gelecek için kullanımı ve farklı kriterler ile ölçülmesidir. Geçilen kritik eşikler, toplumda iz bırakan olaylar ve bu tür konuların ya da problemlerin iz düşümü, yaratıcılığın yıkıcı boyutunu yansıttığı gözlenir.

Sürdürülebilirlik ile ilgili iş dünyası ekonomik ivmede proaktif yaklaşım ile yola koyulur. Olası sorunların öngörülmesi ve önlenmesine yönelik çalışmaları yansıtır. Potansiyel sorunların belirlenerek onlara karşı önlem almaya yönelik çalışmalardan oluşmaktadır. Proaktif yaklaşım sürdürülebilirliğe bakış açısı olarak da söylenebilir. Proaktif yaklaşımın önemli bir ögesini risk analizi oluşturur. Potansiyel risklerin belirlenmesi ve minimize edilmesini içerir. Farkındalık yaratma, hızlı karara alma ve uygulama da aksiyon boyunu sergiler.

Sürdürülebilirliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler ile ilgi ilk aşamada öne çıkan aktörler GRI, IR, IFAC, SASB dizilimi şeklinde sıralanmış ve ilgili kuruluşlar, konularına yönelik düzenlemeler ile pozisyon almışlardır. Bu kuruluşların arka planları, ilgili konularda iz bırakan olayların etkilerine bağlı gelişmelerin sürecinde oluştukları gözlenir.

İlgili kuruluşların geçmiş ile günümüz ilişkisi (bağları) nasıl kurulduğu, bu özel düzenlemelerin sürdürülebilirlik evriminin nasıl olduğu ve hangi olayların bu tarihi şekillendirdiğini izlemek gerekir.

Sürdürülebilirliğin ilk olarak ele alınması, Hans Carl von Carlowitz tarafından “Sylvicultura Oeconomica” eseriyle doğal koşullara yapılan vurgu ile hatırlanır (www.environmentandsociety.org).

Sürdürülebilirlik paradigmasının bir diğer parçası olan finansal boyutu, diğer bir deyişle finansal sürdürülebilirlik, oldukça eskidir. Özellikle günümüzün finans merkezi olan bölgelerin oluşması bu bağlamda geçmişe vurgu yapar.

Geçmiş dönemlerde de toplumlarda ticari hayat, uluslararası ticaret ve finansal başarının anahtarı olarak görülmüştür. Taahhüt mekanizmaları uzun vadeli kentsel borcun en eski kanıtı, Cenova için 1149'a ve Venedik için 1164'e kadar uzanmaktadır (Fratiani ve Spinelli, 2006: 261-262). Finansal yenilikleri, sonraki yüzyıllarda İtalya'dan İngiltere'ye ve Londra gibi daha iyi bilinen diğer finans merkezleri etkilenir. Kuzey İtalya'da ilk tahvilleri almalari ile ilk özel ve kamu bankaları ve modern şirketin öncüleri olarak kabul edilir (Mosselaar, 2018: 25). Kurumsal raporlamanın finans boyutunun ilk izleri, Ortaçağ'da Cenova, Venedik ve Floransa, Quattrocento ve Cinquecento'da ekonomik ve ticari gelişmelerin ilk izleridir. ABD'deki yaşanan finansal kriz sorgulandığında, krizi etkileyen en önemli etkenin yüksek beklentiler ile elde edilen farklı finansal enstrümanların çeşitliliği ve tam olarak içeriklerinin anlaşılabilmesi ve işletmeler tarafından düzenlenen, borsaya sunulan raporlardaki dezenformasyon ve manipülasyonlar olarak değerlendirilir.

Finansmana yönelik kurumsal yapının gelişim süreci; ABD'de I. Dünya Savaşı'nın finansmanı için Federal Hükümet "Özgürlük Tahvilleri" "Liberty Bonds" olarak adlandırılan menkul kıymetlerin satışına başlamasıyla finansal piyasalar coşkulu bir dönem yaşamıştır. Bu dönemde ABD'de finansal piyasalara yönelik genel düzenlemelere yer verilmiş, ancak "Blue Sky – Mavi Gökyüzü" ifadesi ise yapılan sahte satışların "mavi gökyüzündeki menkul kıymetlerin" satılması şeklinde ifade edilen dönem ile sarsıntı yaşanmıştır (Gana ve Villacres, 2014: 588-589). Bu süreçte bağlı olarak finansal piyasalarda işlem gören birçok işletme de önemli ölçüde sarsılmış ve olumsuz etkilenmiştir.

Bu durumu ve dönemi değerlendirmek için Harvard Üniversitesinde yapılan toplantıda şu konular gündeme gelmiştir. Şirketlerin sorumluluk alanlarına ilişkin bu konu daha sonra makale boyutuna taşınarak yayınlanmıştır.

Şirketlerin sosyal sorumluluğa katılmasının arzu edilirliği, hukukcular, ekonomistler ve iş uzmanları arasında uzun zamandır hararetle tartışılmaktadır. 1930'da iki Amerikalı Hukukçu, Adolf A. Berle, Jr. ve E. Merrick Dodd, tarafından şirketlerin kime karşı sorumlu olduğu sorusuna yanıt veren ünlü bir kamuoyu tartışması düzenlendi. Berle, bir firmanın yönetiminin eylemlerinden dolayı yalnızca firmanın hissedarlarına karşı sorumlu tutulması gerektiğini savundu. Dodd ise, şirketlerin hissedarlara karşı sorumluluğun yanı sıra şirketlerin, faaliyet gösterdikleri topluma karşı da sorumlu olduğunu savundu (<https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=144337>) Sosyal sorumluluğun şirketler üzerine yüklenme sürecinin başlangıcı olarak önemli vurgudur. Bu süreçte muhasebe ve raporlama alanında 'Kural Bazlı' düzenlemeler SEC tarafından yapılarak SASB düzenlemelerine yer verilmiştir. SASB, özellikle çağın önemli bir unsuru olan, karar alma süreçlerinde kritik rol oynayan sürdürülebilirlik konularına odaklanır ve sektörel bazda belirli standartlar sunar. (<https://sasb.ifrs.org/>) Merrick Dodd bu görüşü, şirket yöneticilerince farkındalık yaratan görüş, sürdürülebilirlik boyutunda da stratejik bir boyut ve paradigma değişimi olarak günümüze taşınmıştır.

Finansal sürdürülebilirliğin diğer bir ayağı ise, Avrupa kıtasındaki gelişmelere neden olan vakalardır. Gelişmiş ülkelerde çeşitli skandallar ile sarsılmasına sebep olan manipülasyon olarak kabul edilir. Cadbury Komitesi'nin kurulması finansal boyuta yapılan risklere yönelik gelişmedir.

Cadbury Raporu ya da Koduna ("Kod" da denilmektedir.) (1992) bize kurumsal yönetişimin "şirketlerin yönetildiği ve kontrol edildiği sistem" olarak tanımlanmasını sağlamıştır ve en iyi yönetim uygulamalarının ve "uy ya da açıkla ("comply or explain") ilkesinin gönüllü olarak benimsenmiş uygulamaya verilen isimdir (Shah ve Napier, 2017). İngiltere'deki kurumsal yönetişimin uygulamalarının yöneliminin arka planını 1990 öncesi dönemin en önemli kurumsal yönetim başarısızlıklarından bazılarını ek olarak diğerlerinin de BCCI, Coloroll-Group, Polly-Peck ve Maxwell Communication Corporation ile ilgili skandalları, herhangi bir ön uyarı ve belirti göstermeden aniden çökmüş olan dört yüksek profilli şirketi içerir (Shah ve Napier, 2017).

Galler Prensi "Dünya hiçbir zaman daha büyük zorluklarla karşılaşmadı" ifadesi ve açıklamalarıyla farkındalık yaratır. Galler Prensi, "21. yüzyılın zorluklarını en iyi ihtimalle 20. yüzyıl karar alma ve raporlama sistemleriyle karşılamak için savaşıyoruz" ifadesini kullanır (Morros, 2016: 339). Bu konuşma kaynak tedariki açısından önemli bir vurgudur. Bu durum raporlama da bir sistem değişikliğine kadar uzanacak bir yolculuğa yönelime kapı aralar.

1.3. Sürdürülebilirlik ve Raporlama Boyutu

Sürdürülebilirlik çeşitli tanımlara yer verilebilecek birçok unsuru barındırır. Bu açıdan farklı tanımlar ile karşılaşma olasılığı her zaman olasıdır. Günümüzde tanımlara yönelik dikkate değer bulunabilecek ilke bazı yaklaşım temel alınabilir.

Geleceğe yönelik evrensel eylem çağrısı olarak kabul edilen sürdürülebilirlik, sürdürülebilir Dünya paradigmasını oluşturarak, tüm toplumları ilgilendirecek bir değişim yaratma arzusu ile etki yaratabilecektir.

Bu bağlamda Sürdürülebilirlik, günümüzün ihtiyaçlarını karşılarken gelecek nesillerin de ihtiyaçlarını karşılayabilme kapasitesini koruma ilkesidir (www.surdurulebilirlikraporu.org.tr). Bu tanım doğal kaynakların eşit dağılımı ve paylaşımı odaklı bir yaklaşımı aktarır. Ancak ileri aşamalarda kavram genişletilerek sürdürülebilirliği doğal kaynak döngüsünün ötesine geçmiştir. Ekonomik unsurların, finansal ve sosyal boyutlu olarak ele alarak bütüncül bir yapı ile paradigma değişimi ile farklı başlıkları sürece dahil olmuştur.

Sürdürülebilirlik, küresel boyutta kaynak boyutlu sürece ekonomik, finansal ve sosyal içerikli boyuttan bakılarak değerlendirilir. Bu değişimlere paralel olarak önem kazanan kavram, eylem olarak, şirketlerin de gündeminde yer almasıyla kurumsal boyuta evrilmiştir.

Kurumların çok boyutlu konuları ve gelişmelerin, göreceli olarak izlenmesinin ötesine geçilerek, konunun kurumsal boyutta izlenmesi, aktarılması, yayınlanması kurumsal raporlama da ‘Sürdürülebilirlik Raporları’ adı altında tanımlanması kurumların, sürdürülebilirliğe etkileri ile yine bu konunun kurumlara etkileri ile ilişkilendirmesi bağlamında oluşmaktadır.

Bu bağlamda çoklu yaklaşım ile belirsizliklere yönelik sürdürülebilirlik modelleri ve raporlama çeşitliliği ile bu konuları ele alan birden fazla kurum ve kuruluşun konuya yönelmesi ile çeşitlilik de artmıştır.

2. Sürdürülebilirlik Raporlaması ile İlgili Kuruluşlar

Şirketlerin yatırım politikalarına ilişkin ‘Fizibilite Raporları’ sürdürülebilirliğin yaratıcı çarpanı olarak birçok kriter ile değerlendirilmektedir. Özellikle finansal pozisyonları, üretim ve yönetim teknikleri, ‘çevresel, sosyal ve yönetim konularındaki riskleri ve fırsatları yönetme stratejileri’ son dönemlerde yatırımcı nezdinde önemli bir değerlendirme kriteri olarak karşılık görmektedir. Sürdürülebilirlik konularına ilginin giderek artması yaşam döngüsünün devamı için gerekli olan koşullar ve kriterler ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir. Bu da ‘Sürdürülebilirlik Raporlarında’ yer verilen konuları ve bileşenleri kurumsal boyutta bütünlük içinde değerlendirir.

Raporlamada paradigma değişimi olarak görülen sürdürülebilirlik raporlarında hem doğal kaynaklar hem de finansal kaynaklar önemli birleşenlerdir. Bilgi aktarımı amaçlı sürdürülebilirlik konuları raporlanarak yayınlanmaktadır. Günümüzde bu tür çalışmaların amacı, değişik koşullarda oluşacak belirsizlikleri görebilmek, yönlendirmek ve yönetmek için kurumları harekete geçirmektir.

Sürdürülebilirlik konuları ile ilgili, kuruluşlar politikalarını kendi özelinde, ihtiyaçlarına uyacak şekilde tasarlamış olsa da, politika belirlemede ve uygulama ile ilgili bazı ortak özellikler vardır. Bunları çağın koşullarına uyum ve farklı stratejiler ile geliştirerek yenilikler sunabilecek girişimler, yönetimsel odaklı süreçler ve sistemsel dönüşüm ile sağlayabilmek, gelişmelerin toplumdaki karşılığı ile değerlendirilecektir.

Bu durumu, sistem dönüşümleri, teknolojilerde, sosyal uygulamalarda, iş modellerinde, düzenlemelerde ve toplumsal normlarda birbiriyle bağlantılı değişiklikler, sistemin şu anki sürdürülemez şekilde davranmasına neden olan bileşenleri ve yapıları kökten değiştirmek üzere tasarlanmış kasıtlı bir süreç, sürdürülebilirliğe geçişi sağlayan bir paradigma değişimi gerektirir (Voulvoulis vd, 2022:1) Buradaki açmaz paydaşa yönelik bilgi asimetrisi olarak görülür.

Bilgi asimetrisi, iş dünyasının doğasında var olan ve finansal piyasaların adaleti ve bütünlüğü için her zaman bir tehdit olmaya devam edecektir. Bu nedenle, bilgili yatırımcıların bilgi avantajlarından nasıl yararlandıklarını ve stratejik davranışlarını bilgisiz yatırımcıları nasıl etkilediğini anlamak önemlidir (Cosemans ve Frehen, 2025). Bu yönüyle bilgi, iş dünyasının doğasında olan ve rekabet ortamında bu gücü elinde tutan tarafa ayrıcalık sağlayabilecektir.

Yapısal meselelere her kuruluş kendi penceresinden bakarak sürdürülebilirlik ile ilişkili çalışmalara ilk adımlarını atarlar. Zaman içerisinde asli fonksiyonu uhdesinde kalarak çeşitli aktörler ile entegrasyon sağlanır. Bu durum sürdürülebilirliğin çok fonksiyonlu bakış açısını yansıtır.

İş dünyasına ilişkin kaynak ve bilgi güvenliği ayrıcalıklı bir unsur olarak, tehdit eden gelişmeler ve olumsuz etkileri yatırımcıları endişelendirerek kararsızlığa sokabilmektedir. Özellikle yarının dünyası bugünkü kararlar ile şekillenecek ise, bugün yapmamız gerekenlere daha fazla özen göstermemiz gerekecektir. Finansal tablolardaki düzenlemeleri sıklıkla revize etmek şeklinde yapılan değişiklikler ile konuya uygun hale taşınması vb. düzenlemeler kanıksanmıştır. Sürdürülebilirliğe ilişkin düzenlemelerin yer aldığı kurumlar aşağıdaki şekilde sıralanabilir.

- Döngüsel ekonomi, ekolojik dengenin devamı açısından GRI,
- Genel amaçlı finansal raporlar ile sermaye piyasaları için IFRS,
- Sektör tabanlı sürdürülebilirlik risklerini ve fırsatlar SASB,
- Değer yaratma, Sosyal sorumluluk IR,
- Avrupa kriterleri, Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları CSRD, olarak sıralanabilir.

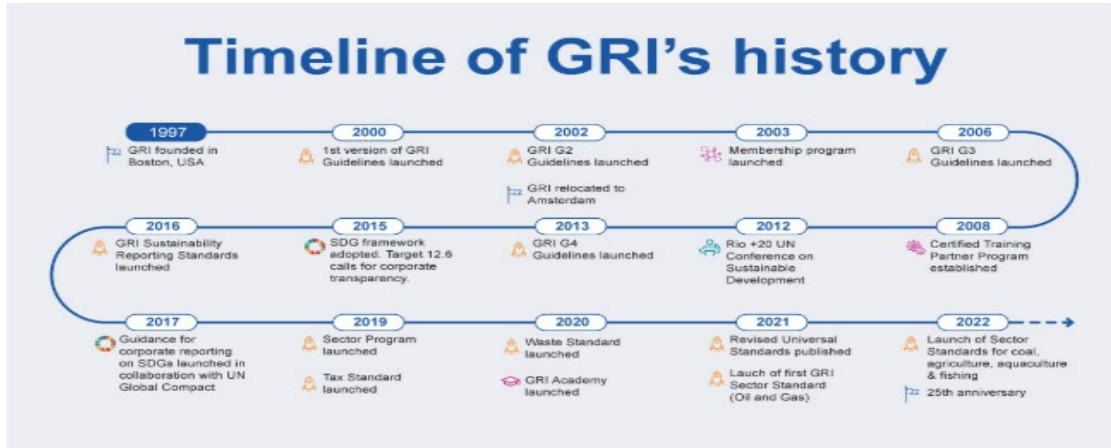
Konuyla ilgili kuruluşların her biri kendi alanlarında kriterleri belirleyerek yola çıkarlar. Ancak sürdürülebilirlik konusu bütünsel bir yapı ile değerlendirilmesi gereken bir konu olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Bu süreçte erişilmesi ile konuya yönelik aşamaya gelinebilecek ve amaçlanan entegrasyona sağlanabilecektir.

2.1 Küresel Raporlama Girişimi (GRI)

Sürdürülebilirlik ile ilgili ilk çalışmalar oldukça eski olmasına rağmen kurumsal boyutta “1972 yılında Roma Kulübü tarafından yayımlanan ‘Büyümenin Sınırları’ isimli rapor ile atılan ve 1987 yılında Birleşmiş Milletler Dünya Çevre ve Kalkınma Komisyonunca yayımlanan ‘Ortak Geleceğimiz’ raporuyla” ivme kazanan süreçte, konuyla ilgili birçok organizasyon ve çerçeve oluşturulmuştur. Hatta Ceres ve Tellus Enstitüsü’ne kadar gitmektedir (www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/).

GRI, Exxon Valdez petrol sızıntısının çevreye verdiği zarara ilişkin kamuoyu tepkisinin ardından 1997 yılında Boston’da (ABD) kurulmuştur. Kökleri, BM Çevre Programı’nın da katılımıyla kâr amacı gütmeyen kuruluşlar CERES ve Tellus Enstitüsü’nde yatmaktadır. Amacı, şirketlerin sorumlu çevresel davranış ilkelerine uymasını sağlamak için ilk hesap verebilirlik mekanizmasını oluşturmaktır; bu daha sonra sosyal, ekonomik ve yönetim konularını da içerecek şekilde genişletilmiştir (www.globalreporting.org).

Şekil 1: GRI’nın Tarihi Zaman Çizelgesi

Kaynak: GRI, www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/

Şekil 2: Sürdürülebilirlik Raporlaması ile ilgili Kuruluşlar

Kaynak: KGK, www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Sustainability/Soru_ve_Cevaplarla_Surdurulebilirlik_Raporlamasi_30_05_2023-.pdf, s.7.

GRI Yönergeleri (G1) olarak bilinen düzenlemelerin ilk versiyonu 2000 yılında yayınlandı ve sürdürülebilirlik raporlaması için ilk küresel çerçeveyi sağladı. Ertesi yıl, GRI bağımsız, kâr amacı gütmeyen bir kuruluş olarak kuruldu. 2002 yılında, GRI Sekreterliği Amsterdam'a (Hollanda) taşındı ve Yönergelerin (G2) ilk güncellemesi başlatıldı. Yönergeler genişletildi ve iyileştirildi ve G3 (2006) ve G4 (2013) ortaya çıktı. Sürdürülebilirlik raporlamasına katılımın dünya çapında yayılmasıyla birlikte GRI bir dizi bölgesel ofis açmaya başladı. GRI, 2016 yılında rehberlik sağlamaktan sürdürülebilirlik raporlaması için ilk küresel standartları belirlemeye geçti - GRI Standartları. Standartlar , Vergi (2019) ve Atık (2020) ile ilgili yeni Konu Standartları ve üç Evrensel Standartta (2021) yapılan büyük bir güncelleme dahil olmak üzere aynı sene ayrıca Petrol ve Gaz ile başlayarak Sektör Standartları eklendi. Bunu Tarım, Su Ürünleri Yetiştiriciliği ve Balıkçılık ve Kömür (2022) ve ardından Madencilik ve revize edilmiş Biyoçeşitlilik Konu Standardı (2024) takip etti (www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/).

2.1.1. GRI Standartları

GRI Standartlarının yapısı üç seriye ayrılmış birbiriyle ilişkili standartlar sistemi olarak yapılandırılmıştır. Bunlar; GRI Evrensel Standartları, GRI Sektör Standartları ve GRI Konu Standartlarıdır. Evrensel Standartlar, tüm kuruluşlar tarafından GRI Standartlarına uygun raporlama yaparken kullanılır. GRI Sürdürülebilirlik Raporunun Kategorileri (<https://greenix.com.tr/>);

- Ekonomik Kategori,
- Çevresel Kategori,
- Sosyal Kategoriden oluşmaktadır.

Kuruluşlar, faaliyet gösterdikleri sektörlerle göre Sektör Standartlarını ve önemli konu listelerine göre konu standartlarını kullanır.

Şekil 3: GRI Standartlarını Kullanma Şekli

Kaynak: GRI, www.globalreporting.org/media/wmxlklns/about

GRI Standartları incelendiğinde,

- Evrensel Standartlar

“Evrensel Standartlar, tüm kuruluşlar için geçerli olan temel gereklilikleri tanımlar ve insan hakları ile çevresel durum tespit süreçlerini uluslararası beklentilerle uyumlu hale getirir. Üç ana standarttan oluşur (GRI, www.globalreporting.org/media/wmxlklns/about);

➤ **1: Temel İlkeler (2021)**

- Bu standart, raporlamanın temelini oluşturur ve sürdürülebilirlik raporlaması için gerekli ilkeleri tanımlar.
- Raporlama İlkeleri: Bu ilkeler şeffaflık, karşılaştırılabilirlik, doğruluk, güvenilirlik ve açıklık gibi unsurları içerir.
- GRI 1, aynı zamanda organizasyonların sürdürülebilirlik konularını nasıl belirlemesi gerektiğini ve raporlama modeline uyumu açıklar.

➤ **2: Genel Açıklamalar (2021)**

- Şirketin organizasyon yapısı, faaliyet gösterdiği sektör, sahiplik yapısı ve sürdürülebilirlik yönetim sistemi hakkında genel bilgiler içerir.
- Paydaş Katılımı: Paydaş gruplarının nasıl belirlendiği ve raporlama süreçlerine dahil edildikleri açıklanır.

- Etik ve Şeffaflık: Şirketin etik ilkeleri, yolsuzlukla mücadele politikaları ve şeffaflık anlayışı tanımlanır.

➤ 3: **Önemlilik Konuları** (2021)

- Şirketin en önemli sürdürülebilirlik konularını (material topics) nasıl belirlediğini ve bu konuların ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerini açıklayan bir çerçeve sunar.
- Etki Değerlendirmesi: Bu standart, organizasyonların etkilerini detaylı bir şekilde analiz etmesine olanak tanır.

Evrensel Standartlar, her sektör ve organizasyon türü için uygulanabilir temel gereklilikleri tanımlayarak raporların tutarlılığını ve karşılaştırılabilirliği sağlar.

➤ Sektör Standartları.

➤ Konu Standartları.

- Ekonomik Standartlar
- Çevresel Standartlar
- Sosyal Standartlar olarak sınıflandırılmaktadır.”

GRI, 27 Mart 2024'te Küresel Raporlama Girişimi Çifte Önemlilik olarak adı altında sürdürülebilirlik raporlaması için rehber ilke yayınlar (GRI, www.globalreporting.org/news/news-center/shaping-the-future-of-sustainability-policy).

Şirketlerin hem dünya üzerindeki etkilerini hem de sürdürülebilirlik sorunlarının şirketin finansal refahını nasıl etkilediğini göz önünde bulundurmaları ve raporlamaları için artan bir küresel baskıyla sonuçlanmasıyla Avrupa Birliği kendi bünyesinde düzenlemelere yönelir. Avrupa Birliği bu kavrama "Çifte Önemlilik" olarak adlandırıldığı görülür.

Çifte önemlilik: Bir şirketin toplum ve çevre üzerindeki etkilerinin finansal performansı ile iç içe olması. Etkilerin ilişkili finansal riskleri ve fırsatları belirlemede temel teşkil etmesi göz önüne alındığında, GRI raporlaması şirketleri çifte önemliliğe yönelimdir (GRI, www.globalreporting.org/news/news-center/shaping-the-future-of-sustainability-policy);

• *Bakış Açısı 1 – Bir şirketin toplum ve çevre üzerindeki etkilerinin ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya yönelik katkılarının raporlanması.*

• *Bakış Açısı 2 – Sürdürülebilirlik sorunlarının finansal etkilerini ele alan sürdürülebilirlikle ilgili finansal açıklamaların raporlanması olarak değerlendirilir.*

Şekil 4: Çifte Önemlilik Unsurları

Kaynak: www.umweltbundesamt.de/en

2.2. Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB)

2021'de IFRS Vakfı, Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu'nu-ISSB'yi IASB'nin kardeş standart belirleyicisi olarak kurmaya karar verir ve değişikliğe gidilir. Yeni terminolojiye göre IFRS, IASB tarafından yayınlanan muhasebe standartları ile ISSB tarafından yayınlanan sürdürülebilirlikle ilgili standartların birleşiminden oluşmaktadır. İlki hala IFRS (veya 2001'den önce yayınlananlar için IAS) olarak etiketlenirken, ikincisi IFRS-S (son "S" Sürdürülebilirlik için) olarak etiketlenir. IFRS ve IFRS-S dahil olmak üzere tüm standartlar kümesi toplu olarak IFRS olarak da anılır. (https://en.wikipedia.org/wiki/International_Accounting_Standards_Board)

Uygulamada birden fazla güvence standardının karşımıza sürekli çıkması ve devamlılığı, ilgili konuların yolculuğında izlemesi gereken yolun netleşmesine yönelik düzenlemeler olarak görmek gerekir.

Sürdürülebilirlik raporları geniş bir perspektiften konuları ele alma potansiyelini güvence boyutunda da sergileyerek aralarında yadsınamaz bir ilişkiye vurgu yapar. Pratik bakış açısıyla, raporlamada her konu kendi mecrasında değerlendirilerek konum belirleyecek, güvence boyutu sağlanacaktır. Güvence ve denetim kavramları arasındaki benzeri ilişkiler GRI, SASB, IFRS, IR arasında ortak amaç odaklı çalışmalarda gözlenir. İşlevsellik, bölgesellik ya da küresellik açısından, sürdürülebilir bir yaşam döngüsünün devamı için gerekli olan koşullar ve kriterler ile ilişkilendirilerek değerlendirilmektedir.

Standart düzenleyicilerin farklı iklimlerden olmasına rağmen, ortak konulara birlikte ilgi göstermesi ve güven unsurlarına yönelmeleri, standart boyutlu olduğu kadar kriterleri değerlendirme ltleri açısından da ayırışmakta ve karmaşık bir ortam oluşturulmaktadır. Bu karmaşıklılığın uygulamada bazı sorunlar getirebileceği yapılan uluslararası çalışmalarda vurgulanmıştır. Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) entegre rapor düzenleme yaklaşımının nasıl bir karşılık gördüğünü ve etkilerini değerlendirmeye yönelik ‘Black Sun’ tarafından yapılan araştırma önemli bulunan eksikliklere vurgu yapılır. Bunlardan bazıları (Integrated Reporting, 2017:1-2) ;

- Stratejiye karşı performansın daha net bir şekilde açıklanması gerekli
- nemli konuların nasıl tanımlandığı konusunda daha fazla detay gerekli
- Stratejiye karşı performans hakkında ek bilgi gerekli
- Değer yaratma taahhüdünün ana hatlarıyla belirtilmesi gerekli
- Temel riskler ve stratejiye karşı performans konusunda daha fazla tahmin/öngörü gerekli olduğu belirtilmiştir.

Finansal bilgi kullanıcılarına güven verebilecek bilginin IFRS (Uluslararası Finansal Raporlama Standartları- International Financial Reporting Standards) temelinde finansal raporlara yönelik düzenlemeler yoluyla aktarılması sağlanır. Finansal Raporlama Standartlarının belirleyici konumundaki kurul, Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (International Accounting Standards Board -IAASB) sürdürülebilirlik alanında da bu işlevi şlenmiştir.

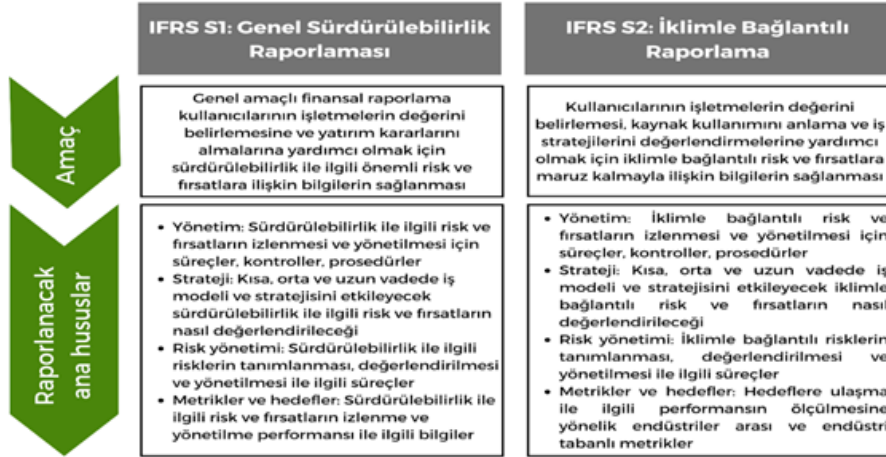
IFRS Muhasebe boyutu ile ve IFRS Sürdürülebilirlik standartları boyutunun birbirine bağlamasını şu şekilde açıklar (IFRS, www.ifrs.org/connectivity/). Amaç, IFRS Standartları uygulanarak hazırlanan genel amaçlı finansal raporlarda sermaye piyasaları için kapsamlı ve tutarlı bilgiler sunmaktır. IFRS Muhasebe Standartları ve IFRS Sürdürülebilirlik Açıklama Standartları ile uyumlu ve tamamlayıcı ve ilgili dijital taksonomiler ile sunmaktır.

‘Uluslararası Finansal Raporlama Standartları Vakfı (International Financial Reporting Standards Foundation - The IFRS Foundation), Kasım 2021’de finansal raporlama ve sürdürülebilirlik raporlamasını birbirine entegre etme düşüncesiyle Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (International Sustainability Standards Board - ISSB)’nu kurar. ISSB, İklime Bilgilendirme Standartları Kurulu (CDSB), İklime İlgili Finansal Bilgilendirmeler Görev Gücü (TCFD), Değer Raporlama Vakfı (VRF)’nın Entegre Raporlama erevesi ve sektör tabanlı SASB Standartları ile Dünya Ekonomik Forumu (WEF) ‘nın Paydaş Kapitalizmi ltleri de dahil olmak üzere piyasa odaklı yatırımcı odaklı raporlama girişimlerinin çalışmaları üzerine kurulur (www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/issb-frequently-asked-questions/). 1 Ağustos 2022 IFRS Vakfı bugün, Value Reporting Foundation’ın (VRF) IFRS Vakfı’na konsolidasyonunun tamamlandığını duyurdu (www.ifrs.org/)

ISSB, Sürdürülebilirlikle ilgili Finansal Bilgilerin açıklanmasına ilişkin Genel Hükümler (General Requirements for Disclosure of Sustainabilityrelated Financial Information-IFRS S1) ve İklime İlgili Açıklamalar (Climate-related Disclosures-IFRS S2) standartlarını şirketlerin beklentileri arasında tekdüze ve ortak bir dili oluşturulur. (IFRS, (2023) IFRS S1 (2023), IFRS S2 (2023), www.ifrs.org) IFRS S1 ve IFRS S2 ile ilk kez iklimle ilgili riskler ve fırsatlarla 2023 tarihinde yayınlar.

şekil 5: Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu Yapısı, Amaçları ve Raporlanacak Hususlar

Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB)

Kaynak: <https://yesilbuyume.org/uluslararasi-surdurulebilirlik-standardlari-kurulu-standardlari-hakkinda-genel-degerlendirme/>

2.3 Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC)

Entegre Raporlamanın yoksunluk üzerine harekete geçilen bir stratejinin öyküsü olduğu gözlenir. Özellikle gelişmekte olan ülkeler ya da bölgeler için destek unsurları ayrıcalıklı konular olduğu için bu konulara yönelen hamleler ile farkındalık yarattığı gözlenir. Tüm Afrika kıtasında olduğu gibi Güney Afrika'nın öyküsü de farklı olmamıştır.

Bu konunun ele alınmasında Güney Afrika'nın özgürleşmesini sağlayan lideri Nelson Mandela bu açmazı çözüm odaklı yaklaşım sunmuş ve raporlama tarihine ışık tutacak bir önerme ile 'Kurumların fizibilite raporları' yani uygulanabilir yatırım politikalarını küresel raporlama alanına taşıyarak, farkındalık yaratmıştır. Entegre Raporlama bilimsel kavramlar ile birlikte farklı disiplinleri bir araya getirerek benzemezlerin oluşturduğu bir çerçeve ile yola koyulur.

Entegre Raporlama ile ilgili İlk çalışmalar 1994'te 'King-I' 2002 (King II) ve 2009 (King III) ve 2016'da dördüncü bir revizyon (King IV) üç rapor yayınlandı. Nelson Mandela tarafından Mervyn King'in King Komitesi'ni kurmak üzere atanması ile başladığı gözlenme süreci, 2010 yılında Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC)'nin kurulması ile şekillenir.

İlk çalışmalar 1994'te 'King-I' raporunda kuruluşların finansal olmayan bilgilerini açıklaması küresel boyutta sinerji yaratacağını düşünerek yayınladığı görüşüdür (King, 1994). Bu süreç 2002 yılında yayımlanan King II raporu bir adım daha ileriye giderek şirketlerin tüm ilgili paydaşlarını dahil etmelerini ve sorumluluklarını *finansal* sonuçlarına ek olarak *sosyal* ve *çevresel* konuları kapsamında genişletilmiştir (King, 2002). 2011 yılında "Towards Integrated Reporting -Communicating Value in the 21st Century" isimli bir tartışma makalesi ile paydaşlardan entegre raporlamaya dair fikirler alınmıştır. 2013 yılında ise Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi yayımlanır (www.iasplus.com/en-gb/resources/sustainability-en-gb/iirc).

Buna gerekçe olarak 2008 yılındaki finansal kriz ve bunu sonuçları konuyu tetikleyen unsur olarak görülmektedir. Entegre raporlama; ilk bölümünde; tanımı, çerçevenin amacı, entegre raporun amacı ve kullanıcıları, ilkelere dayalı bir yaklaşım olduğu, rapor biçimi ve diğer bilgilerle ilişkiler, çerçevenin uygulanışı, entegre raporla ilgili sorumluluk olarak sıralanmıştır.

Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC) 2013 yılında yayınlanmış olup, 2021 yılında güncellenmiştir. Temel kavramları Tablo 1'dedir;

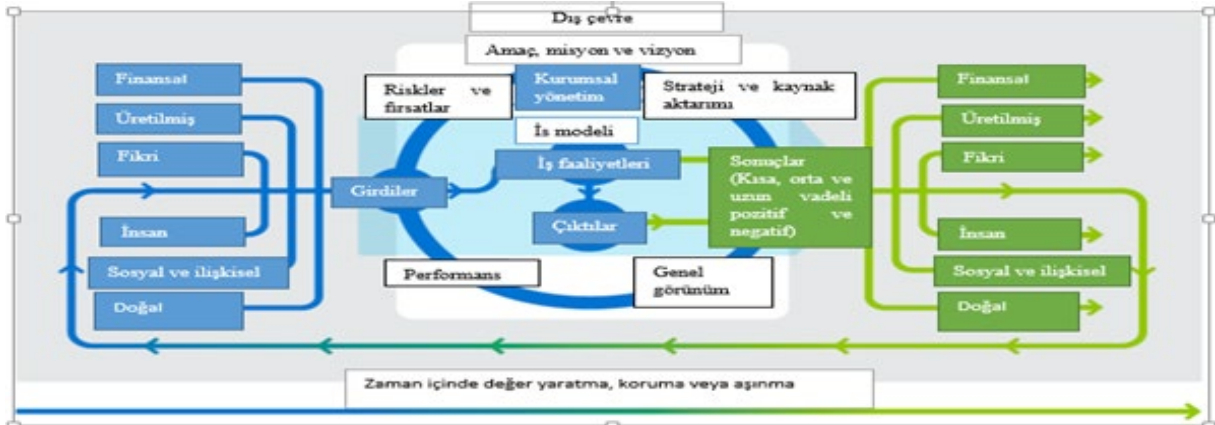
Tablo 1: Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC) Temel Kavramlar

Entegre rapor tanımı	Bir entegre rapor bir kuruluşun stratejisinin, kurumsal yönetiminin, performansının ve beklentilerinin kuruluşun dış çevresi bağlamında kısa, orta ve uzun vadede değer yaratmayı, korumayı ya da aşınmayı nasıl sağlayacağını kısa ve öz bir şekilde bildirilmesidir. Bir entegre rapor bu Çerçeve'ye göre hazırlanmalıdır.
Çerçevenin Amacı	Bu Çerçeve'nin amacı, bir entegre raporun toplam içeriğini düzenleyen Kılavuz İlkeler ve İçerik Öğeleri sağlamak ve bunların altında yatan temel kavramları açıklamaktır.
Entegre raporun amacı ve kullanıcıları	Entegre raporun amacı, finansal sermaye sağlayıcılarına bir kuruluşun zaman içinde nasıl değer yarattığını, koruduğunu veya aşındırdığını/zarara uğradığını açıklamaktır. Bu nedenle hem finansal hem de diğer ilgili bilgileri içerir.
İlkelere dayalı bir yaklaşım	Bu Çerçeve ilkelere dayalıdır.
Rapor biçimi ve diğer bilgilerle ilişkiler	Bir entegre rapor amaca yönelik olan, tanımlanabilir bir bildirim şeklinde olmalıdır.
Çerçevenin Uygulanışı	Bir entegre rapor olduğu iddia edilen ve Çerçeve'ye atıfta bulunan bildirimlerde, aksi belirtilmedikçe kalın italik harflerle belirtilen tüm gereksinimler uygulanmalıdır: • İlgili bilgilerin veya spesifik yasal engellerin bulunmaması önemli bilgilerin açıklanamamasıyla sonuçlanabilir. • Önemli bilgilerin açıklanması rekabet açısından ciddi zararlar doğurabilir. • İlgili bilgilerin veya spesifik yasal engellerin bulunmaması halinde bir entegre rapor: • Atılan bilgilerin niteliğini göstermelidir. • Bu bilgilerin neden atıldığını açıklamalıdır. • Veri olmaması halinde bilgi almak için atılan adımları ve bunun için beklenen süreyi bildirmelidir.
Bir entegre raporla ilgili sorumluluk	Bir entegre raporda kurumsal yönetim sorumluları hakkında aşağıdakiler dahil olmak üzere bir beyanat yer almalıdır: • Entegre raporun bütünlüğünü sağlamak için bu kişilerin sorumluluğuna ilişkin bir onay • Entegre raporun bu Çerçeve'ye uygun sunulup sunulmadığına veya sunulma derecelerine ilişkin bu kişilerin görüşleri veya ulaştıkları sonuç. Yasal veya düzenleyici gerekliliklerin, üst yönetimden sorumlu olanlardan sorumluluk beyanını engellemesi durumunda, bu açıkça belirtilmelidir.

Kaynak: IIRC, (2021), https://integratedreporting.ifrs.org/wp-content/uploads/2024/08/IntegratedReporting_Framework_061024.pdf

İkinci Bölümde Temel Kavramlara yer vererek; Giriş, 'kuruluş ve diğerleri için değer yaratma, sermaye öğeleri (finansal sermaye, üretilmiş sermaye, fikri sermaye, insan sermayesi, sosyal ve ilişkisel sermaye, doğal sermaye), değer yaratıldığı, korunduğu veya aşındırıldığı süreç' olarak izlemektedir (IIRC, 2021).

Şekil 6: Değerin Yaratıldığı, Korunduğu veya Aşındığı/Zarar Uğradığı Süreç

Kaynak: IIRC, (2021), https://integratedreporting.ifrs.org/wp-content/uploads/2024/08/IntegratedReporting_Framework_061024.pdf

Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) 9 Haziran 2021 tarihinde Değer Raporlama Kurumu (Value Reporting Foundation)'nu oluşturmak için birleşmelerini bildirmiştir. Değer Raporlama Kurumu, iş ve yatırımcı karar verme sürecini üç temel kaynakla destekler: Entegre Düşünce İlkeleri, Entegre Raporlama Çerçevesi ve SASB Standartları. Bu araçlar, işletmelerin ve yatırımcıların ortak bir kurumsal değer anlayışı geliştirmelerine ve zaman içinde nasıl yaratıldığına, korunduğuna veya aşındığına yardımcı olur (VRF, 2021)

Günümüzde raporlama alanında yeni gelişmeler olmasına karşın, ilgili raporların hangi değerlendirme kriteri ölçüleceği, değerlendirileceği konusu ve güvence boyutu uygulamada bazı yeknesaklıklar içermektedir. Bunlardan biri de raporların içeriği ile ilgili farklardır. Güncel raporlama ortamında yer alan Sürdürülebilirlik raporları, Entegre raporların ayrışma noktasıdır.

Amaç, hedef kitle ve kapsam açısından iki rapor arasındaki temel farklar Tablo 2'de özetlenmektedir. (KGK, 2023:5)

Tablo 2: Entegre Rapor ile Sürdürülebilirlik Raporu Arasındaki Farklar

	Entegre Rapor	Sürdürülebilirlik Raporu
Amac	Finansal sermaye sağlayan taraflara işletmenin zaman içinde nasıl değer oluşturduğunu ve oluşturacağını açıklamak	işletmenin daha geniş sosyal ve çevresel etkileri, stratejileri ve hedefleri hakkında bilgi vermek
Hedef Kitle	Finansal sermaye sağlayan taraflar ile işletmenin değer oluşturma yeteneğiyle ilgilenen diğer kesimler	çok çeşitli paydaş grupları
Kapsam	• işletmeye genel bakış ve diş çevre • Yönetim • iş modeli • Risk ve fırsatlar • Strateji ve kaynak tahsisi • Performans • Görünüm • Hazırlama ve sunum esasları	Aşağıdaki performans alanlarındaki önemli etkiler: • Ekonomik • Çevresel • işgücü uygulamaları, insan hakları ve daha geniş sosyal etkiler dâhil sosyal konular • Yönetişim

Kaynak: KGK, www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Sustainability/Soru_ve_Cevaplarla_Surdurulebilirlik_Raporlamasi_30_05_2023-.pdf

(Sürdürülebilirlik raporlaması ile entegre raporlama arasındaki temel fark, açıklanan bilgilerin kapsamıdır).

Sürdürülebilirlik raporları, bir şirketin ESG, kurumsal sürdürülebilirlik için temel bir çerçeveyi oluşturan Çevresel (Environment), sosyal (Social) ve yönetişim (Governance) kriterlerini içerir. Sürdürülebilirlik raporları performansa odaklanırken, entegre raporlar bir şirketin performansına ilişkin bir görünüm aktarmaya yönelir.

Entegre Rapor ile Sürdürülebilirlik Raporları arasındaki temel farklar “genel olarak, sürdürülebilirlik raporları geniş bir paydaş kitlesine hitap eder ve şirketin ekonomik, çevresel ve sosyal konular üzerindeki kurumsal etkileri hakkında bilgi verir. Entegre rapor ise sermaye sağlayan taraflara işletmenin kısa, orta ve uzun vadede nasıl değer oluşturduğunu açıklar.

2.4 Avrupa Birliği Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD)

Avrupa Komisyonu ile ilgili Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi 5 Ocak 2023 tarihinde yayınlanan Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi ile (Corporate Sustainability Reporting Directive - CSRD) AB’de faaliyet gösteren şirketler tarafından uygulanacaktır (www.unepfi.org/)

Avrupa Birliği’nin Kurumsal Sürdürülebilirlik ile ilgili raporlama direktifinin uygulama şeması aşağıda yer almaktadır. Avrupa Birliği’nin Raporlama Direktifi («Corporate Sustainability Reporting Directive» European Sustainability Reporting Standards (ESRS) standartlarına eşlik eden 2024 Mayıs’da Materiality Assessment Implementation Guidance EFRAG Önemlilik Değerlendirmesi Uygulama Kılavuzu yayınlar. AB Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifi (CSRD) çerçevesinde düzenlemelerdeki konular ve işlemlerin uygulama tarihleri şekil 7’dedir.

şekil 7: CSRD Çerçevesinde Düzenlemelerdeki Konular Ve Uygulama Tarihleri

Kaynak: www.cdsb.net/what-we-do/policy-work/eu-sustainability-reporting

Avrupa Komisyonu tarafından Haziran 2023'te Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standardından (ESRS) oluşan ilk standartları, Avrupa Birliği Direktifi yayınlanmıştır. Kasım, 2024 IFAC ISSA 5000, Sürdürülebilirlik Standartlarına ilişkin, Şubat 2025 ISSA 5000, Uygulama Kılavuzu yayınlanır (www.ifac.org/).

EFRAG, AB Komisyonu'nun teknik danışmanı olarak, 'Güvenilir, şeffaf, denetlenebilir ve karşılaştırılabilir verilere' yönelik CSRD kapsamındaki şirketler için sürdürülebilirlik bilgilerini standart ve ortak bir temelde raporlamak üzere yeni Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları'nı hazırlamaktadır.

ESRS, CSRD'nin Temmuz 2023'te yürürlüğe girmesinden sonra Avrupa Komisyonu tarafından devredilmiş bir eylem olarak kabul edilir. Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (ESRS), şirketlerin çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) konuları hakkında raporlama yapmaları için bir çerçeve sağlar. 12 standart, Avrupa Finansal Raporlama Danışma Grubu (EFRAG) tarafından hazırlanmıştır ve Kurumsal Sürdürülebilirlik Raporlama Direktifine (Corporate Sustainability Due Diligence and amending Directive -CSDD) tabi tüm şirketler tarafından raporlanmalıdır (Climate Partner, www.climatepartner.com/)

Şekil 8: Önemlilik Değerlendirme Süreci Örneği

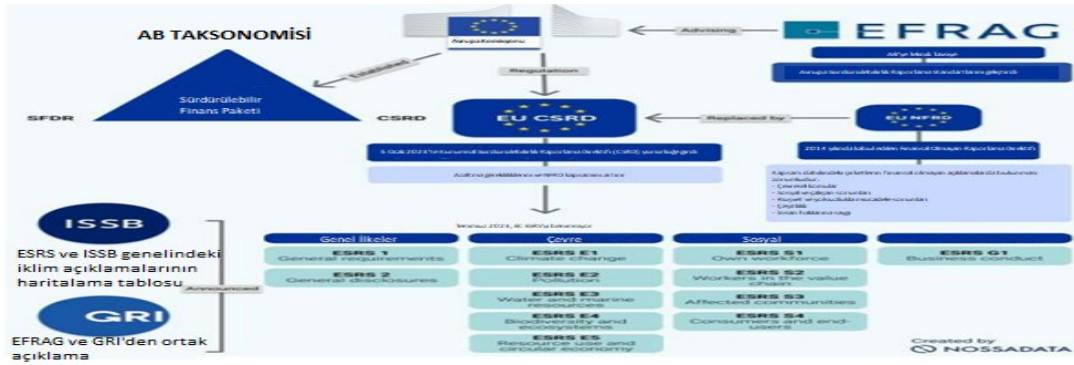

Kaynak: EFRAG IG 1: Materiality Assessment Implementation Guidance, www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/IG%201%20Materiality%20Assessment_final.pdf, s.20.

Bu standartlar, şirketlerin çevresel sorunlar, sosyal sorumluluk ve iyi yönetim uygulamaları hakkında kapsamlı bilgi vermeleri yönündeki düzenlemeleri içerir. Standartlar, şirketlerin iklim değişikliği, su kullanımı, biyoçeşitlilik ve insan hakları gibi konularda etkilerini ve bu konularda aldıkları önlemleri detaylı bir şekilde açıklamalarını talep eder. ESRS düzenlemeleriyle şirketlerin hem finansal performanslarını hem de çevresel ve sosyal etkilerini dikkate almasını gerektiren "çifte önemlilik" ilkesini benimser. Bu, şirketlerin sadece finansal sonuçlarını değil, aynı zamanda sürdürülebilirlikle ilgili etkilerini ve risklerini de raporlamaları gerektiği belirtir (www.casem.com.tr/efrag/).

EFRAG, ESRS'yi geliştirmede ve şirketlerin CSRD kapsamında sürdürülebilirlik konusunda nasıl raporlama yapacağını şekillendirmede önemli bir rol oynar. EFRAG'ın önemli ilerlemeleri sırasında önemli bir ivme kazanan ESRS çerçevesini açıklayan bir görsel oluşturulmuştur (www.nossadata.com/)

Şekil 9: AB Taksonomisi ve ISSB, GRI İlişkisi

Kaynak: www.nossadata.com/blog/nossa-data-joins-the-friends-of-efrag-consortium

Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (European Sustainability Reporting Standards-ESRS), AB’de faaliyet gösteren ve kritik eşikleri aşan firmalara, şirket politikalarına entegre etmek üzere, faaliyetlerinin sosyal ve çevresel etkilerine yönelik bilgi aktarımına, ‘CSRD’ ile raporlama zorunluluğu getirilmiştir (https://finance.ec.europa.eu/index_en)

Avrupa Sürdürülebilirlik Raporlama Standartlarının- ESRS’nin tanımı ve kapsamı; ESRS, çevresel, sosyal ve yönetim faktörleri etrafında yapılandırılmış geniş bir sürdürülebilirlik konuları kümesi için ayrıntılı açıklama gereklilikleri sunar. Standartlar, şirketlerin uzun vadeli sürdürülebilirlik stratejilerini değerlendirmek için ileriye dönük bilgileri vurgular (Climate Partner, www.climatepartner.com/)

2.5 İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (TCFD)

TCFD, 2015 yılında Basel merkezli Finansal İstikrar Kurulu (FSB) tarafından oluşturulmuş olup, bu kurulun rolü, 2009 yılında küresel mali krizden sonra kurulduğundan bu yana, uluslararası finansal istikrarı teşvik etmektedir. TCFD’nin odak noktası, bir kuruluşun küresel iklim üzerindeki etkisini raporlamaktır (Deloitte,2023).

İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü, (Task Force on Climate-related Financial Disclosures- TCFD) İklim değişikliğinin dünyada yaşam koşullarına getireceği ‘Çevresel ve ekonomik’ boyutlu süreçlerini yönetebilmeye yönelik kuruluşların yapmaları gerekenler ile aşamalarını aktarmaya yönelik bir diyagramdır. Firmaların iklimle ilgili açıklamalarını daha tutarlı ve dolayısıyla daha karşılaştırılabilir hale getirmeyi amaçlamaktadır. FSB, IFRS Vakfı’ndan şirketlerin iklimle ilgili açıklamalarının ilerlemesinin izlenmesini devralmasını istemiştir. 12 Ekim 2023’te 2023 durum raporunun yayınlanmasıyla eş zamanlı olarak, TCFD görevini yerine getirmiş ve dağılmıştır (TCFD, www.fsb-tcf.org/about/)

Şekil 10: TCFD Tavsiyeleri Konu Başlıkları

Kaynak: www.tskb.com.tr

2.6. Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB)

SASB Standartları, şirketlerin yatırımcılarına ilgili sürdürülebilirlik bilgilerini yönelik düzenlemeleri içerir. SASB Standartları, bir kuruluşun nakit akışlarını, finansmana erişimini ve sermaye maliyetini kısa, orta veya uzun vadede etkileme olasılığı en yüksek sürdürülebilirlik ile ilgili riskleri ve fırsatları ve yatırımcılar için yararlı olma olasılığı taşıyan konuların ölçümlerini belirler ve yayımlar. 2022 Ağustos itibarıyla IFRS Vakfı’nın (ISSB), SASB

Standartları'nın sorumluluğunu üstlendiğini ve ISSB, SASB Standartlarını sürdürmeyi, geliştirmeyi ve geliştirmeyi taahhüt etti ve hazırlayıcıları ve yatırımcıları SASB Standartlarını kullanmaya devam etmeye teşvik ettiği belirtir (SASB, <https://sasb.ifrs.org/standards/>)

Günümüz ekonomisinde, sürdürülebilirlik konuları, kuruluşun nakit akışlarını, finansmana erişimini ve sermaye maliyetini etkileyen küresel iş konuları olarak değerlendirilir (SASB, <https://sasb.ifrs.org>)

- Veri güvenliği (sosyal bir konu) yazılım sektöründeki şirketler için, önemlidir.
- Su yönetimi (çevresel bir konu) bir içecek üreticisi için önemlidir.
- Çıkar çatışmalarını yönetmek (bir yönetim konusu) bir yatırım bankası için kritik öneme sahiptir.

3. Sürdürülebilirlik Raporlamasında Standartların Uygulanması

Sürdürülebilirlik raporu hazırlamak için toplanması gereken veriler raporun amacına göre farklılaşabilecektir. Sürdürülebilirlik raporu ile ilgili küresel sürdürülebilirlik uygulamaları ve çoklu yaklaşımların yarattığı ikilem eleştirilmektedir.

Çevresel, sosyal ve yönetim (ESG) konularına küresel ilginin odaklanmasıyla, yatırımcılardan ve düzenleyicilerden tüketicilere ve hükümetlere kadar paydaşlar kuruluşlardan daha kapsamlı ve güvenilir sürdürülebilirlik bilgileri talep ediyor (IFAC, 2024).

Sürdürülebilirlik raporu ile ilgili küresel sürdürülebilirlik uygulamaları için yapılan planlar ve performanslarla ilgili stratejiler ve iş modellerine ilişkin raporlama ile küresel anlamda yeknesak bir standartlardan bütünü oluşturmaya yönelik çalışmalar ile sorunu aşmayı hedeflemektedir.

Bu konuda uluslararası güvence standartlarının oluşturulması sürecinde amaç, küresel ve bölgesel aktörlerle bazı girişimlerde bulunarak, çeşitli ulusal ve uluslararası örgütlerin oluşturduğu bir sistem oluşturmaktır.

Bu çalışmalar, gerek geniş açılımlı kuramsal temeller oluşturulmasına, gerekse ulusal ve uluslararası düzeydeki standart oluşturma süreçlerine katkı sunmayı sağlamaya yönelik girişimlerdir. Sürdürülebilirlik raporu oluşum sürecinde, pek çok aktörün tarihsel olarak dönüşüme uğrayan bir tarzda farklı düzeylerdeki katılımını ve katkısını içermektedir.

Sürdürülebilirlik konularında olduğu gibi, **sürdürülebilirlik** raporu düzenleme kriterleri ve güvence boyutunda da öğreti ve uygulamada birbirine karıştı ve yeni nesil bir düzenleme ilkesine ihtiyaç olduğu vurgulandı. Şöyle ki; raporlamanın güvence boyutunda birden fazla standartın uygulaması bu konuyu yeterince açıklayıcıdır.

Bu taleplere yönelik düzenlemelerin farklı kriterler ile konuları ele almaları konuların karmaşık hale gelmesiyle tartışılır hale gelmiştir. Bu sorunu gidermek için kuruluşlar sürdürülebilirlik raporlamasını birbirine entegre etme düşüncesiyle gelişmeler ve birleşmelere yer vermiştir. Ancak bu düzenlemelerin de beklentileri karşılamadığı gözlenir. Bu süreci takiben ilgili kuruluşlar bütünlüğü sağlayacak yeni bir düzenlemeye yönelmişlerdir.

Diğer taraftan konu ile ilgili daha önce yapılan çalışmalarda “IFRS bünyesinde Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu (IASB) ve Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB) olarak iki ayrı kurulun var olması, bu kurumların hangisinin diğerine yakınsayacağı sorusunu akla getirmektedir.” ifadesiyle konu sorgulanmıştır. Sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin tek bir raporlama standardı veya çerçevesi ile daha yüksek kalitede ve küresel ölçekli standartların oluşumu sağlanarak, raporlamada karşılaştırılabilirlik ve tutarlılığın mümkün hale geleceği ifade edilmiştir (Öktem ve Öktem, 2022: 299).

Bunun gerekçesi olarak da; sürdürülebilirlik güvencesine yönelik artan ihtiyacı destekleme ve parçalanma riskini azaltma çabaları olarak değerlendirilirler. Sürdürülebilirlik bilgilerinin güvencesi için birleşik, küresel bir çerçeve sunarak, bildirilen verilerin güvenilir, karşılaştırılabilir ve şeffaf olmasını sağlayarak bu boşluğu gidermeyi amaçladıklarını aktarırlar (IFAC, 2024).

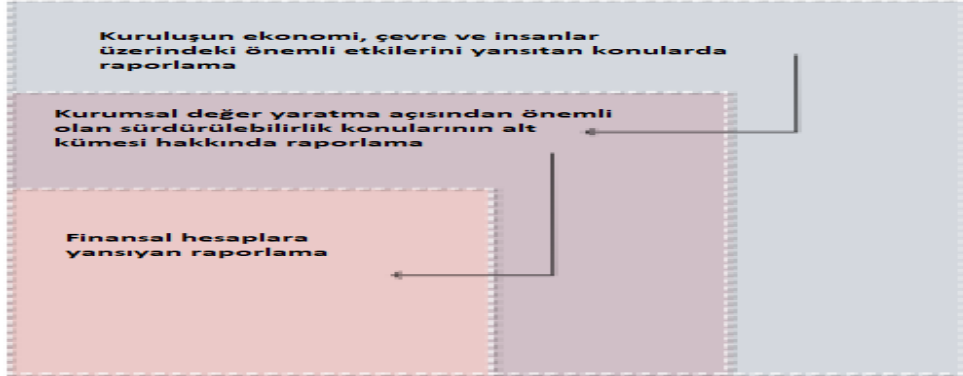
Sürdürülebilirlik raporları ile ilgili olarak Uluslararası Denetim ve Güvence Standartları Kurulu (International Auditing and Assurance Standards Board- IAASB) tarafından yapılan çalışmalar ele alınır.

Sürdürülebilirlik raporları, mevcut risk yönetimi süreçlerini değerlendirerek, uyum stratejilerini geleceğe yönelik, iklim değişikliği ve biyoçeşitlilik üzerine sürdürülebilirlik risklerini belirleme, finansal sürdürülebilirlik açısından (finansal piyasalar sürdürülebilir yatırım) amaca yönelik analizler yapmaya, sosyal boyutu da işin içine katarak çeşitli kriterlere uygun raporlar hazırlama konusuna yöneliktir.

Sürdürülebilirlik konusunda beş büyük oyuncunun kesin bir ortak vizyonda bir araya geldiği görülür. Birlikte ele alındığında, Karbon Saydamlık projesi (CDP), İklim Beyanları Standartları Kurulu (CDSB), Küresel Raporlama Girişimi (GRI), Uluslararası Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC) ve Sürdürülebilirlik Muhasebesi Standartları Kurulu (SASB) çoğu niceliksel ve nitel sürdürülebilirlik ifşasına rehberlik eder ve sürdürülebilirlik ifşasını finansal

ve diğer sermayeler hakkındaki raporlamayı entegre eden ‘Bütünlüğü’ aktaracak çerçeveyi sağlar (SASB, <https://sasb.ifrs.org>)

Şekil 11: GRI, IIRC Ve SASB’ın Rolü

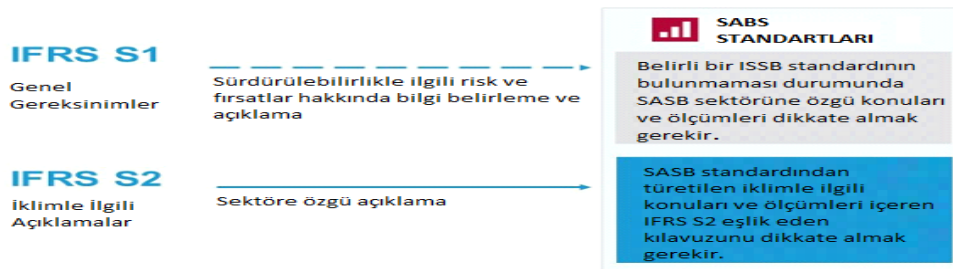

Kaynak: <https://sasb.ifrs.org/wp-content/uploads/2020/12/FAQs-IIRC-SASB-FINAL-Web.pdf>

Şekil 10’da, GRI Standartları, bir şirketin ekonomik, çevresel ve sosyal etkilerine ve dolayısıyla sürdürülebilir kalkınmaya yönelik olumlu veya olumsuz katkılarına odaklanmada önemli bir rol oynar (diagramdaki dış kutu).

IIRC ve SASB’nin kurumsal değer yaratmaya (orta kutu) ortak odaklanması ve finansal sermaye sağlayıcılarından oluşan ortak kitle, zaten yakın bir şekilde hizalanmış olduğu ve birleşmenin raporlama ekosisteminin basitleştirilmesinde doğal bir adım olduğu anlamına geliyor (SASB, <https://sasb.ifrs.org/wp-content/uploads/2020/12/FAQs-IIRC-SASB-FINAL-Web.pdf>)

Şekil 12: IFRS S1 Ve IFRS S2’de SASB Standartlarının Rolü

Kaynak: <https://sasb.ifrs.org/sasb-your-pathway-to-issb/>

SASB ve diğerleri, sürdürülebilirlik açıklamalarının küresel boyutta temel bir çizgi oluşturmaya yardımcı olmak için birleşmişlerdir (<https://sasb.ifrs.org/sasb-your-pathway-to-issb/>)

Sürdürülebilirlikte eğilim arttıkça dinamikleri farklı aktörler entegrasyonu sağlamaya yönelik görüşlerini paylaşmaları sonucunda referans alınacak düzenlemelerini kullanıcıların beklenti düzeyine taşıyarak öncelikle ortak çalışma grubu kurarlar. Sürdürülebilirlik ile ilgili düzenleme konusunda rasyonel karar alıcılar yapılan çalışmaları küresel boyutta taşıyarak entegrasyonu sağlamaya yönelirler.

IFRS Sürdürülebilirlik boyutu, ekonomik ve yatırım kararlarını bilgilendirmek için tutarlı ve karşılaştırılabilir sürdürülebilirlik bilgilerine duyulan ihtiyaca yanıt olarak, IFRS Vakfı 2021’de IASB ile birlikte faaliyet gösteren Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu’nu (ISSB) kurdu (www.ifrs.org)

ISSB, İklim Bilgilendirme Standartları Kurulu (CDSB), İklimle İlgili Finansal Bilgilendirmeler Görev Gücü (TCFD), Değer Raporlama Vakfı’nın Entegre Raporlama Çerçevesi ve sektör tabanlı SASB Standartları ile Dünya Ekonomik Forumu’nun Paydaş Sermaye Ölçütleri de dahil olmak üzere piyasa, yatırımcı odaklı raporlama girişimlerinin çalışmaları üzerine odaklanır (www.ifrs.org).

Bu süreci düzenleyecek çalışmalar; mevcut çerçevelerin değerini ve piyasanın akışkanlaştırma talebini kabul eden Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu (ISSB), aşağıdakiler de dahil olmak üzere piyasa liderliğindeki yatırımcı odaklı raporlama girişimlerinin çalışmalarını temel alır ve birleştirir (www.ifrs.org):

- SASB Standartları
- İklim ile ilgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (TCFD) Önerileri
- Entegre Raporlama Çerçevesi (IIRC)
- İklim Açıklama Standartları Kurulu (CDSB) Çerçevesi

Şekil 13: Standart Belirleyici Kuruluşlar Ve ISSB Oluşumu

Kaynak: KGK, (2024), Sürdürülebilirlik Raporlaması, <https://mlgp4climate.com/uploads/MLGP%20Library/Useful%20Documents/Informative%20Presentations/Public%20Oversight,%20Accounting%20and%20Auditing%20Standards%20Authority.pdf>

Şekil 13'te ISSB'nin oluşumuna ilişkin konuyu yeterince açık bir şekilde aktarmaktadır

Sürdürülebilirlik Muhasebe Standartları Kurulu (SASB) ve Uluslararası Entegre Raporlama Konseyi (IIRC) birleşerek Değer Raporlama Vakfı'nı (VRF) oluşturdu. Üç ana görüş üzerine prensipte anlaşıldı, entegre düşünme ilkeleri, entegre raporlama çerçevesi ve SASB standartları bağlamında (www.valuereportingfoundation.org) 1 Ağustos 2022 tarihinde IFRS Vakfı, Değer Raporlama Vakfı'nın (VRF) IFRS Vakfı'na konsolidasyonunun tamamlandığını duyurdu (<https://integratedreporting.ifrs.org/news/ifrs-foundation-completes-consolidation-with-value-reporting-foundation/>)

VRF'nin SASB Standartları, IFRS Sürdürülebilirlik Açıklama Standartlarının geliştirilmesi için önemli bir başlangıç noktası görevi görürken, Entegre Raporlama Çerçevesi, finansal tablolar ile sürdürülebilirlikle ilgili finansal açıklamalar arasında bağlantı sağlar (www.ifrs.org).

3.1.Sürdürülebilirlik Raporları ve Güvence Denetiminde Türkiye Boyutu

Sürdürülebilirlik konusu ile ilgili olarak göze çarpan ilk modelleme IIRC'nin sunduğu şeme ile hatırlanır. Daha sonra bu konudan esinlenerek konu çeşitlendirilmiş ve sürdürülebilirliğe uyarlanmıştır. Dolayısıyla sürdürülebilirlik ile ilgili olarak açıklama yapılan şirketler ve bu konuya yönelik düzenlemeler bu süreci izler.

Türkiye'de uyum çerçevesinde Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları- TSRS kavramı, çerçevesinde Kamu Gözetimi, Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumu tarafından yayınlanan, karara göre sürdürülebilirlik raporlamasında tabi olan işletmelerin uyacakları genel hüküm ve esasları belirleyen standartlar serisini oluşturmuştur.

Sürdürülebilirlik Raporları, (International Sustainability Standards Board – ISSB) ilk iki küresel sürdürülebilirlik açıklama standardı olan IFRS S1 ve IFRS S2'yi Haziran 2023'te yayınlamıştır. Bu standartlar, sermaye piyasalarının ihtiyaçlarına yönelik sürdürülebilirlikle ilgili finansal bilgilere ilişkin genel düzenlemeler ile iklimle ilgili düzenlemeleri içermektedir(www.ifrs.org).

Standartlar serisi;

- **TSRS1: Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümler.**
- **TSRS 2 Sürdürülebilirlikle İlgili Finansal Bilgilerin Açıklanmasına İlişkin Genel Hükümler** şeklinde iki bölümden oluşmuştur.

Türkiye Sürdürülebilirlik Raporlama Standartları (TSRS), (Türkiye'deki şirketlerin sürdürülebilirlik performanslarını ulusal ve uluslararası standartlara uygun şekilde raporlamasını sağlayan zorunlu bir çerçevedir.

Sürdürülebilirlik için, sürdürülebilirlik risklerini belirleme, finansal analizler yapma, mevcut risk yönetimi süreçlerini değerlendirme, uyum stratejileri geliştirme ve TSRS kriterlerine uygun raporlar hazırlanması konusunda yapılan düzenlemelere uyum boyutudur. Böylece düzenledikleri raporlar ile şirketler sürdürülebilirlik politikalarını yansıtabileceklerdir.

2023 yılı sonunda yapılan düzenlemeler ile TSRS 1 ve TSRS 2 kapsamında belirli eşik değerlerden uyum gösteren şirketler için sürdürülebilirlik raporlaması, 2024 itibariyle zorunlu hale getirilmiştir. (KGK, www.kgk.gov.tr/) Diğer bir deyişle, 2024 yılında sürdürülebilirliğe ilişkin yapacakları tüm faaliyetleri 2025 yılı içerisinde raporlayacaklardır.

4. Sonuç

Uzun zamandır şirketler için stratejik boyut olarak, yönetim kavramları adı altında izlenen yönetim paradigmaları şirketlerin devamlılığını esas alarak yolculuğunu sürdürmektedirler. Zaman içerisinde devamlılık kavramı yerini bir başka kavram olan sürdürülebilirliğe bırakarak yeni bir döneme evirilmiştir. Bu sürecin nedeni kurumsal yönetimde stratejinin güncellenmesi olarak görülür.

Sürdürülebilirlik Raporlarında reaktif yaklaşımdan hareketle finansal muhasebe standartları ile yakınsaması olarak yapılan sürdürülebilirlik çalışmalarının raporlanması ‘Sürdürülebilirlik Raporlama’ standartları adı altında izlenmektedir. Günümüz yönetim stratejileri risk ve belirsizliklerin karşılığı, fırsatlar ile ilişkilendirilerek geleceğe yönelik önlemlerin göz önünde bulundurulularak proaktif bir yaklaşım ile paydaşlarının da göz önüne alınarak bilgi aktarmaları raporlamada bir dönemi aktarmaktadır.

Bugünden geleceğe yön vermek için, yarının dünyasının bugünden aldığımız kararlar ile şekilleneceğine yönelik stratejik bakış açısı şirketlerce de benimsenmiş ve toplumda karılık görmektedir.

Sürdürülebilirlik Raporlarında güvence boyutu ise, verilerin ya da bilginin özüne duyulacak güven sağlayan ve sunan kriterler olarak düşünülmektedir. Bu doğrultuda, şirket performansının sadece finansal verilerle değerlendirilmemeli, hissedar odaklı anlayış ile yetinilmemeli, potansiyel yatırımcılar ve paydaşlar için şirketlerin sürdürülebilirlik odaklı politikalar üzerine odaklanmaktadır.

Günümüzde işletmeler Sürdürülebilirlik Raporlarında değerlendirme KPI (Key Performance Indicator -Anahtar Performans Göstergesi) kullanımı ile hedeflerini ve sonuçlarını  l erek değerlendirebilecekler ve aktarabileceklerdir.

Kaynakça

Barbier, E. B (1987). The Concept of Sustainable Economic Development. *Environmental Conservation*, 14, 101–110.

Drexhage, J. Ve Murphy, D. (2010), Sustainable Development: From Brundtland to Rio 2012, Eylül 2010, Background Paper, http://www.surdurulebilirlikalkinma.gov.tr/wp-content/uploads/2016/06/Background_on_Sustainable_Development.pdf

EFRAG IG 1: Materiality Assessment Implementation Guidance, https://www.efrag.org/sites/default/files/sites/webpublishing/SiteAssets/IG%201%20Materiality%20Assessment_final.pdf

Fratianı, M. Ve Spinelli, F. (2006), Italian city-states and financial evolution, *European Review of Economic History*, 10, 257–278.

Gana, A.J. Ve Villacres, M. (2014), Blue Skies For America In The Securities Industry . . . Except For New York: New York’s Martin Act And The Private Right Of Action, *Fordham Journal Of Corporate & Financial Law*, Vol. XIX.

IIRC, (2021), https://integratedreporting.ifrs.org/wp-content/uploads/2024/08/IntegratedReporting_Framework_061024.pdf

Integrated Reporting, (2017), “What Better Reporting Looks Like”, <https://integratedreporting.ifrs.org/wp-content/uploads/2017/04/What-Better-Reporting-Looks-Like1.pdf>

KGK, (2023), https://www.kgk.gov.tr/Portalv2Uploads/files/Sustainability/Soru_ve_Cevaplarla_Surdurulebilirlik_Raporlamasi_30_05_2023-.pdf

KGK, (Eylül 2024), Sürdürülebilirlik Raporlaması, <https://mlgp4climate.com/uploads/MLGP%20Library/Useful%20Documents/Informative%20Presentations/Public%20Oversight,%20Accounting%20and%20Auditing%20Standards%20Authority.pdf>

KING, (1994), The King Report On Corporate Governance For South Africa, https://cdn.ymaws.com/www.iodsa.co.za/resource/collection/94445006-4F18-4335-B7FB-7F5A8B23FB3F/King_1_Report.pdf

KING, (2002), The King Report On Corporate Governance For South Africa, https://www.mervynking.co.za/downloads/CD_King2.pdf

Morros, J. (2016), The integrated reporting: A presentation of the current state of art and aspects of integrated reporting that need further development, *Intangible Capital*, January, 12(1): 336-356.

Mosselaar, J.S. (2018), A Concise Financial History of Europe, Robeco, Rotterdam.

Öktem, B. ve Öktem R., (2022), Sürdürülebilirlik Raporlamasının IFRS Kapsamında Değerlendirilmesi: Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu, *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt: 44 , Sayı: 2, Aralık 2022, ISSN: 2587-2672, ss/pp. 283-302

Poelstra, A. S., Corporate Social Responsibility and the Market Pricing of Corporate Earnings in Europe, Danışman: K.K. Nazliben , Tilburg University, Finance Master, <https://arno.uvt.nl/show.cgi?fid=144337>

Shah, N. Ve Napier, C.J. (2017), *The Cadbury Report 1992: Shared Vision and Beyond*, United Kingdom, http://www.data.unibg.it/dati/corsi/900002/79548-Beyond%20Cadbury%20Report%20Napier%20paper_.pdf

Singhal, N.S. ve Dev, A. (2016), Global Reporting Initiative, Sustainability Reporting, Eds: Arun K Dev, 6th Intl. Conf. on Technology and Operation of Offshore Support Vessels OSV Singapore Conferences and Exhibitions, Eylül, Research Publishing: Singapore.

The Value Reporting Foundation, Integrated Reporting and SASB, Frequently Asked Questions, <https://sasb.ifrs.org/wp-content/uploads/2020/12/FAQs-IIRC-SASB-FINAL-Web.pdf>

Vehkamakı, S. (2005), *The concept of sustainability in modern times, Sustainable use of renewable natural resources- from principles to practices*, Ed: Anneli Jalkanen & Pekka Nygren, University of Helsinki Department of Forest Ecology Publications, No: 34, pp:23-35.

Voulvoulis, N., Giakoumis, T., Hunt, C., Kioupi, V., Petrou, N., Souliotis, I., Vaghela, C. (2022), Systems thinking as a paradigm shift for sustainability transformation, *Global Environmental Change*, Volume 75, Temmuz, United Kingdom

WIERSUM, F. (1995), 200 Years of Sustainability in Forestry: Lessons from History, *Environmental Management*, Vol: 19, No: 3, pp. 321-329

İnternet Kaynakları

CLIMATE PARTNER, <https://www.climatepartner.com/en/knowledge/glossary/european-sustainability-reporting-standards-esrs> (E.T: 15.04.2025)

Cosemans, M. ve Frehen, R. (10 Şubat 2025), Strategic Insider Trading and Its Consequences for Outsiders: Evidence From the Eighteenth Century, *Harvard Law School Form Corporate Governance*, <https://corpgov.law.harvard.edu/2025/02/10/strategic-insider-trading-and-its-consequences-for-outsiders-evidence-from-the-eighteenth-century/> (E.T: 20.02.2025)

DELOITTE, (Haziran 2023), “What is the TCFD and why does it matter?” <https://www.deloitte.com/ch/en/services/risk-advisory/perspectives/tcf-d-and-why-does-it-matter.html> (E.T: 20.03.2025)

<https://www.unepfi.org/impact/interoperability/european-sustainability-reporting-standards-esrs/> (E.T: 20.03.2025)

<https://yesilbuyume.org/uluslararasi-surdurulebilirlik-standardlari-kurulu-standartlari-hakkinda-genel-degerlendirme/> (E.T: 15.03.2025)

GRI, <https://www.globalreporting.org/media/wmxlklns/about> (E.T: 10.02.2025)

GRI, <https://www.globalreporting.org/about-gri/mission-history/> (Erişim Tarihi: 5 Şubat 2025)

GRI, <https://www.globalreporting.org/news/news-center/shaping-the-future-of-sustainability-policy> (E.T: 10.02.2025)

Hans Carl Von Carlowitz And Sustainability, <https://www.environmentandsociety.org/tools/keywords/hans-carl-von-carlowitz-and-sustainability> (E.T: 03.10.2024)

https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en (E.T: 18.01.2025)

<https://sasb.ifrs.org/sasb-your-pathway-to-issb/> (E.T: 18.01.2025)

<https://www.cdsb.net/what-we-do/policy-work/eu-sustainability-reporting> (E.T: 18.01.2025)

<https://www.nossadata.com/blog/nossa-data-joins-the-friends-of-efrag-consortium> (E.T: 10.02.2025)

https://en.wikipedia.org/wiki/International_Accounting_Standards_Board (E.T: 10.02.2025)

https://greenix.com.tr/kategori/gri-raporlama?gad_source=1&gclid=Cj0KCQjwkN--BhDkARIsAD_mnlqnPv9xtmaZ9Q2y6NqM3bLAJTb9goqd96iP4sCXXB-ko3gxbDOhMplAAsa_EALw_wcB (Erişim Tarihi: 10 Mart 2025)

<https://integratedreporting.ifrs.org/news/ifrs-foundation-completes-consolidation-with-value-reporting-foundation/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.casem.com.tr/efrag> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.iasplus.com/en-gb/resources/sustainability-en-gb/iirc> (E.T: 18.02.2025)

<https://www.ifrs.org/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.ifrs.org/about-us/who-we-are/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/issb-frequently-asked-questions/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.ifrs.org/groups/international-sustainability-standards-board/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.ifrs.org/news-and-events/news/2022/08/ifrs-foundation-completes-consolidation-with-value-reporting-foundation/> (E.T: 18.02.2025)

<https://www.kgk.gov.tr/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.surdurulebilirlikraporu.org.tr/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.valuereportingfoundation.org/> (E.T: 10.02.2025)

<https://www.scribd.com/document/369366882/History-of-Climate-Control-and-Conferences>, (Erişim Tarihi: 10.12.2024)

<https://www.umweltbundesamt.de/en> (E.T: 10.02.2025)

IFAC, (24 Ekim 2024), [Megan Hartman](https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/iaasb-approves-landmark-issa-5000-standard-new-era-sustainability-assurance), IAASB Approves Landmark ISSA 5000 Standard: A New Era for Sustainability Assurance <https://www.ifac.org/knowledge-gateway/discussion/iaasb-approves-landmark-issa-5000-standard-new-era-sustainability-assurance> (E.T: 10.02.2025)

IFRS, <https://www.ifrs.org/connectivity/> (E.T: 10.02.2025)

IFRS, IFRS S1,(2023), General Requirements for Disclosure of Sustainability-related Financial Information <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s1-general-requirements/> (E.T: 10.02.2025)

IFRS, IFRS S2 (2023), Climate-related Disclosures, <https://www.ifrs.org/issued-standards/ifrs-sustainability-standards-navigator/ifrs-s2-climate-related-disclosures/> (E.T: 10.02.2025)

SASB, <https://sasb.ifrs.org/> (E.T: 10.02.2025)

SASB, <https://sasb.ifrs.org/about> (E.T: 10.02.2025)

SASB, <https://sasb.ifrs.org/standards/> (E.T: 10.02.2025)

TCFD, <https://www.fsb-tcfd.org/about/> (E.T: 10.02.2025)

TSKB, www.tskb.com.tr (E.T: 10.02.2025)

VRF, (09.06.2021), <https://integratedreporting.ifrs.org/news/iirc-and-sasb-form-the-value-reporting-foundation-providing-comprehensive-suite-of-tools-to-assess-manage-and-communicate-value/> (E.T: 10.02.2025)

TÜRKİYE’NİN UFRS YOLCULUĞU VE MUHASEBE EĞİTİMİNE ETKİLERİ¹

TURKEY'S JOURNEY TO THE EFFECTS OF IFRS AND ACCOUNTING EDUCATION

Serkan ATANOĞLU^{ID*} Aysun AKTAŞ MOZEİKÇİ^{ID**}

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 16.03.2025
Kabul Tarihi: 30.06.2025

Öz

IASB tarafından yayımlanan UFRS'lerin yüksek kalitede bir uluslararası finansal standartlar seti oluşturması hedeflenmekte olup sınır ötesi yatırım engellerini ortadan kaldırmak, finansal raporların kalitesini artırmak ve sermaye maliyetini düşürmek gibi faydaları bulunmakla beraber birçok ülkede uygulanmaktadır. Türkiye’de ise muhasebe standartları açısından en önemli adımı, 1994 yılında TÜRMOB bünyesinde 60 üyeli Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu’nun (TMUDESK) oluşturulmasıdır. 1994 yılında finansal raporlama sistemini değiştirmek için adım atmaya başlayan Türkiye günümüzde UFRS ile yakınsama sürecinde önemli ilerlemeler kaydetmiş durumdadır. Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin UFRS yakınsama sürecini incelemek ve Türkiye’deki çeşitli üniversitelerin seçilen fakültelerinden yetişen yeni muhasebe meslek elemanlarının eğitim ve öğretiminde bu süreçte karşılaştıkları akademik sorunlar ile ilgili girdi sunmaktır. Bu amaçla, yarı yapılandırılmış mülakat yöntemine dayalı anket çalışması gerçekleştirilmiş ve , akademisyenlerin Türkiye UFRS sürecine ilişkin neyin işe yarayıp neyin yaramadığına dair tavsiye, öneri ve görüşlerinden oluşan bir çalışma yapılmıştır. Katılımcıların dersin işlenişi sırasında farklı yöntemler kullandıkları ve öğrencilerin UFRS dersini almadan önce önkoşul derslerin olması gerektiği tespit edilmiştir. Sonuç olarak, bu bulguların, öğrencilerini muhasebe mesleğinin uluslararası yönleri için hazırlayan eğitimciler için yararlı bir girdi olarak hizmet edeceği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Muhasebe ve Finansal Raporlama, Muhasebe Eğitimi, Uluslararası Finansal Raporlama Standartları

JEL Sınıflaması: M40, M41, M42.

Abstract

IFRSs issued by the IASB are aimed at setting a high-quality set of international financial standards and are currently being implemented by many countries today, taking into account the benefits of eliminating cross-border investment barriers, improving the quality of financial reports, and reducing capital costs. In Turkey, one of the most important steps in terms of accounting standards is the formation of the Turkey Accounting and Auditing Standards Board (TMUDESK) with 60 member in 1994 organized by TURMOB. Turkey began to take steps to change the financial reporting system in 1994, today it has already made significant progress in the process of convergence with IFRS. The aim of this study is to investigate the IFRS convergence process in Turkey and selected faculty from various universities in Turkey, grows in new education and training of accountants to provide input regarding academic issues they face in the process. For this purpose, semi-structured interviews with academics survey methods based on recommendation as to whether Turkey wounds of what works and what related to the IFRS process is carried out a study of the opinions and suggestions. The participants were found to use different methods during the course delivery, and it was determined that prerequisite courses should be required before students take the IFRS course. As a result, it is thought that these findings will serve as a useful input for educators who prepare their students for the international aspects of the financial accounting profession.

Keywords: Accounting and Financial Reporting, Accounting Education, International Financial Reporting Standards.

JEL Classification: M40, M41, M42.

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 284 - 292 / DOI: 10.29106/fesa.1659196

* Doktora Öğrencisi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, serkanatanoglu@hotmail.com, Kırklareli – Türkiye, ORCID: 0009-0000-9819-7988

** Araştırma Görevlisi, Kırklareli Üniversitesi İİBF, aysun.aktas@klu.edu.tr, Kırklareli – Türkiye, ORCID: 0000-0001-9691-5253

1. Giriş

1972 yılında IASC (International Accounting Standards Committee – Uluslararası Muhasebe Standartları Komitesi) olarak faaliyetlerine başlayan ve 2001 yılından bu yana IASB (International Accounting Standards Board- Uluslararası Muhasebe Standartları Kurulu) adıyla faaliyette bulunan kurul; bağımsız bir uzmanlar grubundan oluşmakta olup, muhasebe standartlarının belirlenmesi, mali raporların hazırlanması, denetlenmesi kullanılması ve hatta muhasebe eğitiminde kullanılmak üzere görev yapan bir kurumdur. Kurul üyeleri Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)’nın geliştirilmesinden ve yayınlanmasından sorumludur (<https://www.ifrs.org/groups/international-accounting-standards-board/>). UFRS’lerin yüksek kalitede bir uluslararası finansal standartlar seti oluşturması hedeflenmekle birlikte, bunların kabul edildiği ülkelerde üç temel fayda sağlaması beklenmektedir (Brown, 2010:272):

- Sınır ötesi yatırım engellerini ortadan kaldırmak
- Finansal raporların kalitesini arttırmak
- Sermaye maliyetini düşürmek.

UFRS’ler sağladığı faydalar göz önüne alındığında günümüzde birçok ülke tarafından uygulanmaktadır. Bazı ülkeler UFRS’leri tamamen benimsemişken, bazı ülkeler de mevcut raporlama standartlarını UFRS ile birleştirmiştir (Nie, Collins ve Wang, 2013: 277). Türkiye’de ise muhasebe standartları açısından en önemli adımlardan biri 1994 yılında TÜRMOB bünyesinde 60 üyeli Türkiye Muhasebe ve Denetim Standartları Kurulu’nun (TMSK) oluşturulmasıdır. Bu kurul 19 adet uluslararası muhasebe standartları ile uyumlu ulusal muhasebe standartları yayımlamış ancak bunların yasal yaptırımı bulunmadığı için gönüllülük esasına dayalı kalmıştır (Kocamaz, 2014: 111). 1994 yılında finansal raporlama sistemini değiştirmek için adım atmaya başlayan Türkiye, günümüzde UFRS ile yakınsama sürecinde önemli ilerlemeler kaydetmiş durumdadır.

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin UFRS yakınsama sürecini incelemek ve Türkiye’deki çeşitli üniversitelerin seçilen fakültelerinden yetişen yeni muhasebecilerin eğitim ve öğretiminde bu süreçte karşılaştıkları akademik sorunlar ile ilgili girdi sunmaktır. Bu amaç doğrultusunda çalışmada öncelikle, Türkiye’nin yakınsama sürecini anlamak için Türkiye Finansal Raporlama Standartları (TFRS)’nin tarihsel gelişimi ele alınacak ve özellikle uluslararası standartlarla yakınlaşmanın hedef olarak belirlendiği dönemler ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye’de yakınsama sürecine ilişkin neyin işe yarayıp neyin yaramadığına dair akademisyenlerin tavsiye, öneri ve görüşlerine yer verilmiştir. Sonuç olarak, bu bulguların öğrencilerini muhasebe mesleğinin uluslararası yönlerine hazırlayan eğitimciler için yararlı bir kaynak olacağı düşünülmektedir.

2. Türkiye’de Muhasebe Ve Finansal Raporlama Standartları Süreci

Türkiye’de muhasebe standartları oluşturma süreci, 09/02/1994 tarihinde TÜRMOB tarafından TMSK’nin kuruluşuyla başlamıştır. Bu kuruluş finansal tabloların ihtiyaca uygun, karşılaştırılabilir ve anlaşılır olmasını sağlayacak muhasebe standartları ile ulusal denetim standartlarını oluşturmak ve yayımlamak amacıyla oluşturulmuştur. Daha sonra, 18/12/1999 tarihinde Türkiye Muhasebe Standartları Kurulu (TMSK) kurulmuştur (Gökçen, Ataman, Cebeci, ve Cavlak, 2015:125).

TMSK, 2006’ya kadar Uluslararası Muhasebe Standartları (UMS) ve UFRS’leri Türkçeye çevirerek yayımlamıştır (Gökçen vd, 2015:125). TMSK, kurulmuş olduğu 1999 tarihinden 2011 yılına kadar görevlerine devam etmiştir. Kurul, 2011 yılından itibaren görevini ve yetkilerini Kamu Gözetimi Kurumu (KGK), Muhasebe ve Denetim Standartları Kurumuna devretmiştir (Sarı Özgün, 2018: 16). 2012 yılında yeni Türk Ticaret Kanunu ile beraber TFRS’ye göre raporlama yapılması da gerekli hale gelmiştir. 2014 yılında yapılan düzenleme ile TFRS uygulamasının kapsamı, Kamu Yararını İlgilendiren Kuruluşlar (KAYIK) ile sınırlandırılmıştır (Taştan ve Doğan, 2022).

2012 sonrasında ise, finansal raporlama da farklı ölçeklerde ki işletmeler için finansal raporlama standartları yürürlüğe girmiştir. Büyük ve Orta Boy İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (BOBİ FRS), 29 Temmuz 2017 tarihinde yayımlanmıştır. Küçük ve Mikro İşletmeler İçin Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS) ise 16 Ocak 2023 tarihinde yayımlanmış, 1 Ocak 2023 tarihi ve sonrasındaki hesap dönemlerinde uygulanmak yürürlüğe girmiştir (KGK, 2023).

3. Literatür Özeti

Thomas (2009), UFRS’ye geçişi ve işletme okullarında yakınsama hazırlıklarına yönelik etkileri vurgularken; Munter ve Reckers (2010), UFRS öğretimindeki zorlukları incelemiş ve etik, gerçeğe uygun değer muhasebesi ve UFRS’ nin ders seviyesinden ziyade müfredat düzeyinde gerçekleştirilecek değişiklikler sayesinde, fakültelerde yoğun pedagojik zorlukların üstesinden gelinebileceğini önermektedirler. Ayrıca, yazarlar UMS/UFRS içeriğini

eğitimcilerin derslerine entegre etmeye çalıştığını ve bunun muhasebe meslek mensupları tarafından farkına varıldığının altını çizmişlerdir.

Zhu, Rich, Michenzi, Cherubini (2011), ABD’de lisans düzeyinde muhasebe derslerinde UFRS yakınsama kapsamında öğrencilerdeki farkındalığı ölçen bir anket çalışması yapmıştır. Ankete katılanların çoğunluğu, UFRS materyalinin muhasebe dışı iş dalları için önemli olduğunu, ancak yarısından fazlasının konuyla ilgili terim başına 30 dakikadan daha az zaman harcadığını ileri sürmüştür. Bu durumu farkındalık yaratma konusunda eksiklik olduğunu göstermiş ve araştırmacılar, UFRS eğitim süresi ile öğrencinin ilgisi arasında olumlu ilişki bulunduğunu ifade etmişlerdir.

Coetzee ve Schmulian (2012) yılında pedagojik bakış açısıyla Güney Afrika’da UFRS’ye ilişkin yapılan araştırmaların etkilerini özetlemiştir. İlk olarak; kurallara dayalı bir Güney Afrika Genel Kabul Görmüş Muhasebe İlkeleri (GAAP- GKGMİ)’nden ilkelere dayalı bir UFRS GKGMİ’ye geçişin, fakülteleri muhasebe derslerinde eğitim materyallerini yeniden tasarlama konusunda zorladığını belirtmiştir. İkinci olarak, yazarlar Güney Afrika üniversitelerinde ana dilin İngilizce veya Afrikaans olması nedeniyle, UFRS GKGMİ’nin Afrikaans dilinde hemen bulunmamasının, UFRS’ye geçişi daha da karmaşık hale getirdiğini ifade etmişlerdir. Yine 2012 yılında Carvalho ve Salotti, UFRS’nin benimsenmesini ve bu durumun Brezilya’daki muhasebe öğretimi nasıl etkilediği tartışmışlardır. Bu amaçla, Brezilyalı yasa koyucuların, şirket hukuku ve gelir vergisi mevzuatını UFRS uygulaması için güvenli bir yol sağlayacak şekilde nasıl değiştirdiğine dair arka plan sunmuşlar ve bu değişikliklerin, UFRS eğitim- öğretimi konusunda da kod yasaları ve vergi esinli muhasebe sisteminden ilkelere dayalı bir müfredata geçişi gerektirdiğini belirtmişlerdir.

Jackling, de Lange ve Natoli (2013), Avustralya’da UFRS’ nin kabul edilme sürecini gözden geçirmekte ve Avustralya muhasebe eğitimcilerinin öğretim yaklaşımlarını nasıl değiştirdiğini tartışmaktadır. Muhasebe eğitimcileri genellikle finansal muhasebe öğretimi için kavramsal çerçeve yaklaşımını benimsemişlerdir, ancak üniversiteler bu çerçeveyi giriş düzeyinde mi yoksa ikinci ve üçüncü sınıflarda mı kullanacakları konusunda farklılıklar göstermiştir. Nie v.d. (2013), UFRS yakınsama sürecinin muhasebe eğitime etkisini muhasebe profesörleri açısından incelemiştir. Bu yolla, Çin muhasebe standartlarının IFRS ile yakınsaması konusunda 10 Çinli akademisyenle görüşülmüş ve görüşmelerin sonuçları dört kategoride toplanmıştır: (1) geçiş sırasındaki akademik konular, (2) sürekli eğitim ve öğretim konuları, (3) kültürel ve ekonomik konular ve (4) gerçeğe uygun değer muhasebesi olan konular. Clay (2013); beş muhasebeci ve yedi muhasebe profesörü üzerinde yaptığı çalışmada, UFRS’lerin başlangıç seviyesi muhasebe derslerinde derinlemesine işlenmemesi gerektiğini bunun yerine UMS/UFRS temel kavramlarının sadece giriş seviyesinde kalmasının yeterli olacağını belirtmişlerdir.

Tan, Chatterjee ve Bolt (2014), UFRS’ nin muhasebe eğitime entegrasyonu hakkında kapsamlı bir literatür taraması yapmış ve Business Source Complete 15 veri tabanında 2001-2012 UFRS eğitimi literatürünü gözden geçirmişlerdir. Sonuçlara göre, literatürü dört tema altında kategorize etmişlerdir: (1) yerel müfredatta UFRS entegrasyonunun mevcut durumu, (2) UFRS’nin öğretilmesinde yaklaşımlar, (3) UFRS eğitiminin uygulanmasındaki engeller ve (4) UFRS’ nin öğrenilmesini kolaylaştırmak. Ayrıca, yazarlar UFRS öğretiminde en başarılı yöntemlerin eleştirel düşünme ve yargılama becerilerinin vurgulandığı aktif öğrenme yaklaşımları olarak ortaya çıktığı sonucuna varmıştır. Bunun yanı sıra, öğrencilerin ve eğitimcilerin UFRS eğitimi ile ilgili kaynak algılarını ve erişilebilirlik durumlarını araştıran çalışmaların yetersiz olduğunu eleştirmişlerdir.

Türkiye’de ki konu ile ilgili çalışmalara bakıldığında ise;

Gökçen ve diğerleri (2015), Türkiye’de devlet üniversitelerindeki işletme bölümlerinde muhasebe standartları eğitime ilişkin verilen dersleri ve içeriklerini incelemiştir. Devlet üniversitelerinde ki 122 işletme bölümünün 46 tanesinde ders planlarında muhasebe standartlarına ilişkin ders bulunduğunu tespit etmişlerdir.

Daştan ve Bellikli (2016), Türkiye Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları’nın muhasebe eğitimindeki yerini, üniversitelerin lisans ve lisansüstü seviyeleri, ayrıca muhasebe meslek mensubu sınavları çerçevesinde araştırmışlardır. Muhasebe eğitim programlarında yer alan ders içeriklerinin TMS/TFRS’yi kapsayacak şekilde güncelleştirilmesi gerektiğini belirtmişlerdir.

Temiz, Acar ve İpçi (2016), çalışmalarında, Ankara ilindeki devlet üniversitelerinin işletme bölümlerinde eğitim alan öğrencilerin UFRS hakkındaki farkındalık düzeylerini, müfredat hakkındaki düşüncelerini anket yoluyla incelemiştir. Çalışma sonucunda UFRS’nin öğrenciler tarafından Dünya’da tek tip muhasebe olacağının algılandığı görülmüş, öğrencilerin UFRS ders anlatımı sırasında önemli bir kısmının vaka eğitimini tercih ettikleri belirtilmiştir.

Duruer, Akbaş ve Zeytinoğlu (2016), Türkiye’deki muhasebe eğitimi veren akademisyenlerin muhasebe eğitime Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının dahil edilmesiyle ilgili görüşlerini incelemiştir. Bu amaçla 96 akademisyene anket çalışması uygulamışlardır. Yaptıkları çalışmanın sonunda Muhasebe Sistemi Genel Tebliği ve vergi yasaları ile UFRS’nin eşit şekilde eğitimlerde yer verilmesi gerektiğine ulaşmışlardır.

Akyüz ve Yeşil (2017), Türkiye Finansal Raporlama Standartları açısından muhasebe meslek mensuplarına yönelik yapılmış akademik çalışmaları derlemiş ve meslek mensuplarının en önemli ortak sorununun standartlarla ilgili sistematik eğitim eksikliği olduğunu vurgulamışlardır. Aynı zamanda meslek mensuplarına yönelik olarak, TFRS’ler ile ilgili verilen eğitimlerin bilimsel öğretici modeller ile desteklenerek niteliğinin artırılmasına yönelik önerilerde bulunmuşlardır.

Çil Koçyiğit ve Güngör Tanç, (2017), Türkiye’deki üniversitelerde lisansüstü eğitim programlarında yer alan muhasebe ve işletme eğitiminde verilen muhasebe standartları ders içeriklerinin ve ders planlarının TMS/TFRS tam setine uyumunu ortaya koymayı amaçladıkları çalışmada, ders içeriklerinin tam set TMS/TFRS ile uyumlu olmadığını tespit etmişlerdir.

Eren ve Alkan (2021), çalışmalarında devlet ve vakıf üniversitelerinin Bologna bilgi paketlerinde yer alan muhasebe standartları derslerini incelemişler, ve lisans programlarında muhasebe standartları derslerine henüz beklenen önemin verilmediği belirtmişlerdir.

4. Araştırma Metodolojisi

Bu bölümde, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırma örnekleme, veri toplama yöntemi ve araştırma modeline yer verilmiştir.

4.1. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı, Türkiye’nin UFRS sürecini incelemek ve Türkiye’den çeşitli üniversitelerde UFRS eğitimi veren akademisyenlerin, muhasebeci adaylarının eğitim ve öğretiminde karşılaştıkları akademik sorunlara ilişkin bilgiler vermektir.

4.2. Araştırmanın Önemi

Türkiye’nin UFRS yolculuğu süresince muhasebe eğitimi her aşamada etkilenmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilecek bulgular, öğrencilerini finansal muhasebe mesleğinin uluslararası yönleri için hazırlayan eğitimciler için yararlı bir girdi olarak hizmet edecektir.

4.3. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırmanın evrenini, Türkiye’deki çeşitli devlet ve vakıf üniversitelerinde lisans düzeyinde UFRS dersi veren öğretim üyeleri oluşturmaktadır. Araştırmada, nitel veri toplama yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi tercih edildiğinden, örneklem belirleme sürecinde amaçlı örnekleme yöntemlerinden maksimum çeşitlilik örnekleme kullanılmıştır. Bu kapsamda, farklı akademik unvanlara sahip ve farklı üniversitelerde görev yapan 5 öğretim üyesi ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir.

4.4. Verilerin Toplama Yöntemi ve Analizi

Yarı yapılandırılmış mülakat yöntemine dayalı anket çalışması ile akademisyenlerin Türkiye’deki UFRS süreci ve bu sürecin muhasebe eğitimine etkilerine ilişkin betimsel analiz yöntemi benimsenmiştir. Veriler, katılımcıların verdikleri yanıtlar doğrultusunda kategorize edilerek özetlenecek; konuya ilişkin görüş ve önerilere yer verilecektir. Çalışmaya katılan akademisyenlere yüz yüze 24 soru yöneltilmiştir.

4.5. Araştırma Bulgularının Özeti

Araştırma verilerinin analizinde betimsel analiz teknikleri kullanılmıştır. Betimsel analiz; elde edilen verilerin daha önceden belirlenen temalara göre özetlenip yorumlandığı, görüşülen kişilerin düşüncelerini çarpıcı bir şekilde yansıtmak amacıyla sıklıkla doğrudan alıntılarının kullanıldığı ve elde edilen sonuçların neden sonuç ilişkisi çerçevesinde yorumlandığı analiz tekniğidir (Altunay, Oral, ve Yalçınkaya, 2014; Yıldırım ve Şimşek, 2003).

Tablo 1. Katılımcıların Temel Özellikleri

	X1	X2	X3	X4	X5
Cinsiyet	Kadın	Erkek	Kadın	Erkek	Erkek
Akademik Ünvan	Dr. Öğr. Üyesi	Doç. Dr.	Prof. Dr.	Prof. Dr.	Prof. Dr.
Çalıştığı Kurum	Vakıf Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	Devlet Üniversitesi

Ders Verme Tecrübesi	6-10 Yıl	11-15 Yıl	26 Yıl ve Üzeri	6-10 Yıl	21-25 Yıl
----------------------	----------	-----------	-----------------	----------	-----------

Tablo 1 incelendiğinde, katılımcıların ikisi kadın, üçü ise erkektir. Görüşme yapılan katılımcıların üçü Profesör Doktor, biri Doçent Doktor diğeri ise Doktor Öğretim Üyesidir. Katılımcıların biri vakıf üniversitesinde akademik hayatlarına devam etmekteyken diğer dört öğretim üyesinin kadrosu devlet üniversitesinde bulunmaktadır. Katılımcıların tamamı, 6 yıl ve üzeri ders verme tecrübesine sahiptir. X1 ve X4 katılımcıları 6 ila 10 yıl arasında ders verme tecrübesine sahipken, X2 katılımcısı 11 ila 15 yıl arasında, X5 katılımcısı 21-25 yıl ve X3 katılımcısı ise 26 yılın üzerinde ders verme tecrübesine sahiptirler.

Tablo 2. UFRS Dersi İle İlgili Temel Bilgiler

	X1	X2	X3	X4	X5
UFRS Dersi Verilen Üniversite	Vakıf Üniversitesi	Devlet Üniversitesi	Vakıf ve Devlet Üniversitesi	Vakıf ve Devlet Üniversitesi	Devlet Üniversitesi
UFRS Dersinin Verildiği Düzey	Lisans - Y. Lisans	Yüksek Lisans	Lisans - Y. Lisans - Doktora	Y. Lisans - Doktora	Lisans
Kurumunuzda UFRS Dersi Zorunlu mu Seçmeli mi?	Zorunlu	Zorunlu	Seçimlik	Zorunlu	Seçimlik
UFRS Dersinin Eğitim Dili	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe	Türkçe
İlk Olarak Ne Zaman UFRS Dersi Vermeye Başladınız	2016	2016	2000	2009	2015
UFRS Dersi Öncesi Zorunlu	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Ön Koşul Dersi Var mı?	Hayır	Evet	Evet	Hayır	Hayır
Size Göre Ön Koşul Dersi Olmalı mı?	Evet	Evet	Evet	Evet	Evet
UFRS Dersinde Vak'a kullanıyor musunuz?	Evet	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
Dönem Projesi Veriyor musunuz?	Hayır	Hayır	Evet	Evet	Hayır
UFRS Dersinde Tüm Standartlar Ders Planına Dahil mi?	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır	Hayır

Tablo 2’de, katılımcıların vermiş oldukları UFRS dersi ile ilgili temel bazı sorular yer almaktadır. Katılımcılardan X1 sadece vakıf üniversitesinde UFRS dersi vermekte; X3 ve X4 ise hem vakıf hem de devlet üniversitelerinde UFRS dersi vermektedir. X2 ve X5 devlet üniversitesinde UFRS dersi vermektedirler. X5 dışındaki dört katılımcı yüksek lisans seviyesinde UFRS dersi verirken, X3 ve X4 ayrıca doktora seviyesinde de ders vermektedir. X5 ise lisans seviyesinde UFRS dersi vermektedir. Verilen UFRS dersi, üç katılımcının (X1, X2, X4) görev yaptığı üniversitelerde zorunlu; iki katılımcının (X3, X5) üniversitelerinde ise seçimlik UFRS dersi seçimlik verilmektedir. Tüm katılımcılar dersi Türkçe olarak verdiğini belirtmiştir.

X3 katılımcısı, 2000 yılından beri UFRS dersi verdiğini belirtmiş; X4, 2009 yılından itibaren, X5 ise 2015 yılından beri UFRS dersi vermektedir. X1 ve X2 katılımcıları ise 2016’dan itibaren UFRS dersi vermektedir. Katılımcıların (X2, X3) görev yaptığı iki üniversitede UFRS dersinin alınabilmesi için ön koşul dersler bulunmaktadır. Ancak üç katılımcının (X1, X4 ve X5) üniversitelerinde, UFRS dersini almak için herhangi bir ön koşul bulunmamaktadır. Bununla birlikte, beş katılımcının tamamı, öğrencilerin UFRS dersini almadan önce ön koşul derslerini alması gerektiğini ifade etmiştir. X1, Finansal Muhasebe dersinin ön koşul dersi olarak alınması gerektiğini belirtirken, X2 katılımcısının görüşü: “*Genel Muhasebe, Envanter ve Değerleme, Finansal Tablolar ve Mali Analiz dersi ön koşul dersi olarak alınmalıdır.*” X3 katılımcısı, Temel Muhasebe derslerinin alınması gerektiğini belirtmiştir. X4 katılımcısı görüşünü şu şekilde belirtmiştir: “*Lisans seviyesinde UFRS dersi veriliyor ise genel muhasebe ön koşul dersi olmalı. Ayrıca, yüksek lisans veya doktora seviyesinde UFRS dersi veriliyor ise Genel Muhasebe dersini lisansta almış olmak ön koşul olmalıdır.*” X5 ise X1 katılımcısına benzer şekilde, Genel Muhasebe dersinin UFRS dersi öncesi ön koşul olarak alınması gerektiğini belirtmiştir.

Katılımcılara, UFRS dersinin kaçınıcı dönemde verildiği sorulmuş; X1, UFRS dersinin 7. Dönemde, X3, dersin 4. Sınıfta, X4 ise 1. ve 2. dönemlerde UFRS1 ve UFRS 2 olarak verildiğini belirtmiştir. Dersin verildiği dönemle ilgili bir benzerlik bulunmamaktadır.

Tablo 3. UFRS Dersinde Materyal Kullanımı

	X1	X2	X3	X4	X5
UFRS dersinde yabancı kaynaklardan (kitap/makale) yararlanıyor musunuz?	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır
UFRS dersi işlenirken kullandığınız yöntemler nelerdir?	*Ders Anlatımı *Örnek Sorularla Eğitim *Vak'a Kullanımı	*Ders Anlatımı *Örnek Sorularla Eğitim	*Ders Anlatımı *Örnek Sorularla Eğitim *Ödev/Sunum *Vak'a Kullanımı Şemalar	*Ders Anlatımı *Ödev/Sunum	*Ders Anlatımı *Örnek Sorularla Eğitim
Dönem projesi veriyor musunuz?	Hayır	Hayır	Evet	Hayır	Hayır

Tablo 3’te katılımcıların UFRS dersini verirken kullandıkları materyaller incelenmiştir. Dersin işlenmesi sırasında X3 dışında yabancı kaynak kullanan bir katılımcı bulunmamaktadır. X2; “Türkçe kaynaklar yeterlidir” şeklinde görüş bildirmiş, X4 ise ; “Yararlanmıyoruz. Öğrencilerimin İngilizce düzeyleri yeterli değil” şeklinde görüş belirtmiştir.

X1 ve X3, diğer katılımcılardan farklı olarak ders işlenirken Vak’a da kullandıklarını belirtmişlerdir. X3, tüm standartlarda Vak’a kullanımından yararlandığını belirtirken, X1, “Muhasebe politikaları, M.D.V., M.O.D.V. kaydı, hesaplama ve gerçeğe uygun değer” konularında vaka kullanımından yararlandığını belirtmiştir.

Katılımcılara UFRS dersi ile ilgili öğrencilere dönem projesi verilip verilmediği sorulmuş, X3 dışında diğer katılımcılar dönem projesi vermediklerini belirtmişlerdir. X3: “Standart uygulamaları ve Kap analizleri ile ilgili dönem projesi veriyorum” demiştir. X4 ise: “Dönem projesi yerine herkes 1 veya 2 defa bir standart hazırlıyor ve sunuyor” şeklinde geri dönüş yapmıştır.

Öğrencilerin UFRS eğitiminde hangi standartlarda zorlandıkları ile ilgili katılımcıların görüşleri sorulmuş, X4 ve X3 Finansal Araçlar ile ilgili standardın zor anlaşıldığından bahsetmiş, X4 ayrıca, nakit akış tablosunun indirekt formülünün öğrencilerin kafasını karıştırdığından bahsetmiştir. X3: “Uygulama alanı dar olan (örneğin sigorta sözleşmeleri) ve muhasebeleştirmeden ziyade finansal raporlamaya yön veren standartlar daha zor anlaşılakta. Bu kapsamda UFRS’lerin UMS’lerden daha zor anlaşıldığı söylenebilir.” şeklinde öğrencilerin yaşadığı zorlukları belirtmiştir. X5 ise, sigorta sözleşmeleri, ilişkili taraflar ve konsolide tabloların anlaşılmasında zorluklar yaşandığını belirtmiştir.

Öğrenciler tarafından hangi standartların daha kolay anlaşıldığı ile ilgili olarak öğretim üyelerinin görüşleri alınmış, X1, Maddi Duran Varlıkların ve Maddi Olmayan Duran Varlıkların kolay anlaşıldığını belirtmiş, X2, Maddi Duran Varlıklar yanında Stokların da öğrenciler tarafından kolay öğrenildiğini belirtmiştir. X4 ise: “Uygulama alanı dar olan (örneğin sigorta sözleşmeleri) ve muhasebeleştirmeden ziyade finansal raporlamaya yön veren standartlar daha zor anlaşılakta. Bu kapsamda UFRS’lerin UMS’lerden daha zor anlaşıldığı söylenebilir” şeklinde görüş bildirmiştir. X3 ise, finansal araçlar hariç diğer standartların kolay öğrenildiğini belirtmiştir. X5 ise ,borçlanma, yatırım amaçlı gayrimenkuller ve X2 ile benzer şekilde stoklar standartlarının öğrenciler tarafından daha kolay anlaşıldığını belirtmiştir.

Katılımcılara, UFRS dersini vermeye başladıkları ilk yıllarda karşılaştıkları problemler sorulmuş, X3, kaynakların tercüme olmasını problem olarak göstermiştir. X1 ise, UFRS ile ilgili bilinirliğin az olması ve örneklere ilişkin kaynak sayısının yetersiz olmasının sıkıntı yarattığını belirtmiştir. X4 ise: “Standartların pratikteki karşılıklarını, kayıt usullerini bulmakta zorlandım.” demiştir.

Katılımcılara, akademik dünyanın ve öğrencilerin UFRS ile ilgili dönüşüme hazır olup olmadıkları sorulmuş, X2, X3 ve X5 hazır olduklarını belirtmiş, X1 ise, hazır olmadıklarını belirtmiştir. X2: “Akademik dünya hazır, öğrenciler hazır. Yalnız yerel mevzuat için dönüşüm gerekiyor.” şeklinde görüş bildirmiştir.

Katılımcılara UFRS sürecine yeni dahil olan ülkelerde karşılaşılabilecek zorluklar ve beklenmedik durumlar ile üniversitelerde UFRS eğitimi konusunda verebilecekleri tavsiyeler sorulmuş ve görüşleri alınmıştır. X4: “Lisans seviyesinde seçmeli olarak işletme, iktisat gibi bölümlerin müfredatında bulunmalıdır diye düşünüyorum. Ayrıca genel muhasebe dersinin artık UFRS'ye uygun işlenmesi gerekiyor. Bu dersi daha zorlu hale getirecek ancak herkes zamanla alışır. Lisans seviyesinde farkındalık yaratmak gerekir diye düşünüyorum.” şeklinde görüş bildirmiştir. X3, dersin pratik, anlaşılır ve açık örneklerle anlatılması gerektiğinden bahsetmiştir. X2, konuyu meslek mensupları açısından ele alarak şunları söylemiştir: “Dönüşüm zorlayıcı olmamalı, ihtiyaç ile olmalı. Önce ihtiyacın gerekçeleri tanıtılmalı, UFRS dönüşümünün neler getireceği meslek odaları tarafından bütün uygulayıcılara anlatılmalı. Şu an Türkiye’de meslek odaları bu konuda oldukça zayıf. UFRS’lerin tercümesini yapmaktan öteye geçemiyorlar. Bu da adaptasyon sorununu artırıyor. Yine de uygulama kapsamının zamanla arttırılıyor olması olumlu bir uygulama olarak değerlendirilebilir.”. X1 ise vergi hesaplamalarının UFRS raporlamaları üzerinden yapılması gerektiği yönünde görüş bildirmiştir.

Katılımcılara, Türkiye’de muhasebe standartlarının pratikte uygulanması ile ilgili düşünceleri sorulmuş; özellikle borsaya kote şirketlerin uygulamalarıyla ilgili görüşler ağırlık kazanmıştır. X4, UFRS’nin uygulanabilirliği ile ilgili olarak: “BİST100’dekiler tarafından genellikle ciddi bir şekilde uygulandığını görüyorum. Ancak, borsadaki diğer şirketleri bilemeyeceğim. Ancak BOBİ FRS kapsamındaki işletmeler tarafından ciddi bir uygulama söz konusu değil.” şeklinde görüş bildirmiştir. X2 pratikte uygulanabilirlik ile ilgili olarak: “Borsaya kote olmamış işletmeler için uygulanabilir bir set değildir. Standardın genelinde GUD ölçümü ön plana çıkmaktadır. Bu tüm işletmeler için uygulanabilir değildir.” şeklinde görüşünü bildirmiştir. X1 ise: “zorlu bir süreç, vergiye yönelik muhasebe kaydı tutmak yerine, işletmenin gerçek durumunu baz alarak yapılan kayıtlar öne çıkartılmalıdır.” şeklinde görüşünü dile getirmiştir. X5 ise; “Türkiye’de muhasebe standartlarının orta vadede yaygın olarak kullanılacağını düşünüyorum.” şeklinde görüşünü belirtmiş, kullanımda sıkıntı yaşanmayacağını vurgulamıştır.

Son olarak, katılımcılara UFRS’nin uygulanmasında ve eğitiminde düzenleyicisi rol oynayan otoritelerin rolünü nasıl değerlendirildikleri sorulmuş; katılımcılar genel olarak Kamu Gözetimi Kurumu’nun (KGK) etkinliğinden bahsetmişlerdir. X1’e göre, “KGK eğitimlerini daha sık yapmalı, böylece tanınırlık ve bilinirlik artacaktır.” X3 ise KGK’nin etkin ve verimli olduğunu belirtmiş, X2, “KGK’nın rolü önemli fakat yeterli eğitim desteği sunamamakta. Ancak, güncel gelişmeleri (IASB) etkili bir biçimde takip edebilmektedir.” Şeklinde görüş bildirmiştir. X4 ise: “Başka bir sektörde bu kadar eğitim verildiğini düşünmüyorum. Sektörde çok sık ve yoğun eğitim veriliyor. Zorunlu olmayan eğitimler muhasebeciler odaları tarafından da veriliyor. Ancak, pratikteki muhasebe uygulamaları gerçek olmayan işlemlerin üzerine kurulu olduğu için eğitimler genel kültür düzeyini arttırmaktan başka bir işe yaramıyor diye düşünüyorum. Otoritenin eğitim dışında yapabileceği bir şey olduğunu zannetmiyorum” şeklinde görüş bildirmiştir. X5 ise; “Özellikle KGK’nın etkin çalıştığını, SPK’nın da sınavların içerisine standartları dahil ederek ilgilileri standartları öğrenme konusunda teşvik ettiğini düşünüyorum.” şeklinde görüş bildirmiştir.

5. Sonuç

Birçok alanda olduğu gibi muhasebe alanında da dünya ile entegrasyon, beraberinde yeni kurallar ve standartları getirmiştir. Uluslararası ticaret, çok uluslu şirketler ile yapılan ortaklıklar, yatırımcı, sermayedarlar ve paydaşların beklentileri finansal raporlama da uluslararası standartları gerekli kılmıştır.

Dünyada birçok ülke tarafından uygulanması bulunan UFRS’lerin ülkemizde de uygulanmaya başlaması ile beraber, standartların bilinirliğinin yaygınlaşması ve gerekli eğitimlerin verilmesi için öncelikli görev üniversitelere ve akademisyenlere düşmektedir. Müfredatlarında UFRS dersleri bulunan programlar, farklı eğitim uygulamakta ve bu eğitimler sırasında çeşitli zorluklar ile karşılaşılabilmektedir.

Bu zorlukları ve akademisyenlerin Türkiye’deki UFRS süreci ile bu sürecin muhasebe eğitimine etkilerine ilişkin çalışmada, yarı yapılandırılmış mülakat tekniği ile katılımcılara anket uygulanmış ve görüşleri alınmıştır. Katılımcılar farklı akademik unvan ve tecrübeye sahiptirler. Her bir katılımcı UFRS dersini Türkçe olarak vermekte ve ders seçimlik veya zorunlu olarak üniversiteden üniversiteye göre fark göstermektedir. Katılımcılar, öğrencilerin UFRS dersini almadan önce alması gereken ön koşul dersleri olması gerektiğini belirtmiş, öğrencilerin öncelikle temel muhasebe ve finansal raporlamaya dair genel bilgilerinin temellendirilmiş olması gerektiği konusunu vurgulamışlardır.

Öğrencilerin finansal araçlar gibi bazı standartları öğrenmede genel olarak zorluk yaşadıkları belirtilmiş, özellikle öğrenmede zorluk yaşanan konularda yapılacak eğitimlerde örnek ve vaka çalışmalarının öğrenmeyi

kolaylaştıracağı belirtilmiştir. Benzer şekilde Kamu Gözetim Kurumu (KGK) tarafından verilen eğitimlerde de ağırlıklı olarak teorik bilgilere yer verilmesinin yerine, uygulamada avantaj sağlayacak vaka ve örnek temelli çalışmalarla eğitimlerin pekiştirilmesinin, hem eğitimin kalitesini arttıracak hem de eğitimlerin amacına daha fazla yaklaşılmayı sağlayacağı belirtilmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye'nin UFRS süreci boyunca muhasebe eğitimi her aşamada bu dönüşümden etkilenmiştir. Bu çalışma sonucunda elde edilecek bulgular, öğrencilerini finansal muhasebe mesleğinin uluslararası boyutlarına hazırlayan eğitimciler için yararlı bir kaynak olacaktır.

Kaynakça

- Akyüz, F.; Yeşil, T. (2017). TFRS Açısından Muhasebe Meslek Mensuplarına Yönelik Yapılmış Olan Akademik Çalışmaların Değerlendirilmesi, *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(1), ss. 77-95.
- Altunay, E., Oral, G., & Yalçinkaya, M. (2014). Eğitim Kurumlarında Mobbing Uygulamalarına İlişkin Nitel Bir Araştırma. *Sakarya University Journal of Education*, 4(1), 62-80.
- Brown, P. (2011). "International Financial Reporting Standards: what are the benefits?", *Accounting and Business Research*, 41(3). Ss. 269-285. DOI: [10.1080/00014788.2011.569054](https://doi.org/10.1080/00014788.2011.569054)
- Carvalho, L. N., & Salotti, B. M. (2012). "Adoption Of IFRS In Brazil And The Consequences To Accounting Education", *Issues in Accounting Education*, 28(2), 235-242.
- Clay, M. E. (2013), "Incorporating International Financial Reporting Standards: IFRS in the accounting curriculum", *Proceedings of the Northeast Business & Economic Association*, pp.35-39.
- Coetzee, S. A., & Schmulian, A. (2012). "The Effect of IFRS Adoption On Financial Reporting Pedagogy In South Africa", *Issues in Accounting Education*, 28(2), 243-251.
- Çil Koçyiğit, S.; Güngör Tanç, Ş. (2017). Türkiye'deki Üniversitelerde Lisansüstü Eğitim Programlarında Yer Alan Muhasebe Standartları Dersleri Üzerine Bir Araştırma, *Muhasebe ve Denetime Bakış*, (50), ss. 57-58.
- Daştan, A., & Bellikli, U. (2016). Muhasebe ve Finansal Raporlama Standartları Eğitiminde İdeali Arayış: Türkiye'de Bir Araştırma. 35. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu* (s. 45-84). K.K.T.C.: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümü.
- Duruer, S., Akbaş, H. E., & Zeytinoğlu, E. (2016). Uluslararası Finansal Raporlama Standartları ve Türkiye'de Muhasebe Eğitimi Veren Akademisyenlerin Görüşleri Üzerine Bir İnceleme. 35. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu* (s. 125-148). K.K.T.C.: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümü.
- Eren, T., Alkan, A. Tunga (2021). Lisans Programlarında Öğretilen Muhasebe Standartları Dersi Üzerine Bir İnceleme: Türkiye Örneği. 39. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu* (s. 372-383). Burdur. Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi.
- Gökçen, G., Ataman, B., Cebeci, Y., & Cavlak, H. (2015). Türkiye'deki Devlet Üniversitelerinin Lisans Programlarındaki Muhasebe Standartları Eğitimi Üzerine Bir Araştırma. *Marmara Üniversitesi Öneri Dergisi*, 11(44), 121-145.
- Jackling, B., de Lange, P. A.; Natoli, R. (2013). "Transitioning To IFRS In Australian Classrooms: Impact On Teaching Approaches", *Issues in Accounting Education*, 28(2), 263-275.
- Kocamaz, H. (2014). "Uluslararası muhasebe standartlarının dünyada ve Türkiye'de oluşum ve gelişim süreci". *KSÜ İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 2, ss. 105-120.
- Nie, P.; Collins, A. B.; Wang, S. (2013). "China's Progress with IFRS Convergence: Interviews with Chinese Professors", *Issues in Accounting Education*, Vol: 28., No:2, ss. 277-290.
- Munter, P.; Reckers, P. M. (2010). "Uncertainties And Budget Shortfalls Hamper Curriculum Progress On IFRS", *Issues in Accounting Education*, 25(2), 189-198.
- Sarı Özgün, H. (2018, Ocak). Uluslararası Muhasebe Eğitim Standartları Çerçevesinde Uluslararası Finansal Raporlama Standartları'nın Kullanımını Etkileyen Faktörler ve Adım Üniversiteleri'nde Bir Uygulama. 16. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Doktora Tezi.
- Taştan, H. ve Doğan, S. (2022). BOBİ FRS Kapsamında Tarımsal Faaliyetlerin İncelenmesi ve TMS-41 Tarımsal Faaliyetler Standardı ile Karşılaştırması, *Mali Çözüm Dergisi*, 32(170), 45-64.
- Tan, A., Chatterjee, B.; Bolt, S. (2014). "The Rigour Of IFRS Education in The USA: Analysis, Reflection And Innovativeness". *Accounting Education*, 23(1), 54-70.

Temiz, H., Acar, M., & İpçi, M. Ö. (2016). Uluslararası Finansal Raporlama Standartlarının (UFRS) Muhasebe Eğitimi Açısından İncelenmesi Ankara Örneği. 35. *Türkiye Muhasebe Eğitimi Sempozyumu* (s. 105-121). K.K.T.C.: İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi İşletme Bölümü.

Thomas, J. (2009). “Convergence: Businesses And Business Schools Prepare For IFRS”, *Issues in Accounting Education*, 24(3), 369-376.

Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2003). Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri. Ankara: Seçkin Yayınları.

Zhu, H., Rich, K. T., Michenzi, A. R.; Cherubini, J. (2011). “User-Oriented IFRS Education İn Introductory Accounting At US Academic Institutions: Current Status And İnfluencing Factors”, *Issues in Accounting Education*, 26(4), 725-750.

İnternet Kaynakları

<https://www.ifrs.org/groups/international-accounting-standards-board/>, (Erişim Tarihi: 22.02.2025)

KGK (2023). Küçük ve Mikro İşletmeler için Finansal Raporlama Standardı (KÜMİ FRS). [https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/11692/Küçük-ve-Mikro-İşletmeler-için-Finansal-Raporlama-Standardı-\(KÜMİ-FRS\)](https://www.kgk.gov.tr/DynamicContentDetail/11692/Küçük-ve-Mikro-İşletmeler-için-Finansal-Raporlama-Standardı-(KÜMİ-FRS)) , (Erişim Tarihi: 07.05.2025)

YENİLENEBİLİR ENERJİ KAYNAKLARINA YÖNELMENİN FİRMA KARLILIĞINA ETKİSİ¹

THE IMPACT OF TENDENCY TOWARDS RENEWABLE ENERGY SOURCES ON COMPANY PROFITABILITY

Fadime TOĞAÇ ARSLAN * Mehmet İSLAMOĞLU **

Araştırma Makalesi / Geliş Tarihi: 18.03.2025
Kabul Tarihi: 30.06.2025

Öz

Fosil yakıtların kullanımı sera gazı emisyonlarının başlıca kaynaklarından biri olması nedeniyle firmaların yenilenebilir enerjiye geçişinin, küresel karbon emisyonlarının azaltılmasına doğrudan katkı sağlaması amaçlanmaktadır. Üretim ayağında önemli maliyet unsurlarından biri olması ve çevreye etki bakımından da mühim bir rol oynuyor olması nedeniyle enerji girdisinin kontrolü sorunu, firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin de önünü açmıştır. Ülkemizin yenilenebilir enerji kaynakları açısından oldukça yüksek bir potansiyele sahip olması nedeniyle bu konu ön plana çıkmıştır. Bu çalışmada yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiş olan 45 firmanın 2012-2022 yılları arasında açıklamış olduğu raporlarda yer alan bilgiler baz alınarak firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin mali performansına olan etkisi Karlılık bağımlı değişkeni ile Nakit, Kaldıraç, Büyüklük, Büyüme ve TYE (Toplam Yenilenebilir Enerji) bağımsız değişkenleri arasındaki ilişki analiz edilerek incelenmiştir. Araştırmada yapılan analizlerin sonucunda kaldıraç, nakit, büyüme ve büyüklük değişkenlerinin karlılık üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmekte, TYE değişkeninin karlılık üzerinde negatif etkiye sahip olduğu görülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Yenilenebilir Enerji; Sürdürülebilirlik Endeksi, Performans; Finansal Performans

JEL Sınıflaması: G32, L25, Q42, Q56

Abstract

The transition of companies to renewable energy is aimed at directly contributing to the reduction of global carbon emissions, as the use of fossil fuels is one of the main sources of greenhouse gas emissions. The problem of controlling energy input has paved the way for companies to turn to renewable energy sources, as it is one of the important cost elements in the production stage and plays an important role in terms of environmental impact. This issue has come to the forefront due to our country's high potential in terms of renewable energy resources. In this study, the effect of companies' shift towards renewable energy sources on their financial performance was examined by analyzing the relationship between the Profitability dependent variable and the independent variables of Cash, Leverage, Size, Growth, and TRE (Total Renewable Energy), based on information in reports published by 45 companies that have shifted towards renewable energy sources between 2012-2022. As a result of the analyses conducted in the research, it is observed that the variables of leverage, cash, growth, and size have a significant effect on profitability, while the TRE variable appears to have a negative effect on profitability.

Keywords: Energy; Renewable Energy; Sustainability; Performance; Financial Performance

JEL Classification: G32, L25, Q42, Q56

¹ **Bibliyografik Bilgi (APA):** FESA Dergisi, 2025; 10(2) , 293 - 308 / DOI: 10.29106/fesa.1661601

¹ Bu çalışma Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü'nce yayımlanan “Dijital Bankacılık Hizmetlerinin Bankaların Finansal Performansına Etkileri” adlı Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

*Uzman, Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, fadimearslan@gmail.com, Ankara –Türkiye, ORCID: [0009-0005-6891-1286](https://orcid.org/0009-0005-6891-1286)

** Prof. Dr. Mehmet İslamoğlu, Karabük Üniversitesi İşletme Fakültesi, mehmetislamoglu@karabuk.edu.tr, Karabük –Türkiye, ORCID: [0000-0002-4416-0888](https://orcid.org/0000-0002-4416-0888)

1. Giriş

Sanayi Devriminin ortaya çıkardığı ekonomik, sosyal ve çevresel sonuçlar gelecek kuşaklara yaşanabilir bir dünya bırakmanın önemli bir sorumluluk olduğunu ortaya koymuştur. 1972 yılında başlayan modern anlamdaki Sürdürülebilirlik kavramı da bu süreçte önem kazanmıştır. Küresel ölçekte sürdürülebilirlik ve çevre bilinci artarken, firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesi hem kurumsal hem finansal performans hem de ulusal ekonomi açısından kritik bir öneme sahip olmaya başlamıştır (Yılmaz & Tunç, 2022). Önce bir terminoloji oluşturulmaya çalışılarak, “Sürdürülebilirlik” kavramı tanımlanmış, yıllar içerisinde düzenlenen Uluslararası Konferanslar yoluyla ilkeler oluşturulmuş, sonraki aşama olarak da ülkeler çok taraflı anlaşmalar imzalayarak kendilerini taahhütler altına sokmuşlardır. 1997 yılında küresel bir raporlama standardı olan GRI (Küresel Raporlama Girişimi) hazırlanarak, ülkelerin uyacağı kurallar belirlenmiş, çevresel-sosyal-ekonomik sürdürülebilirlik standartları, döngüsel ekonomi başlığında toparlanmıştır (Balbay vd., 2021).

Çevresel sürdürülebilirlik kavramı, doğal kaynakların, ekosistemlerin kendini yenileme kapasitesini aşmayacak şekilde kullanılması ve çevresel değerlerin gelecek nesiller için korunması şeklinde tanımlanmıştır (Goodland, 1995). Sosyal sürdürülebilirlik, toplumların uzun vadeli refahını, eşitliğini ve sosyal adaletin devamlılığını sağlamaya yönelik bir yaklaşım olarak ortaya konmuş, insan haklarının korunması, eşit fırsatların sağlanması, toplumsal kapsayıcılık ve yaşam kalitesinin sürdürülebilir bir şekilde geliştirilmesini hedeflediği ifade edilmiştir (McKenzie, 2004). Ekonomik sürdürülebilirlik kavramı, bir sistemin üretim kapasitesini ve ekonomik refahını uzun vadede koruyarak gelecek nesillerin ihtiyaçlarını karşılayabilme yeteneğini kaybetmeden, mevcut kaynakların etkin kullanımını sağlayan ekonomik kalkınma modeli olarak tanımlanmıştır (Daly, 1990). Bu gelişmelerin ardından “sürdürülebilir kalkınma” kavramı gündeme gelmiş ve 17 başlık altında ulaşılması gereken hedefler sıralanmıştır. Ekonomik ölçekte büyüme, sosyal haklar alanında korumacılık ve çevreye olan etkinin azaltılması amacıyla üç ayaklı bir yapılanma öngörülmüştür. Bu süreçte çevreye duyarlı bir yaklaşım olarak firmalar tercihen veya mevzuatın gereği olarak yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmek durumunda kalmıştır. Yeni yatırım harcamaları anlamına gelen bu tercihe yönelme konusu da firmaların mali performansını etkilemesi bakımından önemli sonuçlar doğurabilmektedir. Bu konuda farklı araştırmalar yapılmış, bazı çalışmalar olumlu bazı çalışmalar da olumsuz sonuçlar doğurduğu konusunda görüşler ortaya çıkarmıştır. Firmalar açısından yenilenebilir enerji yatırımlarına yönelmenin, uzun vadede maliyet optimizasyonu, kurumsal itibar gelişimi ve uluslararası pazarlarda rekabet avantajı sağladığını (Karakaya & Özcan, 2023), enerji maliyetlerinin azaltılması, karbon ayak izinin düşürülmesi ve sürdürülebilir kalkınma hedeflerine uyum konularında firmaların enerji performansını doğrudan etkilediğini, ülke ekonomisi perspektifinden bakıldığında ise yenilenebilir enerji kaynaklarına geçişin cari açığın azaltılması, istihdam yaratılması ve teknolojik dönüşümün hızlandırılması gibi yapısal katkılar sunduğunu ifade eden araştırmalar (Erdoğan & Şahin, 2021) bulunmaktadır. Ancak yenilenebilir enerji yatırımlarının yüksek ilk yatırım maliyetleri gerektirdiği ve bu durumun kısa vadede finansal performansı olumsuz etkileyebileceği (Chava, 2014), yenilenebilir enerji altyapısının kurulumu geleneksel enerji kaynaklarına göre daha yüksek sermaye gerektirdiğinden, şirketler için önemli bir mali yük oluşturabildiği, çevreci girişimlerin kısa vadede hissedar değerinde düşüşe neden olabildiğini ve yatırımcıların bu tür geçişlerde risk primi talep ettiğini ve bu durumun özellikle halka açık şirketlerin hisse senedi performanslarını etkileyebileceğini (Berrone ve arkadaşları (2017), yeşil dönüşüm süreçlerinin şirketlere getirdiği ek maliyetlerin genellikle elde edilen tasarruflardan daha yüksek olduğunu ve bu nedenle karlılığı azalttığını, çevresel yatırımların nadir durumlarda "kazan-kazan" senaryosu yarattığını (Walley ve Whitehead 1994), şirketlerin gönüllü çevre programlarına katılım duyurularının borsa değerlerinde negatif anormal getirilere yol açtığını gösteren ampirik kanıtlar sunulduğunu ve bu bulgunun, yatırımcıların yeşil yatırımları maliyet artırıcı unsurlar olarak değerlendirdiğini gösterdiğini (Fisher-Vanden ve Thorburn (2011), yenilenebilir enerji üretiminin aralıklı doğası nedeniyle enerji güvenliğini sağlamak için ek depolama sistemleri gerektirdiğini ve bunun operasyon maliyetlerini artırdığını (Engerer ve Horn (2010), büyük ölçekli temiz enerji projelerinin geleneksel projelere göre daha yüksek sermaye maliyeti (WACC) ile karşı karşıya kaldığını gösteren çalışmaların da mevcut olduğunu (Wüstenhagen & Menichetti, 2012) ortaya koyan araştırmalar da bulunmaktadır ve bu durum, yenilenebilir enerji projelerinin finansal çekiciliğini azaltabilmektedir. Şirketlerin karbon azaltım stratejilerinin kısa vadede rekabet güçlerini zayıflatabildiğini ve bu durumun pazarda dezavantaj yaratabildiğini iddia eden (Pinkse ve Kolk, 2010) çalışmalar da mevcuttur.

Üretim süreçlerinin temel girdilerinden biri olan enerjinin kaynağı ve çevreye etkisi konusu bu nedenle sürdürülebilirlik açısından büyük bir önem arz etmektedir. Enerjiyi, bir sistemin kendi bütünlüğü dışında bir faaliyet üretme yeteneği olarak tanımlamak da mümkündür (İsmiç, 2015). Enerji faktörü firmaların operasyonel süreçlerinde ve rekabetçi stratejilerinde kritik bir rol oynamaktadır (Porter & Van der Linde, 1995). Maliyet Yönetimi açısından bakıldığında firmalar için enerji, doğrudan operasyonel maliyetlerin önemli bir bileşenidir. Enerji verimliliği, maliyet optimizasyonunda kritik bir faktördür (Thollander & Palm, 2012). Rekabetçi avantaj açısından bakıldığında düşük maliyetli enerji stratejileri, teknolojik yenilik, sürdürülebilir üretim modelleri açısından önemlidir (Hertwich vd., 2015). Kurumsal sürdürülebilirlik boyutunda karbon ayak izinin azaltılması, çevresel performans ve paydaş beklentilerinin karşılanması açısından önemlidir (Eccles & Ioannou, 2014).

Stratejik risk yönetimi boyutunda ise enerji fiyat dalgalanmaları, tedarik güvenliği ve alternatif enerji kaynaklarına uyum açısından önemlidir (Awerbuch, 2006). Enerji, firmalar için yalnızca bir maliyet kalemi değil, aynı zamanda stratejik bir rekabet ve sürdürülebilirlik unsurudur (Porter & Van der Linde, 1995). Enerjinin etkin yönetimi, firmaların uzun vadeli performansını ve rekabet gücünü doğrudan etkileyen kritik bir faktördür.

Tablo 1. Yenilenebilir enerji kaynaklarının genel özellikleri

Yenilenebilir Enerjinin Avantajları	Yenilenebilir Enerjinin Dezavantajları
İstihdam Yaratma Özelliği	Sürekliliğe Sahip Olmaması
Ulusal Ekonomiye Katkı Sağlaması	Teknoloji Gerektirmesi
Enerji Arzı Güvenliğine Katkıda Bulunması	Maliyetlerin Yüksek Olması
Sosyal ve Ekonomik Gelişmeye Katkı Sağlaması	Çevreye Verilen Zararlar
	Düşük Güç Yoğunluğu

Not: Tablo yazar tarafından hazırlanmıştır. Çakmak (2018).

Finansal sürdürülebilirlik, bir kuruluşun uzun vadede mali kaynaklarını etkin ve dengeli bir şekilde yönetme yeteneğidir. Ekonomik performans uzun vadeli değer yaratma, mali kaynakların etkin kullanımı ve risklerin yönetimini, finansal dayanıklılık sermaye yapısının sağlamlığını, nakit akış yönetimini ve likidite dengesini, sürdürülebilir büyüme ise stratejik planlamayı, yatırım kararlarının sürdürülebilirlik odaklı olmasını ve paydaş değeri yaratmayı içermektedir (Stubbs & Cocklin, 2008).

Yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim, firmaların finansal sürdürülebilirliğini sağlamada kritik bir stratejik yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Bu yaklaşım, uzun vadeli maliyet optimizasyonu ve rekabetçi avantaj sağlama potansiyeli taşımaktadır. Yenilenebilir enerji kaynakları maliyet yönetimi bakımından enerji maliyetlerinde uzun vadeli düşüş, operasyonel giderlerin azaltılması ve enerji verimliliği sayesinde maliyet optimizasyonu sağlamaktadır. Finansal performans etkileri açısından vergi teşvikleri ve devlet destekleri, sürdürülebilirlik endekslerinde yükselme ve yatırım çekiciliğinin artması sonuçlarını doğurmaktadır. Risk yönetimi bakımından ise enerji arz güvenliğinin sağlanması, gelecekteki düzenlemelere uyum, karbon emisyon maliyetlerinden kaçınma ve iklim değişikliği risklerinin azaltılması sonuçlarını hedeflemektedir. Ayrıca rekabetçi avantajlar yaratarak kurumsal itibarın güçlendirilmesi, yeşil pazarlama fırsatları ve uluslararası piyasalarda rekabet gücü artışı sağlamaktadır (Kolk & Pinkse, 2004). Yenilenebilir enerji kaynaklara yönelim firma açısından yeni bir strateji oluşturulması anlamına gelmektedir. Bu yeni strateji firma açısından yeni maliyetler yaratmakta ve bunun yaratacağı önemli etkiler ortaya çıkmaktadır. Bu etkileri kısa, orta ve uzun vadeli etkiler olarak gruplandırmak mümkündür. Kısa vadeli mali etkiler, ilk yatırım maliyetleri yenilenebilir enerji teknolojilerine yapılan yüksek sermaye yatırımları, altyapı geliştirme maliyetleri, personel eğitimi ve yeni istihdam giderlerinin yaratacağı maliyetlerdir (IRENA Raporu, 2021). Orta ve uzun vadeli mali etkiler ise maliyet tasarrufları, enerji giderlerinde %30-50 arasında azalma, karbon vergisi ve emisyon ticaret sistemlerinden kaynaklanan maliyetlerden kaçınma ve operasyonel verimlilikte artış sağlanmaktadır (Bloomberg NEF, 2021). Ayrıca yeşil ürün ve hizmetlerden elde edilen prim fiyatlandırma, yeni pazar fırsatları, sürdürülebilirlik odaklı müşteri segmentlerine erişim yolu açılmaktadır (Deloitte, 2021). Sürdürülebilir marka imajı, müşteri sadakatinde artış, paydaş ilişkilerinde güçlenme (Harvard Business Review, 2020), enerji fiyat dalgalanmalarına karşı koruma, regülasyon risklerinin azaltılması, tedarik zinciri dayanıklılığının artması, yeşil tahvil ve sürdürülebilir kredi olanaklarına erişim, düşük faizli kredi imkanları, uluslararası fonlara erişim kolaylığı (Climate Bonds Initiative, 2021), vergi indirimleri ve muafiyetler, yatırım teşvikleri, hibe programlarından yararlanma imkanları (IEA, 2021) yarattığı ortaya konulmuştur. Dolaylı mali etkiler olarak enerji verimliliğinde %15-25 artış, kaynak kullanımında optimizasyon, üretim süreçlerinde iyileşme (PWC (PricewaterhouseCoopers), 2021), yeni teknoloji geliştirme fırsatları, patent ve fikri mülkiyet gelirleri, ürün ve süreç inovasyonları (Klynveld Peat Marwick Goerdeler (KPMG), 2021) da sıralanmaktadır. Rekabet avantajı olarak maliyet liderliği başlığında enerji maliyetlerinde rekabet üstünlüğü, verimlilik artışı, ölçek ekonomisinden faydalanma, operasyonel giderlerde optimizasyon sağlanmakta, pazar konumu açısından ise yeşil marka imajı, müşteri sadakatinde artış, pazar payında büyüme ve uluslararası pazarlarda güçlenme sonucu doğurmaktadır.

2. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi

Türkiye de sürdürülebilirlik kriterlerine uyum konusunda vermiş olduğu taahhütlere bağlı olarak Borsa İstanbul'da BİST100 Endeksi içerisinde bir gruplandırmaya giderek bu konuyu devlet politikası olarak sahiplendiğini göstermiş, BİST Sürdürülebilirlik Endeksini (BİST XUSRD) oluşturarak firmaları bu konuda teşvik etmeye çalışmıştır. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi, Borsa İstanbul firmalarının kurumsal sürdürülebilirlik performanslarını değerlendiren ve yüksek performans gösteren firmaları içeren bir borsa endeksidir. 2014 yılında

Borsa İstanbul tarafından oluşturulmuştur (Borsa İstanbul, 2014). Endeksin amacı sürdürülebilirlik ve kurumsal sosyal sorumluluk ilkelerinin benimsenmesi, Türkiye’de sürdürülebilirlik kültürünün geliştirilmesi, kurumsal şeffaflık ve hesap verebilirliğin artırılması olarak ifade edilmektedir.

Endeksin değerlendirme kriterleri çevresel kriterler olarak iklim değişikliği stratejileri, enerji verimliliği, su yönetimi ve atık yönetimi (Çetin & Ecevit, 2018), kurumsal yönetim kriterleri olarak yönetim kurulu yapısı, risk yönetimi, iç kontrol sistemleri, şeffaflık ve kamuyu aydınlatma ilkeleri, sosyal kriterler olarak insan hakları, iş sağlığı ve güvenliği, tedarik zinciri yönetimi ve paydaş ilişkileri yönetimi kullanılmaktadır. Endekse girmek için firmaların yıllık değerlendirilmesi, bağımsız denetim kuruluşu incelemesinden geçmesi ve minimum puan eşiğinin aşılması koşulunun gerçekleşmesi gerekmektedir (Borsa İstanbul, 2019). Sürdürülebilirlik raporlaması, veri doğrulama ve periyodik performans değerlendirmesi ile denetlenmektedir. Endekse girmiş olmak firmaya kurumsal itibar artışı, yatırımcı ilgisinin artması, rekabet avantajı ve uluslararası tanınırlık sağlamaktadır. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi, borsaların bu amaçla politika oluşturma sürecinde firmalara rehberlik ederek firmaların sürdürülebilirlik politika uygulamasına dair bilgileri yatırımcıya aktaran bir çatı kurmak gibi bir göreve sahip olduğu duygusundan hareket ederek 4 Kasım 2014 yılında oluşturulmuştur. Daha sonra Borsa İstanbul ile Enformasyon Limited Şirketi (Refinitiv) arasında bir anlaşma yapılarak, endekste yer alacak firmaların tespitinde, 2021 yılından itibaren Refinitiv’in sürdürülebilirlik değerlendirme kriterlerinin kullanılacağı kararlaştırılmıştır. Bu raporlamada yalnızca “kamuya açık” olan veriler dikkate alınmakta, kullanılan Refinitiv verilerinin maliyeti Borsa İstanbul tarafından ödenmektedir. Sürdürülebilirlik Değerlemesine ise Yıldız Pazar, Ana Pazar ve Alt Pazar’da işlem görmekte olan firmalardan gönüllü olarak başvuranlar alınmaktadır (Borsa İstanbul, 2024).

Sürdürülebilirlik konusunda rapor hazırlayan firmaların büyük kısmı kurumsal yönetim veya sürdürülebilirlik endeksinde dahil olan firmalardır. Bu konuda rapor hazırlamış olan firmaların yüksek mali performans gösterdiği gözlenmiştir. BİST Sürdürülebilirlik Endeksi 2014 yılında oluşturulduğundan, endekste bulunan firmalar üzerine yapılan istatistik çalışmaları 2016 yılı ile sonraki dönemi kapsamaktadır. Bu çalışmaların bir kısmı pazarın bu değişime gösterdiği tepkiye odaklanmıştır. Bu çalışmalarda bir firmanın endekse girmesine piyasanın vermiş olduğu tepkinin olumlu olduğunu ancak anlamlı sayılacak bir farkın oluşmadığının görüldüğü, sürdürülebilirlik endeksinde yer almayan firmanın piyasa-defter değeriyle aynı durumda olan fakat endekste yer alan firmanın kıyaslaması yapıldığında anlamlı derecede daha yüksek piyasa-defter değeri oranına sahip oldukları görüldüğü ifade edilmektedir. Başka bir çalışmada ise endekse dahil olan ve olmayan firmaların betaları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamasına rağmen standart sapma ile ölçülen toplam riskin %10 oranında daha düşük olduğu ortaya konulmaktadır (Çıtak & Ersoy, 2016).

Türkiye’de 2016 darbe girişiminin ardından BİST Sürdürülebilirlik Endeksi’ne dahil firmalarda daha az oranda değer kaybı meydana geldiği (Kaya vd., 2017) ayrıca endekse dahil firmaların pay getirisinin endekse dahil olmayla etkilenmediği fakat bu firmaların piyasa-defter değeri oranının endekste yer almayan firmalara kıyasla daha yüksek olduğunun görüldüğü ifade edilmiştir (Çıtak & Ersoy, 2016). BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde giriş öncesi ve sonrasında hazırlanan uyum raporları aracılığıyla firmaların sürdürülebilirlik kriterlerine sağladıkları uyum konusunda ortaya koydukları performans ölçüldüğünden bu durumun firmaları daha kurumsal çalışmaya zorladığı, bunun da Türkiye’de kurumsal sürdürülebilirlik uygulamalarının gelişmesi ve yayılması konusunda önemli gelişmeler olmasını sağladığı, sürdürülebilirlik konusunda başarı gösteren firmaların bir listede toplanması ve karşılaştırılması imkânını da ortaya çıkardığı görülmektedir.

Bu endekste bulunmak isteyen firmalar sürdürülebilirliğin on ana başlığı üzerinden puan almaktadır. Bu başlıklar gaz emisyon oranları, üretim sürecindeki çevreye dair konularda yapılan yenilikler ve insan hakları konuları gibi farklı hususları içermektedir. Refinitiv, 186 sektörel ölçek ve 630’den fazla firma düzeyindeki değişkenden faydalanarak bu puanlamayı yapmaktadır. Firmalar üç koşulu sağlarsa BİST Sürdürülebilirlik Endeksi’nde yer alma hakkını kazanır (Borsa İstanbul, 2024). BİST Sürdürülebilirlik endeksi oluşturulduktan sonra kriterlere uyan firmalar endekste yer almakta, sürdürülebilirlik endeksinde uyum konusunda düzenli olarak raporlar hazırlandığı ve takip altında olduğu için, daha sonra bu kriterlere uyum sağlayamayan firmalar endeksten çıkarılmaktadır. Endeksin oluşturulduğu ilk yıllarda yüksek sayıda firma girişi olduğu görülmekte, sonraki yıllarda da istikrarlı bir büyüme gözlenmekte, endeksten çıkışı sayılarının giriş sayılarından görece düşük olduğu görülmektedir. Firmaların kendi talepleri üzerine yapılan değerlendirme sonucunda endekse girişin sağlandığı bu süreçte katılmayı talep eden firmaların sayısı giderek artmaktadır.

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının Piyasa Değeri Karşılaştırması: Paydaşlar için büyük önem arzeden konulardan biri de firmanın piyasa değerinin ne olduğu konusudur. Aşağıdaki tabloda 2014-2023 yılları arasında BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının piyasa değerleri kıyaslanarak ortaya çıkan rakamlar yorumlanmaktadır.

Tablo 2. BİST sürdürülebilirlik endeksi (XUSRD) ve XUSRD dışı BİST 100 firmalarının piyasa değeri değişim tablosu

Yıl	XUSRD Firma Sayısı	XUSRD Piyasa Değeri*	XUSRD Dışı Firma Sayısı	XUSRD Dışı Piyasa Değeri*	XUSRD/BİST100 Oranı (%)
2014	15	189,4	85	98,6	65,7
2015	29	242,3	71	112,4	68,3
2016	43	315,6	57	125,8	71,5
2017	44	428,9	56	156,3	73,3
2018	50	492,7	50	168,5	74,5
2019	56	587,3	44	183,2	76,2
2020	58	846,5	42	245,6	77,5
2021	61	1.248,7	39	342,8	78,4
2022	64	1.856,4	36	486,3	79,2
2023	73	2.468,9	27	623,5	79,8

***Not:** Piyasa değerleri milyar TL cinsindedir. Veriler yıl sonu değerlerini göstermektedir. XUSRD/BİST100 Oranı, sürdürülebilirlik endeksindeki firmaların toplam BİST 100 piyasa değeri içindeki payını göstermektedir. Piyasa değerleri, ilgili dönemdeki döviz kurları dikkate alınarak hesaplanmıştır. Firma sayıları yıl sonu itibarıyla endekste yer alan firma sayısını göstermektedir. XUSRD Dışı kategorisi, BİST 100'de yer alıp sürdürülebilirlik endeksinde bulunmayan firmaları kapsamaktadır.

Tablo incelendiğinde XUSRD' deki firmaların piyasa değerinin, sürekli olarak XUSRD dışı firmaların üzerinde seyrettiği, 2020 sonrasında her iki gruptaki firmaların piyasa değerindeki artış hızlandığı görülmektedir.

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının AR-GE Harcamaları Karşılaştırması: Sürdürülebilirlik uygulamalarına yönelmek yüksek teknoloji gerektirdiğinden firmaların bu konuda yapmış oldukları Ar-Ge yatırımları da mali performans açısından önemli bir kalemi ortaya koymaktadır. BİST Sürdürülebilirlik endeksinde bulunan firmalar ile endeks dışı firmaların Ar-Ge harcamalarını kıyaslayarak bu etkiyi görmek mümkündür. Aşağıda bulunan bu tablo 2014-2023 yılları arasında BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının AR-GE harcamaları karşılaştırmasını içermektedir.

Tablo 3. BİST 100 endeksinde yer alan firmalardan sürdürülebilirlik endeksi içi ve dışında kalan firmaların Ar-Ge yatırımı oranları karşılaştırması

Yıl	XUSRD Firmaları			XUSRD Dışı Firmalar		
	AR-GE/Ciro (%)	AR-GE Bütçesi	AR-GE Personeli (%)	AR-GE/Ciro (%)	AR-GE Bütçesi	AR-GE Personeli (%)
2014	0,82	1.245	2,8	0,41	485	1,2
2015	0,94	1.586	3,2	0,45	524	1,4
2016	1,12	1.924	3,7	0,52	648	1,6
2017	1,28	2.368	4,1	0,58	785	1,8
2018	1,45	2.842	4,6	0,64	912	2,0
2019	1,68	3.456	5,2	0,72	1.086	2,3
2020	1,86	4.235	5,8	0,78	1.245	2,5
2021	2,15	5.468	6,4	0,85	1.486	2,8
2022	2,42	6.924	7,1	0,94	1.845	3,2
2023	2,68	8.456	7,8	1,05	2.246	3,6

***Not:** AR-GE bütçesi milyon TL cinsindedir. AR-GE/Ciro oranı, toplam AR-GE harcamalarının ciroya oranını göstermektedir. AR-GE Personeli (%), toplam çalışan sayısı içindeki AR-GE personeli oranını göstermektedir. Veriler, firmaların finansal raporları ve TÜBİTAK-TEYDEB verilerinden derlenmiştir. 2023 verileri ilk üç çeyreği kapsamaktadır. AR-GE bütçeleri, enflasyon etkisinden arındırılmış reel değerlerdir. Finansal sektör firmaları farklı yapıları nedeniyle ayrı değerlendirilmiştir.

Tablo incelendiğinde XUSRD firmalarının daha yüksek AR-GE/Ciro 'ya sahip olduğu, 2014'ten 2023'e kadar her iki grupta da Ar-Ge yatırımlarının arttığı ancak XUSRD firmalarında bu oranın daha hızlı büyüme gösterdiği,

XUSRD firmalarının 2023 yılındaki cirolarının %2,68'ini Ar-Ge'ye ayırırken, bu oranın XUSRD dışı firmalarda %1,05 olduğu, Ar-Ge Personel gelişimi açısından bakıldığında ise XUSRD firmalarının Ar-Ge personel istihdamında daha agresif bir artış gerçekleştirdiği görülmüştür. Her iki grupta da AR-GE bütçelerinin reel olarak artış gösterdiği, her iki grupta Ar-Ge yatırımlarının arttığı ancak XUSRD firmalarının hem bütçe hem de personel açısından daha yüksek Ar-Ge yoğunluğuna sahip olduğu, gruplar arasındaki Ar-Ge yatırım farkının zaman içinde arttığı görülmüştür.

BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının Yenilenebilir Enerji Kullanım ve Yatırım Karşılaştırması: BİST Sürdürülebilirlik endeksinde bulunan firmalar ile endeks dışı firmaların yenilenebilir enerji kullanım ve yatırım miktarları yıllara göre kıyaslandığında aradaki bağlantıyı görmek mümkündür. Aşağıda yer alan bu tablo 2014-2023 yılları arasındaki BİST Sürdürülebilirlik Endeksi (XUSRD) ve XUSRD Dışı BİST 100 Firmalarının yenilenebilir enerji kullanım ve yatırım karşılaştırmasını içermektedir.

Tablo 4. BİST 100 endeksinde yer alan firmalardan sürdürülebilirlik endeksi içi ve dışında kalan firmaların yenilenebilir enerji yatırımı ve tüketimi oranları

Yıl	XUSRD Firmaları			XUSRD Dışı Firmalar		
	YE Kullanan (%)	YE Yatırımı (%)	YE Tüketim (%)	YE Kullanan (%)	YE Yatırımı (%)	YE Tüketim (%)
2014	28,5	12,4	15,3	8,2	3,5	4,2
2015	35,2	15,8	18,7	10,5	4,8	5,9
2016	42,7	18,9	22,4	13,8	6,2	7,8
2017	48,3	22,5	26,8	15,9	7,9	9,4
2018	54,6	25,7	31,2	18,4	9,3	11,6
2019	62,8	29,4	35,9	21,7	11,8	14,2
2020	68,5	34,8	41,3	25,3	14,5	16,8
2021	75,2	42,3	48,6	29,8	18,2	20,5
2022	82,7	48,9	54,2	34,5	22,7	24,9
2023	88,4	55,6	61,8	38,9	26,4	28,7

***Not:** YE sütunu = Yenilenebilir Enerji kavramının kısaltmasıdır. YE Kullanan (%) sütunu: İlgili gruptaki firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarını herhangi bir şekilde kullanan firma yüzdesini göstermektedir. YE Yatırımı (%) sütunu: Toplam enerji yatırımları içinde yenilenebilir enerji yatırımlarının payını göstermektedir. YE Tüketim (%) sütunu: Toplam enerji tüketimi içinde yenilenebilir enerji kaynaklarından sağlanan enerji payını göstermektedir. Veriler firmaların sürdürülebilirlik raporları, faaliyet raporları ve CDP raporlarından derlenmiştir. 2023 verileri yılın ilk üç çeyreğini kapsamaktadır. Yüzdelere, ilgili gruptaki toplam firma sayısı üzerinden hesaplanmıştır.

Tablo incelendiğinde XUSRD firmalarının, alternatif enerji kullanımı ve yatırımlarında açık bir liderlik gösterdiği, 2023 yılında XUSRD firmalarının %88,4'ü yenilenebilir enerji kullanırken, bu oranın XUSRD dışı firmalarda %38,9 olduğu, yenilenebilir enerji yatırımlarının XUSRD' de çok daha hızlı arttığı, her iki grubun yenilenebilir enerji alanındaki değişimlerinin pozitif yönde olduğu, 2020 yılından sonraki artış hızının belirgin şekilde yüksek olduğu ve XUSRD firmaları ile XUSRD dışı firmalar arasındaki farkın giderek açıldığı gözlenmiştir. Yenilenebilir enerji tüketiminin yatırımları takip ederek güçlendiği görülmektedir.

3. Literatür Taraması

Anton ve Nucu (2020) finans alanındaki gelişmeleri bankacılık sektörünü, tahvil piyasasını ve sermaye piyasasını baz alarak yenilenebilir enerji tüketimi ile arasındaki ilişkiyi 1990 ve 2015 yılları arasındaki dönem verilerini AB ülkeleri için panel sabit etkiler yöntemini kullanarak analiz etmiştir. Analizle, finansal gelişmelerin yenilenebilir enerji tüketimi payı üzerinde olumlu bir etkiye sahip olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Arslan, (2022), yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmenin Türkiye'nin ekonomisine olan etkilerini çalışırken, üretim stratejilerine olan etkilerini de araştırmış, geçmişten bugüne kullanılmakta olan geleneksel enerji kaynaklarının yanında yenilenebilir enerji kaynaklarını da incelemiştir. Yenilenebilir kaynakların potansiyelini

inceleyerek, Türkiye'nin genel durumunu, yenilenebilir enerjiye yönelmenin üretim süreçlerine olan etkisiyle sürdürülebilirlik sürecini incelemiş ve bu hususun önemini ortaya koymuştur.

Cihan, (2019) enerji politikalarını açıklayarak yenilenebilir enerji kaynağının tercih edilmesindeki sebepler konusunu incelemiştir. Dünyadaki enerji üretimi ve tüketimi seviyelerini incelemiş ve güneş enerjisi konusundaki yatırımları araştırmıştır. Ayrıca Türkiye'nin enerji durumunu ve yenilenebilir enerji kaynaklarını incelemiş, Türkiye'nin yüksek bir yenilenebilir enerji potansiyeline sahip olduğunu belirterek özellikle güneş enerjisi konusuna odaklanması gerektiğini ortaya koymuştur.

Doğan ve Doğan (2021) enerjiyi, üretimde çıktıları çoğaltmak amacıyla kullanılmakta olan önemli girdilerden biri şeklinde ele almış, kullanım miktarı büyüdükçe üretimde ve büyümede artışın gözlemleneceğini, Türkiye'nin ihracat odaklı büyüme yolunu seçtiği için enerji ihtiyacı da artacağından dışa bağımlılığının artacağını belirtmiş, dışa bağımlılığın azalması ve çevre kalitesinin artması maksadıyla Türkiye'deki geleneksel enerji kaynakları kullanımına alternatif olması açısından yenilenebilir enerji kullanımını artırma amaçlı politikaların öncelendiğini ifade ederek, 1968 ve 2015 yıllarına ait veri setini kullanarak finansal gelişmenin yenilenebilir enerji üretimindeki etkisini araştırmıştır. ARDL testini uygulayarak elde ettiği sonuca göre değişkenler arasında eşbütünleşik bir ilişki olduğunu koymuş, ayrıca inovasyonun yenilenebilir enerji üretimi üzerinde istatistiksel açıdan pozitif yönde ve anlamlı etkileri olduğunu, yenilenebilir enerji üretiminin yüksek teknolojilere gereksinim duyduğu için inovasyonun düşük olduğu az gelişmiş ülkelerde çoğalmasının pek imkân bulamayacağını ifade etmiştir.

Kaya ve Bayraktar (2019), 2006 yılında Çin'de yürürlüğe girmiş olan Yenilenebilir Enerji Kanunu (YEK) ile başlamış olan ekonomik, hukuksal ve politik süreçleri değerlendirerek, uygulanmış olan politikanın yatırım hacmiyle yenilenebilir enerji kaynağı kullanımı arasındaki ilişkiyi analiz etmiştir. Çalışma sonunda, 15 yılda uygulanmış olan enerjiye dair politikaların, hukuksal düzenlemeyle teşvik sistemlerinin bu alanda Çin'i öne geçirdiğini ve yapılan düzenlemeler sayesinde kapasitenin büyük oranda arttığını göstermiştir.

Kulözü (2005) Fransa'yı incelemiş, yenilenebilir enerji üretimi konusunda diğer Avrupa ülkelerinin önünde olduğunu, bu durumun Fransız politikaları ve programlarıyla açıklanabileceğini ifade etmiştir. Endüstri Bakanlığının oluşturduğu politikalar sayesinde, enerji tanıtımından sorumlu ulusal organ ADEME (Fransa Enerji ve Çevre Yönetimi Ajansı) aracılığıyla yerel ve bölgesel projelere fonlar aktarmak suretiyle EDF (Fransa Elektrik İşletmesi) ile ADEME anlaşmalarına katılarak, ayrıca mali destekler vererek (vergileri azaltmak vb.) ve mentorluk programları gibi çeşitli araçları kullanarak bu konuda öne geçtiğini ortaya koymaktadır.

Sohn ve Kim (2020) politika yapıcılarının çevresel hasarın azaltılması planlarını hem odak firmalar hem de tedarik zincirlerini içerecek şekilde ele almaları gerektiğini ifade etmiştir. Firma ve tedarik zinciri ortakları üzerindeki etkileri farklı birimlere transfer ederek çevresel sorumluluğun yükünü hafifletebilecek bir yol olarak, politika yapıcılarının bütünlük içinde bir yaklaşım benimsemesi ihtiyacını vurgulamıştır.

Soytaş vd. (2017) tüketicilerin çevre dostu olarak üretilmiş ve etik standartlarına uygun şekilde tedarik edilen, üretilen ve dağıtılan ürünleri talep etmekte olduğunu, bu nedenle firmaların paydaşlarca sadece bilançolarına bakarak değil sürdürülebilirlik politikalarına da bakarak değerlendirme yaptığını ifade etmektedir.

Tekin ve Polat (2021) yatırım kararlarının dinamik bir ortamda alındığını, firmaların finansman sağlama kabiliyetini, elde edilen finansmanın maliyetini, yatırım projelerinin geri dönüşümlü olup olmadığını ve firmaların yatırım harcamalarını göze alıp alamayacağını hesap ederek hareket edeceğini belirtmişlerdir. Türkiye ekonomisi ve Ar-Ge harcamaları arasındaki ilişkiyi incelediklerinde Tarı ve Alabaş'ın (2017) Ar-Ge harcamaları ve büyüme arasında pozitif ilişki bulunduğunu ifade etmiş, Yıldırım vd. (2018) yapmış olduğu çalışmada ise Türkiye'nin de içinde bulunduğu G-20 ülkelerinde Ar-Ge harcamalarındaki artışın hem büyümeyi hem de ihracatı olumlu yönde etkilediğinin ortaya konulduğunu, bu çalışmada elde edilen bulgularla benzer bir şekilde Çelik'in (2020) de yaptığı çalışmada Ar-Ge harcamalarının uluslararası ticarete rekabetçiliği artırarak ihracatı artırdığını gösterdiğini ifade ederek Türkiye'deki şirketlerin büyüme ve ihracatlarını artırabilmeleri ve daha rekabetçi olabilmeleri için Ar-Ge harcamalarına önem vermeleri gerektiğini ifade etmektedirler.

Yenioğlu ve Ateş, (2019) 2020 yenilenebilir enerji hedefine ulaşan yedi Avrupa ülkesi ve Türkiye karşılaştırması yaparak 2015 ve 2016 yılları arasında, Avrupa ülkelerinin toplam enerji tüketiminde yenilenebilir enerji payının %20'ye yükseltilmesi, ayrıca enerji verimliliğinin %20 artırılması konularında 2020 hedefini yakaladığını, oysa 2023 yılına dek enerji üretiminin %30'unu yenilenebilir enerji üretimiyle gerçekleştirmeyi hedeflemiş olan Türkiye'nin yatırım, tüketim ve GSYH açısından geride kalarak hedeflerine ulaşamadığını belirtmiştir.

Yıldırım (2016), Türkiye'nin enerji talebinin hızla arttığını hem ihtiyacın giderilmesi hem de dışa bağımlılığın azaltılması amacıyla yerel kaynakların kullanılmasının önemli olduğunu, özellikle yenilenebilir enerji yatırımlarının önündeki engellerin kaldırılması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca bürokratik sürece dair engellerin kaldırılması gerektiğini, çözümlere yönelik yasal çerçevenin geliştirilerek, elektrik üretiminde yenilenebilir enerji kaynaklarına güvenli erişimin sağlanması ve destek paketlerinin geliştirilmesi amacıyla stratejiler oluşturulması

gerektiğini ifade etmiştir. Yenilenebilir enerji potansiyeli yüksek olan Türkiye'nin, atıl olan enerji potansiyelini değerlendirmesinin bir zorunluluk olduğunu belirterek firmaların bu alana yatırım yapmadan önce fizibilite etütleri yapması gerektiğini, n fizibilite çalışmasının sonucunda yüksek verimlilik gösteren enerji yatırımlarının hem yerli hem de yabancı yatırımcılar için verilen kredinin geri dönüşünde önemli olduğunu belirtmiştir. Bu alanda hedefe ulaşabilmek için teşvik mekanizmalarının güçlendirilerek, alım garantisi, süre ve miktar ayarlamasının doğru yapılması, evresel Etki Değerlemesi işleyişinin etkinleştirilmesi ve yerli sanayi üretiminde yenilenebilir enerjiye dair teknolojik gelişimlerin desteklenmesi sayesinde önemli ilerlemeler sağlanabileceğini özellikle bu alana yatırım yapan girişimcilerin finansman kaynaklarına erişim konusunda bilgilendirilmesinin süreçleri hızlandıracağını ortaya koymuştur.

4. Metodoloji

Bu çalışmada nicel ve nitel araştırma yöntemi uygulanarak literatür taraması yöntemiyle kavramsal erevesel oluşturulmakta, enerji ve yenilenebilir enerji kavramları tanımlanarak önemi ifade edilmektedir. Daha sonra, üretimde yenilenebilir enerji kaynağına yönelmiş olan firmaların finansal tablolarından sağlanan veriler bağımlı ve bağımsız değerşkenler tespit edilerek ekonometrik analize tabi tutulmakta ve sonuçlar yorumlanmaktadır. Bu çalışmada değerlendirmeye alınan veriler Datastream kaynağından elde edilmiş 2012-2022 yılları arasını kapsayan ve yenilenebilir enerji kaynağı kullanmakta olan 45 firmaya ait mali tablolarıdır.

Dinamik panel veri analizi, ekonometrik araştırmalarda zamana bağlı değerşimleri ve birim etkileri dikkate alan güçlü bir istatistiksel yaklaşımdır. Dinamik panel veri analizinin zaman içi değerşimleri yakalama, gizli değerşkenlerin etkisini kontrol etme ve dinamik ilişkileri modelleme açısından kritik olduğunu vurgulamaktadır (Arellano & Bond, 1991). Bu nedenle hazırlama sürecinde veri seti oluşturulmuş, birim bazlı firma zaman serisi verilerinin entegrasyonu yapılarak eksik veriler temizlenmiştir.

5. Model Tahminleri

Bu çalışmada yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiş olan firmaların 2012-2022 yılları arasında açıklamış olduğu raporlarda yer alan bilgiler baz alınarak firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin mali performanslarına olan etkisi, karlılık oranları ile kaldıraç, nakit, büyüme, büyüklük ve toplam yenilenebilir enerji rakamları arasındaki ilişki analiz edilerek değerlendirilmektedir. Bağımlı değerşken olarak Karlılık Oranı alınmış, bağımsız değerşkenler olarak Nakit, Kaldıraç, Büyüklük, Büyüme ve TYE (Toplam Yenilenebilir Enerji) belirlenmiştir. Araştırmada yapılan analizlerin sonucunda kaldıraç, nakit, büyüme ve büyüklük değerşkenlerinin karlılık üzerinde anlamlı etkiye sahip olduğu görülmekte, TYE değerşkeninin karlılık üzerinde negatif etkiye sahip görülmektedir. Bu alışmada Karlılık oranı paydaşlar açısından önemli bir veri olduğu için bağımlı değerşken olarak belirlenmiş ve paydaşları bilgilendirme açısından önemli bir etken olduğu için araştırılmıştır.

5.1. Değerşken Tanımları

Mali tabloların analizinde kullanılacak bağımlı değerşken olarak Karlılık seçilmiş olup bağımsız değerşkenler olarak kaldıraç, nakit, büyüme, büyüklük ve toplam yenilenebilir enerji değerşkenleri seçilmiştir.

Tablo 5. Değerşken tanımları

Değerşkenler	Tanımlar
Karlılık	Net Kar/ Toplam Aktif
Nakit	Nakit + Nakit Benzerleri/ Kısa Vadeli Yükümlülükler
Büyüklük	Toplam Varlıklar Günlüğü
Kaldıraç	Toplam Borç / Toplam Varlıklar
Büyüme	Toplam Varlıklar – z kaynaklar + Piyasa Kapitalizasyonu/ Toplam Varlıklar
Toplam Yenilenebilir Enerji	TY Enerji Tutarı = Σ (Her Bir Yenilenebilir Enerji Kaynağının retim Miktarı)

5.2. Tanımlayıcı İstatistikler

Yukarda tanımlarını vermiş olduğumuz bağımlı ve bağımsız değerşkenlerin anlam, medyan, maksimum, minimum, standart sapma, arpıklık, basıklık, Jarque- Bera, olasılık, toplam, toplam karesel büyüme ve gözlem sayısından oluşan verileri tablosu tanımlayıcı istatistikler başlığında hazırlanmıştır.

Tablo 6. Tanımlayıcı istatistikler (2012-2022)

	KARLILIK	KALDIRAÇ	NAKİT	BÜYÜME	BÜYÜKLÜK	TYE
Ortalama	0,109	0,341	0,172	1,544	16,881	2272251,0
Ortanca	0,100	0,300	0,157	1,315	16,860	38797,20
Maksimum	0,455	0,989	0,475	5,391	21,193	1,20E+08
Minimum	-0,162	-0,019	0,005	0,636	13,911	0,000
Std. Sapma	0,084	0,204	0,106	0,716	1,431	13849197
Çarpıklık	0,970	0,704	0,731	1,913	0,519	8,328
Basıklık	7,031	3,060	3,032	8,300	3,439	71,043
Jarque-Bera	124,187	12,345	13,270	265,183	7,876	30465,65
Olasılık	0,000	0,002	0,001	0,000	0,019	0,000
Toplam	16,251	50,779	25,647	230,010	2515,206	3,39E+08
Kareli Sapmalar Toplamı	1,040	6,134	1,650	75,971	302,995	2,84E+16
Gözlem Sayısı	149	149	149	149	149	149

***Not:** Bu tablo 2012-2022 yılları arasında Yenilenebilir Enerji Kullanmakta olan firmaların tanımlayıcı istatistiklerini sunmaktadır. Değişken tanımları Tablo 5’de verilmektedir. **Kaynak:** Datastream.

Tanımlayıcı istatistikler tablosu, veri setindeki değişkenlerin temel özelliklerini ve dağılımını anlamamızı sağlar. Karlılık oranı ortalama olarak %10,9 karlılığı göstermektedir. Ortanca satırı ise yatay satırda yer alan değişkenlere ait verilerin tam ortasındaki değeri göstermektedir. Karlılık değeri için ortanca değer %10,0 karlılığı gösterir. Maksimum satırı o değişkendeki en yüksek değeri göstermektedir. Karlılığın maksimum olarak %45,5 oranında minimum olarak -%16,2 oranında olabileceğini göstermektedir. Standart Sapma değeri ise %8,4 sapma oranını göstermektedir. Bu istatistikler sayesinde verilerin genel yapısını anlayabiliriz. Bu tabloda bulunan verileri incelediğimizde karlılık ortalamasının yaklaşık %11 olup, minimum -16,1% ile maksimum %45,5 arasında değişmekte olduğu, kaldıraç oranının ise ortalama %34 civarında olup firmaların borç kullanma düzeyinin makul seviyelerde olduğu, nakit oranının da ortalama %17,2 düzeyinde olup firmaların likidite durumunun yeterli olduğu, büyüme oranının ise ortalama 1,54 ile oldukça yüksek olduğu görülmektedir.

5.3. Korelasyon Matrisi

Aşağıdaki tabloda firmaların 2012-2022 yılları arasındaki süreçte değişkenler açısından analiz edildiği korelasyon matrisi bulunmaktadır.

Tablo 7. Korelasyon matrisi (2012-2022)

	KARLILIK	KALDIRAÇ	NAKİT	BÜYÜME	BÜYÜKLÜK	TYE
KARLILIK	1,00	0,466	0,154	0,438	-0,244	0,032
KALDIRAÇ	0,466	1,000	0,094	0,052	-0,255	0,207
NAKİT	0,154	0,094	1,000	0,005	0,205	0,225
BÜYÜME	0,438	0,052	0,005	1,000	-0,442	-0,008
BÜYÜKLÜK	-0,244	-0,255	0,205	-0,442	1,000	0,017
TYE	0,032	0,207	0,225	-0,008	0,017	1,000

***Not:** Bu tablo 2012-2022 yılları arasında BİST Sürdürülebilirlik Endeksinde yer alan firmaların korelasyon matrislerini sunmaktadır. Değişken tanımları Tablo 3’te verilmektedir. **Kaynak:** Datastream.

Korelasyon matrisleri, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü gösterir: Korelasyon Değerleri -1 ile +1 arasında değer almakta, +1’e yakın ise güçlü pozitif ilişki, -1’e yakın ise güçlü negatif ilişki, 0’a yakın ise zayıf ilişki veya ilişki yok verisi elde edilmektedir. Tablo incelendiğinde; Karlılık ile Kaldıraç arasında +0,466 değer ile orta düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu, Karlılık ile Büyüme arasında +0,438 değer ile orta düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu, Karlılık ile Büyüklük arasında -0,244 değer ile zayıf negatif yönlü ilişki olduğu, Karlılık ile Nakit arasında +0,154 değer ile çok zayıf pozitif yönlü ilişki olduğu ve Karlılık ile TYE arasında +0,032 değer ile çok

zayıf düzeyde pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Diğer önemli ilişkileri inceleyecek olursak Büyüme ile Büyüklük arasında -0,442 değer ile orta düzeyde negatif yönlü ilişki olduğu, Kaldıraç ile Büyüklük arasında -0,255 değer ile zayıf negatif yönlü ilişki olduğu, Nakit ile TYE arasında +0,225 değer ile zayıf pozitif yönlü ilişki olduğu görülmektedir. Korelasyon matrisleri yardımıyla çoklu doğrusal bağlantının tespiti, değişkenler arası etkileşimlerin anlaşılması, model kurulumunda değişken seçimlerine yardımcı olma ve değişkenler arasındaki ilişkilerin ön değerlendirmesini yapma imkânları elde edilmektedir. Örneğin bu tabloya bakarak, Kaldıraç arttıkça Karlılığın da artma eğiliminde olduğunu ve aralarında anlamlı bir ilişki olduğunu, Büyüme ile Büyüklük arasında -0,442 olan değer, büyük firmaların daha düşük büyüme oranlarına sahip olma eğiliminde olduğunu gösterdiğini söylemek mümkündür.

5.4. Yöntem

Bu bölümde farklı modeller kullanarak veriler analiz edilmektedir. Panel Veri Analizi yöntemi hem kesit hem zaman boyutunu içerdiğinden firmalar veya ülkeler gibi birimleri zaman süreci içerisinde takip edebilmeyi sağlar. Kesit ve zaman boyutlarını birleştirir ve daha fazla gözlem yapma açısı sağlar. Ayrıca değişkenler arasındaki dinamik ilişkileri analiz ederek zaman sürecindeki değişim ve nedensellik ilişkisini yorumlaya imkân tanımaktadır. Karlılık analizinde değişkenler açısından aşağıda bulunan formül kullanılmaktadır.

$$\text{Karlılık}_{it} = \beta_0 + \beta_1 \text{Kaldıraç}_{it} + \beta_2 \text{Nakit}_{it} + \beta_3 \text{Büyüme}_{it} + \beta_4 \text{Büyüklük}_{it} + \beta_5 \text{TYE}_{it} + \varepsilon_{it}$$

Tablo 8. Karlılık bağımlı değişkeninin EEK, TE ve SE yöntemiyle analiz kıyaslaması

Bağımlı Değişken: Karlılık			
	HEKK	TE	SE
Kaldıraç	0.190*** (0.028)	0.218*** (0.034)	0.436*** (0.085)
Nakit	0.095* (0.054)	0.120** (0.060)	0.158* (0.082)
Büyüme	0.050** (0.008)	0.048*** (0.009)	0.027* (0.012)
Büyüklük	0.002 (0.005)	0.009* (0.005)	0.034*** (0.005)
TYE	-5.300 (4.070)	-4.150 (3.610)	-6.700** (2.840)
Sabit	- 0.088 (0.084)	-0.205** (0.095)	-0.679*** 0.103
R²	0.409	0.339	0.735
F Test	19.777	14.662***	5.600***
DWSC		1.448***	2.081***
AIC			-2.784
HQC			-2.373
SC			-1.775
Hausman Testi		15.535***	
Gözlem Sayısı	149	149	149

***Not:** Bu tablo panel veri modellerini (EEK: En küçük kareler, TE: Tesadüfi etkiler, SE: Sabit etkiler) kıyaslamaktadır. Değişken tanımları Tablo 3 de verilmektedir. Panel veri modellerini kıyaslarken: DWS (Durbin Watson Stat Criterion), AIC (Akaike Information Criterion), HQC (Hanna-Quinn Criterion), SC (Schwarz Criterion) ve Hausman Testi uygulanmıştır. *p<0.10, **p<0.05, ***p<0.01.

İlk önce En Küçük Kareler Paneli hazırlanarak Karlılık bağımlı değişkenine bağlı olarak bağımsız değişkenlerimizin katsayı, standart sapma, t-istatistik ve olasılık değerleri incelenmektedir. Elde edilen verilere göre düzenlenmiş olan formül aşağıdaki gibidir:

$$\text{Karlılık} = -0,088 + 0,190x \text{ Kaldıraç} + 0,095x \text{ Nakit} + 0,050x \text{ Büyüme} + 0,002x \text{ Büyüklük} - 5,300x \text{ TYE}$$

Dönem olarak 2012-2022 (11 dönem) seçilmiş olup yenilenebilir enerji kullanımına yönelmekte olan 45 firma (kesit sayısı) incelenmiş ve toplam gözlem sayısı 495 olarak belirlenmiştir. Bu modelde ortaya çıkan değişken katsayılar ve anlamlılık düzeyleri incelendiğinde: Kaldıraçın 0,190 düzeyinde ve olasılık ($p=0,000$) olduğu için anlamlı ve pozitif etkide olduğu, Nakitin 0,095 düzeyinde ve olasılık ($p=0,081$) olduğu için %10 düzeyinde anlamlı olduğu, Büyümenin 0,050 düzeyinde ve olasılık ($p=0,000$) olduğu için anlamlı ve pozitif etkide olduğu, Büyüklüğün 0,002 düzeyinde ve olasılık ($p=0,603$) olduğu için anlamsız etki düzeyinde olduğu, TYE -5,30E-10 düzeyinde ve olasılık ($p=0,195$) olduğu için anlamsız etki düzeyinde olduğu görülmektedir.

Model istatistikleri olarak yorumlandığında ise R^2 değerinin 0,409 olduğu ve model karlılıktaki değişimin %40,9'unu açıkladığı görülmüştür. Düzenlenmiş R^2 değeri 0,388 olduğu için düzeltilmiş açıklama gücü %38,8 düzeyindedir. F istatistik 19,777 ve olasılık ($p=0,000$) olması da modelin bir bütün olarak anlamlı düzeyde olduğunu göstermektedir. Durbin-Watson değeri 1,099 düzeyi ile pozitif otokorelasyon işareti göstermektedir. Kaldıraç oranındaki 1 birimlik artış, karlılığı 0,190 birim arttırmakta, büyümedeki 1 birimlik artış, karlılığı 0,050 birim arttırmakta, nakit oranı marjinal düzeyde anlamlı ve pozitif etki göstermekte, büyüklük ve TYE değişkenlerinin etkisi istatistiksel olarak anlamsız görünmektedir. Model bir bütün olarak anlamlı ancak açıklama gücü orta düzeyde bir modeldir. Bu sonuçlar, firma Karlılığının özellikle Kaldıraç ve Büyüme oranlarından etkilendiğini göstermektedir.

Tesadüfi Etkiler Modeli incelenmesinde ise etki büyüklüklerinin farklı olduğu varsayılarak bu farklılıklar hesaplanmaya çalışılmaktadır. Bu modelin avantajları ise kısıtlayıcı olmaması ve daha fazla parametreyi dikkate aldığından daha büyük örneklem gerektirmesidir.

Bu analizlerde zaman serileri ile regresyon tahminlerinde en uygun modelin hangisi olacağına karar vermek amacıyla bu serilere Hausman Testi uygulanır. Hausman Testi, Sabit Etkiler ile Tesadüfi Etkiler Modellerinin hangisinin daha uygun olduğuna karar verilmesini sağlamaktadır. Tesadüfi etkiler modelindeki varsayım, rastgele etkilerin açıklayıcı değişkenlerle ilişkili olmayacağı varsayımdır (İslamoğlu, 2019). Yaptığımız çalışmada Tesadüfi etkiler modelinde, Karlılık bağımlı değişkenine bağlı olarak bağımsız değişkenlerimizin katsayı, standart sapma, t-istatistik ve olasılık değerleri incelenmektedir. Ayrıca ağırlıklandırılmış ve ağırlıklandırılmamış değerler ayrı ayrı verilmekte ve Hausman Testi uygulanmaktadır. Elde edilen verilere göre düzenlenmiş olan formül aşağıdaki gibidir:

$$\text{Karlılık} = -0,205 + 0,218x \text{ Kaldıraç} + 0,120x \text{ Nakit} + 0,048x \text{ Büyüme} + 0,009x \text{ Büyüklük} - 4,150x \text{ TYE}$$

Sabit Etkiler modelinde ise eğim katsayıları hem zaman hem de kesit için aynı olmaktadır. Bu modelde Karlılık bağımlı değişkenine bağlı olarak bağımsız değişkenlerin katsayı, standart sapma, t-istatistik ve olasılık değerleri incelenmektedir. Elde edilen verilere göre düzenlenmiş olan formül aşağıdaki gibidir:

$$\text{Karlılık} = -0,679 + 0,436x \text{ Kaldıraç} + 0,158x \text{ Nakit} + 0,027x \text{ Büyüme} + 0,034x \text{ Büyüklük} - 6,700x \text{ TYE}$$

Hipotezler:

Hipotez 1: Tesadüfi etkiler modeli uygun olup birim etkiler ve bağımsız değişkenler arasında ilişki yoktur.

Hipotez 2: Sabit etkiler modeli uygun olup birim etkiler ve bağımsız değişkenler arasında ilişki vardır.

Hausman Testi sonucunda ortaya çıkan değerler kıyaslandığında ($p=0,008 < 0,05$) sabit etkiler modelinin tesadüfi etkiler modeline göre daha uygun olduğu görülmektedir. Olasılık $< 0,05$ olduğundan ($0,008 < 0,05$) Hipotez 1 reddedilir. Bu durumda sabit etkiler modelinin kullanılması daha uygundur. Yani birim etkiler ile bağımsız değişkenler arasında ilişki vardır. Sabit etkiler modelinin seçilmesi, her bir birimin kendine özgü özelliklerinin modelde dikkate alınması gerektiğini gösterir. Bu durumda firmalara özgü gözlemlenemeyen faktörler, bağımsız değişkenlerle ilişkilidir. Bu analiz için sabit etkiler modelinin kullanılması daha uygun olacaktır çünkü test sonucu istatistiksel olarak anlamlıdır daha tutarlı ve güvenilir sonuçlar elde edilebilecektir. Önemli iyileştirmeler olarak firma spesifik etkilerin kontrolünü sağlayabilmekte, daha güvenilir parametre tahminleri ortaya çıkmakta ve daha yüksek açıklama gücü ortaya konulmaktadır. Sonuç olarak, bu model daha güvenilir tahminler sunmaktadır. İstatistiksel sorunlara karşı daha dirençli, açıklama gücü daha yüksek ve Hausman testi sonuçlarıyla tutarlı olmaktadır. Bu nedenlerle, üç model arasında en güvenilir sonuçları sabit etkiler modelinin sunmakta olduğu görülmüştür.

5.5. Güven Elipsi

Güven Elipsi (Confidence Ellipse), regresyon analizindeki katsayıların birlikte değerlendirilmesini ve aralarındaki ilişkiyi görsel olarak gösteren bir araçtır ve iki değişkenli normal dağılımın eş olasılık konturlarının eliptik şekilde olması prensibine dayanmaktadır (Hotelling, H. 1931).

Tahmin Denklemi:

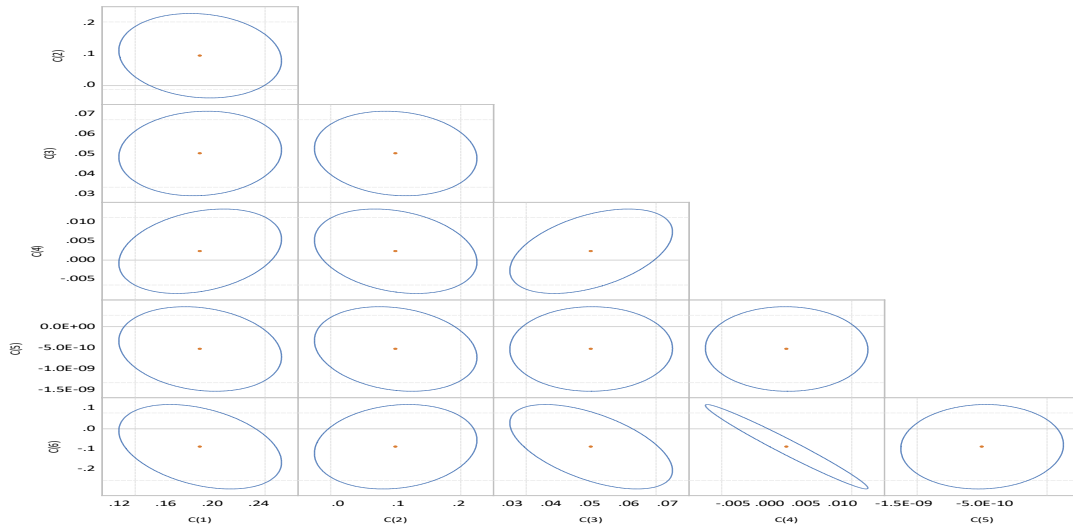
$$\text{Karlılık} = C(1) * \text{Kaldıraç} + C(2) * \text{Nakit} + C(3) * \text{Büyüme} + C(4) * \text{Büyükölç} + C(5) * \text{TYE} + C(6) + [CX=F]$$

İkame edilen katsayılar:

$$\text{Karlılık} = 0.436 * \text{Kaldıraç} + 0.158 * \text{Nakit} + 0.027 * \text{Büyüme} + 0.034 * \text{Büyükölç} - 6.697 \cdot 10^{-10} * \text{TYE} - 0.679 + [CX=F]$$

Bu denklemler, panel veri analizinin nihai regresyon denklemini göstermektedir: Tahmin Denklemi (Estimation Equation) C(1), C(2) gibi katsayıları genel formatta gösterir, [CX=F] sabit etkileri temsil eder. Bu format, modelin yapısını anlamak için kullanılır. İkame Edilmiş Katsayılar denklemi ise gerçek katsayı değerlerinin yerleştirilmiş halini gösterir ve her bir değişkenin karlılık üzerindeki kesin etkisini belirtmektedir. Güven Elipsi tablosu da iki değişkenin katsayıları arasındaki ortak güven bölgesini gösterir. Genellikle %95 güven düzeyinde çizilir. Elipsin büyüklüğü, tahmin edilen parametrelerdeki belirsizliği yansıtır. Elipsin şekli ve yönü, parametreler arasındaki korelasyonu gösterir. Elips ne kadar daireselse, parametreler o kadar bağımsızdır. Elips ne kadar uzunsa (oval), parametreler arasında o kadar güçlü bir ilişki vardır. Elips merkezi en olası parametre değerlerini gösterir. Elipsin alanı tahmin belirsizliğinin büyüklüğünü gösterir. Elipsin eğimi parametreler arasındaki korelasyonun yönünü gösterir. Değişkenler arasındaki çoklu doğrusal bağlantı sorununu tespit etmeye yardımcı olmaktadır (Anderson vd., 1958). Karlılık bağımlı değişkenine bağlı olarak, Kaldıraçtaki 1 birimlik artış karlılığı 0,437 birim artırır, Nakitteki 1 birimlik artış Karlılığı 0,158 birim artırır, Büyümedeki 1 birimlik artış karlılığı 0,027 birim artırır, Büyükölçteki 1 birimlik artış Karlılığı 0,034 birim artırır, TYE' deki artış karlılığı çok küçük bir oranda azaltmaktadır. Sabit terimi [CX=F]-0,679 rakamı ise firmalara özgü sabit etkileri temsil eder. Bu denklem incelenerek tahmin yapmak, ilişkileri matematiksel olarak ifade etmek ve model sonuçlarını başka analizlerde kullanmak mümkündür.

Grafik 1. Güven elipsi grafiği (2012-2022)

Yukarıda bulunan bu grafik, regresyon katsayıları (C1- C5) arasındaki ilişkileri göstermektedir. İlk sıra (C1 ile diğerleri) incelendiğinde C1 (Kaldıraç) katsayısının kendi güven aralığının dairesel olduğu görülür bu da tahmininin güvenilir olduğunu göstermektedir. C1 (Kaldıraç) ile C2 (Nakit) arasında hafif oval bir elips şekli olduğundan orta düzeyde bir ilişki olduğunu gösterir. C1(Kaldıraç) ile C3 (Büyüme) arasındaki elips daha ovaldır bu da daha güçlü bir ilişki olduğunu gösterir. C1(Kaldıraç) ile C4 (Büyükölç) arasında neredeyse dairesel olan elips, düşük korelasyon olduğunu gösterir. C1(Kaldıraç) ile C5 (TYE) arasındaki eğimli elips ise belirgin bir ilişkinin var olduğunu gösterir. İkinci sıra (C2 ile diğerleri) incelendiğinde C2 (Nakit) katsayısının güven elipsinin oldukça dairesel olduğunu bu nedenle tahmin güvenilirliğinin yüksek olduğunu gösterir. C2 (Nakit) ile C3 (Büyüme) arasında hafif oval elips orta düzeyde ilişki olduğunu gösterir. C2 (Nakit) ile C4 (Büyükölç) ve C5 (TYE) arasındaki dairesel elipsler ise düşük korelasyon olduğunu gösterir. Üçüncü sıra (C3 ile diğerleri) incelendiğinde C3 (Büyüme) katsayısının elipsinin oval olması tahmin belirsizliğinin biraz daha yüksek olduğunu gösterir.

gösterir. C3 (Büyüme) ile C4 (Büyüklik) ve C5 (TYE) arasındaki eğimli elipsler ise anlamlı ilişkilerin mevcut olduğunu gösterir. Dördüncü sıra (C4 ile diğerleri) incelendiğinde C4 (Büyüklik) katsayısının elipsinin oldukça dairesel olduğu için güvenilir tahminlerin oluşturulduğunu gösterir. C4 (Büyüklik) ile C5 (TYE) arasında çok uzun ve dar elips ise güçlü bir ilişki var olduğunu ortaya koyar. Beşinci sıra (C5) incelendiğinde C5 (TYE) katsayısının kendi güven elipsi dairesel olduğundan tahmin güvenilirliğinin yüksek olduğunu ifade eder. Bu tabloda bulunan çoğu elipsin şekli dairesel olduğundan değişkenler arasında ciddi bir çoklu doğrusal bağlantı sorunu görünmemektedir. En güçlü ilişkinin C4 (Büyüklik) ile C5 (TYE) arasında olduğu, katsayı tahminlerinin çoğunun güvenilir görüldüğü (daireysel elipsler), bazı değişken çiftleri arasında orta düzeyde ilişkiler mevcut olduğu ancak bu model için sorun teşkil edecek düzeyde olmadığı ifade edilebilir. Genel olarak, firmaların finansal performansının Kaldıraç kullanımından ve Büyümeden olumlu etkilendiği, Toplam Yenilenebilir Enerji etkisi pozisyonundan ise olumsuz etkilendiği görülmektedir. Firma Büyüklüğünün de Karlılığı pozitif yönde etkilediği görülmektedir. Tüm bu modeller kullanılarak firmaların sürdürülebilirlik süreçlerine uyumunu sağlamaya çalışırken mali konularda da paydaş beklentilerini karşılamak ve firmanın mali performansının belli bir düzeyde tutulmasını sağlamak amaçlanmaktadır. Ayrıca sadece ulusal düzeyde değil küresel düzeyde kıyaslamayı mümkün kılacak raporlamalar yaparak global ölçekli yatırımcıları da kendine çekme çabası ülkeleri bu konuda pozisyon almaya yöneltmiştir.

6. Sonuç

Sürdürülebilirlik kavramı global ölçekte mevzuat düzenleme ve küresel ticaret bakımından ciddi bir yer elde etmiş, uluslararası ticaretin merkezine belirleyici kurallar bütünü olarak yerleşmiştir. Sürdürülebilir üretim ve sürdürülebilir yaşamın gereği olarak sürdürülebilirlik kriterleri arasında yer alan ve çevreye de zarar vermeyen yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelim böylece başlamıştır. Bu kavramın gelişimi ve tarihsel süreci incelendiğinde devletler düzeyinde ve uluslararası kuruluşlar bazında kendine önemli destekler bulduğu ve uluslararası sözleşmeler ve hazırlanan uluslararası standartlar ile de üretim ayağını ciddi anlamda şekillendirdiği ortaya çıkmaktadır. Sürdürülebilir Kalkınma hedefleri ve beraberinde getirdiği yeşil ekonomi ve yeşil finans kavramları da sürdürülebilirliği destekleyen yeni finansman sisteminin doğuşunu sağlamıştır. Bu çerçevede bu değişimlere uyum sağlamak amacıyla Türkiye de sürdürülebilirlik konusundaki gelişmelere katılım sağlamıştır. Bu çabaların bir parçası olarak Borsa İstanbul'da 2014 yılında BİST Sürdürülebilirlik Endeksi oluşturulmuş ve firmaların bu alana yönelmesi amacıyla teşvik edici politika uygulamaları ve mevzuat yapılanmasına dahil olmuştur.

Firmaların yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin incelenmesi birkaç önemli nedenden dolayı kritik öneme sahiptir. Bunlardan ilki iklim değişikliğiyle mücadele konusudur. Fosil yakıtların kullanımı sera gazı emisyonlarının başlıca kaynaklarından birisi olmuştur. Firmaların yenilenebilir enerjiye geçişi, küresel karbon emisyonlarının azaltılmasına doğrudan katkı sağlamaktadır. İkincisi ekonomik sürdürülebilirliğin sağlanmasıdır. Yenilenebilir enerji teknolojilerindeki maliyet düşüşleri, bu kaynakları artık ekonomik olarak rekabetçi hale getirmektedir ve bu da firmaların uzun vadeli enerji maliyetlerini düşürmesi ve fiyat dalgalanmalarına karşı korunması açısından önemli olmaktadır. Üçüncüsü yasal düzenlemelere uyum konusundadır. Birçok ülke, emisyon hedefleri ve karbon vergisi gibi düzenlemelerle şirketleri yenilenebilir enerjiye yönlendirmektedir. Bu geçişin analizi, gelecekteki yasal gerekliliklere hazırlık yapılmasına yardımcı olacaktır. Dördüncüsü itibar ve marka değeri bakımından ortaya çıkmaktadır. Tüketiciler ve yatırımcılar giderek çevre dostu uygulamaları olan şirketleri tercih etmektedir. Yenilenebilir enerji kullanımı, şirketlerin sosyal sorumluluğunu göstermekte ve marka değerini arttırmaktadır. Beşincisi enerji güvenliği bakımındandır. Yerel yenilenebilir kaynakların kullanımı, firmaları uluslararası enerji piyasalarındaki dalgalanmalardan ve jeopolitik risklerden korumaktadır. Altıncısı inovasyon fırsatları bakımındandır. Bu geçiş sürecinin incelenmesi, yeni iş modelleri, teknolojik gelişmeler ve endüstriyel süreçlerde verimlilik artışı sağlayabilecek fırsatları ortaya çıkarmaktadır. Bu nedenlerle, firmaların yenilenebilir enerjiye geçiş süreçlerinin incelenmesi hem ekonomik hem de çevresel sürdürülebilirlik açısından kritik öneme sahiptir.

Bu çalışma ile firmaların sürdürülebilirlik kriterlerinden olan yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmesinin üretim maliyetlerine muhtemel etkisi ve bu doğrultuda ülke ekonomisine yaptığı etkiler incelenerek, uygulanacak politikalarda sürdürülebilirlik ilkelerinin rehberlik etmesi gereği tespit edilmiştir. Yapmış olduğumuz çalışmada 2012-2022 tarihleri arasındaki yenilenebilir enerji kaynaklarına yönelmiş olan firmaların finansal tabloları analiz edilmiş, kârlılık bağımlı değişkeniyle yenilenebilir enerji kaynakları maliyeti arasında negatif yönlü bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Bu negatif ilişkinin potansiyel nedenlerinin o dönemde yenilenebilir enerji altyapısına yapılan başlangıç yatırımlarının yüksek maliyeti, teknoloji adaptasyon sürecindeki verimlilik kayıpları, 2012-2022 döneminde yenilenebilir enerji teknolojilerinin görece daha yüksek maliyetleri, geri dönüş süresinin uzunluğu nedeniyle kısa vadeli performans göstergelerindeki olumsuz etkiler olabileceği değerlendirilmiştir. Ancak bu etkinin kısa vadeli bir sonuç olup, orta ve uzun vadede olumlu yöne doğru evrildiği ayrıca çevresel ve sosyal etkiler bakımından oldukça verimli sonuçlar ortaya koyduğu görülmektedir. İncelemelerimiz sonucunda firmaların mali performansları açısından başlangıçta yüksek olan yatırım maliyetlerinin orta ve uzun vadede maliyetini ikame

ettiği, piyasada benzer nitelikteki firmalara oranla daha yüksek itibar ve piyasa değeri sağladığı, ulusal ve uluslararası düzeyde düşük maliyetli krediler ve elde ettiği muafiyetler aracılığı ile dönüşüm maliyetlerini asgari düzeye indirebildiği, yeşil finansman kaynaklarına erişimin sağlanması nedeniyle finansal kaynak çeşitliliğine sahip olduğu kanaatine ulaşılmıştır. Diğer değişkenlerin (kaldıraç, nakit, büyüme ve büyüklük) karlılık üzerinde anlamlı etkiye sahip olması, genel finansal teorilerle uyumlu görünmektedir.

Kaynakça:

- Anderson, T. W., Anderson, T. W., Anderson, T. W., & Anderson, T. W. (1958). *An Introduction to Multivariate Statistical Analysis* (Vol. 2, pp. 3-5). New York: Wiley.
- Anton, S. G., & Nucu, A. E. A. (2020). *The Effect of Financial Development on Renewable Energy Consumption. A panel Data Approach. Renewable Energy*, 147, 330-338.
- Arellano, M., & Bond, S. (1991). *Some Tests of Specification for Panel Data: Monte Carlo Evidence and an Application to Employment Equations*. The Review of Economic Studies, 58(2), 277-297.
- Arslan, Z. F. (2022). *Yenilenebilir Enerjinin Türkiye Ekonomisine ve işletmelerde üretim Stratejilerine Etkisi. Doctoral dissertation*, Bursa Uludag University, Türkiye.
- Awerbuch, S. (2006). *Portfolio-based Electricity Generation Planning*. IET Renewable Power Generation, 3(2), 173-190.
- Balbay, Ş., Sarıhan, A., & Avşar, E. (2021). *Dünyada ve Türkiye’de “Döngüsel Ekonomi/Endüstriyel Sürdürülebilirlik” Yaklaşımı*. Avrupa Bilim ve Teknoloji Dergisi, (27), 557-569.
- Berrone, P., Fosfuri, A., & Gelabert, L. (2017). *Yeşil aklama işe yarıyor mu? Çevresel eylemler ile çevresel meşruiyet arasındaki ilişkiyi anlamak*. İş Etiği Dergisi, 144, 363-379.
- Bloomberg NEF. (2021). *Energy Transition Investment Trends*.
- Borsa İstanbul. (2014). *BİST Sürdürülebilirlik Endeksi Temel Kuralları*.
- Borsa İstanbul. (2019). *Sürdürülebilirlik Endeksi Araştırma Metodolojisi*.
- Borsa İstanbul (2024). *BİST Sürdürülebilirlik Endeksi*.
- Chava, S. (2014). *Environmental externalities and cost of capital*. Management science, 60(9), 2223-2247.
- Cihan, E. (2019). *Yenilenebilir Enerji ve Türkiye’de Güneş Enerjisi*. Master's thesis, Hasan Kalyoncu Üniversitesi.
- Climate Bonds Initiative. (2021). *Global Landscape of Climate Finance*.
- Çakmak, N.M. (2018). *İdare Huku Açısından Yenilenebilir Enerji*. Seçkin Yayınları. 20-53
- Çelik, A. (2020), *Seçilmiş OECD Ülkelerinde Ar-Ge Harcamalarının Makroekonomik Göstergeler Üzerindeki Etkisi*, Verimlilik Dergisi, 3, 59-90.
- Çetin, M. & Ecevit, E. (2018). *BİST Sürdürülebilirlik Endeksinin Performans Karakteristiği*, Muhasebe ve Finansman Dergisi.
- Daly, H. E. (1990). *Toward Some Operational Principles of Sustainable Development*. Ecological Economics, 2(1), 1-6.
- Deloitte. (2021). *Renewable Energy Industry Outlook*.
- Doğan, E., & Doğan, B. Ö. (2021). *Finansal Gelişme ve İnovasyon, Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Üretimini Artırıyor mu?* Turkish Studies-Economics, Finance, Politics, 16(2).
- Eccles, R. G., & Ioannou, I. (2014). *The Impact of Corporate Sustainability on Organizational Processes and Performance*. Management Science, 60(11), 2835-2857.
- Engerer, H., & Horn, M. (2010). *Natural gas vehicles: An option for Europe*. Energy Policy, 38(2), 1017-1029.
- Erdoğan, S., & Şahin, D. (2021). *Türkiye’de Yenilenebilir Enerji Politikaları ve Ekonomik Etkileri*. Ekonomi Dergisi, 45(2), 112-128.
- Fisher-Vanden, K., & Thorburn, K. S. (2011). Voluntary corporate environmental initiatives and shareholder wealth. *Journal of Environmental Economics and management*, 62(3), 430-445.
- Goodland, R. (1995). *The Concept of Environmental Sustainability*. Annual Review of Ecology and Systematics, 26, 1-24.

- Harvard Business Review. (2020). *The Comprehensive Business Case for Sustainability*.
- Hertwich, E. G., Gibon, T., & Bouman, E. A. (2015). *Integrated Life-cycle Assessment of Electricity-supply Scenarios Proves Environmentally Decisive*. Nature Energy, 1(1), 1-5.
- Hotelling, H. (1931). *The Economics of Exhaustible Resources*. Journal of Political Economy, 39(2), 137-175.
- IEA. (2021). *Net Zero by 2050: A Roadmap for the Global Energy Sector*.
- IRENA Raporu. (2021). *Renewable Power Generation Costs in 2020*.
- İsmiç, B. (2015). *Gelişmekte olan ülkelerde Elektrik Tüketimi, Ekonomik Büyüme ve Nüfus İlişkisi*. Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, Cilt 5, Sayı 1, S.260.
- İslamoglu, M. (2019). *Gelişmekte Olan Doğu Avrupa Ülkelerinde Kredi Genişlemesi ve Borçlanmanın Ekonomik Büyüme Üzerine Etkileri: Panel Veri Analizi*. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi, 8(4), 3152-3166.
- Karakaya, E., & Özcan, B. (2023). *Kurumsal Sürdürülebilirlik ve Yenilenebilir Enerji Yatırımları*. Sürdürülebilirlik Çalışmaları Dergisi, 18(3), 75-92.
- Kaya, H. İ., & Bayraktar, Y. (2019). *Hukuki Düzenlemeler, Politika Destekleri ve Mali Teşviklerin Yenilenebilir Enerjinin Gelişimindeki Rolü: Çin Halk Cumhuriyeti örneği*. Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi, 20(1), 164-180.
- Kolk, A., & Pinkse, J. (2004). *Market Strategies for Climate Change*. European Management Journal, 22(3), 304-314.
- KPMG (Klynveld Peat Marwick Goerdeler Firması). (2021). *Renewable Energy Tax Incentives Global Guide*.
- Kulözü, A. G. N. (2005). *Yenilenebilir Enerji Politikaları: Fransa Örneği*. III. Yenilenebilir Enerji Kaynakları Sempozyumu ve Sergisi, Kocaeli.
- Mckenzie, S. (2004). *Social Sustainability: Towards Some Definitions*. Hawke Research Institute Working Paper Series, No. 27.
- Pinkse, J. & Kolk, A. (2010). İklim değişikliği için kurumsal inovasyondaki zorluklar ve takaslar. *İş Stratejisi ve Çevre*, 19 (4), 261-272.
- Porter, M. E., & Van Der Linde, C. (1995). *Toward a New Conception of The Environment-Competitiveness Relationship*. Journal of Economic Perspectives, 9(4), 97-118.
- PWC. (2021). *Net Zero Economy Index 2021*.
- Sohn, J., Lee, J., & Kim, N. (2020). *Going Green Inside and Out: Corporate Environmental Responsibility and Financial Performance Under Regulatory Stringency*. Sustainability, 12(9), 3850.
- Soytaş, M. A., Ersoy, İ., Uşar, D. D., & Denizel, M. (2017). *Sürdürülebilirlik Yatırımlarının Finansal Performansa Etkisi: TÜRKİYE Örneği*. Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi.
- Stubbs, W., & Cocklin, C. (2008). *Conceptualizing Financial Sustainability*. Accounting, Auditing & Accountability Journal, 21(7), 1042-1062.
- Tarı, R. & Alabaş, M. (2017). *Ar-Ge Harcamaları ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki: Türkiye Örneği (1990-2014)*. AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 17 (2), 1-17.
- Tekin, H., & Polat, A. Y. (2021). *Küresel Finansal Krizin Araştırma- Geliştirme Harcamaları Ayarlama Hızı Üzerindeki Etkisi*. Verimlilik Dergisi, (4), 119-131.
- Tezcan, M. (2019). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Thollander, P., & Palm, J. (2012). *Industrial Energy Management: Challenges and Opportunities*. Energy Efficiency, 6(4), 701-712.
- Walley, N., & Whitehead, B. (1994). It's not easy being green. *Reader in Business and the Environment*, 36(81), 4.
- Wüstenhagen, R. & Menichetti, E. (2012). *Yenilenebilir enerji yatırımı için stratejik seçimler: Kavramsal çerçeve ve daha fazla araştırma için fırsatlar*. Enerji politikası, 40, 1-10.
- Yenioğlu, Z. A., & Ateş, V. (2019). *Yenilenebilir Enerji Kullanımındaki Göreceli Etkinliklerin Veri Zarflama Analizi ile Değerlendirilmesi: Türkiye ve Bazı Avrupa Ülkeleri Örneği*. Politeknik Dergisi, 22(4), 863-869.
- Yıldırım, H. H. (2016). *Türkiye'de Yenilenebilir Enerji Projelerinin Finansman Yöntemleri*.

Yıldırım, H.H., Akkılıç, E.M. & Dikici, S.M. (2018), *Ar-Ge Harcamalarının Büyümesi ve Dış Ticaret Dengesi Üzerindeki Ekonomik Etkisi: G-20 Ülkeleri Üzerine Bir Uygulama*, International Review of Economics and Management, 6 (2), 43-58.

Yılmaz, A., & Tunç, H. (2022). *Borsa İstanbul Sürdürülebilirlik Endeksi ve Firma Performansı İlişkisi*. Finans Araştırmaları Dergisi, 37(1), 55-70.